GRÆCORVM RESPVBLICÆ

ab

VBBONE EMMIO

Deſcriptæ.

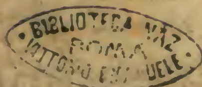
Cum Privilegio.

LVGD. BATAVORVM,

Ex Officina Elzeviriana Anno 1632.

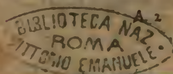
CCD Sculps

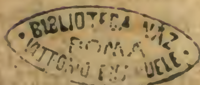

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

CONTENTA hoc libello.

VBBONIS EMMI

BIBLIOTECA NAZ
ROMA
VITTORIO EMANUELE

CONTENTA hoc libello.

VBBONIS EMMI

Status Reipublicæ duarum civitatum Atticæ & Laconicæ ſuccincta delineatio.

I.

De Republica Athenienſium.

II.

De Inclinatione & interitu Reipublicæ Atticæ.

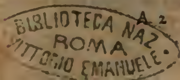
III.

De Republica Laconum.

IV.

Appendix deſcriptioni Reipublicæ Laconicæ ſubjicienda.

Complexa hiſtoriam ſuccinctam labentis tum Reipub. & Status, tum fortunæ Lacedæmoniorum.

UBBONIS EMMI STATUS REIPUBLICÆ duarum civitatum Atticæ & Laconicæ succincta delineatio.

Civitatum Græcarum florentibus ejus gentis rebus longe clarissimæ fuerunt Athenæ & Lacedæmon, velut oculi duo inter cæteras emicantes, æmulæ inter sese, & de principatu non gloriæ solum, sed etiam potentiæ decertantes: accíditque ut plurimum, ut ad harum motus & contentiones universa ferè Græcia in diversa studia scinderetur. Ita fit, ut qui harum status ignarus sit, infeliciter in cognoscendis Græcorum rebus bello & pace gestis versetur. Vtriusque vero statum & rempubl. peculiaribus libellis delineatam summus autor, quo nemo propius rem nosse poterat, Xenophon nobis reliquit, & multis sæculis post eum Plu-

Plutarchus in vit. Lycurgi & Solonis: sed delineatam tantum. Nam Xenophon ut de re passim suo saeculo nota scribens, strictim quaedam de forma civitatis utriusque notavit, magisque, quid in hac aut illa probaret aut reprehenderet, ostendit, quam quae ad cognoscendum totum statum pertinerent, exposuit. Plutarchus vero aliud agens hoc argumentum tractavit obiter, & multa omisit. Aristotelis libri de variis rebuspub. ac praecipue de Attica & Laconica ad nos non pervenere. Dicaearchus Siculus Messanensis, auditor Aristotelis, praeclarus philosophus, cujus saepe meminit Cicero, πολιτείαν Laconicam peculiari quoque libro expositam comprehendit: cui libro tantum honorem tribuere Spartani, teste Suida, ut lege lata praeceperint quotannis eum in curia ephororũ recitari publice, auscultantibus omnibus, qui erant in aetate pubere: idque diu observatum idem Suidas affirmat. Sed & hoc σύγγραμμα multo tempore ante nos interiit. Interiere etiam commentarii Dioscoridis de eadem Laconum republ. scripti, quos & Plutarchus citat in Lycurgo, & Athenaeus δειπνοσοφιστῶν libro quarto. Aetate nostra Atheniensem rempublicam Carolus Sigonius Italus antiquitatis sagacissimus

 inda-

indagator & felicissimus illustrator, bono rei literariæ prolixe quatuor libris descripsit; Spartanam Nicolaus Cragius Danus pari ausu & industria, utinam pari quoque felicitate. Nos horum vestigia potissimum secuti, & laboribus adjuti, usi autem consilio & ordine nostro, quæ illi fusius exposuerunt, & veterum testimoniis confirmarunt, succincto, quantum patietur res, compendio constringemus.

Vide plures ab Athenæo citatos, qui de politia Laconum libros ediderunt.

I.

DE

REPVBLICA ATHENIENSIVM.

Status regionis & populi Attici sub primis Regibus ante Theseum, & sub Theseo.

THENAE, ut ab his ordiamur, à Cecrope viro Ægyptio in regione Atticâ primum conditæ sunt, ubi pòst summa urbs & urbis arx fuit, juxta amnē Idissūm, non procul quidem mari, nec tamen ad mare sitæ, novi regni caput, & regis sedes: totaq; regio Attica in varios populos & vicos hactenus sparsa in oppida præcipua XII ab eodem contracta, quorum singula sub regibus sequentibus suas curias, suosque magistratus & ordinem civilem habuêre, membra tamen regni unius, & uni regi parentia. Sed potestas regum minimè herilis & indefinita fuit, ut quicquid ipsis liberet, id vim juris in populo, & parendi necessitatem habe-

 ret.

ret. Arguunt hoc vetustissima judicia penè cum regno nata, quædam priscorum regum tempore instituta, non aliorum solum, sed ipsorum quoque regum causas cognoscere solita: quemadmodum & ea, quæ de Theseo paulo post dicemus. Erat enim jam tum populi illius ingenium excelsum, æqui juris amans, servilis subjectionis impatiens. Itaque quamvis hereditarium regnum esset, tamen sine voluntate populi nemo in possessionem ejus veniebat. Sed hæc futuræ libertatis, quam divina providentia destinabat, velut nobilis ac illustris structuræ, informia quædam & indigesta signa solummodo fuere, à quibus deinde politis, & à structoribus operi aptatis opus ipsum, systema scilicet libertatis, sensim & per gradus diversaque incrementa ad perfectionem, hoc est, ad maturitatem suam pervenit.

Structuræ initium factum à Theseo rege decimo. Hic enim magni & excelsi, veræque gloriæ cupidi animi heros, & sapientiâ nulli secundus, cum nuper redux è Creta, re illic bene gesta, & patria intolerabili onere liberata, adhuc opido juvenis mortuo patre regnum iniisset, de eo quam optime formando simul & firmando cogitationes suscepit. Ad eam verò rem nihil potius

ac rectius reperit, quàm si præcipuas regni vires per oppida & vicos distractas, cum iis, penes quos publicum consilium atque autoritas erat, in sedem unam, urbem nimirum regiam, contraheret. Id enim roborandis viribus ob disjunctionem infirmis, & expediendis celerius rerum gerendarum consiliis, & urbi regiæ augendæ nobilitandæque futurum censebat: quinetiam ad alendam regni ordinum concordiam, ac avertendam cuivis civili societati exitiosam discordiam, quam norat aliquando apud majores suos in bella intestina erupisse, denique ad regni decus, & nominis sui gloriam idem hoc non parum facturum judicabat. Sed non parvam in eo ipso efficiendo difficultatem reperiebat. Nam translato populo, qui sparsim per oppida ac vicos habitabat, & in urbem, quam augere desiderabat, traducto erat opus. Qui verò lares suos, & sedes patrias deserere, fundos domusque relinquere, ac longius ab iis discedere in gratiam ipsius aut boni publici, quod jactabatur, cuperent, præsertim qui bono loco apud suos erant, & rempubl. qualemcunque illic gerebant, perpauci re tentatâ inveniebantur. Spem enim incertam futurorum commodorum, quæ fereban-

tur, rebus certis & præsentibus anteferre stultitiæ esse credebant. Et ipsa dulcedo natalis soli plurimos, quò minus transferri vellent, morabatur. Quamobrem Theseus, ne proposito suo & spe excideret, dicitur obivisse totam regionem, & blandiendo promittendoque cum universis & singulis, ubi opus erat, in oppidis ac vicis egisse, & commoda consilii sui posuisse ob oculos, denique, quod caput rei erat, libertatem omnibus bonis cæteris anteponendam esse pollicitus, atque ita demum animos plurimorum, ut assentirentur, commovisse, non paucos etiam metu potentiæ in obsequium traxisse. Tum multitudo omnis generis Athenas traducta, & novæ sedes circum urbem veterem, arcis instar editiore loco maximâ sui parte sitam, positæ, urbs amplitudine & hominum frequentiâ omnes Græcas ejus temporis multum superans subitò nata, & mœnibus cincta. Simul verò rex, ut ex confusâ multitudine civitatem formaret, primum omnium in classes tres universos distinxit, quarum prima esset patritiorum, altera agricolarum, tertia opificum: omnes autem communione juris, unius & ejusdem civitatis inter se devinctos ad speciem quandam æqualitatis redegit:, in quâ dignitate patri-

patritii, utilitate agricolæ, numero ac robore opifices præſtarent. Patritiis verò quibus maximè conciliatis habebat opus, & ampliſſimis promiſſis ſeſe obligaverat, hoc præcipuum tribuit, ſi Plutarcho credimus, ut hi ſoli, id quod regum eſſe ſolet, ſacra curarent, magiſtratus & dignitates caperent, leges interpretarentur, in iis, quæ ad religionem & religioſa pertinebant, quid fas eſſet, dijudicarent. Vtrum autem ex hac Theſei conſtitutione, iidem quoque jus acceperint, deſignandi eos ex claſſe ſuâ, qui magiſtratus gererent, an claſſibus cæteris hoc tributum ſit, ut in communionem ſuffragiorum cum iis venirent, id ex verbis Plutarchi, ex quo hæc de Theſeo habemus, non liquet. Verba ejus hoc tantum ſignificant, tributum eſſe à rege patritiis, dare magiſtratus, παρέχειν ἄρχοντας. Quemadmodum cætera quoque de magiſtratibus iiſdem ignota nobis manent, cujuſmodi ii fuerint, quis eorum ordo, quæ poteſtas ac munus, & quanti temporis, aliaque his ſimilia. Quòd ſi tamen conjecturæ aliquis locus, veriſimile puto, ſuffragiis claſſium inferiorũ, aut ſimul omnium ex claſſe ſummâ magiſtratus eſſe creatos. Nam ſi ſecus res habuiſſet, quomodò dici ab Iſocrate potuiſſet, quod apud

cum

eum est in encomio Helenæ, & Panathenaicâ, à Theseo popularem statum esse introductum, & ad ejus formam à posteris eundem restitutum? quomodò à Plutarcho hoc ipso loco, noluisse eum democratiam suam confusam esse? quomodò à Pausaniâ in Atticis, Thesea popularis status fuisse autorem? Quæ enim populi partes in civitate, si jure suffragii in creandis magistratibus & negociis similibus destituatur? Sed hoc in medio relinquo. Ad cætera me confero, quæ ex Plutarcho clarent. Theseus his in populum collatis se penè regio jure exuit, nomen modò regis, & custodiam legum institutorumque, ac imperium militare cum dignitate, sicuti promiserat, sibi reservavit: abolitis prytaneis, & curiis & magistratibus oppidorum aliorum, unum prytaneum commune, curiam unam, (βουλευτήριον vocat Plutarchus) constituit Athenis eo loco, ubi tempore Plutarchi adhuc erat. In harum rerum memoriam ab ipso solenne festum institutum esse, diversi autores prodidêre, quod μετοίκια à navigatione, συνοίκια à cohabitatione, παναθήναια à celebritate cunctis Atheniensibus communi dixêre, quotannis die XVI mensis Hecatombæonis instaurandum.

dum. Ipſe ab omni poſteritate alter Athenarum conditor tum ob ampliatam urbem, tum ob rempublicam ſecùndum libertatem formatam celebratus. Et hic tamen ab eàdem hac civitate tot beneficiis à ſe ornatâ per Mneſtheum agnatum & æmulum ſuum, proceresque alios, qui adverſis animis morem ei geſſerant, & in ſedibus prioribus procul à rege primas, quàm Athenas ſub oculis regis ſecundas tenere maluerant, quos Mneſtheus in partes traxerat, concitatâ, in exilium actus vitam in eo finiit. Regnum Mneſtheus invaſit, & tenuit annos XXIII. Cum hoc lapſu fortunæ Theſei ſtatum quoque reipublicæ ipſo autore inſtitutum, turbatum eſſe, ac in pejus iviſſe, dubium non eſt. Et quanquàm extincto Mneſtheo, qui ad Trojam cum reliquis Græciæ principibus militatum ierat, & in reditu vitâ deceſſerat, Demophoon, Theſei filius regnum receperit, tamen in integrum reſtitutam ab eo rempublicam eſſe, veriſimile non eſt. Quis ènim credat, filium regem non ſuccenſuiſſe populo ob extremam hujus in patrem ſuum ingratitudinem, & tanto patris beneficio indignum eum exiſtimaſſè? Intereà mansêre reliquiæ libertatis ex formâ Theſei: verùm regia poteſtas aucta rurſum

ſum luminibus libertatis offecit, & in arctum eam redegit. Quod reſuſcitandæ gratiſſimæ memoriæ beneficiorum Theſei in animis populi fuit. Quæ cum tempore creviſſet, maximus heroi honos à poſteris habitus: πανaθήναια etiam Θησεῖα nuncupata, templum eidem ſtructum, ac oſſa demum diligenti curâ quæſita in inſulâ Scyro, in quâ perierat, & in patriam relata. Et poſteritas quidem ipſius cum ejuſdem pronepotibus extincta fuit.

Cæteri reges Athenienſium.

SVcceſsêre ei reges alienigenæ: quod hoc modo accidit. Regnabat tum Athenis Thymœtes Theſei pronepotum alter Oxynthæ filius nothus, qui ut regno potiretur, fratrem ſuum Aphidanta legitimo toro natum interemerat. Hunc exorto fortè inter Athenienſes & vicinos Bœotos bello de finibus, cum finiendæ controverſiæ cauſâ, Bœotorum rex ad duellum provocaret, detrectantiq; diſcrimen inſultaret cum probro nominis Attici, præſto fuit Melanthus Andropompi filius adſcititius civis, Pylo in Peloponneſo oriundus, Periclimoni, qui frater fuit Neſtoris, abnepos, cum aliis è patriâ profugus, &

civi-

civitate Atticâ donatus, discrimen certaminis in sese pro republicâ & honore civitatis recepit, & cum provocante viribus fiso congressus, victoriâque nobili per fraudem potitus, dejecto Thymœte regnare jussus est. Atque ad hujus rei gestæ memoriam conservandam apaturiorum festum à populo institutum. Melantho regnãte Iones armis Achæorum in patria pressi populariter ex Peloponneso Athenas venêre, & satagente rege in jus civitatis admissi urbem agrumq; multitudine repleverunt. Melanthi filius Codrus patri suffectus cum bello Dorienfi difficillimo pro salute reipublicæ morti se devovisset, in confertissimos hostes irruens & eorum telis se objiciens gloriosè occubuit, regum Atticorum postremus. A morte enim ejus nomen regium, quod id libertati grave videretur, abrogatum.

Archontes Athenienfium perpetui.

SVccessori filio ejusdem Medonti, principis seu prætoris nomen datum, (ἄρχοντα Græci dicebant,) & cum novo nomine, quod magis secundum libertatem erat, potestas etiam diminuta, ut esset dedendis rationibus obnoxia, quemadmodum nos docet Pausanias

περὶ η-

περιηγήσεως libro quarto, licet duraret ad vitæ finem. Quo in principatu cum essent Medon & qui ei successit Acastus, ac hominum frequentiâ nimiâ urbs totaque regio laborarent, (nam & Athenienses libertatem, quam diximus, à Theseo adepti, non parum multiplicati erant affluente assiduò novorum civium numero, & accesserat nuper Ionum ingens multitudo,) coloniæ in Asiam ducibus Codridis regio sanguine natis missæ, urbesque clarissimi nominis conditæ aut auctæ, Ephesus, Miletus, Priene, Teos, Lebedus, Phocea, Samus in insula, Myus, Athenarum filiæ. Fuêre autem archontes hujusmodi perpetui post Codri mortem ordine sibi succedentes è regio sanguine prognati numero XIII: duravitque status is per annos CCCXV. Vltimus illorum principum Alcmæon cum biennium nondum in principatu fuisset, fato functus occasionem novandi iterum status civitati dedit.

Archontes decennales & IX annui cum initio plenæ libertatis.

NAm pertæsa principatus perpetui, quo freti liberius principes agere occipiebant, eum in decennalem commutavit: primusque archon istiusmodi

designatus est Cl[illegible] sunt alii sex: quo[illegible] [illegible]ryxias cum implesset p[illegible] [illegible] sextum sive mort[illegible] [illegible] ob delictû honore privatu[illegible] [illegible]gis mihi verosimile videtur, no[illegible] [illegible]rum, eique multò maximæ mutationi fores aperuit. Populus enim plenioris libert[illegible] desiderio inardescens, imperio unius prorsus abrogato, IX archontes creavit annuum tantummodò imperium habituros, suffragiis designatos ex iis, qui genere, opibus, gratiâ, quod Thes[illegible] instituto congruum erat, in civitate prævalebant. Qui cum annuum mu[illegible] explessent, idem populus, ut lex habe[illegible], totidem alios ex eodem civiu[illegible] suffecit: idque repetitum deinceps [illegible] tempore quotannis. Erat [illegible] Novem-virûm, quos archon[illegible] [illegible]bant, primis illis temporibus potestas perampla, penè ut totam rempublicam curâ suâ complecterentur, quanquàm multos magistratus inferiores sibi subjunctos haberent. Et archontes hi ut muneribus in communi republicâ, ita quoq; appellationibus distinguebantur. Nam eorum primus propriè ἄρχων, velut collegii princeps, idemque ἐπώνυμος, quòd annum, quo magistra-

tum gerebat, in fastis publicis nomine suo signaret, nuncupabatur; alter rex, tertius polemarchus vocabantur: reliqui sex thesmothetæ. Ex his archon præter curam sacrorum Bacchanalium, & Thargeliorum, ut ex iis, quæ post latas à Solone leges in usu fuerunt, colligimus, lites varias inter conjuges, parentes, liberos, proximos, propinquos, defunctorum hæredes, ac similes alias cognoscebat, & de iis judicabat: pupillos etiam & pupillas curabat, ac tutores iisdem dabat. Rex, ut mysteria Eleusinia, & sacra Lenæa, item Minervæ, Iovis, Apollinis, Vulcani, Promethei ritè fierét, dabat operam: deinde variarum quoq; causarum forensium tum criminalium tum civilium cognitor erat, & quas ipse non definiebat, ad tribunalia majora referebat. Polemarcho præter sacra quædam Dianæ ac Martis, cura belli & rerum militarium potissimum commissa fuit: unde nomen ei datum: in expeditionibus supremum imperium habebat, domi peregrinis jus dicebat, eosque censum non solventes mulctabat. Thesmothetæ erant juris custodes, legumque & institutorum vindices: quin & juri dicundo multum quoque ipsi vacabant, criminum suspectos custodiæ tradebant, gravioris momenti causas,

ut

ut archontes cæteri, in judicia majora introducebant. Nam fuisse jam tum in usu apud Athenienses judicia hujusmodi, uti Areopagi & Ephetarum, aliaque tum criminalia tum civilia, atque adeò à regum temporibus ea defluxisse, quanquàm rudia adhuc & impolita fuisse arbitrer, mihi dubium non est, ut suo loco dicemus plenius. IX. viri autem hi non uno loco omnes, sed alii locis aliis, quæ δικαστήρια nuncupabantur, jus dicebant. Conjuncti verò convocandi populum, & cum eo agendi, quæ olim regum, deinde archontum perpetuorum, ac demum decennalium solebat esse, potestatem habebant. Verum status hic libertatis ex fundamento, quod jecerat jam olim Theseus, magis adhuc ad solorum nobilium ac divitum potentiam, quàm ad rationem popularem erat directus, & potius consuetudine institutisque majorum, arbitriove magistratuum ac judicum quàm legibus scriptis regebatur: quod peccandi licentiæ, ac variis vitiis, & discordiæ odiisque mutuis serendis & fovendis occasionem dabat. Quapropter avertendis majoribus incommodis ac periculis, circiter annum ab Novem-virûm initio quinquagesimum tertium Draconi civi cum primis spectato & gravi sapienti-

que, sed ingenii plus satis severi, scribendarum legum potestas à civitate demandata fuit. Legesque ab eo cum aliæ, tum quæ reprimendis delictis, & criminibus puniendis essent, latæ sunt insigniter severæ: & Ephetarum tribunal melius formatum confirmatumque, in quo viri vitâ integri, ætate quinquagenariis non minores numero LI, sederent, ac de cædibus similibusque criminibus majoribus judicarent. Areopagi judicium, quale erat jam antè, relictum. Verum cum ob severitatem nimiam (nam delictis ferè omnibus pœnam capitis irrogabant, ideoque apud posteros dictitatum, videri eas non atramento sed sanguine esse scriptas) cum progressu temporis leges hæ inciperent displicere, cumque primorum tumesceret ambitio, & avaritiâ atque iniquitate locupletum premeretur inops plebs, crescerétque supra modum æs alienum, atque hinc discordia & factiones existerent, periculosique motus libertati exitiales viderentur imminere, omnium verò maximè divites ab irâ plebis sibi metuerent, tandem ad extremum civitatis casum declinandum oculi omnium in SOLONEM sunt conversi, virum nobilissimum, sanctissimum, reipublicæ amantissimum, & supra omnes non

sapien-

ſapientia ſolum, ſed etiam juſtitiâ celebrem, quem ſolum mederi his malis, & ſaluti civitatis quàm optimè conſulere poſſe univerſi putabant. Placuit igitur, ei qui paulò antè ad componendas res tantopere turbatas tyrannidem oblatam repudiaverat, arbitrium conſtituendæ totius civitatis, & novarum legum ferendarum liberrimum permittere. Atque is acceptâ poteſtate archon creatus à promulgandâ σεισαχθείᾳ, quam alii totius æris alieni abolitionem, alii fænoris, & ejus quod ex fænore cumulato provenerat, remiſſionem aut moderationem æquam interpretantur, fecit initium; & ut eam patientius divites ferrent, primus exemplo ſuo præivit, bonâ pecuniæ ſummâ debitoribus ſuis condonatâ. Simul conſtituit ad facilius diſſolvendum, quod debebatur, ut mina Attica, quæ antea drachmis tantum LXXV, ut ait Plutarchus æſtimabatur, pro drachmis centum in ſolutum cederet: vetuitque ne quis inpoſterum obligato accipientis corpore pecuniam fænori daret. Deinde leges Draconis omnes, præterquàm quæ de cædibus erant, propter aſperitatem abrogavit. Cætera ſic conſtituit.

Respublica à Solone ordinata.

TRibus in civitate quatuor, uti à priscis seculis fuerant, reliquit, in quas totus populus erat divisus: quibus nomina erant à rege Erechtheo ex vitæ genere hæc indita; armati, opifices, agricolæ, caprarii: nec in his distinguendis quicquam faciebant inopia aut rerũ copia. Quælibet autẽ tribus in curias tres, & rursum quælibet curia in gentes xxx erant divisæ. Reliquit etiam distributionem totius civitatis in partes alias, quas δήμους, id est, populos vocabant: quæ distributio magis ad originem ex oppidis & pagis nobilioribus totius regionis Atticæ, quàm ad rationem aliquam aliam relata fuisse videtur; quamvis quilibet δῆμος ad certam tribum pertineret. Verùm aliam partitionem universi populi ipse introduxit prorsus novam. Nam quoniam reipub. interesse putabat, ut, quorum plurimum referret, rempublicam esse salvam, ii in rebus administrandis plus reliquis etiam possent, primum ex censu populum totum distinxit in classes quatuor. Deinde ex harum prioribus tribus, quæ res soli possiderent ad modos certos, & ex his fructus perciperent, (hæc enim tum præcipuæ opes Atheniensium erant) capi

eos voluit, qui annuos magiſtratus omnis generis gererent, & reipublicæ curandæ adminiſtrandæque poteſtatem haberent. Reliquæ plebi, quæ quarta claſſe cenſebatur, & numero priores omnes multum ſuperabat, quam τῶν θητῶν, id eſt, operariorum aut mercenariorum vocabant, judicia & obeundarum concionum jus, communia huic cum cæteris futura, aſſignavit. Quod, ut Plutarchus ait, initio penè nihil viſum, pòſt uſu ipſo ingens omnino deprehenſum. Plurimæ enim controverſiæ ad judicia illa deferebantur, & quæcunque earum ad cognitionem magiſtratuum pertinebant, de iis omnibus provocare ad judicia cuilibet volenti licebat. Penes concionem autem rerum ſumma, & mandandorum honorum, qui per ſuffragia conferebantur, poteſtas erat. Et Ariſtoteles libro politicorum ſecundo, capite decimo, qui locus apud eum illuſtris eſt, ſcribit, exiſtimare quoſdam, penè nimium à Solone plebi eſſe indultum, qui & judiciorum ſortitò conſtituendorum, & eligendorum magiſtratuum, rationumque ab ipſis repoſcendarum poteſtatem ei conceſſerit. Atque idem eodem loco affirmat, hoc jus tum eligendorum, tum rationum examini ſubjiciendorum magiſtra-

ſtratuum, quamvis magnum, tamen maximè neceſſarium conſervando plebis ſtatui conceſſum ei eſſe: quo ſi careret, ſine dubio inimico in rempublicam animo eam eſſe futuram. Et hac quidem ratione inſigni temperamento, ut ait Plutarchus, ac fatetur quoque Ariſtoteles, multitudinis jus optimatum juri Solon quaſi æquavit, & ſimul perniciosas factiones diacriorum, pediorum, paraliorum, quæ tum civitatem ſciderant, ex Cylonia ſeditione nuper ortas, extinxit: quorum primi popularem ſtatum, alteri paucorum potentum, tertii mixtum flagitabant. Videtur autem in his populi Attici partitionibus talis tribuum fuiſſe ratio ad claſſes, ut earum quælibet partem quaſi quartam complecteretur cujuſlibet claſſis, & quælibet claſſis per omnes quatuor tribus ſpargeretur, quemadmodum Romæ quoque diu res habuit. Ad reliqua eamus. Collegium IX-virûm quale ante Draconem & poſt eum fuerat, in civitate Solon reliquit. Sed populine ſuffragiis in comitiis, ut mos hactenus habuerat, an mutato more per ſortem in Theſei fano, quod poſt ejus ſæculum in uſu fuit, deſignari IX-viros juſſerit, id dubitationem habet. De ſorte affirmat Sigonius, non futilibus argumentis

mentis nixus depromptis ex verbis magnorum autorum, Plutarchi, Lysiæ, Demosthenis: quæ sanè dubitare nos non sinunt, à temporibus Xerxeis usq; ad dominatum Macedonum per annos circiter C LX quotannis sorte eos esse lectos. Nam Plutarchus in Pericle causam ostendens, cur Pericles in Areopagi senatu non fuerit, planis verbis dicit, archontem, regem, polemarchum, thesmothetas antiquitus sorte creari solere, sortemque hanc ei non favisse. Et idem Plutarchus in Aristide, Idomenea testem advocans, affirmat, hunc non sorte, sed populi suffragio archontem esse factum: quod arguit, in usu quidem tunc in designandis archontibus sortem fuisse, sed extra ordinem ob spectatam viri virtuté statim post prælium Platæense, in quo alterius cornu summus præfectus steterat cum Atheniensibus suis, hunc magistratum ei esse demandatum. Lysias verò in actione contra Andocidem disertis verbis docet, suo tempore IX-viros archontes sortitò honorem eum esse adeptos. Verùm an Solonis institutum hoc fuerit, an verò ab aliis post eum, qui leges reipubl. dedêre, sit introductum, ex hisce liquere nequit. Vnus modò Demosthenis locus in Leptineâ id liquidum

facere poteſt videri. Sic enim verba ejus habent, non cenſuiſſe Solonem, cum certum modum ferendarũ legum novarum poſteris præſcriberet, theſmothetas legum curatores ſorte jam deſignatos, antequàm ad ineundum magiſtratum admitterentur, bis oportere examini ſubjici, in ſenatu primum, deinde in judicio, leges autem ipſas temerè, & ſine ullo examine recipi æquum eſſe. Ecce, τοὺς θεσμοθέτας, inquit, τοὺς ἐπὶ τοὺς νόμους κληρουμένους δὶς δοκιμασθέντας ἄρχειν. Res videtur eſſe clariſſima, & ſortitò theſmothetas, qui in numero IX-virûm erant, fuiſſe deſignatos, & inſtitutum à Solone manaſſe. Verùm obſtat ſententiæ huic illuſtris, atque, ut, quod res eſt, dicam, irrefragabilis autoritas Ariſtotelis, viri etiam maximi, quæ extat eodem loco, quem antè notavi, politicorum lib. II. capite 10. Ibi namque de νομοθεσίᾳ Solonis diſſerens Philoſophus perſpicuis verbis affirmat, Solonem leges ſcribentem non ſenatum modò Areopagi, ſed morem etiam eligendi magiſtratus, uti antè in civitate fuerat, reliquiſſe, judicia autem cum plebe communicata, in quibus ſortis eſſet uſus, ad augendum jus plebis, cum eorum

ratio

ratio alia antè fuisset, introduxisse. Per ἀρχὰς verò αἱρετὰς potestatem ac munus IX archontum, qui præcipui magistratus Athenis erant, eum intellexisse, & αἵρεσιν istam sortitioni judicum opposuisse, nemo dubitare poterit, qui locum ipsum inspicere, & verba expendere volet. De quo ad omnes pertinacibus præjudiciis non occupatos provoco. Miror verò Sigonium, quod salvo honore tanti viri dictum volo, in alium finem locum istum magnâ ex parte exscriptum in medium adduxisse, & ea, quæ ad hanc quæstionem propriè pertinent, non expendisse pressius. Cur autem non solum non postponendam, sed etiam hac in re anteponendam philosophi hujus autoritatem autoritati oratoris, quamvis viri summi, arbitrer, aut potius, cur hanc magis quàm illam sententiam ex verbis utriusque promendam putem, dicam loco alio, ubi commodum erit, ne heic fiam nimis prolixus. Discedo igitur heic à sententia Sigonii, quem sequor alioqui libenter, statuoque, IX viros archontes αἱρητὰς à Solone relictos esse: κληρωτὰς autem esse factos, cum annis circiter LXXXVI post Solonis νομοθεσίαν alia quoque in republicâ sunt mutata: de quibus dicemus

mus pòst. In cæteris, quæ de archontibus his traduntur, Sigonio assentior. Nituntur enim testimoniis certis magnorum autorum. Quorum summa hæc: non antè eos munus suum iniisse, aut ad dicendum reipublicæ sacramentum fuisse admissos, quàm in senatu de natalibus, de tribu ac populo, de omni vita anteacta, præsertim de officiis in parentes interrogati ita, ut leges poscebant, & ut cives eo loco dignos decebat, respondissent, & rursum acrius in judicio essent excussi probatique: ac tum demum in porticu regia solemniter jurasse, leges se servaturos, nec dona accepturos, aut de acceptis si convincerentur, statuam auream ejus magnitudinis, cujus erant ipsi, Delphis se repensuros: idemque jusjurandum dedisse adscendentes in arcem corona myrtea redimitos. Sic enim leges præcipiebant, ne quis, nisi vitæ esset castæ, & famæ integræ, & utroque parente, avo, avia, proavo, proavia, civibus Atticis ingenuis & honestis ortus, in eosque officiosus in hoc collegium reciperetur: fueruntque ob dignitatem ejus eo exclusi peregrini civitate donati, quamvis ex his post acceptam civitatem geniti in id recepti. Muneris autem partes singulis in collegio, archonti, regi,

regi, polemarcho, thesmothetis, tum in jure dicundo, tum in aliis reipublicæ negociis curandis specialius & certius quàm fuerant antè, à Solone descriptæ. Præmium omnibus magistratus hujus probè ac sine vitio gesti tributum ab eodem, adscriptio in Areopagitas, quorum honos cum amplissimo munere erat perpetuus. Præter hoc IX-virûm collegium, de quo dicendum rursus, ubi de magistratibus hujus reipublicæ variis & multis agetur, Solon distincta in civitate concilia esse voluit, præcipua nempe & maxima ejus membra, ex quorum apta compagine reipublicæ à se ordinatæ forma existeret. Horum amplissimum erat CONCIO, in quam coibat universus populus, & cujus erat suprema in civitate potestas: de qua etiam plura suo loco. *Huic* verò tanquam grandi navi fluctuationi & tempestatibus obnoxiæ alia duo adjuncta fuère velut ancoræ ejus, ut loquitur Plutarchus, quæ propriè senatuum titulo afficiebantur. Eorum alter aliquoties jam memoratus, ex loco, ubi conventus & consessus sedem habebat, Areopagiticus fuit nuncupatus: quem ante Solonem in civitate non fuisse, veterum quidam videntur existimasse. Cicero quippe lib. I. off. sic ait: *Laudetur*

detur jure Themistocles, & sit ejus nomen quam Solonis illustrius, citeturque Salamis clarissimæ testis victoriæ, quæ anteponatur consilio Solonis ei, quo primum constituit Areopagitas. Et paulo pòst: *Est enim bellum gestum consilio senatus ejus, qui à Solone erat constitutus.* Plutarchus verò hac de re disputans, *Vulgatior,* inquit, *fama est, Areopagitarum concilium à Solone esse constitutum: & hanc opinionem eo maxime probari existimat, quod in legibus Draconis nulla fiat Areopagitarum mentio, & quod de Dracone liqueat semper eum de rebus capitalibus cum Ephetis egisse.* Sed refragatur his summa Aristotelis autoritas, cui sine dubio Attica notiora fuĕre, quàm Plutarcho, atque adeò ipsi etiam Ciceroni. Nam & diu Athenis vixit docuitque, cum his fortuna adhuc esset integra, & cum curà in res hujusmodi, quod scripta ejus docent, inquisivit, cùm tota νομοθεσία Solonis in tabulis descripta haberetur incolumis. Is loco illo insigni, bis jam antè à nobis laudato, politicorum libro secundo de Areopagi Senatu, & de statu universo reipublicæ Atticæ à Solone formatæ differens sic scribit: *Videtur,* inquit, *Solon illa prius jam in usu posita non sustulisse, senatum scilicet,* & *magistra-*

gistra-

giſtratuum electionem : populum vero, id eſt , popularem poteſtatem conſtituiſſe omnibus ad judicia admiſsis. Et expreſſim nominat ibidem ſenatum Areopagi, ut dubium tollat , quo de ſenatu loquatur. Quid requiri poteſt evidentius? Fuiſſe dicit Areopagi ſenatum jam ante Solonem , ab eo autem non ſublatum: quod opinionem Ciceronis prorſum evertit. Accedit ipſius confeſſio Plutarchi. Hic enim ait , in tabula XIII Solonis , lege VIII , hæc ipſa verba ſcripta fuiſſe : Ἀτίμων ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν ἢ Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου , ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἐφετῶν , ἢ ἐκ Πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπὶ φόνῳ , ἢ σφαγαῖσιν , ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἔφυγον, ὅτε θεσμὸς ἐφάνη ὅδε. *Quicunque*, inquit , *infamiâ notati erant ante Solonis magiſtratum , eis honores capere liceat , prӕterquàm qui ab Areopago , aut ab Ephetis , aut in Prytaneo homicidii aut jugulationum , aut appetitӕ tyrannidis damnati à regibus exulabant tum, cum ea lex eſt lata.* Quibus ſubjungit Plutarchus , videri ex verbis his , etiam ante rempublicam à Solone conſtitutam Areopagitas fuiſſe. *Qui enim fuiſſent,*

ſent, porro inquit, *ante Solonem in Areopago damnati, ſi Solon primus Areopagitis judicandi poteſtatem dedit?* Reges verò, quorum in lege hac Solonis mentio fit, non alii intelligendi ſunt, quàm qui ſecundum locum in ordine x archontum tenuêre: ad quos pertinebat cauſas hujuſcemodi audire, & in δικαστήρια majora introducere & cum cæteris ſententiam ferre, aut etiam totius conſeſſus nomine pronunciare. In iis quæ poſt hæc addit idem Plutarchus, verè nodum in ſcirpo quærere poteſt videri. Dicimus igitur. Solonem non autorem primum ſenatus hujus fuiſſe, ſed uſitatum jam pridem formaſſe melius, & conſtituiſſe firmius, munuſque & poteſtatem ejuſdem ampliaſſe. In hunc finem allegit in eum IX-virûm munere ſine vitio defunctos: voluitque hoc idem fieri deinceps quotannis, ut ſcilicet IX-viratu decedentes conſilio Areopagitarum accreſcerent, ſi modò legi ab iis eſſet ſatisfactum. Lex autem jubebat, ut annuo munere exacto examini ſe ſiſterent apud λογιστὰς & εὐθύνους, & rationes adminiſtratæ reipublicæ actorumque ſuorum redderent: in quo examine, quod haudquaquàm ludicrum aut perfunctorium, ſed ſeve-

rum

rum inprimis & acre erat, excitatis quoque publicâ præconis voce ad accusationem ipsorum æmulis, si sine labe reperirentur, ut tum demum honos ille iis tribueretur. Venerandum enim hunc senatum, atque ideò labis omnis expertem esse voluit, qui summam autoritatem in totà civitate esset habiturus. Quam ob rem non alios quàm in maximis reipublicæ negociis jam antè versatos, rerumque summarum peritos, & culpæ infamiæque exsortes senatores in eo esse sivit. Nam ἐφόρειαν ac ἐπισκοπὴν intendentem in omnes reipublicæ partes legumque ac institutorum bonorum conservationem ei tribuit, & avertendorum obrepentium vitiorum curam demandavit. Quinetiam cognitionem ac judicium gravissimorum criminum, cædis consultò patratæ, veneficii, incendii, proditionis, ac similium, quæ capitis pœnam merebantur, eidem dedit. Denique censuram morum ac vitæ omnium civium, maximè verò juniorum, senatui huic assignavit. Quo capite muneris sui fretus hic idem senatus, quid quisque civium ageret, quo quæstu se suosque sustentaret inquisivit, ignaviæ ac inertis otii, item petulantiæ nequitiæve compertos, pœnâ affecit: adeò ut memoriæ proditum sit,

teste Quintiliano, damnatum ab eo puerum esse, quòd coturnicibus oculos soleret eruere, quia id indicium esset pravæ indolis. Quocirca quicquid bonorum morum in civitate fuerat ante sua tempora, & studii virtutis, cum res Atticæ florerent, id Isocrates vir summi judicii senatui Areopagitico adscripsit. Qui idem hoc quoque memorat, tantæ existimationis ac gravitatis senatum hunc etiam corruptiore sæculo suo fuisse, ut compertum sit, si qui minus boni ac integri in eum semel obrepsissent, hos ferè compressâ naturâ suâ pravâ ex concilii istius institutis potius quàm ex indole ac more suo priore deinceps vixisse. Et memorabile quoq; hoc, quod ex Hyperide oratore Demosthenis æquali prodit Athenæus, ad excludendum hoc gravissimo consessu satis criminis fuisse, (erat enim hoc pervile apud Athenienses) in caupona sedisse, & cibũ ibi cepisse. Duo verò Areopagitis singularia fuêre, ab omnibus reliquis, qui rempublicam administrabant, diversa: prius, quòd numero essent incerto, cum plures interdum, interdum pauciores è Novemviris magistratu decedentibus (id enim seminarium unicum senatus Areopagitici erat) ob severum in eos examen concilio accederent, & aliâs major ipso-

rum numerus, aliàs minor vitâ aut conſilio decederent: alterum quod in munere manerent, quoad viverent, niſi fortè committerent aliquid, ob quod conſortio ſenatus tam venerabilis ac ſancti cenſerentur indigni, atque ita loco dejicerentur. In cauſis etiam cognoſcendis hæc ab iis obſervata fuiſſe ex monumentis veterum diſcimus, à more aliorum cognitorum pleraque abhorrentia. Rex IX-vir, apud quem actor eam intendebat, actionem in ſenatum introducebat, ac unâ cum ſenatu poſitâ tantiſper coronâ ſedens de causâ judicabat. Ante actionis reliquæ initium accuſator, ex formulâ juratus affirmabat, reum feciſſe, de quo accuſabatur; reus ſimiliter juratus inficiabatur: Tum utrique bis dicere pro ſe, ac reo quoque poſt primam dictionem ſolum vertere permittebatur: cogebantur ambo dicere ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν, id eſt, nec exordio uti ad conciliandos animos, nec peroratione ad animos commovendos, ac audiebantur à judicibus ſummo ſilentio; unde natum proverbium, Areopagitâ taciturnior: addunt quidam, noctu & ſub dio, hæc acta. Sententiæ ferebantur ſuffragiis occultis per calculos diſſimiles ab arâ ſumptos, ac tacitè in ſitellam immiſſos. Conveniebat

bat hic senatus ordinariè ter tantummodò quolibet mense diebus legitimis, & quidem in pago Martio, unde ei nomen: extra ordinem verò re poscente in porticu regiâ. Si quid ad hunc de republicâ referendum esset, retulisse putantur archontes Novem-viri. Mansit ejus autoritas integra stante libertate, usque ad ætatem Periclis, qui studio augendæ libertatis ac potentiæ popularis, & premendi status optimatum, cui præcipuus patronus erat Cimon Miltiadis, ejus æmulus, per Ephialtem oratorem subornatum, civem prædivitem & gratiâ populi validum, nervos ei ex parte incîdit: eoque facto immoderatam plebi potentiam in republicâ paravit, ut instar effrenis ac indomiti equi sæpè, quò libido ferebat, iret. A quo tempore senatus quoque hic Areopagiticus, ut cætera imperia omnia, ὑπεύθυνος, id est, reddendis rationibus obnòxius videtur esse factus: quod in more positum fuisse, & lege quoque sancitum suâ ætate oratores Demosthenes & Æschines ostendunt. Nec tamen ideò eviluit ejus dignitas, nec jus concidit, sed duravit usque ad ultima civitatis tempora, etiam sub tyrannis & dominatu quorumvis aliorum.

Senatus cccc virorum sorte ductorum annuus.

ATque hactenus dicta de IX-viris & Areopagitis omnia ad optimatum statum à legislatore directa fuêre. Nam IX-viros ex lege ejus, ut est demonstratum, non nisi deliberatò liberisque suffragiis ex optimis & honestissimis civibus eligi oportuit: & ex hoc seminario non nisi δοκιμασίᾳ aut ἐξετάσει rursum probati in senatum Areopagi sunt admissi. Cætera verò, quæ deinceps dicentur, magis popularia fuêre. Nam alterum concilium, firmandæ moderandæque concioni ab eodem Solone institutum, fuit Senatus virorum cccc amplissimi muneris & summæ dignitatis in civitate, ad quem negocia omnia ad rempublicam pertinentia referebantur, ab eoque examinabantur, & decreto interposito vel terminabantur si momenti essent minoris, vel, si pondus haberent majus, populi judicio porrò subjiciebantur. Quod quàm latè pateret, Xenophon de republicâ hac disputans his verbis velut negotiorum præcipuorum fasciculum breviter constringens nos docet. *Senatui*, ait, *deliberandum de bello, de pecunia parandâ copiâ, de legum latione, de iis qua quotidie in rebus urba-*

urbanis accidunt, de sociis quoque: ad hac accipienda tributa, cura navalium & rerum sacrarum sustinenda. Horum autem senatorum munus ex lege annuum tantum fuit, quanquàm concilium ipsum in republicâ instituti fuerit perpetui. Senatorum designatio quotannis fiebat hoc modo. Curatores aut præfecti tribuum singularum stato anni die ante ineuntem mensem Hecatombæonem nomina omnium tribulium suorum, qui vel per ætatem vel per classem honoris hujus capaces erant, honoremque petebant, in vas unum huic rei aptum conjiciebant, in vas alterum totidem fabas, quarum c erant albæ, reliquæ omnes nigræ, inferebant. Tum ordine nomina singulorum cum singulis fabis ex utrâque urnâ extrahebantur, & quorum nomina cum fabis albis exibant, illi senatores intelligebantur designari. Sic ex quatuor tribubus numerus senatorum cccc complebatur: totaque hæc res incertæ sortis erat, sine suffragiis. Deinde ex omni senatorum novorum numero Prytanes etiam sortitò designabantur, qui quasi compendium totius senatus conficiebant, totumque senatum velut principes ejus regebant, sive XL sive L. Hoc enim parum ex veteris monumentis, quoad Solonis

lonis

lonis institutum, liquet: quemadmodum nec de proëdris, nec de epistatâ, qui etiam senatus totius pars erant, imò senatui præsidebant. Nec Prytanes quo ordine sibi vicissim successerint, (vero simile tamen secundum tribus sorte ductas id factum,) nec quanti temporis quælibet prytania tunc fuerit, dici certò potest. Rem verò in orbem ivisse per anni partes, & dignitatem ad omnes senatores intra vertentem annum pervenisse, facilè persuaderi mihi sivero.

Respublica à Clisthene constituta.

SEd hæc, manente re eâdem, in ordine ac formâ post annos circiter LXXXVI quàm hæ leges à Solone latæ fuêre, à Clisthene mutata sunt. Is namque ex posteris Alcmæonis civis cumprimis nobilis & potens post exactum Hippiam tyrannum Pisistrati filium de principe in liberâ republicâ loco cum Isagorâ Tisameni cum contenderet, animadverteretque hunc optimatum studio superare, totum populo se dedens, ut ejus gratiâ æmulum vinceret, anno, ut dixi, circiter LXXXVI post leges à Solone latas, ex quatuor tribubus civitatis decem fecit, Senatumque hunc quadringentorum centum viris auxit, ut essent in eo senatores quingenti. Tribubus no-

mina nova dedit: prima ab eo Cecropis dicta ex primo civitatis conditore. Hanc secutæ Erechtheis, Pandionis, Ægæis, similiter à regibus denominatæ: tum Oeneis, Acamantis, Leontis, Hippothoontis, Antiochis, Ajacis. Ex harum quâlibet quotannis quinquaginta sortitò designari jussit; qui in senatu sederent, & negocia reipublicæ ex instituto Solonis tractarent. Designandi modum retinuit eundem, quem suprà exposui. Sed fabas albas, quod ratio poscebat, L tantum pro C singulis tribubus dedit. Eaque ratio, quæ tota ad palatum populi erat, in republicâ deinde mansit diutissimè, quanquàm Clisthenes æmuli contentione, vi Cleomenis regis Laconici, prætextu alio è civitate exturbatus exilium aliquandiu perferre necessum habuerit. Ex quo tempore Prytanes senatus præsides L semper fuêre omnes ejusdem tribus, per sortem quoque designati, decem tribuum nominibus in hydriam unam, fabis novem nigris cum unâ albâ in alteram conjectis atque ordine inde eductis. Cujus enim tribus nomen cum fabâ albâ primùm exibat, ea senatui in primâ prytaneâ præsidebat; quæ secundò, in secundâ; quæ tertiò, in tertiâ; quæ quartò, in quartâ, atque ita deinceps. In quâ sortitione

hoc

hoc obſervari neceſſe erat, ut, quot tribus jam exierant, tot fabæ nigræ ex numero noveno detraherentur. Prytanea autem tempus erat dierum XXXV, decima ſcilicet pars anni Lunaris, quo Athenienſes olim in ſacrorum & magiſtratuum ratione plurimum ſunt uſi, demptis diebus IV, ut placet Sigonio, qui de republicâ Atticâ, ut dixi, prolixiſſimè & eruditiſſimè ſcripſit: quanquàm ab eo hac in parte magnus Ioſephus Scaliger diſſentiat, quemadmodum paulò pòſt oſtendemus. Præter Prytanes verò, ut vult idem Sigonius ex mente Arpocrationis ſcriptoris antiqui, itemque Iulii Pollucis, (quanquàm Libanium Sophiſtam eruditiſſimum & rerum Atticarum veterum cognoſcendarum ſtudioſiſſimum, aut quiſquis is fuit qui alterum argumentum orationi Demoſthenis in Androtionem præfixit, quem ego diverſum à Libanio fuiſſe reor, ab illis diſſentire fateatur,) alii quoque in ſenatu præſides tunc erant ex re πρόεδροι dicti, numero IX, ſinguli ex ſingulis tribubus, quæ in prytaneatu non erant, per prytaneum ἐπιστάτην electi. Epiſtata hic putatur prytanum caput fuiſſe, ac omnium eorum nomine diſcutienda in ſenatu propoſuiſſe, maximæ in toto ſenatu autoritatis, & qui annulum

omnis ſecreti, & clavem pecuniæ publicæ ſervabat, ſed erat breviſſimi temporis, unius ſcilicet tantummodò diei, ut quotidie novus ei ſuccederet. Prytanes verò ex officio ſuo non ſolum ſenatum convocabant, & regebant, ſed etiam conciones totius populi. At Ioſephus Scaliger in antiquitatibus Græcanicis ſcrutandis & erudiendis vir maximus, de prytanibus & προέδροις diverſum à Sigonio ſentit. Exiſtimat enim prytanes ſingularum tribuum diurnum tantum imperium habuiſſe, idque toties in orbem intra annum Lunarem recurriſſe, ut tribus ſingulæ per dies xxxv quotannis imperii iſtius compotes fierent: atque hac ratione ſuperfuiſſe adhuc ad complendum annum Lunarem dies quatuor ἀνάρχους & ἀρχαιρεσίους, quibus Athenæ erant ſine magiſtratu, & novi magiſtratus deſignabantur. Deinde προέδρους vult fuiſſe x ſingulos ex ſingulis tribubus aut πρυτανείαις, eoſque ſingulos reliquis xl ix prytanibus ſuarum tribuum præſediſſe: & eoſdem etiam x προέδρους comitiis populi aut concionibus præfuiſſe. Suidas tradit (nam hoc quoque addere libet) duos fuiſſe Athenis Epiſtatas, priorem

rem forte ductum ex prytanibus, alterum ex proëdris. Illum dicit custodem clavium templi fuisse, in quo pecuniæ publicæ erant conditæ, atque item publici sigilli, eundemque quoties prytanes senatum aut populum congregabant, sortitò designasse proëdros IX, ex quàlibet nimirum tribu unum, exceptâ eâ, quæ tunc prytaneatum gerebat: ac rursum ex his proëdris sortitum esse ait epistatam unum, & hunc negocium, de quo agebatur, proposuisse. Sed hujus sententiæ, quia, uti ego arbitror, vacillat non parum, accedere non audeo. Hoc verò extra controversiam est, ex instituto Solonis Prytanes assiduò ferê in tholo egisse, loco curiæ vicino, atque ibi aures commodasse iis, qui aliquid de republicà ad ipsos deferre cuperent, & negocia delata, in quibus momentum inesse putarent, tabellis inscripsisse, deque iis breviter inter se agitatis & expensis, prolixius ad senatum, quem ipsi quoque ex lege convocabant, retulisse: tum senatum jurejurando reipublicæ obstrictum deliberasse, & senatores singulos, quibus lubebat, assurgentes sententiam suam dixisse, dictisque sententiis à prytanum uno, aut senatore alio decretum fuisse scripto conceptum, scribentis nomine adscripto: deinde clarâ voce

voce decretum recitatum, & occultis suffragiis totius senatus, fabis scilicet albis ac nigris, in urnam conjectis, monente epistatâ cujus hoc munus, subjectum, & majore suffragiorum numero probatum aut improbatum esse; probato nomen scriptoris, & tribus prytaneatum tunc gerentis fuisse præscriptum. Hæc autem agens senatus προβουλεύειν dicebatur, & decretum hoc modo probatum προβούλευμα, interdum etiam ψήφισμα nuncupabatur: quod deinde, si sic placeret senatui, universo populo in concione porrò examinandum proponebatur. Erat enim à Solone lege cautum, ne quid negocii hujusmodi nisi ex præconsultatione & decreto Senatus hujus ad populum improvidum referretur: & si quis secus facere auderet, is reus violatarum legum haberetur, ac reipublicæ pœnas daret. Ita arbitrii senatus erat, negocium ad se delatum & examinatum ad populum referre aut supprimere. Si ad populum referebatur, is primùm per χειροτονίαν declarabat, an sibi quoque de eo sciscendum putaret, an non: Quòd si non, senatusconsultum in annum tantum valebat: si populus quoque sciceret, legis instar perpetuam vim habebat & tum pro-

propriè ψήφισμα dicebatur, quod antè πϱοϐούλευμα erat. Et hæc ratio duravit, quandiu civitati liberæ esse licuit.

Magistratuum & honorum capiendorum jus cum plebe communicatum.

INterea Solonis illa lex, quâ plebs à petendis annuis honoribus arcebatur, quæ eam velut nota quædam ignominiæ perpetuæ urebat, abrogata fuit, & jus quartæ classis cum cæteris exæquatum. Accidisse hoc, subinnuit Aristoteles eo loco, quem pluries jam laudavi; expresse autem docet Plutarchus in Aristide, statim post Persas Xerxeo tempore è Græcià profligatos, autore præcipuo ipso Aristide. Sic enim scribit hic: *Cum plebs Attica, cujus promptâ ac fideli opera & fortibus ausis tanta res mari terraque potissimum gesta erant, ex prælio Plataensi, in quo cornu alterum tenens duce Aristide fortissimè pugnaverat, hostemque sibi oppositum latissimè ceciderat, victrix domum redisset, animos extulit, & pertæsa conditionis suæ hactenus toleratæ popularem statum, sublato scilicet classium discrimine inviso, & jure omnium æquato prehendere meditata fuit.* Et significat Aristoteles,

ab

ab oratoribus plebicolis impulſam iſtuc incubuiſſe. Quod cum animadverteret Ariſtides, alioqui optimarum partium ſemper ſtudioſus, videretque, plebem armis valere, & recentibus victoriis elatam cogi vi non poſſe, ac ſimul exiſtimaret, ob virtutem non indignam eſſe, cujus ratio haberetur, decreto ſcivit, communis ut eſſet reſpublica, & magiſtratus ex omnibus Athenienſibus eligerentur. Præſtare enim vir ſapiens putavit, ſponte concedere bene meritis, quàm fruſtrà obniti, & negare id quod petentes viribus ſuis freti ad ſeſe rapere poſſent. Hoc verò ſcito curiam quingentorum, de quâ jam agimus, patêre plebeiis cæpiſſe, extra controverſiam eſt. Inter ἀρχὰς enim dignitatem hanc ſenatoriam eſſe numeratam, & ipſum ſenatum nobilem partem reipublicæ fuiſſe, nullus dubitare poteſt, niſi ſit inſcitus. Sed notatu dignum eſt huc pertinens, quod Xenophon memoriæ prodidit de republicâ Atticâ diſſerens, ob robur, quod in plebe eſt propter res navales, æquum eſſe, ut omnes magiſtratuum omnium capeſſendorum, tum qui ſortitione, tum qui ſuffragio libero creantur, jus Athenis habeant, & ſententias de republicâ dicant: & tamen eâ moderatione aut prudentiâ plebem

ibidem deprehendi, ut à petendis iis magiſtratibus, in quorum adminiſtratione ſalus aut periculum totius populi vertitur, ſponte ſuà abſtineat, eoſque illis, qui plurimum poſſunt, relinquat, contenta verò iis ſit, eoſque affectet, qui mercedem ſecum trahunt, & rei familiari quæſtum aliquem afferunt. Ad rem nunc redeo. Præter ea, quæ dicta jam ſunt, conſtat, cognoviſſe quoque ſenatum hunc cauſas τῶ ἀδυνάτων, qui ob inopiam ſtipe è publico juvari ſe petebant, de criminibus etiam εἰσαγγελίας nonnullis ad ſe delatis, ſi magnam pœnam mereri non viderentur, judicium ſuum interpoſuiſſe, cæteroqui ad δικαστήρια majora, quorum hæc propria cognitio fuit, remiſiſſe, ærarii quoque debitores, cum poſceret res, ſeverius ad ſolutionem compuliſſe, deniq; extruendarum inſtruendarumque quotannis novarum triremium curam commendatam habuiſſe. Vt igitur integrior hic ſenatus eſſet, tantam rerũ molem in civitate ſuſtinens, ac in omnibus reipublicæ negociis populo præſens, ad corrigendam ſortis temeritatem à legiſlatore ſcitum olim fuit, ut ſi quos fortè ſors promoviſſet, qui honore indigni viderentur, jus eſſet

ipſi

ipsi senatui, patefacto crimine accusantibus æmulis, aut inimicis, ex collegio suo eos ejicere, & judicio censendos tradere: in quâ actione quoniam pro suffragiis frondes in usu erant, dicebatur senatus eos, quos reprobabat, ἐκφυλλοφορῆσαι. Quòd si à judicibus quoque damnarentur, ex scito legislatoris dignitate prorsus excidebat, & locum accipiebat alius, qui in istum finem jam antè, jubente lege, ex eâdem tribu per subsortitionem editus erat. Quâ δοκιμασίᾳ aut censurâ peractâ, tum demum hi, quos censura non læserat, jusjurandum dabant, cum fide reipublicæ se consulturos, atque munus suum occipiebant. Vnicum autem senatui præmium præter mercedulæ aliquid pecuniariæ, quæ singulis senatoribus à quæstore reipublicæ pensitabatur, propositum fuit, si rem benè gereret, præsertim si triremium numerum auxisset, quod curæ ejus, ceu modò dixi, præcipuè commissum erat, ut honoris ergo munere decedens, decreto populi coronâ donaretur.

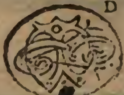
Conventus populi legitimè convocatus. Ejus munus ac potestas.

CONcio, ἐκκλησία, erat totius populi conventus: penes quam legitimè

timè coactam, præsidibus & actionem dirigentibus iis, quibus id jus erat, summam rerum totius civitatis esse voluit Solon. Ea ex Solonis lege de Senatus actis judicabat, leges veteres recognoscebat, novas, si res posceret, ferebat, bella jubebat ac finiebat, pacemque reficiebat, magistratus majores, archontes, belli duces, hipparchos, navarchos pluresque alios creabat, fœdera feriebat, legatos edebat, & quò vellet, cum mandatis mittebat, civitatem exteris dabat, benè meritis præmia constituebat, judicia etiam quædam exercebat talium criminum, de quibus certæ leges non erant scriptæ: cujusmodi fuit εἰσαγγελίας, cujus accusatus damnatusque est Alcibiades. In hanc concionem universus populus ex eàdem Solonis lege coïbat sine ullo classium discrimine, etiam ii, qui erant classis imæ, habebantque omnes par suffragii jus. Locus concionis communiter erat aut forum aut Pnyx prope arcem fori instar, interdum etiam amplissimum theatrum Bacchi: ordinarium tempus dies tres stati in singulis prytaneis æqualiter ferè inter se distantes, extraordinariarum pro rebus natis: illæ ἐκκλησίαι, hæ κατεκκλησίαι, aut σύγκλητοι ἐκ-

κλησίαι dicebantur. Moris verò erat, ut priusquàm concio coïret, programmate significaretur, quà de re esset agendũ, ut singuli paratiores ad deliberandum accederent. Quemadmodum autem ad concioné vocabantur & admittebantur cives omnes, qui verè cives erant, & civium jure fruebantur, ita præter eos omnino nemo. Convocandi conciones ordinarias jus habebant prytanes iidé, de quibus cum de senatu L-virûm ageremus, diximus, & proximè post proëdros & epistatam prima subsellia, quæ proëdria vocitabantur, in iis tenebant. Verum proëdri hi cum epistatâ suo, ut docet Sigonius, alii fuère ab illis, qui in senatu curabant, pares quidé cum istis numero, sed singulis in concionibus ex singulis tribubus, quæ tum prytaneatum non habebant, singuli sorte ducti, epistata autem ex eâ tribu, penes quam prytaneatus tum erat, simili modo lectus: horumque munus, ut cum concionis principio surgebat, ita cum ejusdem fine exspirabat. Concione jam coactâ, mactatâ statim hostiâ, quod actionis initium erat, omnes, qui aderant, ad optima quæque reipubl. consulenda interposito solenni sacramento cum execratione dirâ se obstringebant. Dein πρόεδροι cum prytanibus consultanda pro-

proponebant, & si quod de iis senatusconsultum extabat, quærebant, an id populo videretur sufficere. Si non, populoque placeret eâ de re consultare ac sciscere, præco jubente magistratu clarâ voce pronunciabat, num quis esset annis L major, qui sententiam vellet dicere: si nemo esset, tum si quis illis annis minor. Sed arcebantur à dicendo infames, impudici, impii, militiæ desertores, ærario mulctam debentes. Dictis verò sententiis, concipiebatur ab aliquo decretum, idque populi suffragiis committebatur, quod διδόναι διαχειροτονίαν τῷ δήμῳ dicebant. Erat enim usitatum in concione suffragium χειροτονίας, manuum sublatio. Senatusconsulta nondum à populo probata, ut dictum antè, propriè præconsulta, προβουλεύματα, vocabantur, valebantque tantum in annum: à populo autem cõfirmata eadem decreta ψηφίσματα, dicebantur, & vim tenebant perpetuam. Id verò discrimen inter ψήφισμα tale & legem erat, quòd ψήφισμα de rebus singularibus sciscеretur, lex generalis esset omnibus civibus lata. Fuitque lege quâdam posteris temporibus cautum, ne ullum decretum sena-

tus aut populi lege esset firmius, nec fas esset legem in unum aliquem ferre, nisi eadem omnes Athenienses obligaret. A Solone autem populo Attico permissum erat, quotannis leges suas recognoscere, imò, ut hoc fieret, lege etiam ab eo sancitum: factumque hoc ordinariè die XI primæ prytaneæ, ex Demosthene discimus. Eo enim die, ut est apud hunc in Timocrateâ, post vota voce præconis peracta recensebantur leges ordine, primùm quæ erant de Senatu, deinde de populo toto aut concione (sic enim interpretor vocem τῶν κοινῶν) tum de IX viris, demum de reliquis magistratibus. Versabaturque in primâ hâc actione consideratio in eo, an quid in legibus requireretur, an verò secus. Si quid requireretur, id est, mutandum, addendum, abrogandum, surrogandum videretur, id expendendum rejiciebatur in ultimam prytaneæ ejusdem concionem ordinariam. Hæc autem omnia jubebantur fieri secundum legum huc pertinentium, quas proprio vocabulo θεσμοὺς nuncupabant, præscriptum: procuratioque concionis hujus, ne quid ejus negligeretur, sub comminatione pœnarum prytanibus ac proëdris demandabatur. Erat quidem legum suarum dominus popu-

lus ipse, & coram se recenseri eas per thesmothetas (id enim etiam horum munus) in concione curabat: sed curam & potestatem earum abrogandarum, quæ in usu erant, & novarum surrogandarum non ipse universus sibi sumebat, usurpabatque, sed ex sui medio delectis viris gravibus & prudentibus, quò melius & cautius res tanta conficeretur, delegabat, quos νομοθέτας nuncupabant. Capiebantur autem hi ex solis illis, ut præcipiebat θεσμὸς, id est, lex hac de re à Solone lata, qui jurejurando heliastico, quod gravissimum erat, reipublicæ jam antè erant obstricti, scilicet qui in amplissimo tribunali Heliææ sederant, & gravissimas causas judicaverant. Quomodo autem & quando & per quos capti aut designati fuerint, parum certò ex scriptis veterum nobis liquet: nisi quòd ex fragmentis legum, quæ sunt apud Demosthenem, Æschinem & alios, ac ex ipsorum oratorum verbis colligimus, tempore primæ concionis ordinariæ, de quâ diximus, quæ incidebat in XI diem primæ prytaneæ, quâ leges recensebantur, referente eo, qui novam legem inferre cupiebat, aut à prytanibus aut à toto senatu quingentumvirûm, quod actio Timocratis, apud

Demosthenem, aut à populis per editionem, quod decretum Tisameni præ se ferre videntur, esse renunciatos. Fuisse autem nomothetas quasi quingentos numero, ex eodem Tisameni decreto, quod recitat Andocides in oratione de mysteriis, intelligimus: credo interdum etiam plures, cum Timocrates novas leges parturiens voluerit eos esse mille & unum, testante Demosthene. Eodem quoque tempore primæ concionis jam dictę (is erat dies xi mensis Hecatombæonis, à quo Athenienses ex instituto Solonis annum suum cum primâ prytaneâ ordiebantur) designabantur oratores quinque eloquentiâ prompti, quos syndicos vocabant, qui nomine populi, legibus de quibus abrogandis agebatur, cum istuc deventum, erant patrocinaturi, & interea, ut paratiores essent, rem meditaturi. Oportebat namque eos, qui novas leges ferre volebant, has ipsas albis tabulis inscriptas jubente eodem θεσμῷ quotidiè ante tempus tertiæ concionis & deinceps ad statuas heroum eponymorum in fori parte proponere, ut quivis eas legere & pressius expendere, ac populus pro numero earum tempus nomothetis constituere posset. Concione verò tertiâ prytaneæ primæ coacta

actâ ne tum quidem ad rem ipsam, hoc est, ad ferendas abrogandasve leges accedebatur, sed ea tantum quæ illuc faciebant, quasi præparabantur. Nam referentibus proëdris decernebatur à populo, quo modo ac ordine nomothetis in actione futurâ sedendum, & unde sumendum argentum id, quod nomothetis iisdem pro navatâ reipublicæ operâ, erat solvendum. Hujus autem concionis convocatio si forte neglecta esset à prytanibus, ex lege Solonis mille drachmarum mulctam singuli Minervæ pendere in arce jubebantur. At proëdri, ni statim post sacra peracta in eadem concione de nomothetis retulissent, ad pendendas eidem Deæ drachmas XL (si non fallit vitiosa scriptio, cum forte CCCC pro XL scribendum) damnati quoque singuli habebantur. Vtque hæ mulctæ sine vitio solverentur, id curandum thesmothetis erat, reique ab iis, si esset opus, ad tribunal superius (Heliasticum intelligo) postulandi: qui si hoc negligerent, ut Areopago excluderentur, idem θεσμὸς præcipiebat. Cum ventum tandem ad rem esset, nomothetæ re antè benè deliberata auditisque syndicis, de quibus dictum, in concione legitimè coactâ suis locis sedentes ab epistatâ concionis

facere pote
habent, no
certum mo
varum poſſ
thetas legu
ſignatos, a
giſtratum a
examini ſub
inde in ju
merè, &
quum eſſe.
inquit, τὺς
δὶς δοκιμα
eſſe clariſſi
qui in nu
deſignatos
naſſe. Ve
luſtris, at
irrefragabi
etiam ma
quem antè
capite 10.
Solonis d
cuis verb
ſcribente
pagi, ſed
ſtratus, u
quiſſe, ju
municata
ad augen

...pulus ut plurimum in ferendis
... χειροτονίᾳ, sive leges ferret in
..., sive magistratus omnis ge-
...ret, aut imperia daret. Verum
...peria abrogaret, quia id odio-
..., loco χειροτονίας occultè per
... suffragia ferebat. Idem facie-
...ies εἰσαγγελίας, aut actionum
... judicium exercebat. Testulâ
...tem agebat, cum ob nimiam po-
... civium aliquem ad certum
... à civitate abesse volebat, ne po-
... gratiâ suâ libertati populi of-
... quod judicium à testulâ ὀστρα-
... vocabant: institutum Solone
...us, quod quidam ad Hippiam Pi-
... filium, alii ad Clisthenem, qui
...m tyrannide dejecit, & urbe ex-
... referunt: inter quos est Ælianus,
... suo instituto primum omnium
... Clisthenem ejectum esse tradit.
...tur verò hoc instituto poten-
... civibus absentia ab urbe decenna-
... ignominiam aut probrum.
... cum ageretur, quisque nomen
...m urbe abesse volebat, testulæ
...bat, eamque testulam suffragii
... vas inferebat. Vt verò vim suam
... hoc judicium, duo require-
..., ut in concione adessent non

ipsi senatui, patefacto crimine accusantibus æmulis, aut inimicis, ex collegio suo eos ejicere, & judicio censendos tradere: in quâ actione quoniam pro suffragiis frondes in usu erant, dicebatur senatus eos, quos reprobabat, ἐκφυλλοφορῆσαι. Quòd si à judicibus quoque damnarentur, ex scito legislatoris dignitate prorsus excidebat, & locum accipiebat alius, qui in istum finem jam antè, jubente lege, ex eâdem tribu per subsortitionem editus erat. Quâ δοκιμασίᾳ aut censurâ peractâ, tum demum hi, quos censura non læserat, jusjurandum dabant, cum fide reipublicæ se consulturos, atque munus suum occipiebant. Vnicum autem senatui præmium præter mercedulæ aliquid pecuniariæ, quæ singulis senatoribus à quæstore reipublicæ pensitabatur, propositum fuit, si rem benè gereret, præsertim si triremium numerum auxisset, quod curæ ejus, ceu modò dixi, præcipuè commissum erat, ut honoris ergo munere decedens, decreto populi coronâ donaretur.

Conventus populi legitimè convocatus. Ejus munus ac potestas.

Concio, ἐκκλησία, erat totius populi conventus: penes quam legitimè

timè coactam, præsidibus & actionem dirigentibus iis, quibus id jus erat, summam rerum totius civitatis esse voluit Solon. Ea ex Solonis lege de Senatus actis judicabat, leges veteres recognoscebat, novas, si res posceret, ferebat, bella jubebat ac finiebat, pacemque reficiebat, magistratus majores, archontes, belli duces, hipparchos, navarchos pluresque alios creabat, fœdera feriebat, legatos edebat, & quò vellet, cum mandatis mittebat, civitatem exteris dabat, benè meritis præmia constituebat, judicia etiam quædam exercebat talium criminum, de quibus certæ leges non erant scriptæ: cujusmodi fuit εἰσαγγελίας, cujus accusatus damnatusque est Alcibiades. In hanc concionem universus populus ex eâdem Solonis lege coïbat sine ullo classium discrimine, etiam ii, qui erant classis imæ, habebantque omnes par suffragii jus. Locus concionis communiter erat aut forum aut Pnyx prope arcem fori instar, interdum etiam amplissimum theatrum Bacchi: ordinarium tempus dies tres stati in singulis prytaneis æqualiter ferè inter se distantes, extraordinariarum pro rebus natis: illæ ἐκκλησίαι, hæ κατεκκλησίαι, aut σύγκλητοι ἐκκλησίαι

κλησίαι dicebantur. Moris verò erat, ut priusquàm concio coïret, programmate significaretur, quà de re esset agendũ, ut singuli paratiores ad deliberandum accederent. Quemadmodum autem ad concionẽ vocabantur & admittebantur cives omnes, qui verè cives erant, & civium jure fruebantur, ita præter eos omnino nemo. Convocandi conciones ordinarias jus habebant prytanes iidẽ, de quibus cum de senatu L-virûm ageremus, diximus, & proximè post proëdros & epistatam prima subsellia, quæ proëdria vocitabantur, in iis tenebant. Verum proëdri hi cum epistatâ suo, ut docet Sigonius, alii fuère ab illis, qui in senatu curabant, pares quidẽ cum istis numero, sed singulis in concionibus ex singulis tribubus, quæ tum prytaneatum non habebant, singuli sorte ducti, epistata autem ex eâ tribu, penes quam prytaneatus tum erat, simili modo lectus: horumque munus, ut cum concionis principio surgebat, ita cum ejusdem fine exspirabat. Concione jam coactâ, mactatà statim hostiâ, quod actionis initium erat, omnes, qui aderant, ad optima quæque reipubl. consulenda interposito solenni sacramento cum execratione dirâ se obstringebant. Dein πρόεδροι cum prytanibus consultanda

pro-

proponebant, & si quod de iis senatusconsultum extabat, quærebant, an id populo videretur sufficere. Si non, populoque placeret eâ de re consultare ac sciscere, præco jubente magistratu clarâ voce pronunciabat, num quis esset annis L major, qui sententiam vellet dicere: si nemo esset, tum si quis illis annis minor. Sed arcebantur à dicendo infames, impudici, impii, militiæ desertores, ærario mulctam debentes. Dictis verò sententiis, concipiebatur ab aliquo decretum, idque populi suffragiis committebatur, quod διδόναι διαχειροτονίαν τῷ δήμῳ dicebant. Erat enim usitatum in concione suffragium χειροτονίαι manuum sublatio. Senatusconsulta nondum à populo probata, ut dictum antè, propriè præconsulta, προβουλεύματα, vocabantur, valebantque tantum in annum: à populo autem cōfirmata eadem decreta ψηφίσματα, dicebantur, & vim tenebant perpetuam. Id verò discrimen inter ψήφισμα tale & legem erat, quòd ψήφισμα de rebus singularibus scisceretur, lex generalis esset omnibus civibus lata. Fuitque lege quâdam posteris temporibus cautum, ne ullum decretum sena-

tus aut populi lege eſſet firmius, nec fas eſſet legem in unum aliquem ferre, niſi eadem omnes Athenienſes obligaret. A Solone autem populo Attico permiſſum erat, quotannis leges ſuas recognoſcere, imò, ut hoc fieret, lege etiam ab eo ſancitum: factumque hoc ordinariè die XI primæ prytaneæ, ex Demoſthene diſcimus. Eo enim die, ut eſt apud hunc in Timocrateà, poſt vota voce præconis peracta recenſebantur leges ordine, primùm quæ erant de Senatu, deinde de populo toto aut concione (ſic enim interpretor vocem τῶ κοινῶν) tum de IX viris, demum de reliquis magiſtratibus. Verſabaturque in primâ hâc actione conſideratio in eo, an quid in legibus requireretur, an verò ſecus. Si quid requireretur, id eſt, mutandum, addendum, abrogandum, ſurrogandum videretur, id expendendum rejiciebatur in ultimam prytaneæ ejuſdem concionem ordinariam. Hæc autem omnia jubebantur fieri ſecundum legum huc pertinentium, quas proprio vocabulo θεσμοὺς nuncupabant, præſcriptum: procuratioque concionis hujus, ne quid ejus negligeretur, ſub comminatione pœnarum prytanibus ac proëdris demandabatur. Erat quidem legum ſuarum dominus popu-

lus

lus ipse, & coram se recenseri eas per thesmothetas (id enim etiam horum munus) in concione curabat: sed curam & potestatem earum abrogandarum, quæ in usu erant, & novarum surrogandarum non ipse universus sibi sumebat, usurpabatque, sed ex sui medio delectis viris gravibus & prudentibus, quò melius & cautius res tanta conficeretur, delegabat, quos νομοθέτας nuncupabant. Capiebantur autem hi ex solis illis, ut præcipiebat θεσμὸς, id est, lex hac de re à Solone lata, qui jurejurando heliastico, quod gravissimum erat, reipublicæ jam antè erant obstricti, scilicet qui in amplissimo tribunali Heliææ sederant, & gravissimas causas judicaverant. Quomodo autem & quando & per quos capti aut designati fuerint, parum certò ex scriptis veterum nobis liquet: nisi quòd ex fragmentis legum, quæ sunt apud Demosthenem, Æschinem & alios, ac ex ipsorum oratorum verbis colligimus, tempore primæ concionis ordinariæ, de quâ diximus, quæ incidebat in XI diem primæ prytaneæ, quâ leges recensebantur, referente eo, qui novam legem inferre cupiebat, aut à prytanibus aut à toto senatu quingentumvirûm, quod actio Timocratis, apud

Demosthenem, aut à populis per editionem, quod decretum Tisameni præ se ferre videntur, esse renunciatos. Fuisse autem nomothetas quasi quingentos numero, ex eodem Tisameni decreto, quod recitat Andocides in oratione de mysteriis, intelligimus: credo interdum etiam plures, cum Timocrates novas leges parturiens voluerit eos esse mille & unum, testante Demosthene. Eodem quoque tempore primæ concionis jam dictę (is erat dies XI mensis Hecatombæonis, à quo Athenienses ex instituto Solonis annum suum cum primâ prytaneâ ordiebantur) designabantur oratores quinque eloquentiâ prompti, quos syndicos vocabant, qui nomine populi, legibus de quibus abrogandis agebatur, cum istuc deventum, erant patrocinaturi, & interea, ut paratiores essent, rem meditaturi. Oportebat namque eos, qui novas leges ferre volebant, has ipsas albis tabulis inscriptas jubente eodem θεσμῷ quotidiè ante tempus tertiæ concionis & deinceps ad statuas heroum eponymorum in fori parte proponere, ut quivis eas legere & pressius expendere, ac populus pro numero earum tempus nomothetis constituere posset. Concione verò tertiâ prytaneæ primæ coacta

actâ ne tum quidem ad rem ipſam, hoc eſt, ad ferendas abrogandaſve leges accedebatur, ſed ea tantum quæ illuc faciebant, quaſi præparabantur. Nam referentibus proëdris decernebatur à populo, quo modo ac ordine nomothetis in actione futurâ ſedendum, & unde ſumendum argentum id, quod nomothetis iiſdem pro navatâ reipublicæ operâ, erat ſolvendum. Hujus autem concionis convocatio ſi fortè neglecta eſſet à prytanibus, ex lege Sólonis mille drachmarum mulctam ſinguli Minervæ pendere in arce jubebantur. At proëdri, ni ſtatim poſt ſacra peracta in eadem concione de nomothetis retuliſſent, ad pendendas eidem Deæ drachmas XL (ſi non fallit vitioſa ſcriptio, cum forte CCCC pro XL ſcribendum) damnati quoque ſinguli habebantur. Vtque hæ mulctæ ſine vitio ſolverentur, id curandum theſmothetis erat, reique ab iis, ſi eſſet opus, ad tribunal ſuperius (Heliaſticum intelligo) poſtulandi: qui ſi hoc negligerent, ut Areopago excluderentur, idem θεσμὸς præcipiebat. Cum ventum tandem ad rem eſſet, nomothetæ re antè benè deliberata auditiſque ſyndicis, de quibus dictum, in concione legitimè coactâ ſuis locis ſedentes ab epiſtatâ concionis

signo accepto per χειροτονίαν sciscebant, id est, leges, de quibus agebatur, abrogabant, si quæ abrogandæ viderentur, ac novas sanciebant. Scitum ipsorum populus universus ratum habebat. Cautum autem lege Solonis erat, ne qua lex nova sanciretur, quæ adversa esset legi jam antè receptæ, nisi istâ prius abrogatâ, ne utique duæ leges eâdem de re sibi adversantes in republicâ extarent, intentatâ gravi pœnâ contrà delinquentibus. Omninoque providendum putaverat sapiens legislator, ne leges semel ritè latæ admissæque temerè mutarentur, neu in his abrogatio, derogatio, obrogatio, surrogatio sine gravissimâ causâ permitteretur. Periculosum enim id, imò exitiosum reipublicæ arbitrabatur. Neque tamen hac providâ curâ suâ efficere potuit, quin, cum crevisset ambitio, ac novandi, remque publicam turbandi studium, & inquietorum oratorum δημαγωγῶν potentia, novæ identidem leges, novaque scita incauto populo obtruderentur: unde multæ in civitate & periculosæ contentiones ortæ. Ne verò à quoquam ignorari leges possent, in porticu publicâ omnes descriptæ fuisse perhibentur, & ne quid contrà à magistratibus ageretur, cura novis scitis Ariopagi senatui demandata. Vtebatur

batur populus ut plurimum in ferendis suffragiis χειροτονίᾳ, sive leges ferret in concione, sive magistratus omnis generis crearet, aut imperia daret. Verum cum imperia abrogaret, quia id odiosum erat, loco χειροτονίας occultè per calculos suffragia ferebat. Idem faciebat, quoties εἰσαγγελίας, aut actionum similium judicium exercebat. Testulâ autem rem agebat, cum ob nimiam potentiam civium aliquem ad certum tempus à civitate abesse volebat, ne potentiâ aut gratiâ suâ libertati populi officeret: quod judicium à testulâ ὀστρακισμὸν vocabant: institutum Solone recentius, quod quidam ad Hippiam Pisistrati filium, alii ad Clisthenem, qui Hippiam tyrannide dejecit, & urbe expulit, referunt: inter quos est Ælianus, qui hoc suo instituto primum omnium ipsum Clisthenem ejectum esse tradit. Irrogabatur verò hoc instituto potentibus civibus absentia ab urbe decennalis citra ignominiam aut probrum. Quod cum ageretur, quisque nomen ejus, quem urbe abesse volebat, testulæ inscribebat, eamque testulam suffragii loco in vas inferebat. Vt verò vim suam obtineret hoc judicium, duo requirebantur, ut in concione adessent non

pauciores quàm sexies mille, ut suffragium ferentes ætate minores non essent quàm annis LX. Merces his judicibus statuta oboli tres, id est, media drachma. Hoc judicio quondam ex urbe exterminatus fuit Aristides ob invidiosum nomen Iusti; ejectus è patriâ Themistocles ob immodicam gloriam.

Ratio conficiendæ subitò pecuniæ in usum reipublicæ poscente aliqua necessitate.

ALiud etiam institutum post tempora Solonis in civitatem introductum, usu compertum valdè salutare, sed sensim sub initia Philippi Macedonis, & oratoris Demosthenis, oratorum turbidorum vitio degenerans. Cujus scopus ab initio erat, ingruente aliquâ ab hoste necessitate, subitò in usum parandæ classis & aliorum belli onerum pecuniam necessariam conficere. In hunc finem ex quâlibet tribu, quæ decem erant, deligebant ditiores cives cxx, qui pro republicâ munera obirent: Et hi vicissim se dividebant in partes binas pares civium sexagenûm numero, sed opibus impares. Nam qui opulentissimi habebantur in partem priorem, qui minus opulenti in posteriorem referebantur: dicebaturque quælibet harum partium

tium συμμορία. Atque hoc modo fiebant in totâ civitate, conjunctis omnibus tribubus, ditiorum συμμορίαι xx, erantque in iis cives locupletes, in universum M CC, locupletissimi scilicet in symmoriis singularum tribuum prioribus DC, & totidem infra hos in symmoriis posterioribus. Et hæ symmoriæ singulæ rursum subdividebantur in partes duas secundum divitiarum modum, ut quælibet harum minorum partium haberet cives XXX, qui onera repentina ferre possent, omnes autem conjunctæ, CCC[tos]. Qui igitur CCC ex hac subdivisione censebantur in quadrantibus symmoriarum primis, habebantur totius civitatis opulentissimi, qui in omnes casus paratâ pecuniâ destitui non poterant. In hos igitur onus incumbebat, ut bello exorto, aut aliâ necessitate premente pecuniâ præsente reipublicæ succurrerent, & munera necessaria obirent sumptu suo: expensas autem postea velut per otium à cæteris, qui ipsis in symmoriis adglutinati subjunctique erant, pro ratâ parte reciperent. Quilibet verò horum quadrantum ducem suum & suum oratorem, ut dicit Vlpianus, vetus interpres Demosthenis, habebat, etiam quadrantes inferiores: sed hi superioribus semper

cedebant. Quòd si mari res agenda erat, tota hæc res ad extruendas & adornandas, armandasque triremes referebatur: & usu interdum venit, ut singuli trecenorum ditissimorum poscerentur singulas triremes ædificare & instruere: id quod Demosthenes impensè suasit in oratione περὶ συμμοριῶν, quæ tota hoc de negocio loquitur, & quod suasit, etiam persuasit. Pertinentque ad eandem hanc rem duæ ejus orationes aliæ, contra Phænippum de permutatione, & de coronâ præfecturæ navalis. Et erant constituta præmia honoris iis, qui celerius ac promptius cæteris munus sibi commissum expedirent, ut discimus cum aliunde, tum ex oratione jam dictâ de coronâ τριηραρχίας, id est, præfecturæ navalis, & ex oratione alterâ περὶ ἐπιτριηραρχήματος. Nam τριηραρχία significabat λειτουργίαν illam inter reliquas difficillimam extruendæ & adornandæ triremis sumptu privato, & τριηραρχεῖν, munus illud pro republicâ obire, & τριηράρχημα id, quod in triremem instruendam impenditur: quemadmodum ἐπιτριηράρχημα, quod finitâ jam τριηραρχίᾳ supra

τριη-

τριηράρχημα inſumitur. Et paulatim eò deveniſſe res videtur, ut omnes ejuſmodi λειτουργίας ſumptus reipublicæ donarentur. Sed erat lex Athenis, ut qui ſe ſumptibus tantis nimium gravari quereretur, poſſetque alterum ſe ditiorem, & oneri ferundo magis parem monſtrare, eumque confitentem haud haberet, liceret ei eundem illum ad permutationem omnium facultatum judicio compellere, quam permutationem ἀντίδοσιν vocabant. Vnde haud infrequentes quæſtiones περὶ ἀντιδόσεως natæ ſunt: cujuſmodi quæſtione ſibi motà compulſus orator Iſocrates à Lyſimacho neceſſe habuit τριηραρχίαν in ſe recipere, & maxima in eam impendia facere, & nomen ſuum albo trecentorum dare. Quem dolorem (dolebat enim invidos ſophiſtas calumniis ſuis iſtuc Lyſimachum impuliſſe) ultus eſt ſcriptâ pulcherrimâ oratione περὶ ἀντιδόσεως. Eique ſimillima argumento oratio inter Demoſthenicas extans, quam modò dixi contra Phænippum habita. Finiturus heic de concione facere non poſſum, quin unum jam dictis addam. Oſtendi ſuprà duplex fuiſſe concionum genus, ordinarias ſcilicet & extraor-

traordinarias. Illas, quæ ternæ singulis prytaneis habebantur, ex lege & voluntate senatus Quingentûm-virûm prytanes indicebant, & cum proëdris ac epistatâ in iisdem præsidebant; & in eas sponte suâ populus frequens coibat. Has, quæ numero & tempore incerto pro rebus natis cogebantur, interdum quoque prytanes iidem volente senatu, sæpius verò στρατηγοὶ, si bellum existeret, aut de eo cum populo agendum esset, nescio an etiam, sed omninò rarius, IX archontes convocabant, & qui convocabant, ut plurimum cum proëdris prima in iis subsellia tenebant, & de negociis referebant, actionemque dirigebant. Et in his opus sæpe erat, cum odiosæ ac molestæ res agendæ obvenirent, ut plebs penè invita accitu jussûque magistratuum, circummissis per omnes urbis vicos apparitoribus clausisque per forum tabernis ac submotis inde mercibus compelleretur, & ne ante tempus rursum difflueret, ibidem contineretur. Id verò observatum, si intereà dum in concione cum populo ageretur, tonuisset fortè, aliudve è cœlo signum extitisset, ut præconis voce concio statim dimitteretur, & si res finem nondum invenisset, pòst in diem alium eadem rursum indiceretur. Nunc

à con-

à concione & quæ cum eâ cohærebant, ad judicia eundum.

Iudicia Atheniensium præcipua.

IVdicia Athenis varia fuerunt, sed præcipua quatuor, quæ pro conciliis meritò habere possumus, juri dicundo destinata, Areopagiticum, Ephetarum, Heliasticum, & Διαιτητῶν sive arbitrorum. In his actiones forenses disceptabantur, quas Græci δίκας vocant: unde, vel ἀπὸ τοῦ δικάζειν δικαστήρια, id est, consessus aut tribunalia judicum porrò nuncupantur. Δίκαι autem, vel actiones, erant duplicis generis, publicæ scilicet & privatæ. Publicas κατηγορίας, privatas propriè δίκας appellabant. Publicæ cuivis civi erant concessæ: privatæ læsis tantum, aut iis quorum privatim intererat. Vtriusque generis variæ erant species. Κατηγοριῶν erant γραφὴ, φάσις, ἔνδειξις, ἀπαγωγὴ, ἀφήγησις, ἀνδροληψία, εἰσαγγελία: quarum γραφὴ latissimè patebat ad crimina multa pertinens. Δίκαι actiones erant de convitiis, verberatione, vi illatâ, ebrietate, malâ tractatione, furto & similibus. In Κατηγορίαις cuilibet

libet volenti actio dabatur, sed hac lege, ut nisi quintam suffragiorum partem ferret, mille drachmis mulctaretur, nec liceret ei in posterum actori publicis his in causis esse. Hæc pœna ei erat temerariè susceptæ litis. Æstimationes criminum vocabantur τιμήματα, varii generis, ut ζημία, mulcta pecuniaria, φυγὴ, exilium, ἀτιμία, honorum privatio, δέσμος, vincula, στηλὴ, alligatio ad columnam, θάνατος, mors. Inter judicia maximè venerandum fuit Areopagiticum, de quo abundè suprà diximus. Antiquissimum verò post id erat Ephetarum. Censent enim plerique à Demophoonte rege olim institutum, conflatum ex judicibus Atticis L, & totidem Argivis: reformatum à Dracone, qui rejectis peregrinis, LI Athenienses in eo sedere & judicare voluit: retentum etiam à Solone, sed rigore ejus temperato secundum leges ipsius, & causis quibusdam capitalibus gravioribus ab eo ad judicium Areopagi translatis. Relictum Ephetis judicium de cæde inconsultâ, interdum & de insidiis vitæ structis. Designabantur Ephetæ sic. Legebantur ex qualibet tribu quini viri quàm maximè graves, ætate quinquagenarii, aut majores: & his per sor-

tem

tem designatus addebatur unus, ut essent omnes tot, quot antè dixi: ad quos in tribunali sedentes archontum secundus, Rex, causas introducebat. Tribunal habebant in Prytaneo, Delphinio, Phreattio, ut plurimum autem in Palladio, loco juxta Phalerum, præsertim de inconsulta cæde judicaturi. Qui si reum absolverent, absolutus, (quod memorabile est ab Æschine in oratione περὶ παραπρεσβείας memoriæ proditum, sua quoque ætate adhuc observatum) more à majoribus instituto, cæsis prius victimis, solemniter jurabat, judices, qui pro se pronunciassent, rectè ac justè judicasse, & nihil falsi dixisse; quod ni ita esset, ipse sibi & familiæ suæ exitium imprecabatur; judicibus autem fausta precabatur omnia. Amplissimum verò & tritissimum δικαστήριον erat Athenis id, quod ex loco, in quo ut plurimum tribunal exercebat, Heliasticum dicebatur. Locus enim ἡλιαία, id est, subdialis, in quem radios suos Sol projicere poterat, nuncupabatur. Sedebant in eo judices plerumque D, interdum etiam M, nonnunquam & M D, pro magnitudine & gravitate rei, de qua erat jùdicandum. Judicabant autem de causis valdè va-

riis, & ferè maximis. Actor in hoc foro διώκων, actio δίωξις vocabatur. Iudices pro re natâ ex omnibus civibus sorte ducebantur, qui infra ætatis annum xxx non essent, & essent vitæ integræ, ac ærario non deberent: hi enim hoc judicatu arcebantur. Sortitioni verò huic præerant IX archontes summi in tota republicâ magistratus, cum scribâ. Sed priusquam ad actionem ipsam veniretur, hæc præcedebant. Primum actor magistratum adibat, cui ista cognitio erat demandata, (hi ut plurimum sex-viri Thesmothetæ erant ex numero IX archontum) ac permissu ejus reum in jus vocabat per κλητῆρα, citatorem, quod προσκαλεῖσθαι dicebant. Deinde conceptis verbis actionem ei intentabat, eamq; intentionem in tabella descriptam magistratus istius παρέδρῳ aut scribæ tradebat. Cujus quæ formula fuerit, licet ex actione Socrati intentata apud Diogenem Laërtium, & ex altera intentata Alcibiadi apud Plutarchum in utriusque accusati vita cognoscere. Usitatum verò erat, in formula nomen actoris, rei, citatoris exprimi, & crimen ipsum verbis paucissimis adscribi cum pœna, quæ postulabatur. Tum intra certum tem-

pus ſequebatur ſortitio: cujus modum & ordinem exponit interpres Ariſtophanis in Pluto. Iudices autem ſortitò deſignati antequàm in tribunali conſiderent, prolixo ac gravi admodum juramento cum execratione ſeſe obligabant: cujus formulam integram recitat Demoſthenes in oratione contra Timocratem. Pòſt conſtituto die conferebant ſe in forum ſuum, atque ibi magiſtratus litem introducebat, quod εἰσάγειν δίκας εἰς τὸ δικαστήριον dicebant. Reo verò depulſio judicii legitima concedebatur: quorum prima erat παραγραφὴ, exceptio, demonſtrans δίκην μὴ εἶναι εἰσαγώγιμον, id eſt, rectè ſecundum leges non introduci: altera ὑπωμωσία, judicii dilatio: tertia ἀντιγραφὴ, recriminatio: quarta ἀντίληξις, mutua litis intentio. Si harum nullam moveret reus, ſed recta actori paratum ſe oſtenderet, tum quæ ad deterrendas partes à judicio temerè ſubeundo pertinebant, præmittebantur. Scilicet tum actor, tum reus graviſſimum juramentum poſcebantur, quo ſeſe obligabant, ſincerè ſe acturos. Iuramentum hoc actoris προωμωσίαν, rei ἀντωμωσίαν nuncupabant. Deinde

uterque pecuniam apud magiſtratum, qui litem introducebat, cogebatur deponere, quæ πρυτανεῖα fuit dicta, quam ſuccumbens pro utroque judicibus pendebat. Teſtes, præſertim oculati, quos litigantes adducebant, ſi ferre teſtimonium renuerent, per præconem citati cogebantur aut teſtimonium dicere, aut ejerare, aut M drachmas pendere: Qui verò teſtimonium deponebant, neceſſè habebant jurare ad aram, vera ſe depoſuiſſe; à quo jurejurando Xenocrates philoſophus dicitur prohibitus eſſe ob integritatem. His omnibus in literas relatis & capſula incluſis contra fraudes horæ ad dicendum actori & reo præfiniebantur, quas clepſydris metiebantur. Diem autem plerumque in partes tres diſtinguebant, quarum prima actori, altera reo, tertia judicibus tribuebatur. Cauſa ab utroq; peroratâ, magiſtratus judicii præſes judices per prçconē in ſuffragia mittebat. Quòd ſi crimini intentato certa pæna in legibus deſcripta erat, ſimpliciter tantum ſententiam ferebant. Si certi nihil deſcriptum erat, primò condemnandus ne an abſolvendus reus eſſet ſtatuebant: deinde condemnato pro arbitrio pænam hanc aut illam irrogabant. Capitis damnatus XI viris rerum capitalium tradebatur,

ut illi supplicium de eo sumerent. Pecuniâ mulctatus apud prætores aut quæstores deæ Palladis inscribebatur. Qui solvendo non erat, in vinculis habitus, & infamiâ notatus ipse cum filiis à reipublicę administratione arcebatur. Quod Miltiadi accidit, qui in vinculis mortuus est: Et filius ejus Cimon, ut patris corpus carcere, & se *ἀτιμίᾳ* liberaret, pecuniâ à sororio suo Calliâ mutuò sumptâ, mulctam solvit. Atque hinc seges multarum actionum forensium. Heliastici juramenti, cujus memini antè, formula Græca fuit talis. *Ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων, καὶ τύραννον οὐ ψηφιοῦμαι εἶναι, οὐδὲ ὀλιγαρχίαν. οὐδὲ ἐάν τις καταλύῃ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἢ λέγῃ ἢ ἐπιψηφίζῃ παρὰ ταῦτα, οὐ πείσομαι. οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων ἀποκοπὰς, οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων, οὐδ᾽ οἰκιῶν· οὐδὲ τοὺς φεύγοντας κατάξω, οὐδὲ ἂν θάνατος κατέγνωσται· οὐδὲ τοὺς μένοντας ἐξελῶ παρὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους, καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, καὶ τῆς βουλῆς,*

οὔτ' αὐτὸς ἐγώ, οὔτ' ἄλλον οὐδένα ἐάσω. οὐδὲ ἀρχὴν καταστήσω ὥστε ἄρχειν ὑπεύθυνον ὄντα ἑτέρας ἀρχῆς, καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ τοῦ ἱερομνήμονος, καὶ ὅσαι μετὰ τῶν ἐννέα ἀρχόντων κυαμεύονται ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ κήρυκος καὶ πρεσβείας, καὶ συνέδρων. οὐδὲ δὶς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τὸν αὐτὸν ἄνδρα, οὐδὲ δύο ἀρχὰς ἄρξαι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ. οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς ἡλιάσεως ἕνεκα, οὔτε αὐτὸς ἐγώ, οὔτ' ἄλλος ἐμοί, οὔτ' ἄλλοι εἰδότος ἐμοῦ, οὔτε τέχνῃ, οὔτε μηχανῇ οὐδεμιᾷ. καὶ γέγονα οὐκ ἔλαττον ἢ τριάκοντα ἔτη. καὶ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν, καὶ διαψηφιοῦμαι περὶ αὐτοῦ, οὗ ἂν ᾖ ἡ δίωξις. Ἐπόμνυμι Δία, Ποσειδῶνα, Δήμητρα· ἐπαρῶμαι ἐξώλειαν ἐμαυτῷ, καὶ οἰκίᾳ τῇ ἐμαυτοῦ, εἴ τι τούτων παραβαίνοιμι· εὐορκοῦντι δὲ καλὰ πολλὰ κἀγαθὰ εἶναι.

Quartum judicium fuit arbitrorum, quos διαιτητὰς dicebant. Hi XLIV ex ſingulis tribubus LX annis majores quotannis ſorte deſignabantur, ut eſſent omnes CCXX, qui ſecundum tribuum

buum numerum dispertiti tribubus sibi assignatis in cognoscendis definiendisq; litibus operam præstabant. Erant autem in duo genera omnes divisi. Alii repetitâ sorte ex his ad judicandas caussas privatas legebantur : alii à litigantibus capiebantur. Novâ sorte lecti operam litigantibus dare cogebantur, sed injurati : nec litigabatur apud eos periculo mille drachmarum, & ab eorum sententiis ad judices alios provocatio concedebatur. At ab iis, qui ab ipsis litigantibus ex arbitrorum numero delecti fuêre, quos compromissarios dicere licet, quia jurati cognitionem & judicium suscipiebant, provocatio non erat, sed eorum sententiis erat parendum. In pecuniâ deponendâ, in excipiendo, aliisque rebus eadem ferè ratio apud hos arbitros servata fuit, quæ in judiciis cæteris jam dictis.

Post hæc δικαστήρια quatuor, fuit quoque quintum, sed prioribus minus celebre, quanquam usus nec parvi nec rari. Triginta primum viri erant, postea facti XL, quos δικαστὰς κατὰ δήμους ex re nuncupabant. Nam populos, in quos divisam fuisse civitatem dixi, obibant, & de minoribus rebus minoreve pecuniæ summâ inter litigantes judicabant, & lites finiebant. Cætera hujus

generis, quæ in usu post Solonem fuêre, ut nimis obscura, silentio transmitto.

MAGISTRATVS ATHENIENSIVM.

Magistratuum Athenis alii suffragiis universi populi in comitiis per χειροτονίαν, alii sorte, alii editione in singulis tribubus designabantur: eratque eorum ingens numerus. Inter omnes, qui domi rem administrabant, primum honoris & dignitatis locum sine dubio tenuêre IX archontes, de quibus jam antè multa nobis dicta: quædam etiam hoc loco dicenda. Hos αἱρετοὺς ab initio fuisse populi suffragiis designatos, nec hoc à Solone mutatum, contra opinionem Sigonii suprà ostendi: eosdem quanquam potestate diminutos, tamen in magnà dignitate, & munere peramplo relictos, ac partes muneris accuratius inter eos distributas ab eodem fuisse, quoque dixi. Partes muneris aliæ ad sacra, aliæ ad concilia, aliæ & quidem præcipuæ ad jurisdictionem pertinuêre. Sacra tres primi, archon, rex, polemarchus curabant; thesmothetæ sex recensendis legibus operam peculiarem reipublicæ navabant. Omnes ju-

dicio-

diciorum curam habebant: judices sortiebantur, & his fora, id est, consessuum loca etiam sortitò assignabant, & tempora ac dies præscribebant. Conveniebantur ab iis, quibus lites cum aliis erant: eos audiebant, & auditis actiones dabant: summatim lites cognoscebant, & quasdam earum finiebant, alias difficiliores aut sponte suâ, aut poscentibus litigantibus in fora majora introducebant: publicas quidem ut plurimum rex & thesmothetæ, privatas archon & polemarchus. Regem, cui in porticu regiâ tribunal erat, adibant, qui impietatis alios arcessebant, aut de sacerdotio contendebant. de controversiis gentilium & sacerdotum judicium suum interponebat: de cæde & maleficiis similibus, quod antè dictum, referebat ad senatum Areopagi, & sedens cum Areopagitis dicentes partes audiebat, & cum cæteris sententiam ferebat, eamque, ut non abs re conjectat Sigonius, pronunciabat. Thesmothetas conveniebant litem intendentes de peregrinitate, coitione, donis acceptis, calumniis, citatione falsâ: item de falsâ relatione, adulterio, contumelia, deleto è tabulis publicis ærariorum nomine in fraudem ærarii. Ad eosdem actiones παρανόμων apud archontem primum

intentatę, item δοκιμαστῶν, προβολῶν, controversiarum de pactis, injuriarum inter mercatores deferebantur, & ἀπαγωγαὶ quoque fiebant. Archontis jurisdictio ex lege Solonis latè patebat: recipiebat lites malæ tractationis uxorum, parentum, pupillorum & pupillarum: tutores dabat, de hæreditatibus controversis, de dotibus, de victu aut alimentis, quæ parentibus, liberis, propinquis debebantur, de furtis, de repudiis jus dicebat. Quin etiam actiones εἰσαγγελίας, ἐνδείξεως, φάσεως, ἐφηγήσεως, quæ publicæ erant, apud eum nonnunquàm inferebantur. Quàm verò jurisdictionem archon inter cives, eandem polemarchus inter peregrinos, & in eos habebat, quorum maximus numerus Athenis commorabatur, imò & domicilia fixa tenebat, tum ἰσοτελῶν, tum μετοίκων: è quibus illi multò meliore conditione erant, quàm hi. Nam à tributo μετοικίου, quod hi civitati pendebant, erant liberi, & pari immunitate, pari jure cum civibus agebant, nisi quòd honorum & magistratuum expertes atque incapaces essent. Cæteroqui omnes cum civibus in urbe versabantur, eâdem cum illis veste utentes:

tes:

tes: ſed opus in foro facere μετοίκοις ex lege Solonis non licuit. Et peregrini hi, ſi auxilio juris opus haberent, per patronum civem Atticum apud polemarchum agebant, & cauſas ſuas perſequebantur. Nec ſolum inquilinis, ſed reliquis quoque peregrinis, qui Athenis ſedes non habebant, jus dixiſſe eundem polemarchum, Sigonius arbitratur: Xenophon quidem diſertè Athenis apud populum judicio eos experiri neceſſum habuiſſe affirmat. Tribus autem hiſce archonti, regi, polemarcho, ne ſinguli ſoli rem judiciariam tractarent, quod periculoſum, præſertim cum non rarò accideret, ut per ætatem juris adhuc minus eſſent periti, tum etiam quò pluſculum autoritatis ac fidei actioni accederet, bini adjuncti aſſeſſores fuêre, quos παρέδρους vocabant, ut ſederent in ſingulis tribunalibus terni. Hi πάρεδροι non populi ſuffragiis, nec ſorte deſignabantur, ſed ſumebantur arbitratu ipſorum, quibus erant aſſeſſuri: ſumptique ferè natu grandiores, legum & morum gnari, nonnunquam etiam ipſorum ſumentium parentes aut propinqui, à quibus jus ſæpe dictabatur aut ſuggerebatur iis, quibus aſſidebant. Veruntamen & hi legi communi ſub-

jecti erant ob munus publicum, ne munus id inirent, nisi in senatu D. virûm, atque in judicio ritè excussi probatique, nec nisi rationibus redditis apud εὐθύνας munere decederent. Solis autem IX. viris hic honos habitus est in civitate Attica, ut ab instruendis in usum reipublicæ triremibus essent immunes, etiamsi fortè essent locupletissimi. De actionibus ipsorum, cum conciliis incidenter heic illic jam dictum, quantum satis, quæ repetere supervacaneum. Nec de procuratione sacrorum quicquam heic addendum, cum & minoris momenti sit, & initio libelli hujus, cum de iisdem his ante Solonis tempora rempublicam moderantibus agerem, tantum de ea dixerim, quantum res visa fuit poscere. Solonem autem existimo in hac muneris eorum parte nihil mutasse. Hoc solum iis, quæ illic dicta, heic adjicio, non tantum regem ipsum mysteria Eleusinia obivisse, sed etiam conjugem ipsius reginam sacra arcana pro civitate fecisse, eamque ob hanc causam oportuisse civem Atticam esse, quòd sacra illa ex lege peregrinis non paterent. Præter IX. viros hos, & præter prytanes, proëdros, epistatam, de quibus abundè etiam dictum suprà, erant judiciis proximè subordi-

nati

nati οἱ ἕνδεκα, XI. viri rerum capitalium præfecti, ab oratoribus & historiographis sæpe memorati, qui & carceri præerant, & capitis damnatos, sibique traditos necabant, fures deprehensos, item plagiarios, grassatores, nebulones manifestos ad se abductos in carcerem dabant, & pœnis afficiebant, facinus negantes judiciis aliis sistebant, ibiq; convictos & ad se remissos pro meritis puniebant. Hos singulos ex singulis tribubus eligi solere, & his x numero additum fuisse γραμματέα, scribam, ad explendum numerum undenarium, Iulius Pollux nos docet. Horum ministerio præter meritum capitis damnati viri illustres in carcere vitam finivêre Theramenes & Socrates, uterque haustu cicutæ, quod usitatissimum genus supplicii capitalis apud Athenienses fuit. Non obscuræ quoque notæ Athenis fuêre in magistratuum ordine φύλαρχοι, φρατρίαρχοι, δήμαρχοι. Horum φύλαρχοι quaterni à Solone relicti, pro numero tribuum à Clisthene deni sunt facti: quotannis à tribubus editis, singuli res tribus suæ curabant, tribules, cum opus esset, convocabant, tribuum negocia gerebant, ærariisque præerant: quorum nomen, quia hæc ad res militares

tares posteà translatum, in aliud fuit mutatum, dicti deinde ἐπιμεληταὶ φυλῶν, curatores tribuum. Et quod munus hi in tribubus, hoc φρατρίαρχοι seu ἔθναρχοι in curiis habebant. Δήμαρχοι populis, in quos universus populus Atticus distinctus erat, præsidebant, tabulas ληξιαρχικὰς, in quibus nomina omnium civium erant notata, custodiebant, populares convocabant, & in suffragia mittebant, fundos in quolibet populo describebant, descriptosque & æstimatos servabant in usum exigendi tributa; cum res postulabat, redemptores publicorum redituum plerorumque solutionem poscebant, pignora sæpe auferebant, populares suos recensebant, nautas edebant, defunctorum popularium insepultorum sepulturam procurabant: inprimis sortitioni in designando senatu Quingentum-virûm, & magistratibus tributim per sortem eligi solitis, præsidebant. His verò muneris dignitate prælucebant νομοφύλακες, à Cicerone laudati in libro de legibus, penes quos legum custodia erat, qui honoris ergo strophio candido insigniti ludis publicis in sellis è regione IX archontum consi-

confidebant, in concione verò cum προέδροις sedentes prohibebant, ne quid adversus leges, contrave reipublicę commoda suffragiis populi scisceretur, magistratus autem secundum leges agere cogerent. Ac de his Cicero ait, non solum eos literas, ut majores Romanorum, sed etiam facta hominum observasse, ad legesque revocasse: & Columella libro XII de re rustica, cap. III, in hanc sententiam scribit. *Quod etiam in benè moratis civitatibus semper est observatum, quarum primoribus atque optimatibus non satis justum est bonas leges habere, nisi custodes earum diligentissimos cives creassent, quos Graeci νομοφύλακας appellant. Horum erat officium, eos qui legibus parerent, laudibus prosequi: eos autem, qui non parerent, pænâ mulctare.* Hactenus verba Columellæ. Sed & ante νομοφύλακας claritate erant στρατηγοὶ à militiæ præfectura nomen ferentes, quos prætores latina voce multi interpretantur. Duorum generum fuêre, militares, unde nominis origo, & urbani, quos usus è prioribus induxit. Quot numero, & qua conditione proximis annis post leges à Solone latas fuerint, incertum. Postquam verò X tribus in civitate esse cœpe-

cœperunt ex Clisthenis instituto, dein quotannis, singuli scilicet è singulis tribubus in comitiis à populo sunt creati, & eorum quidam, si usus posceret, sæpe refecti, quemadmodum exemplo Phocionis apud Plutarchum discimus, quem quadragies στρατηγίαν tenuisse volente populo Plutarchus affirmat. Dein illi militiæ causa primum creati, cum bella majora Athenienses gerere occiperent, omnes cum exercitu ex urbe emittebantur, addito etiam undecimo polemarcho ad dirimenda, si quando res ita ferret, paria cæterorum suffragia. Sed hoc postea mutatum. Nam ex denis quidam solummodò ad bella gerenda foris missi fuêre, reliqui cum Polemarcho in urbe retenti negociis reipublicæ & cognoscendis expediendisq; controversiis illic vacarunt. Verùm omnia ea, quibus vacabant, ac quæ curabant, ad belli rationes etiam pertibant. De vicibus inter hos qui domi, & alteros, qui foris rem gerebant, permutatis, quod Sigonius scribit, id mihi non liquere fateor. Vrbanorum cognitio potissimum circa trierarchias, & facultatum permutationes, & quæstiones, quas ἀπόφασιν & ἀστρατείαν vocarunt, versabantur. De trierarchia & facultatum permutatione, quantum

ſatis, antè dictum. Ἀπόφασις erat detectio facultatum alienarum, quas poſſeſſores utplurimum extenuabant, & multas earum partes occultas tenebant. Ἀστρατεία crimen erat detrectatæ aut deſertæ militiæ, ac non obitæ, cum obiri debebat. De quibus omnibus frequentes controverſiæ Athenis in civitate ampla & populoſa, & bellis penè aſſiduis occupata potiſſimumque bellicis rebus dedita ac potente, erant. Quas ſi opera levi ac ſummatim finire ipſi non poterant, ad tribunalia majora introducebant. iiſque ipſi tum præerant. Quòd ſi de ingruente, aut jam ſæviente bello conſulendus populus eſſet, ſæpe iidem hi concionem quoque convocabant. & cum proëdris ac prytanibus præſidentes de rebus hujuſmodi ad eam referebant, actionemque moderabantur. Munus illuſtre in republica. De militaribus poſtea dicam. Nunc reliqua de magiſtratibus urbanis pertexam.

Quæſtorum ordo peramplus & multiplex erat Athenis, ut ipſa pecunia publica, quam curabant, erat magna & varia. Sigonius eam eruditè diſtinxit in ſpecies quatuor, τέλη nimirum, φόρους, εἰσφορὰς, τιμήματα. Τέλη propriè ſignificabant vectigalia ſeu

πρόσοδοι, quæ proveniebant ex publicis civitatis possessionibus, ut fodinis metallicis, nemoribus, agris publicis: item portoria, quæ ex mercibus importatis & exportatis solvebantur in portubus, quinquagesimæ scilicet mercium, interdum etiam decimæ: tum & μετοίκιον, tributum, quod quotannis pensitabant inquilini urbis Atticæ, drachmas nempe XII in virorum, VI in fœminarum capita, & quod servi solvebant à dominis manumissi. Φόροι dicebantur tributa annua sociis civitatibus indicta post Xerxem è Græciâ submotum, ad Persarum arma, si qua moturi deinceps essent, reprimenda, directore Aristide, modica primùm, sed pòst plurimum aucta, ut ad mille talenta Attica ascenderent: quorum ταμεῖον initio in insulâ Delo ex voluntate sociorum constitutum, deinde bellis commotis Athenas est translatum. Εἰσφοραὶ nuncupabantur tributa extra ordinem poscente belli necessitate decreto senatus & concionis pro facultatum modo civibus inquilinisque imperata. Demum τιμήματα erant mulctæ damnatorum in judiciis, quorum nomina statim inscribebantur tabulis publicis in arce repositis cum mulctæ sum-

ſummâ : cujus pars decima Minervæ, quinquageſima diis cæteris, & heroibus ἐπωνύμοις, reliqua tota civitati debebatur. Atque hæc omnia quæſtorum curæ & adminiſtrationi erant ſubjecta. Τὰ τέλη curabant quæſtores, πωλῆται dicti, qui redemptoribus publicanis, τελώναις, ea addicebant, amplâ poteſtate in eam rem inſtructi: quâ freti, redemtores aut eorum prædes, ſi conſtituto tempore non ſolverent quod debebant, ex lege duplum pendere cogebant: ſimiliter ἐκλογεῖς, collectores, quorum miniſterio redemptores utebantur, ſi illi in morâ eſſent. Ἑλληνοταμίαι φόροις erant præfecti, ſedem primitus cum ærario in Delo habentes, deinde Athenas traducti, ut dixi. His ſubjuncti fuêre ἐπιγραφεῖς x, ut opinor, numero, qui tam ſociorum, quàm civium facultates æſtimatas in tabulas redigebant, ſecundum quas & φόροι à ſociis & εἰσφοραὶ à civibus pariter ac inquilinis exigebantur. Ἀποδέκται nomen ex re habentes, x ſorte deſignati, in curiâ coram ſenatu reditus omnes civitatis è vectigalibus, tributis, collationibus, mulctis provenientes recipiebant, eoſque in publicas tabulas

referebant, deletisq; eorum nominibus qui solverant, easdem tabulas in ærarium, quod erat in arce, inferebant: controversias etiam ex hac re existentes cognoscebant, quasque ipsi finire non poterant, in judicia majora introducebant. Quibus ex parte similes erant, quos vocabant ἀντιγραφεῖς, qui, quod ἀποδέκται in senatu, idem illud in concione agebant, tabulas scilicet similes conficiebant, ut & populo res omnis constaret, & duplici tabularum exemplo fraus facilius averteretur. Τιμημάτων cura pertinebat ad πράκτορας, & quæstores Deæ deorumque. Quorum hi x sortitò lecti quotannis præerant decimæ Palladi arcis præsidi sacratæ, simul & quinquagesimæ diis aliis ac heroibus dicatæ, accipiebantque utramque senatu præsente, & in arce custodiebant, tabulasq; mulctarum asservabant, & eorum qui mulcta depensa ærario satisfecerant, nomina in tabulis dispungebant. Πράκτορες partem reliquam reipublicæ debitam cum nominibus debitorum suis indicibus inscribebant, & curabant. Præter istos erant quoque Ζητηταὶ, inquisitores, qui jussu senatus naviter inquirebant in eos, qui reipublicæ aut diis debebant, & ex

lege ad ſolutionem eoſdem adigebant: eligebanturque, cum uſus poſceret, ut plurimum per ſortem, aliquando etiam ſenatus populique ſuffragio, ut de Androtione docet Demoſthenes: ac fuiſſe putantur numero deni. Verum ſummę in toto quæſtorum ordine autoritatis & dignitatis fuit *ταμίας τῆς διοικήσεως*, quem & *τῶν κοινῶν προσόδων ἐπιμελητὴν* appellabant. Is non in annum, ſed in quinquennium creari, iterumque etiam ac tertium refici à populo ſolere traditur, generalis univerſæ pecuniæ publicæ & ærarii curator ac ephorus congerendæ erogandæq; pecuniæ iſtius poteſtate maximâ præditus: à quo mercedem concio, cum quid ei debebatur, ut cum oſtraciſmi cauſa coïbat, atque item judices ſenatus, equites accipiebant. Fuiſſe etiam, qui præeſſent pecuniæ militari, quos *ταμίας τῶν στρατιωτικῶν* dictos Sigonius ait, non eſt dubium. Ingens enim ea pecunia fuit ſtipendiis militum deſtinata, de qua inquit in Olynthiacâ 1 Demoſthenes: *ἔστιν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, χρήματα ὑμῖν, ἔστιν, ὅσα οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων στρατιωτικά.* Tanta autem pecunia adminiſtrari ſine quæſtoribus non potuit,

quæ partim ex ea, quam διοικήσεως vocatam jam dixi, sumebatur jubente populo, partim ex tributis belli causa imperatis conficiebatur. Quæ si usum suum retinere potuisset, meliore loco, ut credere ratio suadet, fortuna reipublicæ Atticæ mansisset. Verum culpâ Periclis, ut perhibent historiæ, viri cæteroqui præstantissimi, ad demerendam gratiam plebis, in usum theatri maximam partem conversa, rem militarem, qua steterat creveratque eousque reipublicæ fortuna, deteriorem, & cives inertiores fecit: inde fortunæ ruina secuta: quæ infra dicentur commodius & plenius. Cum nouo autem instituto, quo exhaustum ærarium militare fuit, novi quoque quæstores sunt orti, quos ἐπὶ τῶν θεωρικῶν ταμίας nuncuparunt: quorum hoc munus erat, ut theatrum ingredi, & spectare cupienti tenuiori plebi, quæ & numerosissima, & spectandi avidissima erat, totos dies in theatris desidens, binos obolos elargiretur. Satis de quæstoribus. Non solum autem hi, sed omnes omnino magistratus, & quotquot reipublicæ partem aliquã administrabant, quotannis reddendis rationibus erant obnoxii apud λογιστὰς & apud εὐθύνας. Hos ut no-

minibus ita muneribus differentes fuisse, ex Arpocratione arguere nititur Sigonius, sed in differentia monstranda deficit. Existimat quidem, aut potius conjectat, λογιστὰς in poscendis & examinandis rationibus tractatæ pecuniæ, εὐθύνους in excutiendis & censendis rebus aliis in quovis magistratu actis esse versatos, sed fallitur in eo sine dubio. Nam & quæ ipse citat ex veteribus oratoribus & quæ alia huc advocari possunt, eam distinctionem non admittunt, sed potius refutant. Docent enim non eos solum, qui pecuniam publicam tractabant, sed etiam, qui partem ejus nullam solebant attingere dummodò rempublicam gererent, finitâ administratione apud λογιστὰς rationes reddidisse. Quid namque IX-viris archontibus, quid senatoribus, quid Areopagitis, quid judicibus, quid legatis cum pecuniâ publicâ? quos tamen examini logistarum subjectos fuisse cognoscimus. Quid igitur? Dicam breviter, quod sentio, & quod ex variis veterum scriptorum locis inter se comparatis, qui horum mentionem faciunt, vero maximè consentaneum esse reperio: nimirum idem ferè, si non prorsus idem, fuisse utrorumque & λογιστῶν &

& εὐθύναι munus, aut operam eos mutuam reipublicæ præstitiſſe. Atque in hanc potiſſimum ſententiam velut manu me ducit unus Ariſtotelis locus libro VI. cap. ultimo polit. ubi de hoc genere magiſtratus exigendis rationibus actorum à magiſtratibus aliis præfecti ſic ſcribit. Ἐπεὶ δὲ ἔνιαι τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, διαχειρίζουσι πολλὰ τῶν κοινῶν, ἀναγκαῖον, ἑτέραν εἶναι τὴν ληψομένην λογισμὸν, καὶ προσευθυνοῦσαν αὐτὴν μηθὲν διαχειρίζουσαν ἕτερον. καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστὰς, οἱ δὲ ἐξεταστὰς, οἱ δὲ συνηγόρους. Nec enim dubium eſt apud eruditos, quin Ariſtoteles tum paſſim in politicorum libris, tum hoc potiſſimum loco de magiſtratibus ad rempublicam Atticam velut digitum intenderit. Quanti verò momenti exiſtimarit, hunc in republicâ magiſtratum eſſe, ſatis declarant hæc verba ejus, ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι: & prolixè idem id demonſtrat Plato libro de legibus XII, non procul ab initio, itemque Cicero ſub finem libri III de legibus, qui cenſoribus hoc ipſum munus aſſignari vult. Creabantur Athenis quotannis X λογισταὶ, & toti-

dem

dem εὔθυνοι, credo ſecundum tribuum numerum. Hi ad diſquiſitionem actorum magiſtratus omnes poteſtate decedentes vocabant, & velitatione apud ſe inſtituta præjudicio ſuo aut damnabant eos, aut abſolvebant, interdum etiam incertos demittebant, aut populo proponebant, populuſq; obiter & perfunctoriè re cognitâ, quid ſibi videretur, declarabat, ſed ſententiam definitivam, quâ ſtandum eſſet, nō ferebat, totū verò hoc ex veteri lege judicibus permittebat. Logiſtæ poſt hæc quaſi præludia ad judices Heliaſtas ex officio eoſdem hos introducebant, ut ii cognitione integrâ ſuſceptâ inquirerent accuratius in ea, de quibus fortè inſimularentur introducti: & ſimul voce publicâ præconis ad dicendum invitabant quoſvis, ſi qui eſſent, quibus accuſare introductos luberet. Nec ferè deerant, (quomodo enim deeſſe poterant æmuli in civitate diſſenſionum & ſimultatum plena?) qui meditatâ jam antè oratione in eos dicerent. Tum auditâ utrâque parte (nam defendendi ſui copia accuſatis non negabatur) heliaſtæ ſententiam ferebant, cui parendum erat. Et fiebat nonnunquàm, ut quos populus, aut λογιστὰὶ præjudicio ſuo damnaverant, judices abſolverent, aut abſolutos ab iſtis da-

mnarent. At multum in toto hoc examine interfuit, quo animo essent εὔθυνοι ac λογισταὶ: qui si conniverent ad delicta, sontes sæpe evadebant, ac si pravo corde essent, efficiebant, ut insontes etiam calumniis vexarentur: quod Timarcho objecit Æschines. Quæ causa est cur non nisi exploratissimæ virtutis viris hujusmodi munus commendandum esse Plato censeat. In hoc casu judicio damnatis gravis mulcta ferè irrogabatur, ac nomen eorum in ærarios referebatur, erantque tantisper ἄτιμοι, & à gerendâ republicâ dicendaque in foro sententiâ, causâve agendâ abstinere cogebantur, quoad mulctam solvissent: ex numero IX archontum si essent, ab Areopago in perpetuum excludebantur. Annonæ omnis, & rerum cum eâ cohærentium cura, cujus ubertima in civitate utilitas, diversis fuit commissa. In quibus σιτῶναι, pecuniâ à quæstore διοικήσεως sumpta, frumentum externum passim coëmebant, & in cellam frumentariam recondebant, quò annonæ ratio civitati in omnes casus in tantâ populi multitudine, ac bellorum frequentiâ constaret. Nomen his ex re datum. Horum muneri cognatum fuit munus σιτοφυλάκων, qui id

curæ habebant, ut frumentum, farina, panes æquo pretio venderentur, in urbe aſſiduò degentes x, in Piræo v, & litigantibus ibi jus dicentes; inſtitutum utiliſſimum & æquiſſimum: ut & alterum de ἀγορανόμοις & μετρονόμοις. Quorum priores ἀγορανόμοι x numero, ſorte lecti, curabant forum reliquarum rerum venalium excepto frumento, quini in urbe, quini in Piræo, dabantque præcipuè operam, ne quid fieret immodeſtè, neve mendaciis ſe mutuò circumvenirent ementes & vendentes. Μετρονόμοι menſurarum, ut juſtæ eſſent, quibus vendentes utebantur, neſcio an & ponderum rationem habebant, quinque in Piræo, quod emporium urbis erat, decem in urbe. Collimabant etiam ad eandem boni publici curam qui dicebantur ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπορίου, quibus lex præcipiebat hoc ut agerent, ne importati frumenti copiâ civitas Attica deſtitueretur, & avaritia civium aliò frumentum devectantium reipublicæ fraudi eſſet. Erant & ναυτοδίκαι navicularii & mercatoribus inter ſe lites habentibus operam dantes, deque peregrinatione etiam jus dicentes, & ἐπαγωγεῖς & ſimiles alii. Et præ-

ter

ter hos erant quoq; ἀστυνόμοι, qui mundiciem & decoré urbis, ὁδοποιοὶ qui vias intra extraq; urbem, ἐπιστάται τῶν ὑδάτων, qui aquarum inductionem in urbé, κρηνοφύλακες, qui fontium custodiam sibi oommissam habebant: quorum omnium curationé Aristoteles uno nomine ἀστυνομίαν appellat. Quo pertinuêre etiam ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων, qui opera & ædificia publica ad urbis magnificentiam facientia struebát: munus extraordinarium, curationis potius quàm magistratus nomine àfficiendũ, quo magnificè ac sumptuosè defunctus fuit Pericles: cujus rationes ne reddere cogeretur, suggerente Alcibiade adolescéte putatur suasu suo civitaté difficili bello Peloponnesiaco implicuisse, ut hujus cura à curâ reposcendarũ rationũ eam abstraheret. Huic persimilis curatio fuit & τειχοποιΐα, & curatores τειχοποιοὶ à muris extruendis aut reficiédis sic nuncupati, deni numero, singuli nimirũ, cũ posceret usus, à qualibet tribu editi, cujusmodi τειχοποιὸς à tribu suaPandioniâ creatus fuit Orator Demosthenes: unde orta causa illa nobilis de coronâ Demostheni decretâ à Ctesiphonte, accusante ob decretũ hoc Ctesiphonté Æschine, defendente Demosth.

Tum λῃτουργοὶ varii, muneribus inter se differentes, è ditioribus singularum tribuum à tribulibus quoque designati ad munera quædã suarũ tribuum nomine suis sumptibus obeunda, ut χορηγοὶ multiplices, qui choros ludionũ ludosq; varios, actiones scenicas, saltatores, cantores, psaltas in theatris exhibebant, item γυμνασίαρχοι, ἑστιάτορες τριήραρχοι, εἰσφέροντες, quos choragos, exercitationum præsides, epulones, triremium magistros, collatores latinè dixeris: omnes ferè juvenes, hoc honore onerofo aditũ sibi ad honores alios aperientes. Prætereà in magistratuum ordine fuêre γυναικοκόσμοι xx mundi muliebris curam agentes ne is modum excederet, & mulieres parũ modestas mulctâ corripientes: item γυναικονόμοι ac οἰνόπται, quorum munus erat, convivia & conviviorum sumptus, & convivarum numerum inspicere, & curare, ne quid contra leges committeretur. De præfectis coloniarum deducendarum dubites, an magistratibus eos accenseas. In numerum quidem ordinariorum venire non possunt. Nam nec quotannis, sed pro re natâ, creabantur, nec annuum imperium, sed quamdiu res poscebat, tenebant. Munus tamen illustre fuit cum

pote-

poteſtate eximiâ. Deducebant autem colonias in loca aut recens parta, aut non ſatis culta: coloni κληρȣ̃χοι ex partibus quas in diviſione ſortitò acceptas tenebant, nuncupabantur. De Pylagoris dubitari non poſſe puto, quin magiſtratus fuerint. Sed & hi non in urbe, ſed ad Pylas, quæ Delphis erant juxta templum, unde nomen ferebant, munus exercebant, ibique non ſolum civitatis ſuæ, ſed communes res totius Græciæ cum cæteris Amphiɑ̃yonibus curabant, & de controverſiis civitatum ac populorum judicabant. Eos ternos ferè à populo creatos & ad Pylas bis ſtatis anni diebus ratione ordinariâ, extra ordinem verò, quoties uſus poſtulabat, miſſos fuiſſe accepimus. De quibus in deſcriptione concilii Amphictyonici, quod inſtitutum in Græciâ pervetuſtum fuit, diximus plura.

Ad imperia & munia militaria, quæ conſultò in hunc locum poſt urbana, & cum his connexa, rejecimus, veniendum. De ſtrategis ſeu prætoribus in genere, & ſpeciatim de urbanis, ſuprà diximus. De militaribus ex Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Lyſiâ, Demoſthene, oratoribus huic coævis, Polybio, Diodoro, Livio, Plutarcho, hæc comperi-

perimus: creatos esse non stato tempore, & in menses XII, sed pro re natâ, cum bellum gerendum, & exercitus ducendi: designatos universi populi suffragiis sine sorte, non eodem semper numero, decem nempe, septem, quinque, tres, duos, unum etiam nonnunquàm: emissos esse quò res poscebat & populo placebat, in regionem bellumque unum, aut regiones & bella diversa: fuisse omnes, qui emittebantur, potestate pari in exercitu, summum imperium tenuisse interdum per vices alios post alios, interdum omnes pariter: potestatis modum à populo accepisse, ut vel pro arbitrio suo in expeditione omnia agerent, essentque αὐτοκράτορες, nec reddendis rationibus essent obnoxii, vel imperium quidem supremum in exercitu haberent, sed εὐθύνας deberent. His verò strategis in exercitu terrestri subjuncti erant militum præfecti alii, ut ordinum ductores X tributim lecti, quos ταξιάρχους vocabant, quorum quilibet parti peditum decimæ gravis armaturæ præerat, potestate strategis proximi: Taxiarchis inferiores præfecti parebant. Tum ἵππαρχοι equitum magistri duo, & his subjecti φύλαρχοι, ut quidem censet Sigonius,

decem

decem pro tribuum numero, è quibus equites ſcribebantur, quos hi regebant. Similiter claſſibus & claſſiariis copiis, quæ permagnæ Athenienſibus fuêre, rectores dabantur ναύαρχοι totius populi ſuffragiis creati, rarò quidem unus, at ſæpius duo aut tres aut plures ad decem uſque: magiſtratus ſummæ dignitatis & poteſtatis. Maritimis enim rebus ac viribus potiſſimum fortuna civitatis nitebatur, & ad id culmen, quod Græci pariter ac Barbari ſuſpiciebant, conſcenderat. Vt verò imperium navarchis erat in totas claſſes, & omnes claſſiarios, ſic trierarchi, qui horum mandatis etiam obſequebantur, ſingulas triremes regebant. Ad claſſiariam porrò rem pertinebant ἀποστολεῖς claſſi conficiendæ & emittendæ præfecti, (ἀπόστολος enim claſſem, interdum etiam ejus imperatorem ſignificabat,) & τῶν νεωρίων ἐπιμεληταὶ, claſſis ſubducendæ & ſubductæ curatores: item quæſtores navales, ſtipendii & commeatuum copia ut claſſiariis eſſet, providentes. Rerum maritimarum ſtudium apud Athenienſes excitavit primus Themiſtocles, auxit Pericles, longius provexit Lycurgus, quorum operâ portus cum navalibus magnis impenſis ſtructi,

& ar-

& armamenta confecta, & proposita immunitate ac præmiis plebs & inquilinorum turba in infinitum penè aucta: ex quâ perpetua remigum & classiariorum copia in promptu erat. Quod δυνομίας quidem vitium non leve, sed in tali reipublicæ popularis statu, qualem delegerant Athenienses, ad conservandum statum eundem, planè necessarium censuit Xenophon.

Qui cives Attici fuerint habiti.

HActenus de senatu duplici, de concione, de judiciis de præcipuis magistratibus post constitutam à Solone rempublicam. Sed nemo cujusquam horum particeps esse potuit, nisi civis esset. Nemini verò civi esse licuit, aut ullo civis jure uti, nisi haberet tribum ac populum. Nemo autem tribum habuit ac populum, nisi tabulis tribulium ac popularium ritè inscriptus. Inscribebantur verò non solum è peregrinis aut servis civitate donati, sed etiam civium ipsorum liberi: oportebatque hos, ut civium jure publico & privato possent frui, bis sua nomina apud eos, quorum ista cura erat, profiteri. Fuêre enim diversæ tabulæ, quibus tribulium, & quibus popularium nomina con-

 signa-

signabantur, & diversi quoque earum custodes & curatores. Prior professio fiebat apud curiales ac gentiles, & eorum præsides, per quam professi tribui certæ inserebantur. Erant enim curiæ & gentes, ut dictum, tribuum partes. Fiebatq; hæc professio per parentes aut propinquos, qui tabulis inscribendos adducebant, ætatis eorum anno, ut vult Sigonius, xv, inspiciebantque præsides tunc inscribendorum genitalia diligentius: parentes autem jurabant eos quos adducerent, filios esse suos sive legitimè natos, sive nothos, & si parentes deficerent, eorum vicem propinqui supplebant. Sic enim de nothis statuit Solon, qui tales censebat etiam illos, qui peregrina matre licet conjugis loco habita erant nati: cujusmodi nothus Themistocles quoque audiebat, cui Thrassa mater fuerat. Legitimos verò Solon censebat, qui patre pariter & matre Atheniense geniti erant, eamque parentum conjunctionem legitimum matrimonium esse statuebat. Pericles autem, cum in civitate plurimum posset, legem tulit, ut soli legitimi cives censerentur, qui utroque parente Attico, & justo hujusmodi matrimonio essent orti: qua lege recepta, aliquot civium millia, cum in natales omnium inquireretur, ut perhibet

hibet Plutarchus, civitatis jure exciderunt. A quo tempore non alii quàm tali matrimonio editi, jurantibus parentibus aut propinquis, in tabulas istas recipiebantur. Tabulæ hæ curialium communes quoque sunt dictæ: in quas qui referebantur, & ante & post Periclis legem, eorum nominibus parentum etiam nomina cum populo, ad quem pertinebant, adscribebantur. Totaque hæc actio δοκιμασία, & actionis præsides ac genitalium inspectores δοκιμάζοντες appellabantur. Rei huic destinatum ferè fuit certum anni tempus, tertius scilicet dies festi, quod Apaturia dicebant. Et quod dictum de filiis, quos parentes ex se genuerant, idem etiam valuisse videtur de iis, quos ritè adoptaverant, ut ex verbis Demosthenis in Bœotum colligi posse existimamus. Triennio pòst sequebatur professio altera, & probatio apud populares anno ætatis profitentium decimo octavo, ut eidem placet Sigonio verosimili ratione nixo: ac tum nomina eorundem referebantur in album, quod ληξιαρχικὸν λεύκωμα vocabant. Ea enim inscriptione, ut omnis reliqui juris civium & civilium munerum, ita & adeundarum ac pro arbitrio administrandarum hæ-

reditatum, quas λήξεις nuncupare veteres Athenienses solebant, reddebantur capaces, & simul ex ephebis exibant inscripti, suique juris ac arbitrii censebantur, &, si lubebat, conciones obibant, atque adeò communium rerum fiebant participes. Eademque relatio in tabulas has lexiarchicas fores militiæ iis aperiebat: Tunc enim ætatem militarem etiam ingrediebantur, obstringebantque se sacramento ad arma pro patriâ gerenda, cum res posceret, & autoritate publicâ scuto ac hasta instruebantur: durabatque ætas ista militaris in annos XLII, ab anno scilicet vitæ XVIII ad annum LX. Atque ideò, ut certius de annis militaribus singulorum constare semper posset, in inscriptione hac nomen archontis eponymi, qui annum signabat, etiam apponebatur. Iurisjurandi, quo se singuli obligabant, hæc fuit sententia: *Non dedecoraturos se arma, nec ordinem deserturos, patriamve reddituros deteriorem, sed pro viribus eam defensuros; pugnaturosque pro sacris & republicâ tum sòlos, tum cum aliis; navigaturos etiam in terram quamvis sibi assignatam; legibus jam latis, & deinceps legitimè ferendis obedientiam præstituros: non permissuros, ut quisquam eas tollat; sacra denique patria culturos.*

Hec

Hoc autem dato juramento, & scuto hastaque accepta, prima militiæ tyrocinia, si esset opus, deponebant in obeundo agro Attico, & eum contra vim tuendo, vocabanturq; ex eo περίπολοι, quasi circuitores: domi verò & suis rebus ipsi præerant sine tutore, & in conciones ventitabant, & spectandis ludis theatra inibant, donec ad munera alia pacis & belli maturescerent. Hæc soboles fuit domi perpetuò succrescens, & in locum decedentium novos cives indigenas civitati sufficiens. Præter quos alii quoque nonnunquàm civium numerum auxère, qui re aliqua suadente civitatis jure donabantur. Sic quippe Clisthenes post ejectos Pisistratidas, exhaustâ variis casibus civitate, ut frequentiam ejus reficeret, & simul partes suas contra æmulos firmaret, non solum peregrinos, sed & servos inquilinos, ut ait Aristoteles, in civitatem adscripsit. Similiter Platæenses extorres, patriâ eorum denuò à Thebanis eversa, populus universus benevolentiæ affectu motus, referente Hippocrate, civitate donavit, & adoptivos cives fecit, singulisque populum ac tribum assignavit, ut est apud Demosthenem contra Newram: quod quidem accidisse Diodorus ostendit archonte Athenis Socratide,

anno tertio ante pugnam ad Leuctra, qui erat tertius Olympiadis c I. Et hoc quidem modo multi simul in civium numerum allecti : quod evênit rarius. Sæpius verò & singulis hoc beneficii datum, aut binis, aut ternis, quaternisve, qui benè de civitate meriti credebantur. Nam prisci Athenienses summum beneficium existimarunt, civitatis suæ jus homini peregrino tribuere, ut docet Demosthenes cum alibi, tum in Aristocratia,& oratione altera,quam dixit de ordinanda republica. *Illis namque temporibus*, ait, loquens de ævo Themistoclis & Periclis, *majores nostri ingens quid & præclarum ac venerabile jus civitatis Atticæ arbitrabantur, & quovis beneficio alio majus. Nec tum honorem illum tribuebant nisi viris principibus, aut regibus, aut copiarum militarium ducibus, nec nisi ob ingentia in civitatem merita velut summum præmium.* Id verò ætate suâ queritur idem orator eviluisse in magnum dedecus reipublicæ culpâ quorundam, qui in concionibus dominabantur, & populum quasi naso circumducebant : aitq; venale id fieri, inque homines perditos, atque adeò servos servis genitos conferri.

Leges

Leges Solonis ad jus privatum pertinentes.

NVnc ad Solonem legiſlatorem revertor. Is ordinatæ à ſe reipublicæ leges complures tulit ad jus & res ſingulorum pertinentes, diverſas ab iis, quæ ſtatum reipublicæ complectebantur: quas Plutarchus in vita ipſius deſcripſit. In iis ſunt leges de matrimoniis, quarum unam, quæ de puella orba eſt, meritò abſurditatis damnat idem Plutarchus, matrimoniorum præcipuum jus conſpurcans & evertens: cæteræ meliores & honeſtiores. Dotes ſuſtulit, ne ob quæſtum, ſed ob liberorum generationem conjuges ducerentur. Illa verò lex laudabilis, quæ prohibebat maledicere mortuis: & altera, quæ convitia jacere in vivos locis ſacris, aut in judicio, aut coram magiſtratu, aut in certaminum ſpectaculis vetabat, idque delictum gravi mulcta corripiebat. Inprimis autem æquiſſima viſa eſt ea, & cupidè à civitate accepta, quâ factionem teſtamenti civibus tribuit, quæ nulla ante eum in civitate erat; ſed additæ ab eo leges rationi ac æquitati maximè conſentaneæ, quæ etiam nunc juriſconſultis probantur. Egregium quoque hoc, quòd luctui modum præſcripſit,

præficarumque & aliorum ad id conductorum ejulatus, ritusque pudendos ac indecoros sustulit. Ad hæc artificia omnis generis, quæ honesta & utilia, civitati commendavit, iisque honorem tribuit, ac in usum deduxit: legemque statuit ne filius, qui à patre nullam artem accepisset, eundem patrem alere, quod alioqui eum facere oportebat, teneretur. Quin & Areopagitis præcepit, ut otiosos ac inertes corriperent, & pœnis quoque afficerent. Inertiam enim civium pestem civitatis esse putavit. Natos ex meretricibus à necessitate alendi parentes liberos esse voluit. Mœchos in facinore deprehensos occidere deprehendentibus permisit. Sed in raptus reos multo, quàm decuit, levior fuit, ut & in eos qui virgines violarent. Ius vendendi filias & sorores, nisi in crimine deprehensas, abrogavit. Præmia Olympionicis drachmas D; iis, qui Isthmia vicissent, drachmas C, honoris causa statuit. Ex agri Attici fructibus exportari quicquam vetuit præter oleum: aliter facientes C drachmarum mulctam solvere ærario jussit. Multa alia quoque sanciit: quorum nihil memorabilius quàm hoc, quòd honoribus privavit eos, qui exortâ fortè seditione neutri factioni se jungerent,

rent, quaſi id argueret animum de republicâ ſecurum, ac rerum privatarum tantummodò ſtudioſum. Leges ſuas tabulis ligneis inſcriptas propoſuit in publico, quas tabulas Ἄξονας vocavit aut κύρβεις. Obligavit Athenienſes ad eas ſervandas in annos centum, adegitque ſenatum in eas jurare, & poſt ſenatum ſingulos archontes, additâ pœnâ, ut recedens ab iis Apollini Delphico ſtatuam auream pondere ſibi parem poneret. Denique legumlatione abſolutâ anni Attici rationes ad motum Solis redegit. Et hæ leges Solonis cum totâ reipublicæ conſtitutione tam venerabiles populo fuêre, ut ne tyrannus quidem Piſiſtratus, Soloni ſanguine junctus, quanquàm poteſtatem legibus majorem uſurparet, eas abolere in animum induxerit, nec filii ejus ab ejuſdem morte. Primi verò CCCC. viri anno belli Peloponneſiaci XXI, abdicato ſtatu populari eas abrogarunt, ſed intra vertentem annum dominatu ſuo dejecti rurſus locum iis dare neceſſum habuerunt. Iterumque poſt ſeptennium, cum fine belli Peloponneſiaci, à XXX tyrannis vulgò ſic vocatis leges hæ abolitæ, & iiſdem poſt pauculos annos everſis, denuò in uſum ſunt revocatæ, vigoremque ſuum per multa ſæcula ſecuta

retinuerunt. Verùm passæ hoc sunt, quod antè dixi: crescente scilicet ambitione procerum, & potentia oratorum, qui populo à consiliis erant, haud paucis earum per leges novas derogatum, aut abrogatum, non paucæ etiam legibus contrariis elisæ, quædam obsoletæ, & quæ integræ manserunt, multitudine legum à posteris additarum cumulatæ, peneque obrutæ fuêre. Multa quoque more introducta, quæ legibus & civitati exitiosa fuêre. Inter quæ id fuit, de quo sæpius questus est Demosthenes, pecuniam scilicet publicam, quæ usibus bellorum impendi, ac in stipendia militum erogari solebat, versam fuisse in sumptus spectaculorum, átque ita enervatam esse rempublicam. Quem morem Pericli primum acceptum plerique ferunt, cum is gratiâ plebis potentiam suam contra factionem Cimonis ac reliquorum nobilium augere niteretur. Nam cum Athenis periculosæ contentiones existerent de locis & sessionibus in theatris, cum alii aliis eas præripere studerent, (erat enim populus Atticus spectaculis mirè deditus, ut bonam vitæ partem spectandis ludis, & certaminibus perderet) ad minuendas istas contentiones magistratui visum fuit, loca in theátris venalia facere.

Ita cum tenuiores cives voluptate ſpectandi penè privarentur, ſolis verò ditioribus theatra paterent, Pericles dicitur ad demerendam plebem decreti autor fuiſſe, ut ſpectare volentibus duo obuli (tanti enim ſeſſiones ſingulæ erant) id eſt, drachmæ Atticæ triens, quoties omninò ſpectare cupiebant, ex ærario darentur. Quo modo & ærarium inutiliter exhauſtum, & plebis virtus militaris propè extincta fuit. Sed hoc de Pericle vix veriſimile: aut ſi ab eo hoc cæptum, & ad tempus continuatum, ſine dubio ſubnatis difficillimis bellis, quorum ipſe præcipuus dux &author fuit,eo adhuc vivente rurſum obſoletum. Verum cum quies civitati denuò parta eſſet, & populus in diſſolutos mores ac voluptatum ſtudium relaberetur, credibile, morem quoque illum à captatore gratiæ popularis ſuggeſtũ flagitante plebe in uſum rediiſſe. Quem cum peſtem reipublicę eſſe multi viderent & quererentur, tandem Appollodorus quidam, ut memoriæ prodidit Vlpianus Demoſthenis enarrator, auſus fuit ſtudio boni publici eum antiquare, & pecuniam illam theatralem (ſic enim vocabatur) in uſum ſtipendiorum militarium rurſus convertere. Sed obſtitit ei Eubulus tũ rempub. fortè gerens,

gerens, insignis aucupator gratiæ plebis, legemq; tulit, quà pœnam capitalé statuit in eum, qui idem, quod Apollodorus, rursum auderet. Quapropter Demosthenes, cum civitas Attica bellis contra Philippum Macedoné implicita esset, & nervo bellorum careret, sæpè de pravo hoc more, & Eubuli exitiosa lege, in concionibus querelas intulit, & detrimenta quæ hinc civitati evenirent, posuit ob oculos, nec tamé se abrogandi exitiosi moris autorem profiteri ausus fuit. Ita more & lege manente, & plebeculâ fatuâ lucelli hujus retinendi dulcedine bonum publicum negligente, quæ tunc in civitate dominabatur, res civitatis pessùm ivêre, & Philippo Macedoni, regi cumprimis vafro & industrio, ac ad res magnas adspiranti, augendæ potentiæ suæ exoptatam occasioné dedêre. Hactenus de republica Attica quondá florentissima, quandiu bonis legibus locus fuit: pòst vesaniâ plebis, & flabellorum ejus, oratorû ambitiosorum, qui eam huc illuc impellebant, pravis studiis præcipitatâ, ac de gradu fortunæ dejectâ. Quæ si minus multas leges, & pauciores quoque magistratus habuisset (nam & illarum & horum multitudine verè laboravit) forsan casus illos extremos declinare potuisset.

APPEN-

II.

APPENDIX
DE REPVBLICA ATTICA.

Vitia reipublicæ Atticæ à Xenophonte notata.

ENOPHON de republica Atheniensium scribens, ipse Atheniensis, vir literis & armis clarus, vitia ejus reipublicæ complura colligit, & lectori ponit ob oculos. Eorum verò præcipuum statuit exorbitantem potentiam plebis, & quæ cum hac cohærent. Sed ostendit, omnia illa ad tuendum hujusmodi statum popularem, quo se beatos esse censebant Athenienses, & à quo non recedendum sibi arbitrabantur, esse mala necessaria, nec multa eorum simul tolli aut corrigi posse, nisi status ipse, cui inhærebant, cum iis tolleretur, ac pessum iret: & si qua omnino corrigenda essent, necessum esse minutim paulatimque id fieri, hoc est, alia post alia per intervalla corrigi, detrahi, mutari. Verum post Xenophontis tempora non solum nihil correctum, mutatumve in melius, sed multa etiam ivère in pejus, ut totum jam

jam corpus civitatis καχεκτικὸν verè posset dici. Opes enim publicæ ac privatæ, adspirante secunda fortuna cum imperio auctæ, ceu fit, fomenta vitiis dedêre, vitiaque incenderunt & multiplicarunt. Macedones autem cum Philippo primum, deinde cum filio ejus Alexandro & Alexandri successoribus vires nacti, & imperium Græciæ affectantes frigidam his ipsis suffuderunt. Ita factum, ut cum potentia opes fractæ sensim conciderint, & vera libertas, inani nomine ejus, & umbra quadam relicta, perierit. Quærat heic aliquis, cum status ille popularis tot vitiis jam olim laboraverit, quod Xenophon recenset, eaque etiam cum tempore creverint, quomodo vigente eo civitas Attica tantas parare opes, & ad tantum imperii culmen conscendere, & qua ratione tamdiu incolumis stare, & opes conservare potuerit. Dicam, quod sentio, & quod res est, paucis. Erat populi Attici ingenium sublime, acre, sapientia valens, quo tantum reliquos Græciæ populos anteibat, quantum hi gentes barbaras superabant. Itaque & seges quædam virorum scientia ac virtute præstantium in eo assiduo proveniebat, & ipsa plebs rebus dubiis ac periculosis, monita præsertim à primori-

bus

bus eloquentia pollentibus, quid communi saluti expediret, intelligebat, & pro salute expedienda, ac fortuna & statu suo tuendo promptè & fortiter contra hostes in discrimen se ferebat, ac pugnabat: atque adeò, ut erat, sublimium ingeniorum more, gloriæ & potentiæ avidissima, vitam potius perdere, quàm libertatis ac imperii jacturam facere malebat. Ad hæc populus idem à Solone persuasus erat, & hoc penitus animis habebat infixum, liberarum civitatum, populari imperio utentium, statum & vitam legibus conservari, & leges non esse leges, nisi iis rectè pareretur, ac parentibus honos & præmium, violatoribus pœna parata esset. Existimabat prætcrea, eodem doctore Solone, non magistratui leges, sed legibus magistratum subjici oportere, nec quicquam in civitate legibus debere esse firmius, non opes, non gratiam aut autoritatem, non factionem. Itaque cum maximè florebat respublica, honores & præmia legibus congrua benè meritis promptè tribuebat, quibus non efferrentur eorum animi, aut insolescerent, aut abuterentur in occasionem concupiscendæ & invadendæ majoris in republica potestatis, sed potius moderatis contenti esse discerent. Quod

Demo-

Demosthenes cum populo agens, & eum erudiens, exemplo maximorum virorum Miltiadis, Cimonis, Themistoclis ac aliorum demonstravit. Contrà verò idem populus eo tempore in poscendis pœnis ex legum præscripto, ad delicta non connivebat, nihil cuiquam remittebat, cujuscunque esset conditionis aut fortunæ abjectæ, mediæ, summæ, non obscuro, non gloria florenti, ne iis quidem qui antè de republica benè essent meriti. Quorum documenta idem Demosthenes apud populum in medium attulit eosdem illos summos viros Miltiadem, Themistoclem, Cimonem, item Calliam, Thrasybulum, Philippum Lamprensem, Argyrium Colyttensem, omnes meritis in rempublicam eximios, & tamen iis, quæ legibus definitæ erant, pœnis affectos. Exposuitque rationem orator, cur sic faciendum censuerit populus. Non enim (inquit) ad tempus duntaxat oportuisse justos eos esse civitas existimabat, pòst verò peculatores aut legum contemptores, sed in gerenda republica justitiæ perpetuo studere, & legibus parêre. Alioqui enim ejus generis homines non natura ac consilio probi fuisse, sed insidiose recta egisse videri poterant, ut fidem sibi præstruerent, quo

postea majore cum operæ pretio suo iniqui essent. Nulli verò peccato infestior quondam fuisse videtur populus, cum legum majestas integra vigeret, quàm exitiali δωροδοκίᾳ, quam principium & scatebram multorum pessimorum facinorum esse judicabat. Fieri enim non posse rebatur, liberos manere eos, qui vinculis hujuscemodi indui sese paterentur. Nam lege quadam naturæ, qui ab alio indebitum accipit, debitorem se ejus constituit, & ad officium aliquod mutuum obligat, obligatumque se sentit. Quapropter lege sancitum Athenis erat, ut in cæteris quidem pecuniariæ rationis injuriis dupli pœna posceretur: in eos verò, qui largitione corrumpi se sinerent, decupli mulcta, aut morte animadverteretur, ut isto modo, quemadmodum loquitur Dinarchus vetus orator, Demosthenis inimicus, nummarius ille affectus reprimeretur. Nec verò in lege solum sic scriptum fuit, sed etiam ex legis præscripto re ipsa pœnæ de sontibus sumptæ. Nec heic viris illustribus, imò verò etiam benè de patria meritis parsum. Non enim, ait Demosthenes, ex majorum sensu hac de re disserens, ex semisse bonos esse oportet, quibus respublica committitur. Exemplo sunt Timotheus

Cononis filius, ſuis & parentis rebus geſtis & benè meritis clarus, qui propterea quod fateretur, ſe, cum rempublicam gereret, à Rhodiis & Chiis, Athenienſium tunc ſociis, pecuniam accepiſſe, judicio conſtituto centum talentis mulctatus eſt: Epicrates vir frugi, & civis alioqui reipublicæ utilis ac popularis, ex eorum numero, qui tempore xxx tyrannorum populum ex Piræo in urbem reduxerant, convictus non rectè obitæ legationis, & admiſſæ largitionis ſuſpectus cum collegis, idcircò capitis damnatus, & in exilio vivere coactus: Thraſybulus Thraſybulo natus eo, qui Phylen contra eoſdem xxx tyrannos occupaverat, & princeps reſtitutæ libertatis fuerat, ob ſimilem culpam x talentis mulctatus. Illuſtriſſimum verò exemplum cæteris antiquius Callias fuit Hipponici filius, Calliæ τοῦ Λακκοπλούτου nepos, cujus ſoror Hippareta præclaræ indolis fæmina Alcibiadi Cliniæ denupſit, ipſe maritus Elpinices filiæ Miltiadis, germana Cimonis ducis clariſſimi. Hic Callias, partis à Cimone affine contra Perſas illuſtribus victoriis circa Cyprũ, Perſiſque fortunâ Cimonis & Athenienſium conſternatis, atque ad pacem ſe offerentibus, obitus Cimonis ignaris,

qui Citium Cypri urbem obſidens in caſtris fato functus erat, ad Artaxerxem Longimanum Perſarum regem cum aliis ex urbe Atticâ miſſus percuſſo fœdere pacem cum eo firmavit. Quâ de pace Demoſthenes affirmat, pulchriorem eâ nec ante nec pòſt à civitate Atticâ factam neminem poſſe dicere. Sic enim in conditionibus ejus convênit, *ut civitates omnes Græcæ in Aſiâ liberæ ac ſui juris eſſent: nec liceret regiis propius cum exercitu terreſtri ad mare accedere quàm trium dierum itinere*, aut, ut loquitur orator, *quantum equus uno die decurrere poſſet, nec intra Chelidoneas inſulas, quæ ad Phaſelidem urbem Pamphyliæ ſitæ ſunt, & Cyaneas ſupra os Ponti Euxini, navi longâ navigare.* Quod glorioſum utique civitati Atticæ, cujus virtute ac fortibus auſis pax hujuſmodi parata, atque omnibus Græcis fuit. Et tamen idem Callias legationis illius princeps, & tam glorioſæ atque utilis pacis patrator cum domum rediſſet, propterea quod à rege munera accepiſſe crederetur cum legatus eſſet, parum abfuit, quin capite pœnas daret: in rationibus autem referendis in L talenta pendenda damnatus fuit, ut teſtatur Demoſthenes. Adeò oderant Athenienſes iſtorum temporum eos, qui do-

na à regibus & principibus exteris acciperent. Dona enim hujuſmodi autoramenta quædam, quibus ſe donantibus accipientes obligarent, exiſtimabant. Domi verò, aut foris pecuniam capere, & operam ſuam dantibus pollicentibuſve vendere, aut cum quoquam de republica paciſci, flagitioſiſſimum & non una pœna luendum arbitrabantur. In hanc rem collimabant leges, quas Demoſthenes obiter, ac aliud agens recitat in Leptinea & Mediana. Prioris verba hæc ſunt: *Si qui promiſſis vel populum, vel ſenatum, vel judicium circumvenerit, is capite pœnas det.* Poſterioris ita habent: *Si quis Atheninenſium aliquid ab aliquo acceperit, aut ipſe alteri dederit, aut pollicitus aliquos corruperit ad nocendum populo; atque etiam, ſi idem per civem aliquem quocunque modo aut machinatione fecerit, ignominioſus eſto tum ipſe, tum liberi, tum quicquid ejus eſt.* Evidentiora ſunt Græca: Ἐάν τις Ἀθηναίων λαμβάνῃ παρά τινος, ἢ αὐτὸς διδῷ ἑτέρῳ, ἢ διαφθείρῃ τινὰς ἐπαγγελλόμενος ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δήμου, ἢ διά τινος τῶν πολιτῶν, τρόπῳ ἢ μηχανῇ ἡτινιοῦν, ἄτιμος ἔστω, καὶ παῖδες, καὶ τὰ ἐκείνου. Ἄτιμος autem ſignificabat excluſum omni ho-

nore & adminiſtratione reipublicæ ac uſu forenſi, ignominioſum, infamem, inteſtabilem, toto denique jure civitatis privatum, quaſi exulem in patria inter ſuos viventem: de quo Iſocrates, *Longè miſerius eſt apud ſuos cives ignominioſum vivere, quàm apud exteros exulare.* Itaque merito viro ingenuo ἀτιμίαν hujuſmodi morte naturali gravior erat. Nec facilè latêre peccata magiſtratuum Athenis poterant, ac impunè cedere propter εὐθύνας & ἐξετάσεις, de quibus in capite de magiſtratibus ſuprà diximus. Eodem illo tempore vigebant etiam aliæ præclaræ in civitate leges de publico & privato jure, quas ſparſim apud Demoſthenem, Æſchinem, Lyſiam, cæteroſque ejus ſæculi oratores, ac ſcriptores veteres alios legimus. In earum numero ponimus eas, quas Dinarchus in invectiva in Demoſthenem memorat, ubi ait, leges Atticas oratoribus & belli ducibus edicere, ſi fidem ſibi haberi à populo velint, ut liberos ſuſcipiant, & fundum intra limites, id eſt, patriæ fines poſſideant, & omnibus æquis pignoribus depoſitis ſic demum populo præeſſe inſtituant. Exiſtimabant enim viri prudentes, ſine pignoribus hujuſmodi, quibus non bonorum ſolum, ſed etiam malorum fides obligari

poteſt, haud temere magna reipublicæ munera cuiquam committi oportere. Norant quippe, præter communẽ omnium gentium jus, etiam caritatem liberorum & inſitum deſiderium & cupidinem ſervandarum poſſeſſionum privatarum fidem hominum haud leviter obſtringere. Legibus quoque cautum Athenis, quod ex Platonis Manexemo, ſeu oratione funebri, diſcimus, ut tenuiorum in bello pro patriâ interemptorum, parentes quoad viverent, liberi donec ad pubertatẽ pervenirent, ex publico alerentur, ac eorum cura ſingularis à civitate haberetur. Incitamentum maximum ad amandam patriam, & pericula pro ea promptè fortiterque ſuſcipienda obeundaque. Accedebat alterum, quod ex vetere inſtituto iis, qui pro patriâ pugnantes mortem oppetierant, honoris ergo publice funus fieret, & oratorum aliquis, qui eloquentia valeret, eorum laudes velut immortalitate dignas nomine patriæ totius oratione funebri conſecraret, ac ad imitationem virtutis eorundem præſentes & pòſt futuros excitaret. Quod præmium ingens apud animos hominum gloriæ cupidiſſimorum cenſebatur, & ſtimulum non parvum ad æmulandum virtutem cæſorum in tuenda pro-

promovendaque patriæ fortuna ſubdebat. Cujus inſtituti exempla illuſtria apud Thucydidem, Lyſiam, Platonem, Demoſthenem extant. Præclarum & hoc, ac reipublicæ ſalutare, quod in oratione altera in Ariſtogitonem tradit Demoſthenes, Solonem tarda ſupplicia privatis, velocia magiſtratibus ac δημαγωγοῖς plebis rectoribus, conſtituiſſe, exiſtimantem, quovis tempore de illis pœnas ſumi poſſe, horum ultionem ſine periculo differri non poſſe: oppreſſa enim republica (quo plerumq; peccata magiſtratuum tendunt) non futurum, qui pœnas de iis poſcat. Et addit Demoſthenes, privatorum delicta ſimilia eſſe delictis eorum, qui ſunt in vulgo nautarum, cum fit navigatio, in quibus minus ſit periculi: magiſtratuum verò peccata peccatis nauclerorum eſſe affinia, quæ pertineant ad detrimentum ac perniciem totius navis & omnium vectorum. Præterea Solon lege præcepit, ut inprimis diligens cura puerorum habeatur, ut ii ludimagiſtris idoneis & frugi committantur, ut ad verecundiam & modeſtiam aſſuefiant: item quot eorum ſimul ingredi, quando ludum patere, & è ludo exire, ſcilicet nec ante Solis ortum, nec poſt ejus occaſum, ne ſolitudo & tenebræ in occa-

sionem verti possint nequitiæ, debeant. Præcepit etiam de adolescentulis, & horum congressibus & cætibus solennibus, deque magistratibus eorundem & puerorum curæ præfectis, ut λειτουργοῖς gymnasiarchis, choragis. Censuit enim legislator, ait Æschines hæc recitans, puerum rectè educatum in ætate virili utilem fore civitati: malè verò institutum in perniciosum civem evasurum. Ipsa verba legis hæc recitantur: *Puerorum magistri ludos ante Solis ortum ne aperiunto, & ante ejus occasum iterum claudunto: neque fas esto iis, qui puerilem ætatem excesserunt, eo ingredi, dum pueri sunt intus, præter filium magistri, aut fratrem, aut generum. His exceptis, si quis fuerit ingressus, capite mulctator. Et gymnasiarchi Mercurialibus nullo modo quemquam adultum ingredi cum pueris sinunto: sin permiserit, neque gymnasio excluserit, legi de corruptela ingenuorum puerorum obnoxius esto. Choragi autem, qui à populo constituuntur, annum ætatis* XL *excessisse debent.* Eadem lege gravius pœna irrogatur ei, qui puerum quæstus causa prostituit, quive prostituto abutitur. Idem sancitur de eo, qui puero ingenuo contumeliam intulerit, imò etiam qui servile corpus violaverit. Impudicus autem

omni honore excluditur. Sic enim ait lex: *Si quis Atheniensium se prostituerit, ei non liceat in IX. viros cooptari, nec rem divinam facere, non populi causam agere, nec ullo fungi magistratu, sive domi, sive peregre, sive sortito, sive suffragio mandari solito: neque fecialis mittatur, neque sententiam dicat, neque in publica fana ingrediatur, neque in festis solennibus de more coronam gestet, neque intra fori septa progrediatur. Si quis autem hæc fecerit, impudicitiæ condemnatus, morte mulctetur.* Huic subjungit Æschines eodem loco in Timarchæa legem aliam Solonis priori cognatam, de iis, qui vetantur in concione sententiam dicere, & concionari: quam ait legislatorem inchoare ab admonitione tacita, de servanda modestia & bono ordine. *Post sacra peracta, & vota patria voce præconis concepta*, inquit, *jubentur præsides concionis per præconem rogare, an quis ultra L annos natus verba velit facere? deinde auditis omnibus quinquagesimum ætatis annum egressis, tum demum cæteri, quibus per leges licet, si velint, permittuntur dicere.* Subjicit his Æschines: *Considerate Athenienses, quàm rectè. Non ignorabat legislator, in natu majoribus vigere prudentiam, audaciam sensim deficere in iis* ob

ob rerum usum. Volens igitur prudentissimos quosque consuefacere, ut sententiam necessario sibi dicendam putent, & cum nominatim singulos appellare non queat, communi totius ætatis cognomine usurpato ad suggestum vocat, ac ad dicendum adhortatur: eademque opera etiam juniores reverentiam exhibendam esse senioribus docet, iisque priorem in rebus omnibus locum concedendum, & honorem senectuti habendum, ad quam perventuri omnes simus, nisi nos fata interceperint. Postea ad verba legis accedit, quæ ostendunt, eos qui turpem vitam egerint, à dicendo esse prohibitos. *Si quis*, inquit legislator, *patrem aut matrem verberaverit, aut non aluerit, aut domum iis non præbuerit, verba facere non permittitor: item, si quis imperatas sibi expeditiones non obierit, aut clypeum abjecerit: si quis meretricium quæstum fecerit, aut pudicitiam prostituerit: si quis patrimonium, aut bona hæreditaria per luxum absumpserit, suggestum conscendere & ad populum dicere non sinitor.* Atque his rursum subjicit Æschines: *Nam qui suam familiam malè administraverit, eodem modo rempublicam quoque curaturum sapiens legislator censuit, neque fieri posse existimavit, ut idem homo & privatus esset improbus, & publicè*

blicè bonus; aut decère, ut orator suggestum conscenderet, qui orationis habendæ prius, quàm degendæ vitæ rationem duxisset. Nam viri boni orationem quamvis nudam ac simplicem auditoribus profuturam; hominis autem improbi, qui & corpus suum risui exposuerit, (id fecerat Timarchus,) *& patrimonium devoraverit, quantumvis ornatam, non fore è re auditorum.* Et paulò pòst addit idem, proximis diebus novam legem latam ob Timarchi petulantiam, ut sortitò tribus designetur, quæ præsideat circa suggestum, & leges ac rempublicam tueatur contra homines improbos. Deinde recitat integram legem ad coërcendam oratorum petulantiam pertinentem. *Si quis oratorum*, ait lex, *in senatu, aut pro concione, vel non seorsim de re propositâ, vel bis de eadem re apud eosdem dixerit; sive concionando, sive maledicendo alicui, sive pede supplodendo; vel inter decernendum importune locutus fuerit de rebus à suggesto alienis, vel aliquem concitarit, vel præfectum traxerit, dimissa concione aut senatu; ejus mulctandi potestas esto penes præsides usque ad drachmas* L: *deinde unaquaque injuria inscribatur exactoribus. Quòd si graviorem meruisse pœnam videbitur, indicta mulcta usque ad* L *drach-*

drachmas, deferunto ad senatum, aut prima concione in curia. Vbi autem citationes recensuerint, judicanto: quòd si condemnatus, clam suffragia ferentibus senatoribus, præsides exactoribus legum eum inscribunto. Hactenus verba novæ legis. In eadem Timarchæâ ab Æschine memoratur lex à Solone quondam scripta de disciplinâ matronarum, cujus hæc sententia: *Mulierem apud quam adulter fuerit deprehensus, ornari vetat, ac in fana publica ingredi, ne suo interventu integras matronas corrumpat. Quòd si intraverit, aut se ornaverit, quamvis vestimenta ejus dilacerare, ac ornatum diripere jubet, verberibusque eam excipere, veruntamen citra cædem ac mutilationem. Hac ratione,*ait Æschines, *mulierem talem omni dignitate privat, & vitam ipsâ morte acerbiorem ei reddit. Lenones item accusari Solon jubet, & convictos capite plecti; propterea quod mercede locata sua impudentia iis, qui delinquere quidem cupiunt, attamen colloqui inter se verentur, efficere solent, ut periculum faciant, & colloquantur.* Notandum verò, quod Æschines idem Timarchum arcessens monet judices, non solis testimoniis standum in cognoscendo & ferenda sententia, sed ejus qui arcessitur, mores & reliquam

quam vitam intuendam, indeque de eo formandum judicium : alioqui enim multa ſcelera , quæ clam patrantur, manſura impunita : imitandoſque heic Areopagitas , qui deficientibus teſtibus, & non obſtante ornata & ſpecioſa rei defenſione ex conſcientia ſua , & diligenti inquiſitione , ſæpè judicium ferre ſolent. Vbi inter alia hæc verba habet: *Quis enim aut graſſator , aut fur , aut adulter , aut homicida , aut graviſſimorum ſcelerum deſignator, modo occulte facinus patret , pœnas dabit ? Inter hos enim ii , qui in ipſo facinore deprehenduntur, & fatentur , ſtatim occiduntur: qui autem clam patrarunt , & inficias eunt , in judicium adducuntur : deque iis , veritas veriſimilibus conjecturis eſt indaganda.* Eamus longius. Lex erat Athenis, ut, qui ærario aut diis mulctam debebant, ſi intra præſcriptum tempus non ſolverent, in vinculis haberentur, quoad ſolverent. Hanc firmabat lex alia, quâ ſanciebatur, ne cui referre liceret de reſtituendis honori ignominioſis (ἀτίμοις) aut de remittenda mulcta debitoribus ærarii, deorumque , niſi prius decreto ſuo poteſtatem ejus rei dediſſent Athenienſium ſex millibus haud pauciores , idque per ſuffragia occulta : tum demum liceret,

quatc-

quatenus senatui populoque videretur. Quibus legibus derogare aut abrogare conatus fuit Timocrates lege nova à sese rogata, cujus hæc erat sententia: *Si quis ærarius sive ex lege, sive ex decreto vinculis est damnatus, aut damnabitur in posterum, ei liceat vades dare pecuniæ debitæ certò solvendæ, quos vades probaverit populus, atque ita carcere exire: nec liceat præsidibus id recusare: qui si bonâ fide pecuniam solverit, liber sit ipse & vades ejus: si non solverit præfixo tempore, ac vades ejus, ipse in vincula retrahatur, vadium verò bona publicentur.* Sed an Timocrates legem pertulerit, id est, populo eam probaverit, incertum: mihi quidem non verosimile. Leges aliæ à Solone latæ, in Timocrateâ ab oratore recitatæ, quæ jusserunt, *peculatus convictum', nec tamen capitis damnatum vinculis addici: malè tractatorum parentum compertum, & nihilominus foro se ingerentem in carcerem conjici ab* XI-*viris: militiæ desertorem etiam, si sibi idem jus arroget, quod cæteri cives habent, quorum salvum caput est, vinciri apud* XI-*viros: furem, si res furtiva à domino recuperata fuerit, dupli damnari, sin minus, decupli unà cum adjutoribus, unoque cum pede in compede esse per dies quinque totidemq; noctes,*

noctes, si Heliaa id censuerit: reos manifestos deserta militia, & impietatis in parentes ab XI-*viris introduci in Heliaam, accusari verò à quolibet qui voluerit, si lege non prohibeatur: Heliaam mulctam aestimare, si pœna pecuniaria erit: damnatos in vinculis teneri, donec solverint.* Alia lex Solonis de furto in oratione eâdem: *Si quis interdiu supra* L *drachmas furatus fuerit, abduci liceat ad* XI-*viros: si quis verò noctu quippiam surripuerit, eum & occidere, & inter persequendum vulnerare, & ad* XI-*viros, si cui lubet, abducere fas esto. Convicto autem eorum facinorum, propter quæ in vincula licet abripi, non liceat datis vadibus satisfacere pro furtis, sed mors pœna esto. Ac si quis è Lycæo, aut ex Academiâ, aut Cynosarge vestem aut lagunculam, aut quicquam aliud minimi precii, aut aliquod vasculum è gymnasiis aut portubus surripuerit, supra* X *drachmas, etiam hic capite pœnas dato. Si quis vero privato judicio furti convictus fuerit, ei permittitor duplum aestimatæ litis solvere: penes judices verò esto furem præter argentum ad quinque dierum totidemque noctium vincula damnare, ut omnes eum vinctum esse videant.* Quod eò pertinebat, ut fur velut homo flagitiosus, quod reliquum ei vitæ futurum erat,

potest, haud temere magna reipublicæ munera cuiquam committi oportere. Norant quippe, præter communé omnium gentium jus, etiam caritatem liberorum & insitum desiderium & cupidinem servandarum possessionum privatarum fidem hominum haud leviter obstringere. Legibus quoque cautum Athenis, quod ex Platonis Manexemo, seu oratione funebri, discimus, ut tenuiorum in bello pro patriâ interemptorum, parentes quoad viverent, liberi donec ad pubertaté pervenirent, ex publico alerentur, ac eorum cura singularis à civitate haberetur. Incitamentum maximum ad amandam patriam, & pericula pro ea prompté fortiterque suscipienda obeundaque. Accedebat alterum, quod ex vetere instituto iis, qui pro patriâ pugnantes mortem oppetierant, honoris ergo publice funus fieret, & oratorum aliquis, qui eloquentia valeret, eorum laudes velut immortalitate dignas nomine patriæ totius oratione funebri consecraret, ac ad imitationem virtutis eorundem præsentes & pòst futuros excitaret. Quod præmium ingens apud animos hominum gloriæ cupidissimorum censebatur, & stimulum non parvum ad æmulandum virtutem cæsorum in tuenda pro-

promovendaque patriæ fortuna ſubdebat. Cujus inſtituti exempla illuſtria apud Thucydidem, Lyſiam, Platonem, Demoſthenem extant. Præclarum & hoc, ac reipublicæ ſalutare, quod in oratione altera in Ariſtogitonem tradit Demoſthenes, Solonem tarda ſupplicia privatis, velocia magiſtratibus ac δημαγωγοῖς plebis rectoribus, conſtituiſſe, exiſtimantem, quovis tempore de illis pœnas ſumi poſſe, horum ultionem ſine periculo differri non poſſe: oppreſſa enim republica (quo plerumq; peccata magiſtratuum tendunt) non futurum, qui pœnas de iis poſcat. Et addit Demoſthenes, privatorum delicta ſimilia eſſe delictis eorum, qui ſunt in vulgo nautarum, cum ſit navigatio, in quibus minus ſit periculi: magiſtratuum verò peccata peccatis nauclerorum eſſe affinia, quæ pertineant ad detrimentum ac perniciem totius navis & omnium vectorum. Præterea Solon lege præcepit, ut inprimis diligens cura puerorum habeatur, ut ii ludimagiſtris idoneis & frugi committantur, ut ad verecundiam & modeſtiam aſſueſiant: item quot eorum ſimul ingredi, quando ludum patere, & è ludo exire, ſcilicet nec ante Solis ortum, nec poſt ejus occaſum, ne ſolitudo & tenebræ in occa-

ſionem verti poſſint nequitiæ, debeant. Præcepit etiam de adoleſcentulis, & horum congreſſibus & cœtibus ſolennibus, deque magiſtratibus eorundem & puerorum curæ præfectis, ut λειτουργοῖς gymnaſiarchis, choragis. Cenſuit enim legiſlator, ait Æſchines hæc recitans, puerum rectè educatum in ætate virili utilem fore civitati: malè verò inſtitutum in pernicioſum civem evaſurum. Ipſa verba legis hæc recitantur: *Puerorum magiſtri ludos ante Solis ortum ne aperiunto, & ante ejus occaſum iterum claudunto: neque fas eſto iis, qui puerilem ætatem exceſſerunt, eo ingredi, dum pueri ſunt intus, præter filium magiſtri, aut fratrem, aut generum. His exceptis, ſi quis fuerit ingreſſus, capite mulctator. Et gymnaſiarchi Mercurialibus nullo modo quemquam adultum ingredi cum pueris ſinunto: ſin permiſerit, neque gymnaſio excluſerit, legi de corruptelâ ingenuorum puerorum obnoxius eſto. Choragi autem, qui à populo conſtituuntur, annum ætatis* XL *exceſſiſſe debent.* Eadem lege gravius pœna irrogatur ei, qui puerum quæſtus cauſa proſtituit, quive proſtituto abutitur. Idem ſancitur de eo, qui puero ingenuo contumeliam intulerit, imò etiam qui ſervile corpus violaverit. Impudicus autem

omni honore excluditur. Sic enim ait lex: *Si quis Atheniensium se prostituerit, ei non liceat in IX-viros cooptari, nec rem divinam facere, non populi causam agere, nec ullo fungi magistratu, sive domi, sive peregre, sive sortito, sive suffragio mandari solito: neque fecialis mittatur, neque sententiam dicat, neque in publica fana ingrediatur, neque in festis solennibus de more coronam gestet, neque intra fori septa progrediatur. Si quis autem hæc fecerit, impudicitiæ condemnatus, morte mulctetur.* Huic subjungit Æschines eodem loco in Timarchæa legem aliam Solonis priori cognatam, de iis, qui vetantur in concione sententiam dicere, & concionari: quam ait legislatorem inchoare ab admonitione tacita, de servanda modestia & bono ordine. *Post sacra peracta, & vota patria voce præconis concepta*, inquit, *jubentur præsides concionis per præconem rogare, an quis ultra L annos natus verba velit facere? deinde auditis omnibus quinquagesimum ætatis annum egressis, tum demum cæteri, quibus per leges licet, si velint, permittuntur dicere.* Subjicit his Æschines: *Considerate Athenienses, quàm rectè. Non ignorabat legislator, in natu majoribus vigere prudentiam, audaciam sensim deficere in iis*

ob rerum usum. Volens igitur prudentissimos quosque consuefacere, ut sententiam necessario sibi dicendam putent, & cum nominatim singulos appellare non queat, communi totius ætatis cognomine usurpato ad suggestum vocat, ac ad dicendum adhortatur: eademque opera etiam juniores reverentiam exhibendam esse senioribus docet, iisque priorem in rebus omnibus locum concedendum, & honorem senectuti habendum, ad quam perventuri omnes simus, nisi nos fata interceperint. Postea ad verba legis accedit, quæ ostendunt, eos qui turpem vitam egerint, à dicendo esse prohibitos. *Si quis,* inquit legislator, *patrem aut matrem verberaverit, aut non aluerit, aut domum iis non præbuerit, verba facere non permittitor: item, si quis imperatas sibi expeditiones non obierit, aut clypeum abjecerit: si quis meretricium quæstum fecerit, aut pudicitiam prostituerit: si quis patrimonium, aut bona hæreditaria per luxum absumpserit, suggestum conscendere & ad populum dicere non sinitor.* Atque his rursum subjicit Æschines: *Nam qui suam familiam malè administraverit, eodem modo rempublicam quoque curaturum sapiens legislator censuit, neque fieri posse existimavit, ut idem homo & privatus esset improbus, & publicè*

blicè bonus; aut decère, ut orator suggestum conscenderet, qui orationis habendæ prius, quàm degendæ vitæ rationem duxisset. Nam viri boni orationem quamvis nudam ac simplicem auditoribus profuturam; hominis autem improbi, qui & corpus suum risui exposuerit, (id fecerat Timarchus,) *& patrimonium devoraverit, quantumvis ornatam, non fore è re auditorum.* Et paulò pòst addit idem, proximis diebus novam legem latam ob Timarchi petulantiam, ut sortitò tribus designetur, quæ præsideat circa suggestum, & leges ac rempublicam tueatur contra homines improbos. Deinde recitat integram legem ad coërcendam oratorum petulantiam pertinentem. *Si quis oratorum*, ait lex, *in senatu, aut pro concione, vel non seorsim de re propositâ, vel bis de eadem re apud eosdem dixerit; sive concionando, sive maledicendo alicui, sive pede supplodendo; vel inter decernendum importune locutus fuerit de rebus à suggesto alienis, vel aliquem concitarit, vel præfectum traxerit, dimissa concione aut senatu; ejus mulctandi potestas esto penes præsides usque ad drachmas L: deinde unaquæque injuria inscribatur exactoribus. Quòd si graviorem meruisse pœnam videbitur, indicta mulcta usque ad L drach-*

drachmas, deferunto ad ſenatum, aut prima concione in curia. Vbi autem citationes recenſuerint, judicanto: quòd ſi condemnatus, clam ſuffragia ferentibus ſenatoribus, præſides exactoribus legum eum inſcribunto. Hactenus verba novæ legis. In eadem Timarchæâ ab Æſchine memoratur lex à Solone quondam ſcripta de diſciplinâ matronarum, cujus hæc ſententia: *Mulierem apud quam adulter fuerit deprehenſus, ornari vetat, ac in ſana publica ingredi, ne ſuo interventu integras matronas corrumpat. Quòd ſi intraverit, aut ſe ornaverit, quamvis veſtimenta ejus dilacerare, ac ornatum diripere jubet, verberibuſque eam excipere, veruntamen citra cædem ac mutilationem. Hac ratione,* ait Æſchines, *mulierem talem omni dignitate privat, & vitam ipſa morte acerbiorem ei reddit. Lenones item accuſari Solon jubet, & convictos capite plecti; propterea quod mercede locata ſua impudentia iis, qui delinquere quidem cupiunt, attamen colloqui inter ſe verentur, efficere ſolent, ut periculum faciant, & colloquantur.* Notandum verò, quod Æſchines idem Timarchum arceſſens monet judices, non ſolis teſtimoniis ſtandum in cognoſcendo & ferenda ſententia, ſed ejus qui arceſſitur, mores & reliquam

quam vitam intuendam, indeque de eo formandum judicium: alioqui enim multa scelera, quæ clam patrantur, mansura impunita: imitandosque heic Areopagitas, qui deficientibus testibus, & non obstante ornata & speciosa rei defensione ex conscientia sua, & diligenti inquisitione, sæpè judicium ferre solent. Vbi inter alia hæc verba habet: *Quis enim aut grassator, aut fur, aut adulter, aut homicida, aut gravissimorum scelerum designator, modo occulte facinus patret, pœnas dabit? Inter hos enim ii, qui in ipso facinore deprehenduntur, & fatentur, statim occiduntur: qui autem clam patrarunt, & inficias eunt, in judicium adducuntur: deque iis, veritas verisimilibus conjecturis est indaganda.* Eamus longius. Lex erat Athenis, ut, qui ærario aut diis mulctam debebant, si intra præscriptum tempus non solverent, in vinculis haberentur, quoad solverent. Hanc firmabat lex alia, quâ sanciebatur, ne cui referre liceret de restituendis honori ignominiosis (ἀτίμοις) aut de remittenda mulcta debitoribus ærarii, deorumque, nisi prius decreto suo potestatem ejus rei dedissent Atheniensium sex millibus haud pauciores, idque per suffragia occulta: tum demum liceret,

quatenus senatui populoque videretur. Quibus legibus derogare aut abrogare conatus fuit Timocrates lege nova à sese rogata, cujus hæc erat sententia: *Si quis ærarius sive ex lege, sive ex decreto vinculis est damnatus, aut damnabitur in posterum, ei liceat vades dare pecuniæ debitæ certò solvendæ, quos vades probaverit populus, atque ita carcere exire: nec liceat præsidibus id recusare: qui si bonâ fide pecuniam solverit, liber sit ipse & vades ejus: si non solverit præfixo tempore, ac vades ejus, ipse in vincula retrahatur, vadium verò bona publicentur.* Sed an Timocrates legem pertulerit, id est, populo eam probaverit, incertum: mihi quidem non verosimile. Leges aliæ à Solone latæ, in Timocrateâ ab oratore recitatæ, quæ jusserunt, *peculatus convictum, nec tamen capitis damnatum vinculis addici: malè tractatorum parentum compertum, & nihilominus foro se ingerentem in carcerem conjici ab XI-viris: militiæ desertorem etiam, si sibi idem jus arroget, quod cæteri cives habent, quorum salvum caput est, vinciri apud XI-viros: furem, si res furtiva à domino recuperata fuerit, dupli damnari, sin minus, decupli unâ cum adjutoribus, unoque cum pede in compede esse per dies quinque totidemque noctes,*

noctes, si Heliaa id censuerit: reos manifestos deserta militia, & impietatis in parentes ab XI-*viris introduci in Heliaam, accusari verò à quolibet qui voluerit, si lege non prohibeatur: Heliaam mulctam astimare, si pœna pecuniaria erit: damnatos in vinculis teneri, donec soluerint.* Alia lex Solonis de furto in oratione eâdem: *Si quis interdiu supra* L *drachmas furatus fuerit, abduci liceat ad* XI-*viros: si quis verò noctu quippiam surripuerit, eum & occidere, & inter persequendum vulnerare, & ad* XI-*viros, si cui lubet, abducere fas esto. Convicto autem eorum facinorum, propter qua in vincula licet abripi, non liceat datis vadibus satisfacere pro furtis, sed mors pœna esto. Ac si quis è Lycao, aut ex Academiâ, aut Cynosarge vestem aut lagunculam, aut quicquam aliud minimi precii, aut aliquod vasculum è gymnasiis aut portubus surripuerit, supra* X *drachmas, etiam hic capite pœnas dato. Si quis verò privato judicio furti convictus fuerit, ei permittitor duplum astimata litis solvere: penes judices verò esto furem prater argentum ad quinque dierum totidemque noctium vincula damnare, ut omnes eum vinctum esse videant.* Quod eò pertinebat, ut fur velut homo flagitiosus, quod reliquum ei vitæ futurum

erat,

erat, id cum infamiâ exigeret. Lex quoque Athenis hujuſmodi fuit : *Si quis aliquem detuliſſet, id eſt, crimen intendiſſet, nec actionem inſtitutam perſequeretur, ſed acceptâ pecuniâ , aut quâ aliâ ratione, re cum adverſario compoſitâ, ab actione deſiſteret, ut is, velut prævaricator mille drachmarum mulctam ærario ſolveret : aut ſi actionem perſequeretur quidem, ſed quintam ſuffragiorum partem in ferenda ſententia non ferret, ut calumniator aut ſycophanta, temere crimen intentans totidem drachmas ærario pendere damnas eſſet : quam mulctam quamdiu non ſolveret, ab habendis orationibus arceretur.* Quâ lege conſtrictus Æſchines, cum quintam ſuffragiorum partem in cauſa Cteſiphontea non tuliſſet, tum ne mulctam ſolveret, tum quod pudorem & ignominiam ferre non poſſet, civitate ceſſit, & Rhodum exulatum abiit. Eâdem lege reus factus Theocrines, quòd delato ad judices Micone quodam, acceptâ ab eo pecuniâ, actionem ut prævaricator dimiſiſſet, pendere ærario mulctam poſtulatus, & ſimul aliarum quoque legum violatarum accuſatus fuit. Alia lex contra facilitatem condonandi aut ignoſcendi: *Si quis ſupplicarit in ſenatu aut apud populum, iis de rebus, propter quas vel*

judicium, vel senatus, vel populus aliquem damnavit, si ipse ærarius, priusquam solverit, supplicarit, actio in eum detur perinde ac si quis ærarius in Heliæam se ingerat: sin quis alius pro ærario intercesserit, priusquam is solverit, bona ejus omnia publicentur: sin præsidum aliquis permiserit referre ad populum, sive ipsi, qui ærario debet, sive alicui pro eo deprecanti priusquam solverit, ignominiosus, ἄτιμος, habeatur. Vtilis omninò lex. Nam nimia facilitas ignoscendi, plurimum sæpè reipublicæ nocet. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος τῆς πόλεως, inquit quidam, ἥτις μὴ νεῦρα ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας ἔχει. Additur ibidem etiam lex ista: *Quibus de rebus judicium prius factum, aut rationes relatæ, aut in tribunali suffragiis actum sive privatim, sive publicè, aut populo statutum, de his actio ne detur in judicio, nec IX-virûm (τῶν ἀρχόντων) quisquam decernat, neque accusare sinat ea, quæ leges non permittunt.* Et alia: *Iudicia & arbitria, quæcunque secundum leges facta sunt republicâ liberâ, rata sunto. Quæ verò sub XXX tyrannis sunt acta, aut judicata privatim aut publicè, irrita habentor.* Item: *Neque fas esto viro uni legem irrogare, nisi eadem omnes Athenienses*

obliget, idque non aliter, quàm si suffragentur, & consentiant per occulta suffragia sex millibus non pauciores. Hanc legem recitat Demosthenes in Timocrateâ: & repetit eandem brevius constrictam in oratione secunda in Stephanum; *Leges autem vetant*, inquit, *legem ferre de uno viro, nisi eadem feratur de universis Atheniensibus.* In capite aut titulo legum, quibus de rebus actio apud judicem non detur, & experiri non liceat, leges variæ fuêre: in quibus has memorat Demosthenes: *Quæ res semel in judicio decisæ, eas denuò vocare in jus non permittitor:* item, *de quibus semel cum aliquo transegeris, quæ alicui remiseris, de iis actio tibi non datur.* Quam legem ter Demosthenes repetit in orationibus diversis, pro Phormione, in Pantænetum, in Nausimachum. Et alia: *Quæ quis oppignoravit, in ea non licet agere contra possessores, nec ipsi, qui oppignoravit, nec hæredibus ipsius:* in oratione contra Spudiam. Cui affinis est illa de pupillis: *Si pupilli quinquennium siverint præterire, & in judicium non venerint, actionemve instituerint, non amplius licet iis agere earum rerum, quæ ad tutelam attinent.* In oratione contra Nausimachum: ex quâ hoc quoque liquet, præscriptionem temporis

apud

apud Athenienſes locum habuiſſe, & de præſcriptis agere in judicio non licuiſſe.

De claſsibus civium ditiorum Athenis, & inſtruendis ſubitò triremibus & permutandis facultatibus.

DE claſſibus & lege trierarchicâ dixi ante in deſcriptione reipublicæ Atticæ. Heic facere non poſſum, quin de inſtructione triremis, & permutatíone facultatum ex oratore noſtro in ea, quę eſt contra Phænippum, quæ tota hujus materiæ eſt, adjiciam. Erant συμμορίαι Athenis civium ditiorum numero xx, ſingulæ capitum LX. Ex omnibus his conficiebatur claſſis una civium ccc, qui cenſebantur ditiſſimi totius civitatis. Iis injungebantur munia difficillima obeunda in caſibus & periculis repentinis, ut triremes ſingulas ſingulis inſtruerent pecuniâ ſuâ, & alia hujus generis. Quam rationem rudem olim, & vacillantem, & ſuo tempore vitiatam multis modis collapſamque Demoſthenes ingruente metu belli Perſici latâ lege non ſolum revocavit in uſum, ſed etiam meliorem fecit, ut ipſe in oratione de coronâ oſtendit: ipſam verò emendandi rationem ac modum in oratione περὶ συμμοριῶν expoſuit. Permitte

mittebat autem lex ei, qui imparem se ferendo oneri querebatur, classe illa excedere, si locupletiorem se alium extra classem monstrare posset, monstratusque si se ditiorem fateretur, in classem trecentorum statim transferebatur: sin negaret, poscebatur cum altero permutare facultates. In eâ actione ex lege hæc observari solere, jam dicta oratio nos docet. Primum quotannis permutationes fieri lex permittebat, propterea quòd conservatio rei familiaris perpetua, & incrementa ejus paucis omninò civibus, ait orator, contingant. Proponebant verò eas *οἱ στρατηγοὶ*, rei militaris præfecti, circiter initia mensis *μεταγειτνιῶνος*, qui nostro Sextili ut plurimum in anni Attici ratione respondet. Quo tempore qui permutare cupiebat, citabat eum, quem se ditiorem ajebat. Tum statim fundum ejus, & possessiones alias obibat & inspiciebat cum familiaribus & amicis coram ipso possessore: & post cautiones quasdam contra fraudem verbis interpositas, ædes obsignabat, ac rerum suarum inspectionem & cautionem eidem possessori offerebat, & alia, quæ ad avertendas fraudes esse poterant, curabat. Quòd si possessor signa revelleret, ædesque ingrederetur, aut quicquam contra con-

condicta & morem faceret, in legem peccare censebatur, nec id ferebat impunè. Dein juratus promittebat, verè ac rectè se editurum facultates suas, quod die xi βοηδρομιῶνος Attici fecisse Phænippum demonstrat orator, jubebaturque secundum legem tertio die post datum jusjurandum facere, quod pollicebatur, nisi fortè permittente actore ex conventione amicà res diutius in dies paucos differretur. Quod factum in causa Phænippi, dolosè id ab actore impetrantis, oratio eadem docet. Pòst actor si promissa non præstari, ac in fraudem se duci animadverteret, libellum complexum querelas, & acta in prætorium, τὸ στρατήγιον, ad strategos inferebat, & eorum opem, velut judicium in his causis implorabat. In editione verò possessionum per legem aut edictum excipiebantur argenti fodinæ, quæ erant in agro Attico, quas permutare, utpote immunes ab oneribus publicis, non erat necesse. Στρατηγοὶ demum judicium interponebant, cui parêre litigantes oportebat.

Ius civitatis Atticæ pretiosum.

QVanti jus civitatis suæ fecerint Athenienses, prius etiam ostendi in

genere. De quo clarissimè Demosthenes in Neæram. *Populus Atheniensis,* inquit, *tam praclarum & splendidum donum censuit, fieri civem Atticum, ut ipse sibi leges praescripserit, quibus legibus faciendus sit, si quem donatum civitate velint. Earum prima hac, ne quem facere liceat Atheniensem, nisi qui propter strenuam populo Attico navatam operam & fortitudinem fieri civis mereatur. Deinde si persuasum populo fuerit: ut det id munus, ratam tamen cooptationem esse non sinit, nisi concione sequente viri amplius sex mille Athenienses occultis* (id est, liberioribus) *suffragiis eam comprobarint. Senatores autem jubet hac lex suffragiorum urnas proponere, & calculos dare accedenti populo, priusquàm hospites ingrediantur, & pramia auferant, ut unusquisque sui juris adhuc secum ipse consideret, quem civem sit facturus: an eo munere dignus sit is, qui accepturus sit? Post hac violatarum legum actionem cuivis Atheniensium in eum dedit: liceatque ingresso in judicium, revincere, non dignum esse eum munere illo, sed contra leges Atheniensem esse factum. Et jam nonnullis usu venit,* inquit orator, *ut dato munere per populum, flagitantium verbis deceptum falsa rogationis actione apud judices propositâ, is qui munus accepe-*

cepe-

ceperat, convinceretur munere indignus eſſe, eoque judicum ſententiâ ſpoliaretur. Sic ferè interpres Hieronymus VVolfius, quem libenter ſequor. Sed Græca hîc illic ſignificantiora ſunt: quemadmodum ſtatim initio legis. Πρῶτον μὲν γὰρ νόμος ἐστὶ τῷ δήμῳ κείμενος, μὴ ἐξεῖναι ποιήσασθαι Ἀθηναῖον, ὃν ἂν μὴ δι' ἀνδραγαθίαν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἄξιον ᾖ γενέσθαι πολίτην. Ἔπειτ' ἐπειδὰν πεισθῇ ὁ δῆμος, καὶ δῷ τὴν δωρεὰν, οὐκ ἐᾷ κυρίαν γενέσθαι τὴν ποίησιν, ἐὰν μὴ τῇ ψήφῳ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν ὑπερεξακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ψηφίσωνται, κρύβδην ψηφιζόμενοι. τοὺς δὲ πρυτάνεις κελεύει τιθέναι τοὺς καδίσκους ὁ νόμος, καὶ τὴν ψῆφον διδόναι προσιόντα τῷ δήμῳ πρὶν τοὺς ξένους εἰσιέναι, καὶ τὰ γέρα ἀναιρεῖν· ἵνα κύριος ὢν αὐτὸς αὑτοῦ ἕκαστος, σκοπεῖται πρὸς αὑτὸν, ὅντινα μέλλει πολίτην ποιήσεσθαι, εἰ ἄξιός ἐστι τῆς δωρεᾶς ὁ μέλλων λήψεσθαι. Pro, τὰ γέρα, autem, quomodò legit VVolfius, non dubito quin legendum ſit, τὰ γέῤῥα, ut legit heic Harpocration, & ex eo Henricus Stephanus in theſauro Græcæ

linguæ. Ea verò erant περιφράγματα τῆς ἀγορᾶς, ſepta fori lintea, aut viminea, quæ ſubitò tolli poterant, cum concio frequens eſſet habenda. Largius hoc aut laxius apud Romanos quàm apud Athenienſes. Nam apud illos, quem quilibet civium è ſervitute manumittebat, ſimul cum libertate jus Romanæ civitatis ei tradebat, ut civis fieret libertinus, & ex eo ac fœminâ liberâ juſtis nuptiis geniti, cives ingenui. Populus autem totas civitates populoſque atque adeò integras nationes jure civitatis ſuæ donabat. Quod utrumque majeſtatem ſive dignitatem juris illius, quo ſinguli cives præditi erant, quodam modo minuebat, & quaſi viliorem reddebat, ac penè polluebat: tandemque cum ea res nimis latè diffunderetur (quod factum ſub Imperatoribus) imperio Romano exitium attulit. At Athenienſes parciores in eo fuêre, & majorem conſervandæ dignitatis impollutæ juris illius ſui habuêre. Nam contra eos, qui obrepere in civium numerum ſtudebant, comparata apud eos erat gemina illa δοκιμασία juniorum, cum in album curialium primum, deinde, biennio pòſt, in tabulas popularium, quas ληξιαρχικὰς vocabant, inſcriberentur,

de qua in delineandâ reipublicæ hujus forma nobis dictum. In quas easdem tabulas referebantur etiam nomina eorum, qui civitatis jure à populo donabantur: quî fiebat, ut pro nothis aut falsis civibus haberentur, quotquot in his tabulis inscripti non reperiebantur. Inprimis verò huc faciebat lex, cujus vestigia tum alibi, tum in oratione contra Eubulidem extant, & cujus summam exposuit autor argumenti, eidem orationi præfixi: quæ verè ac propriè καθάρσεως vim habuit ad expellenda recrementa civitatis. *Scribitur*, inquit, *lex apud Athenienses, ut inquisitio fiat in eos omnes, qui sint in civitatis album inscripti, civesne germani sint, an non: & ut ii, qui non & patre & matre cive nati sint, deleantur: utque populares de omnibus sententiam ferant, & qui horum suffragiis reprobati fuerint, & lata sententia acquieverint, deleti inter inquilinos censeantur: iis verò, qui velint, concedatur appellatio ad judices: qui si etiam in judicio convicti fuerint, vendantur: sin fuerint absoluti, cives sint.* In hac autem disquisitione ac judicio nihil omninò faciebat, divesne aliquis esset, an pauper. Nam non minus pauper quàm dives civis esse poterat, legesque vetabant, ne quis pauperi, si modò

vitæ esset integræ, ob paupertatem insultaret: eam quippe miseratione magis quàm insultatione ac injuriis esse dignam: potiorque ducebatur civis pauper quàm locuples peregrinus. Peregrinum quippe adeò civili jure leges excludebant, ut ne quæstum in foro Attico eum facere permitterent. Quod à Solone profectum multo tempore ab Antiphonte denuò sancitum esse, & suo quoque sæculo valuisse, orator contra Eubulidem ostendit.

Leges matrimonii.

NOtandæ verò cum primis matrimonii leges: quæ quidem non semper eædem, suique similes fuêre. Solon enim etiam cum peregrinâ matrimonium inire, id est, peregrinam pro conjuge habere, civi Attico permisit, liberosque tali matrimonio genitos civium in numero censeri voluit, quamvis vulgò νόθοι dicerentur: quod in duobus summis belli ducibus, Themistocle & Cimone, utroque matre Thressa nato, est notatum. Posteà Pericles νόθους hujusmodi lege latâ civium jure exclusit. At Demosthenis sæculo cum peregrinâ fœminâ jungi civem Atticum, aut virum peregrinum cum fœmina cive Attica,

tica, omnino vetitum. Sic enim lex hac de re habuit: *Si peregrinus mulierem civem Atticam duxerit quacunque arte aut machinatione, quivis Atheniensium, cui id licet, eum apud Thesmothetas accusato. Qui si damnatus fuerit, venundetur tum ipse, tum res ejus familiaris: & triens esto ejus, qui reum peregerit. Similiter si & peregrina civi Attico nupserit, pari ratione is etiam qui peregrinitatis damnatam habuerit in matrimonio, mille drachmis mulctator.* Cui legi altera affinis in eadem oratione contra Neæram recitata est ista: *Si quis viro Atheniensi peregrinam mulierem pro sua, id est, ex se genita, elocaverit seu desponderit, ignominiosus esto: & ejus res familiaris publicator; & triens esto ejus, qui ipsum convicerit: arcessitor autem apud thesmothetas ab aliquo ex iis, quibus licet, velut peregrinitatis.* Et rursum alia ibidem: *Qui adulterum cum uxore sua deprehendit, ei non liceat eandem in matrimonio retinere: si retinuerit, & cum ea porrò consueverit, ignominiosus habetor. Fœmina deprehensa fana publica ingredi prohibetor ne sacra prophanet aut polluat: &, si contemptâ lege ingressa fuerit, à quovis impunè malè mulctator, vitâ solummodo incolumi.* Solonis verò lex fuit, quam Plutarchus memorat

morat in ejus vita, & cujus à me mentio est facta in descriptione reipublicæ Atticæ, quæ concessit marito, *adulterum cum uxore sua deprehensum confestim occidere* : idem permisit viro in eum, quem in stupro cum concubinâ sua deprehenderit. Qua lege tuetur se in judicio, apud oratorem Lysiam, qui semet Eratosthenem in adulterio cum conjuge repertum fatetur trucidasse, & affirmat, legem hanc apud Areopagitas in columnâ incisam fuisse. Verum si quis alius adulterum cum conjuge alterius in ipso facinore reperit, sive is pater fœminæ adulteræ sit, sive frater aut propinquus, ei leges non permiserunt, statim adulterum interimere, sed potestatem dedêre conjiciendi illum in vincula, & deferendi apud magistratum, accusandique, si quid esset, quod controversiam haberet, in judicio: judices secundum leges de reo statuebant. Cujus juris vestigia extant in actione Demosthenis contra Neæram. Sed illa præ cæteris insignis lex est ad matrimonium pertinens, quæ sanxit, *quam fœminam legitimè marito despònderit pater, vel frater consanguineus, eodem scilicet patre natus, vel avus paternus, ex ea natos liberos legitimos seu germanos esse: illorum verò si nullus fuerit, sitque*

puella aut fœmina ἐπίκληρος*, id est, orba in nullius potestate, ac sola parentum hæres, accipere hanc illum, cui id jus legibus tributum : si nec is fuerit, fieri eam ejus, cui ipsa se permiserit.* Hic enim verus verborum Græcorum sensus est, quamvis obscuriora ea esse videantur. Quæ ut à Demosthene recitata sunt oratione alterâ contra Stephanum, heic adscribo: Ἣν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ, ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ, τὸν κύριον ἔχειν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ, τοῦτον κύριον εἶναι. De fœminis quidem ἐπικλήροις satis conveniunt optimi quique autores, significari hac voce eas, quibus sine aliorum consortio hæreditates obveniebant, & quæ tanquàm pupillæ in nullius suorum potestate erant, quarum curam archontes ἐπώνυμοι gerebant, sive in re essent ampla, sive arcta. Ius verò Athenis erat, proximos agnatos eas, si innuptæ essent, sibi despondere & uxores capere, & una cum iis possessionem hæreditatis earum seu dotis adipisci. Ex qua re sæpe contentiones inter agnatos com-

competitores existebant, & judicio archontis utplurimum definiebantur, aut ab eo ad judicia superiora referebantur. Quam ob causam eædem puellæ aut fœminæ etiam ἐπίδικοι, quòd judicio de iis certaretur, dicebantur. Quòd si pupillæ hujusmodi inopes essent, cogebantur nihilominus sanguine proximi eas uxores ducere, aut de suo dotem fortunæ congruam, iis dare. Nec deerat iisdem respubl. si hoc quoque subsidio fortè destituerentur, nimirum si ipsi propinqui egeni essent, modò ipsæ formæ essent mediocris, ne ob ejus defectum nuptiis fastidirentur. Quod arguunt Demosthenis verba contra Neæram. Ait enim, judices appellans: *Quapropter & civium nostrarum rationem habete, ut ne pauperum filiæ nuptum collocari nequeant. Nunc enim tametsi aliqua paupercula est, dotem ei satis magnam confert lex. si mediocrem duntaxat à natura formam acceperit.* Vnde verò impendia hæc in paupercularum dotes respub. sumpserit, ex pretio-ne venditorum scortorum, an mulcta alia impudicorum, incertum. Illud quidem verba Demosthenis hoc eodem loco significare videntur. Nisi fortè toto isto loco orator legem eam intelligat, qua proximus agnatus jubetur pro faculta-

tum

tum ſuarum modo pupillæ hujuſmodi dotem conferre, aut ipſe eam ducere, dummodò à natura formæ ſit mediocris. In utroque certè legis beneficium fuerit. Sed ἀπορῶ. Orator quidem alibi hac eadem de re poſt recitatam nobilem legem herciſcundæ familiæ ſic diſſerit: *Neque vero, judices, cum hæc legiſlator ſanguine propinquis dederit, alia multa omnino non mandavit, quæ iiſdem propinquis neceſſario ſint facienda: ſed omninò multa ſunt, quæ lex facere jubet propinquos: neque ullum effugium relinquit, quò minus ea facere ſit neceſſum.* Et his legem ipſam ſubjicit, cujus hæc ſunt verba: *Pupillarem aliquam, quæ in unâ claſſe cenſentur* (tales Romæ erant proletarii & capite cenſi,) *ſi habere noluerit genere proximus, dote datâ elocato, primæ claſſis quidem, quam* πεντακοσιομεδίμνων *vocabant, drachmis quingentis, eques autem, id eſt, ſecundæ claſſis civis, trecentis,* ζευγίτης, *id eſt, tertiæ claſſis,* CL, *præter ea, quæ ipſa habet. Si vero plures fuerint in eâdem familiâ, proportione quiſque pupillæ conferat. Quòd ſi mulieres orbæ plures fuerint, ne neceſſe ſit genere propinquo plus unâ elocare, ſed proximè ſequens aut elocato aut ipſe ducito. Quòd niſi genere proxi-*

proximus vel elocarit vel duxerit, archon eum cogat aut elocare, aut ipſum ducere. Quod ſi archon non coëgerit, debeat mille drachmas ſacras Iunoni. Citet autem eum, qui detrectaverit, qui vis ad archontem. Textus Græcus ſic habet: Τῶν ἐπικλήρων ὅσαι θητικὸν τελοῦσι, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδότω ἐπιδοὺς, ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος πεντακοσίας δραχμὰς, ὁ δὲ ἱππεὺς τριακοσίας, ὁ δὲ ζευγίτης ἑκατὸν πεντήκοντα πρὸς οἷς αὐτῆς. ἐὰν δὲ πλείους ὦσιν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, τῇ ἐπικλήρῳ πρὸς μέρος ἐπιδιδόναι ἕκαστον. ἐὰν δ' αἱ γυναῖκες πλείους ὦσι, μὴ ἐπάναγκες εἶναι πλέον ἢ μίαν ἐκδοῦναι τῷ γένει· ἀλλὰ τὸν ἐγγύτατα δεῖ ἐκδιδόναι, ἢ αὐτὸν ἔχειν. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ ὁ ἐγγυτάτω γένους, ἢ μὴ ἐκδῷ, ὁ ἄρχων ἐπαναγκαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν, ἢ ἐκδοῦναι. ἐὰν δὲ μὴ ἐπαναγκάσῃ ὁ ἄρχων, ὀφειλέτω χιλίας δραχμὰς. ἱερὰς τῇ Ἥρᾳ, ἀπογραφέτω δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα ταῦτα ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα. Ex oratione contra Macartatum. Ad hanc legum matrimonialium claſſem pertinet etiam Solonis illa à Plutarcho haud

haud immeritò absurditatis damnata in expositione vitæ ejusdem, sanciens, licere fœminæ orbæ, quam propinquitatis jure conjugem sibi ob opes ejus asseruit proximus agnatus „si ipse ad concubitum inidoneus sit, & tamen à dote discedere nolit, ex voluntate ipsius propinquorum ejusdem unum, quem velit, ad concubitum admittere, & liberos ex eo suscipere, & nihilominus in matrimonio cum marito eodé manere. Res sanè, ut ait Plutarchus, cum naturâ matrimonii pugnans: certè præcipuam legem matrimonii evertens. Melius Romani, qui virum hujusmodi conjugem dimittere, & dotem ei restituere, ac ut alteri nuberet, cui vellet, permittere jubebant: concubitus autem tales ex mariti consensu turpia ac nefaria lenocinia esse censebant. Sed Solon hoc legis velamine honori & utilitati mariti, & procreatione sobolis bono civitatis, & simul successioni agnatorum in bona hæreditaria consulere voluisse videtur. Subjungit Plutarchus illic legem Solonis aliam, quâ jussit, ut nova nupta cum viro occluderetur, & uterque malo cotoneo vesceretur bellariorum loco; & ut utique ter quolibet mense maritus cum uxore coiret tum ob generationem sobolis, tum ad alendam inter

conjuges mutuam benevolentiam avertendasque simultates atque animorum abalienationem. Dein addit idem Plutarchus, cæteris matrimoniis, nimirum cum fœminis, quæ ἐπίκληροι non erant; & hæreditatem in dotem trahebant, dotes Solonem sustulisse, tres tantum vestes, & quædam parvo empta vasa, nec quicquam præterea nubentem secum afferre meritò voluisse. Nam consortium conjugum non pretio aut pecuniâ, sed mutuâ gratiâ ac benevolentiâ, & desiderio gignendorum legitimorum liberorũ coire optimum putavit. Sed in dotis ratione mutatum esse aliquid cum tempore, si hoc verum, quod heic Plutarchus affirmat, res ipsa loquitur, & ea quæ jam antè exposita sunt. Vt autem severus in adulteros fuit Solon, quos in αὐτοφώρῳ deprehensos, uti diximus, occidi impunè permisit, ita nimis lenem fuisse in puniendis raptarum fœminarum ingenuatum stupratoribus notat & carpit Plutarchus. Eos enim x tantummodo drachmis mulctasse, & si raptas stupratasque insuper prostituissent, mulctam illam duplicasse ostendit. Quam pœnam exilem fuisse, homini præsertim locupleti, manifestum est. Sed longinsculè hoc abit ab instituto præsenti.

Id

Id verò propius huc pertinet, quod jam dicam. Passim liquet tum ex Demosthene tum ex autoribus aliis, fas fuisse Athenis, *Atheniensem sororis suæ germanæ filiam, uxorem habere, & ex ea liberos gignere, & item filiam germani fratris nubere patruo suo.* Testantur hoc orationes Demosthenicæ in Neæram & Leocharem. Nec dubitare possum propter rationum similitudinem, quin amitæ quoque licuerit cum fratris sui germani filio, & materteræ cum filio germano sororis matrimonium jungere. Fratrum autem & sororum liberos, filios & filias nuptias legitimas coivisse, usitatissimum, ut demonstratione non habeat opus. Porrò ex actionibus ejusdem oratoris in Aphobum tutorem suum amitâ suâ natum, & in Stephanum falsum testem, ut & ex aliâ pro Phormione, claret, apud Athenienses seu lege seu more receptum fuisse, & pro concesso habitum, maritum vitâ decessurum, aut etiam prius, cum placeret, conjugem suam alteri cum dote tradere, idque vel testamento signare, vel sine testamento. Nam ut exempla illustria ex historiis petita silentio præteream, Demosthenes oratoris pater solemni testamento scripto uxorem Cleobulen Aphobo sororis suæ filio

cum dote liberali despondit. Pasio autem Phormioni servo quondam suo, deinde libertate donato, cum versaretur in extremis, conjugem Archippam benè ab se dotatam, ac à Phormione jam antè adamatam per testamenti tabulas, sive veras, sive suppositiias (de eo enim in judicio disputatum fuit) similiter transscripsisse dicebatur: factusque est hoc modo Phormio maritus dominæ quondam suæ, sub quâ servitutem ipse servierat. Quod quoniam indignum liberis Archippæ & Pasionis videbatur, orator ad demendam facto illi invidiam, in oratione pro Phormione recensuit plura exempla servorum, qui post manumissionem & impetratum civitatis Atticæ jus, ex voluntate priorum dominorum potiti fuerant dominarum suarum nuptiis non solum à dominorum morte, sed etiam dominis adhuc superstitibus. Erant enim uxores in potestate maritorum suorum, ut de iis citra maleficium statuerent, quod vellent. Quod argumento est, etiam divortia ibidem in usu fuisse, licuisseque maritis, cum animus ferret, uxores suas dimittere restitutâ dote, & alias sibi jungere: idque factitatum plurimis exemplis constat. Plures autem conjuges in matrimonio simul habere,

ſemper nefas exiſtimatum. Idem de concubinis valuiſſe ferè eſt credam, præſertim in loco aut regione eâdem, quanquàm expreſſim ſcriptum id apud probatum autorem veterem hactenus non legerim, aut certè legiſſe me non meminerim. Erant enim concubinæ juſtarum penè uxorum inſtar, ſæpè maritali affectu à viris adamatæ. Quod arguere videtur poſſe lex illa ex Lyſiâ antè à me relata, quæ permiſit viro virum alterum cum concubinâ ſuâ in ſtupro deprehenſum occidere, non ſecus ac ſi eundem cum juſtâ uxore deprehendiſſet. Vnde conjectare porrò licet, nec more, nec lege permiſſum fuiſſe, in æmulationem legitimæ conjugis concubinam ei ſuperinducere. Scortis verò uti maritum, non quidem probum & rectum, ſed tamen non nefarium eſt habitum, nec pœnâ legibus affectum: nec adulterium hoc, ſed ſcortatio eſt nuncupatum. Pertinet huc Demoſthenis locus, qui eſt in actione contra Neæram paulo ante ejus finem: quo diſcrimen demonſtrat orator inter legitimas uxores, & concubinas, ac ſcorta. *Nam in matrimonio habere, ait, hoc eſt, cum quis liberos generat, atque ad curiales & populares ſive municipes filios introducit, & filias pro ſuis nuptum*

 elocat.

elocat. Meretrices enim voluptatis ergo habemus: concubinas ob quotidiana ministeria curamque corporis: uxores autem ad gignendos legitimos liberos, & fidelem rei domesticæ custodiam. Ex solis igitur justis uxoribus suscipiebantur liberi ingenui, qui hæreditates suorum adire, & cives fieri poterant, ex concubinis non item, multò minus ex vilibus scortis. Quæ oportunè in memoriam mihi referunt legem huic materiæ affinem, quam in eadem oratione idem orator recitat: cujus sensus est, pro adultero haberi, & in vincula abripi jure non posse eum, qui Veneri operam dare deprehenditur cum fœminis in tabernâ meritoriâ sedentibus aut in foro palàm aliquid vendentibus: ὁπόσαι ἂν, inquit lex, ἐπ' ἐργαστηρίου καθῶνται), ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως. Hujusmodi autem fœminam fuisse Phanonem Neæræ filiam, Stephani privignam, cujus consuetudine sit usus Epænetus Andrius, vetus ipsius Neæræ amasius, nuptam nuper civi Attico Phrastori, sed ob vitium natalium ab eo repudiatam, ac ad matrem vitricumque Stephanum reversam, atque Epænetum cuncta confitentem de consuetudine cum matre & filiâ judicio arbi-

arbitrorum esse absolutum, ex Epæneti actione contra Stephanum orator demonstrat. Satis de matrimoniorum jure, & quæ cum his cohærent. Addo de successione in bona defunctorum, de testamenti factione, de adoptione, de tutelà, & quæ hujus sunt generis: quæ materia est litigantium apud judices in omnibus civitatibus tritissima. Ante Solonem testamentorum jus & usus Atheniensibus non fuit. Succedebatur in bona demortuorum intestatorum secundum jus in more tunc positum. Valebat autem hæc velut generalis regula, ut sanguine aut jure proximi hæreditates caperent exclusis ulterioribus. Ex semine quippe defunctorum genitis æquiparabantur adoptivi, si ritè facta esset adoptio: de quâ dicendum posteà. Solon factionem testaméti introduxit, & legibus definivit. Testamento non scripto (liberum enim hoc erat) hæreditates capiebantur secundum leges à Solone latas. Prima lex eo in casu erat, ut sanguine aut legitimo gradu proximi ante reliquos ad successionem vocarentur. Proximi verò censebantur filii, eorumque liberi masculi, & ex iis porrò descendentes ejusdem sexus, si qui essent: si non essent, essent autem superstites solæ filiæ, aut ex iis nati aut

natæ, his dabatur hæreditas, quibus alioqui, extantibus filiis & eorum liberis maribus, dos tantum modica pro facultatum modo ex lege tribuebatur. Censebat enim legislator, maribus, per quos solos familiæ propagabantur, ut se statumque suum commodius tueri possent, tribuendis hæreditatibus esse consulendum. Fuisse autem dotes non magnas, quæ puellis ac fœminis tribui solent, si aliunde non constaret, (constat autem multis modis,) posset ex dispositione testamentariâ Demosthenis ejus, qui pater Oratoris fuit, liquido cognosci: quam dispositionem filius Orator in actione primâ contra Aphobum tutorem suum recitat. Cum enim morientis res familiaris talentis quasi XIIII censeretur; & idem moriens unicum filium sibi cognominem, & filiam unicam cum matre eorundem, uxore suâ, in vivis relinqueret, filiæ duo tantum talenta in dotem, & quidem satis liberaliter, ut significat orator, assignavit: uxori autem, cum quâ dotis acceperat minas tantum L, adjectis isti summæ XXX minis aliis, Aphobo agnato suo, & liberorum tutori constituto nupturæ LXXX minas dotales destinavit, ut tota dos ejus esset in pecuniâ talenti unius & minarum Atticarum XX,
cum

cum usu ædium & suppellectilis, usque dum filius Demosthenes ad ætatem virilem perveniret. Reliqua omnia cedere voluit, ut & cedere jure debebant, soli filio. Porrò si vitâ decedens relinqueret aut fratres eodem secum patre natos, quos γνησίυς Græci dicebant, & filias solas ex se genitas, illi cum hisce ad hæreditatem admittebantur. Quod docet lex contra Macartatum recitata: quanquàm textus illic mutilus sit, & interpres VVolfius, vir cæteroqui eruditissimus, pro fratribus filios, non satis attendens ad rem, supponat. At si filiæ morienti non essent, fratres γνήσιοι defuncto succedebant. Qui si fratrum defunctorum filios in vivis haberent, eos etiam secum admittere, & portionem parentum iis cedere cogebantur. Si fratres consanguinei, id est, γνήσιοι, eodem nimirum patre secum geniti, aut fratrum talium filii legitimi deessent, filiæ cum sororum suarum præmortuarum eodem patre natarum liberis pari modo hæreditatis compotes fiebant. Sed & heic mares & maribus geniti, licet gradu essent remotiores, si essent ex iisdem, ut ait lex, fœminis anteferebantur. Quæ sequuntur in lege eàdem, cætera familiæ herciscundæ in

gradibus ulterioribus exponunt; sed tam obscurè, ut in explicandis iis natare quis facilius quàm enatare queat. Verba sic habent: Ἐὰν δὲ μὴ ὦσι πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιαδῶν παίδων, τοὺς πρὸς μητρὸς τοῦ ἀνδρὸς κατὰ ταὐτὰ κυρίους εἶναι. Ἐὰν δὲ μηδ᾽ ἑτέρωθεν ᾖ ἐντὸς τούτων, τὸν πρὸς πατρὸς ἐγγυτάτω κύριον εἶναι. Postrema sunt clara, quæ nothis seu spuriis jus propinquitatis & successionum in universum, quemadmodum & sacrorum & publicorum, adimunt. Si deficerent mares ex defunctο rectà per mares descendentes, superessent autem ex filiâ prognati, hi prognatis & descendentibus ex fratre defuncti præferebantur. Mares ex maribus à defuncto descendentes eidem defuncto succedebant licet gradibus impares, scilicet filii, nepotes, pronepotes, sed in stirpes, non in capita. At ex collateralibus descendentes, gradu proximi defuncto excludebant remotiores: fœminarum verò nulla habebatur ratio. Verum enim verò ne familiæ pessum irent deficiente prole masculina descendente, per quam, uti dixi, familiæ tantum propagabantur, remedium quæsitum est ab adoptione. Ea erat, cum quis hæredem masculum ex

se gen-

se genitum filium aut nepotem ex filio, aut pronepotem ex nepote non habens alium assumebat, qui filii loco sibi esset, & omnia jura filii teneret, ac morienti hæres succederet, familiamque alioqui interituram propagaret, consentiente eo, in cujus potestate hactenus ille fuerat. Licebat autem adoptanti, qui hac ratione conservare & ad posteros propagare domum suam cupiebat, quemcumque volebat, seu alienum à sanguine suo, seu sanguine sibi junctum eligere. Sed ferè fiebat, ut sanguinis potius sui aliquem, veluti nepotem ex filiâ, aut ex fratre, aut ex sorore prognatum, quàm extraneum eligeret, quemadmodum exempla docent, quæ extant apud Demosthenem. Verum ut rata esset adoptio, primum necesse erat, id quod jam dixi, ut voluntati adoptantis accederet voluntas ejus, in cujus potestate erat, qui adoptabatur, veluti patris aut avi paterni naturalis, quemadmodum videre est tum aliunde tum ex actione contra Macartatum. Deinde si is, qui adoptabatur, curiæ esset diversæ à curià adoptantis, opus quoque erat, ut per parentes, aut propinquos proximos adduceretur ad curiales adoptantis, & ut nomen ejus in album curiæ referretur. Erâtque hac de re judicium curia-

curialium. Quod etiam de popularibus valuisse credo ob ea, quæ Demosthenes in oratione contra Leocharem dixerit. Adoptabantur autem nonnunquàm qui jam in virili ætate erant, nonnunquàm adolescentes, interdum etiam pueri: quemadmodum Eubulides puer ab Eubulide avo materno, volente patre Sositheo, adoptatus, & à patre, cum tempestivum esset, ad curiales adductus apud Demosthenem legitur. Sed notandum heic, lege cautum esse à Solone, *ne adoptato, aut filio ejus aut cuiquam ex his prognato, si liberis masculis ipsi carerent, in fraudem cognatorum adoptantis, alium sibi liceret adoptare, eique familiam tradere:* & jussisse legislatorem, *adoptionem talem esse irritam, ac hereditatem redire ad proximos cognatos primi adoptantis:* voluisse etiam, *si quis adoptatus reverteretur in familiam suam, ex quâ erat adoptatus, filium autem suum sibi substitueret,* voluisse, inquam, *ut filius quidem familiam & hereditatem adoptantis teneret, ipse autem velut deserens jus suum, ac semet emancipans, jure illo adoptionis, & regressus in locum desertum, excideret, idemque valeret in ejus filio, si is exemplum patris imitaretur:* sicuti discimus ex

ex eâdem actione contra Leocharem. Nam, ut illic affirmat orator, Leocrates tanquam adoptatus irrepserat in familiam Archiadis avunculi sui, dolose circumvento & rogatu propinquorum connivente hærede altero. Deinde substituto sibi filio ex se nato Leostrato remigrarat in domum patris sui naturalis: & hujus exemplo idem posteà fecerat Leostratus, sibique in domo adoptivâ substituerat Leocratem juniorem, filium suum ex se genitum. Hoc verò sine prole mortuo, regredi in familiam Archiadis Leostratus est conatus cum Leochare agnato, quem sibi adoptabat. Sed per leges jam memoratas à competitoribus hæredibus aliis est repulsus: causaque est ex more apud archontem ἐπώνυμον disceptata. Archontis enim, ut pluries jam dictum, docente Demosthene, propria hæc jurisdictio erat, cum de hæreditate contendebatur: quemadmodum ad eundem cura pupillorum & pupillarum, & familiarum pessum euntium, & viduarum in ædibus funestis manentium, uterumque se ferre dicentium, ex lege pertinebat, ut nimirum videret, ne quid hisce injuriæ inferretur. Prior lex prohibens adoptatum adoptare, extat in peroratione contra Leocharem. Posterior hæc de

archontis officio recitatur sub fine orationis in Macartatum. his verbis: Ὁ ἄρχων ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν, καὶ τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν οἴκων τῶν ἐξερημένων, καὶ τῶν γυναικῶν, ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων φάσκουσαι κυεῖν, τούτων ἐπιμελείσθω. καὶ μὴ ἐάτω ὑβρίζειν, ἢ ποιεῖν τι παράνομον. κύριος ἔστω ἐπιβάλλειν κατὰ τὸ τέλος. Ἐὰν δὲ μείζονος ζημίας δοκῇ ἄξιος εἶναι, προσκαλεσάμενος πρόπεμπτα, καὶ τίμημα ἐπιγραψάμενος ὅ, τι ἂν δοκῇ αὐτῷ εἰσαγαγέτω εἰς τὴν Ἡλιαίαν. Ἐὰν δ' ἁλῷ, τιμάτω ἡ Ἡλιαία περὶ τοῦ ἁλόντος ὅ, τι χρὴ αὐτὸν παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Præter adoptandi jus licebat lege Solonis, quotquot genuini cives erant, non adscititii, cum Solon magistratum iniret, testamentum condere, & de rebus suis pro arbitrio disponere, hæredes instituere, quos volebant, legare, tutores hæredibus dare, modò id facerent secundum leges. Quod sic statuit Solon, ait Demosthenes contra Leptinem, non ut genere proximos jure propinquitatis fraudaret, sed ut utilitate in medium proposità efficeret, ut homines inter se

bene-

beneficiis certarent. Lex autem ejusdem Solonis *vetabat testamentum condere eos, & res suas alienis legare, qui liberos mares legitimos habebant, quibus utique hæreditas debebatur: quive mente læsi erant, aut senio nimio pressi, aut veneficio impliciti, morbove gravi laborantes, aut mulieribus obsequentes, aut earum rerum aliquâ, quæ legibus vetita sunt, commoti, aut denique necessitate aut vinculis circumventi.* Volebat enim legis autor voluntate liberâ & mente integrâ testatores de rebus suis disponere. Recitat legem hanc Demosthenes oratione II contra Stephanum falsi testimonii dicti reum. Partem autem ejus, quæ est de dementato à muliere, repetit in eâ, quæ est contra Olympiadorum infatuatum, ut ait, à scorto, memorans dictum Solonis, neminem scilicet mortalium magis delirare, quàm qui pareat mulieri meretrici: atque ideò Solonem jussisse affirmat, omnia ea irrita esse, quæ quis faceret mulieri parens, maximè verò tali. Verba Græca legis contra Stephanum adductæ, si quis ea cognoscere desideret, hæc sunt: Ὅσοι μὴ ἐπεποίηντο, ὥστε μήτε ἀπειπεῖν, μήτ' ἐπιδικάσασθαι. ὅτε Σόλων εἰσῄει τὴν ἀρχήν, τὰ ἑαυτοῦ

διαθέ-

διαθέσθαι εἶναι, ὅπως ἂν ἐθέλῃ, ἂν μὴ παῖδες ὦσι γνήσιοι ἄρρενες, ἂν μὴ μανιῶν, ἢ γήρως, ἢ φαρμάκων, ἢ νόσου ἕνεκεν, ἢ γυναικὶ πειθόμενοι, ὑπὸ τούτων του παρανόμων, ἢ ὑπ᾽ ἀνάγκης, ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθείς. Quos verò legiſlator vocet πεποιημένους, orator legem interpretans & cauſæ ſuæ applicans declarat: ſcilicet non ſolum adoptivos, ut paſſim, ſed etiam civitate donatos. Sic enim ait, ἄξιον δὲ καὶ τοῦτ᾽ ἐνθυμηθῆναι, ὅτι ὅσοι μὴ ἐπεποίηντο, ἀλλ᾽ ἦσαν πεφυκότες γνήσιοι, τούτοις ὁ νόμος δίδωσιν, ἐὰν ἄπαιδες ὦσι, διαθέσθαι τὰ ἑαυτῶν. ὁ τοίνυν πατὴρ ἡμῶν (loquitur orator ſub perſonâ Apollodori, cui pater fuerat Paſion, civitatis jure donatus, de cujus teſtamento commentitio an vero diſputabatur: in uſum enim Apollodori orationes aliquot ſcripſit Demoſthenes) ἐπεποίητο ὑπὸ τοῦ δήμου πολίτης. ὥστε οὐδὲ κατὰ τοῦτ᾽ ἐξῆν αὐτῷ διαθέσθαι διαθήκην, ἄλλως τε καὶ περὶ τῆς γυναικὸς, ἧς οὔτε κύριος ἐκ τῶν νόμων ἦν (adultera enim Archippa uxor Paſionis, mater Apollodori cum Phormione ſervo quondam domeſtico

ſtico conſueverat, & matrimonii vin-culum ruperat) *παῖδές τε αὐτῷ ἦσαν.* Et his continuò ſubjicit orator, repe-tens partem legis poſteriorem: *σκέψασθε δὲ καὶ διότι οὐδὲ ἂν ἄπαις τις ᾖ, κύριός ἐστι τὰ αὐτοῦ διαθέσθαι· ἐὰν μὴ εὖ φρονῇ, νοσοῦντα δὲ, ἢ φαρμακῶντα, ἢ γυναικὶ πειθόμενον, ἢ ὑπὸ γήρως, ἢ ὑπὸ μανιῶν, ἢ ὑπὸ ἀνάγκης τινὸς καταληφθέντα, ἄκυρον κελεύουσιν εἶναι οἱ νόμοι.* Et ſtatim addit: *σκοπεῖτε δὲ, εἰ δοκοῦσιν ὑμῖν εὖ φρονοῦντος ἀνδρὸς εἶναι διαθῆκαι, ἅς φησι διαθέσθαι οὗτοι τὸν πατέρα.* Huc pertinebat etiam iſta lex ab eodem oratore in eadem contra Ste-phanum oratione citata: *Quicquid pa-ter ingenuos filios ſuperſtites habens te-ſtamento juſſerit, diſpoſueritve, ſi obie-rint filii ante annos ætatis* XVI, *id ratum eſto.* Docet hæc lex, licuiſſe civibus At-ticis, licet hæredes ſuos legitimos ſuper-ſtites relinquerent, tamen ſcripto teſta-mento, in caſu mortis eorum ante legi-timos adeundæ hæreditatis annos, & ætatem diſponendi de rebus ſuis ju-ſtam, alios iis hæredes ſubſtituere. Vnde ſubſtitutiones jure Romano uſitatas profluxiſſe, veroſimile eſt. Romanas

 enim

enim leges ex Atticis maximam partem derivatas esse, est notorium. Consuetudo verò Athenis habebat, quanquàm testes signandis testamentis utplurimum adhiberentur, tamen ignotum testibus mansisse, quid tabulis testamentariis contineretur, neque ἀντίγραφα testamentorum testatores reliquisse. Debebant enim argumenta testamentorum ignorari, donec tempestivum esset, ea edere: Aperiri autem testamenta solere apud arbitrum aut judicem præsentibus testibus, ex oratione priore in Stephanum, judicium habemus. Vt autem apud Romanos, & populos alios irrepsêre hac in re tetra vitia & fraudes captandis senum & divitum testamentis, falsisque pro veris supponendis, sic etiam apud Athenienses: quod ex exemplis, quæ sunt apud Demosthenem autoresque alios, elucescit. Mos verò lege probatus Athenis fuit, ut cum quis ope magistratus hæreditatem adiisset, ac in possessionem ejus venisset, publicà voce præconis proclamatio fieret, si quis agere in hæreditatem illam vellet, aut sacramento cum possessore contendere, sive genere fretus velut proximus, sive testamento, ut hoc faceret. Quâ proclamationę factà si præsentes tacerent, jure suo excidebant, aut

ſaltem id ipſum inpoſterum difficilius reddebant. Agere in hæreditatem ἀμφισβητεῖν, ἢ ἐπιδικάζειν τοῦ κλήρου, ſacramento autem vel ſponſione contendere παρακαταβάλλειν dicebant. Poſterius hoc denotabat, eâ conditione pecuniam in judicio, aut apud acta, ut vulgus loquitur, deponere tam actorem quàm reum, ut qui cauſa caderet, eam à ſe depoſitam, in pœnam temerariæ litis amitteret: cui ſi liberet à ſententiâ latâ ad aliud tribunal provocare, ſolus tantundem pecuniæ rurſum deponere conditione eadem cogebatur. Quam pecuniam Iulius Pollux dicit fuiſſe partem decimam æſtimatæ litis in cauſis privatis, quintam in publicis. Actio verò hujuſmodi dicebatur παρακαταβολὴ: quâ voce etiam ipſam illam pecuniam depoſitam fuiſſe nuncupatam quidam cenſent. Ἐπίδικος autem ipſa hæreditas controverſa, de qua contentio erat, vocabatur, & ἐπιδικασία actio vel contentio ejuſmodi. Qui hoc periculo deponendæ pecuniæ contendere non audebat, cauſam ſuam ſuſpectam faciebat. Permittebat tamen lex non ei ſolum, ſed cuivis etiam volenti, poſſeſſorem hæreditatis in jus vo-

care apud archontem, cujus, ut antè oſtendi, erat illa propria cognitio, & cum eo apud eundem de re diſceptare. Sine hac citatione petitio actoris erat inutilis. Legis hujus verba recitat Demoſthenes contra Macartatum. *Sin de aditâ contendat hæreditate, aut de pupillâ, citet eum, qui hæreditatem tenet, ad archontem, quemadmodum fit in aliis cauſis. Sacramento autem contendat petitor. Si ſine citatione petierit, imperfecta erit petitio hæreditatis. Sin is, qui hæreditatem adiit, ſuperſtes non fuerit, arceſſat ſimili ratione eum, cui præfinitum tempus nondum erat terminatum. Diſceptatio autem apud archontem eſſet eâ ratione, quâ is egit qui hæreditatem tenet.* Sic vertit VVolfius eruditiſſimus interpres. Προθεσμία heic ſignificat diem jure præfinitam. Verum non omittendum heic, quod jam antè dictum oportuit de puellâ ἐπικλήρῳ. Ea agnato nupta in poſſeſſione hæreditariarum rerum manebat cum marito tamdiu, quoad filius ex ea natus biennio pubertatis annos egreſſus eſſet, quæ ætas annorum erat XVI. Quo tempore cogebatur filio hæreditatem tradere, & filius viciſſim tenebatur victû (τὸ σῖτον) matri ſufficere aut dimetiri, ut ſonant verba

verba legis, quam recitat Demosthenes in alterâ contra Stephanum: Καὶ ἐὰν ἐξ ἐπικλήρου τις γένηται, καὶ ἅμα ἡβήσῃ ἐπιδίετες, κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μητρί. Quâ sanè lege, inquit ibidem orator, jubentur matres in potestate esse filiorum suorum puberum: fœminæque illæ hæreditatem parentum adeptæ cum maritis suis videntur in casibus talibus usufructuariæ solummodò ad præfinitum illud tempus fuisse. Cui affine est hoc, quòd mater vidua cum filio iisdem in ædibus manens, & rebus filii fruens, in potestate ejus tanquàm domini sui erat, nec repetendæ dotis, quam marito filii patri attulerat, jus habebat quàm diu in familiâ ejus permanebat. Si discederet, ut sibi seorsim consuleret, cogebatur filius aut dotem ei restituere, aut alimenta necessaria præstare. Si ad alias nuptias transiret, omninò restitutione dotis erat opus. Priora patent ex verbis, quæ sunt in actione contra Phænippum: posteriora dubium non habent. Plures hujus generis leges, tum quòd obscuræ, tum quòd minoris momenti sint, prætermitto. Reliquas varii generis in cumulum confero, & constringo, ne fiam nimis prolixus. Cæde pa-

tratâ quomodo cum autore ejus, & contra ipſum agendum, Draconis lege columnæ inciſa expreſſum eſt, ſed verbis perobſcuris, quam legere licet apud oratorem contra Macartatum: in quâ tum, à quibus & apud quos poſtulandus ſit reus, tum, per quos ſarcienda cum eo gratia, demonſtratur, & cognitorum ſeu judicum LI, qui Ephetæ erant, & curialium veluti actorum, & cædis inconſultæ fit mentio, & de expiandâ cæde, & corpore cæſi ſepeliendo præcipitur. Sed Oedipum eſſe non Davum oportet, qui ſenſum ejus ubique & penitus aſſequatur. Eandem verò denuò memorat orator contra Evergum, & diſertè affirmat, jubere legem, ut propinqui cædes perſequantur uſque ad ſobrinos: & in jurejurando præcipi, ut ab iiſdem id fiat, etiamſi vel ſervus ſit interfectus: ad eos verò, qui propinqui aut affines proximorum graduum non ſint, actionem non pertinere. Gradus propinquitatis utroque loco definitur, μέχρις ἀνεψιαδῶν. Diſcimus autem ex eodem loco contra Evergum, in caſibus dubiis conſuli ſolere viros juris peritos, quos ἐξηγητὰς vocabant, & eorum reſponſa conſulentes ut plurimum in agendo eſſe ſecutos: & iſtos non ſolum de jure conſulentibus reſpondiſſe, ſed con-

consilia quoque, si peterent iidem, suggessisse de agendi modo. Discimus etiam, ex jurisperitorum responso, quod istic recitatur, in more fuisse positum, si propinqui hominis cæsi non comparerent, ut is, qui funus curabat, in eo efferendo hastam adhiberet, & juxta sepulcrum proclamaret, an quis esset cæso cognatus: utque per triduum custodiam ageret sepulcri. Præterea consultum non esse, probatione nutante, cædis suspectos aut insimulatos nominatim citari ad tribunal, sed expedire, eos generatim designari, quicunque cædis essent autores: ad hæc à lege cædis actionem dari apud regem cognatis aut dominis, non aliis: in causa cædis dubiæ juramentum ab actoribus præstari solere ad Palladium cum periculo famæ ipsorum. Non aliena ab hoc loco lex est de vulnere consultò illato, quæ apud Lysiam extat in actione contra Andocidem impietatis reum, quam Areopagiticam Lysias vocat. De ea oratoris verba sic habent: *Si quis viri corpus vulnerarit, ut caput, aut faciem, aut manus, aut pedes, is secundum leges Areopagi exulato ea civitate, quam incolit injuriâ læsus, si vulnus consultò illatum; &, si in civitatem redierit, deprehensus morte mulctator.* Sacra polluere, præ-

sertim Minervæ in arce, & Cereris Eleusinæ, quæ rex & regina procurabant, quos ob eam causam mundos ab omni vitio generis ac morum esse oportuit, maximum nefas Athenis habebatur. Exemplo fuit Alcibiades Cliniæ, impietatis hujus insimulatus, & populi iræ propterea objectus, absensque capitis damnatus, tantus belli dux: fuit item Archias sacrorum antistes, cui nec venerandum Eumolpidarum genus, (hi religionum interpretes erant apud Athenienses, & magno honore colebantur, ab Eumolpo Thrace oriundi,) nec clarissimi majores quicquam profuêre, quò minus pœnas daret, ut est apud Demosthenem contra Neæram disserentem. Qui ibidem etiam exponit, quanto in discrimine fuerit Theogenes rex IX-vir ob temerè ductam conjugem Phanonem Neæræ filiam, dolo malo circumventus à Stephano, eamque imprudenter arcanis sacris pro populo celebrandis, quod reginæ officium erat, admotam: cui imprudentiæ culpam suppliciter in Areopago deprecanti, & nihil dolo ab se factum demonstranti, Phanonemque uxorem statim ædibus suis expellenti ob simplicitatem ingenii vix sit à senatu ignotum. Quò directa quoque est tota oratio Lysiæ in Andocidem

cidem religionum contemptorem maximum, cujus in Alcibiade meminit Plutarchus, & in hiſtoriâ ſua Thucydides, licet nomen ejus ſilentio premat. Totus namque in eo eſt Lyſias, ut contemptum religionum, quæ ſumma eſt impietas, crimen eſſe atrociſſimum & capitis pœnâ dignum demonſtret, & Andocidem ad IX-viratum adſpirantem non ſolum repellendum, ſed etiam è medio tollendum oſtendat. Affirmat verò ex ſententiâ Periclis quondam populum hac de re monentis, contra virum hujuſmodi non ſolum legibus ſcriptis, ſed etiam non ſcriptis ſecundum interpretationem Eumolpidarum eſſe utendum. Atque hujus quidem ejuſdem criminis obtentu per peſſimam calumniam ab æmulis oppreſſus innocentiſſimus Socrates philoſophus, aliter de divino numine ac vulgus ſuperſtitioſum ſentiens, temerè in Heliæâ damnatus in carcere hauſtâ cicutâ mortem oppetiit. Erat enim populus Atticus mirificè ſuperſtitionibus deditus, ideoque multis pòſt ſæculis δεισιδαιμονέστερος ab apoſtolo Paulo eſt nuncupatus. Qui in cuſtodiam dabantur apud XI-viros, alii aliis arctius habebantur. Quidam enim ſine aliis vinculis agebant ſolis parietibus clauſi, quidam cippo ſeu com-

 pede

pede vinciebantur, quam ποδοκάκκη dicebant. Ea lignum erat, in quod pedes captivorum inserebantur, ac vincti tenebantur in carcere quinque, septem, decem dies, prout judices æquum & justum esse pro vincti conditione & criminis modo statuebant, ut ex Demosthene & Lysiâ cognoscimus.

Leges militares.

AD rem militarem pertinebant leges hæ: *Si quis clypeum abjecerit aut amiserit in bello, drachmarum* D *mulctâ culpam luito.* Lysias in Theomnesteâ. *Quem ordinem quisque in militiâ sibi assignatum acceperit, eum teneto, nec pro arbitrio suo mutato: gravis armaturæ miles in equites se non transferto, & contrà: qui ex gravi armaturâ ad ordinem equestrem injussus concesserit, infamiâ notator: non solum qui ex pugna fugiens ordinem deseruerit, sed etiam, qui cum miles scriptus in militia præsens esse debuerat, absens esset.* Idem Lysias in oratione contra Alcibiadem.

Lex de funere ducendo.

MEmoratu digna est lex funebris, quam posteritatis memoriæ conservavit Demosthenes contra Macartatum, latam olim à Solone: *Defunctum,* ait

ait lex, *intus proponunto ut voluerint: efferunto autem postridiè quàm proposuere, ante Solis ortum: viri, cum effertur funus, antecedunto, mulieres sequuntor: mulieri fas non esto ingredi in bona defuncti, neque funus ejus, dum effertur ad sepulchrum, sequi, quæ sexagenaria minor sit, præterquàm quæ intra consobrinarum liberos censentur: nec mulieri ulli in bona defuncti ingredi permittitor elato jam funere, nisi quæ propinquitatis gradu intra has consobrinarum filias sit.* Et mox subjicit velut interpretandi gratiâ orator: *Non sinit ingredi* (inquit) *quo in loco fuerit is, qui obiit, ullam aliam mulierem, nisi propinquas usque ad consobrinitatem* (μέχρι ἀνεψιότητος:) *& ad sepulchrum usq; sequi easdem illas sinit.* In more autem apud Athenienses & cæteros Græcos fuisse, mortuos lugere, & in luctu tonderi, & aliunde & ex oratione funebri Lysiæ satis constat.

Leges ad negociationem pertinentes.

QVoniam verò negociationibus maritimis supra omnes generis Græci abundabat civitas Attica, variæ quoque leges latæ fuêre, tum ad ordinem bonum in publicum usum civitatis commerciis hisce dandum, tum ad dirimendas controversias eorum, qui negociis

gociis hujus generis quoquo modo occupabantur, miſcebanturque. Cujuſmodi erant cives locupletes, nummis abundantes, qui domi quietem agentes, aut majoribus negociis illic vacantes, mercatoribus ad quæſtum faciendum peregrè navigaturis pecuniam cum conditione fœnebri mutuò dabant, quos δανείζοντας dicebant: mercatores, qui quæſtus ſui gratià regiones exteras maritimas ad merces exportandas & importandas, emendas vendendaſq; petebant, vel ſuâ pecuniâ, vel mutuò ab aliis acceptâ inſtructi, qui ἔμποροι aut δανειζόμενοι nuncupabantur, &, ſi pecuniam mutuam acciperent, priuſquàm è portu ſolverent, certâ lege per ſyngrapham ſe mutuantibus obligabànt: erant etiam negociatores, qui in regionibus exteris mercandi vendendique ergò morabantur; item negociorum procuratores, qui aliorum nomine freti mandatis eorum negocia hujuſmodi domi foriſque curabant: erant navium magiſtri, qui naves ſuas, negotiationibus talibus factitandis, id eſt, mercibus & mercatoribus vectandis, unà cum operâ ſuâ locabant, item navitæ, quorum copia ingens Athenis erat, inſtitores, operæ mercenariæ. Quibus omnibus jus dicebant pecul ia-

culiares magiſtratus, ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπορίου, ναυτοδίκαι, ἐπαγωγεῖς, & lites eorum majores ad tribunalia majora introducebant. In earũ verò legum, quæ huc pertinebant, numero fuêre illæ, quarum argumenta leguntur in orationib⁹ Demoſthenis in Lacritum, Phormionem, Apaturium, Zenothemidem, Dionyſiodorum, Theocrinem ſcriptis. Hic ſanciebatur, ne quis civis Athenienſis aut inquilinus Athenis domicilium habens frumentum peregrè emptum (erat id frequens admodũ negociationis genus per Helleſpontum, Propontidem, Boſporum, Thracium, maximeq; Pontum Euxinum, cui latiſſimæ regiones frumenti feraciſſimę adjacebant, itemq; in Ægypto, Africâ, Siciliâ) aliò quoquam veheret, quàm in portus & mercatum Athenienſium, præſertim in annonæ difficultate: & contrà facientibus graviſſimæ pœnæ denunciabantur. Nec fas erat cuiq; Athenienſi, ſive civi, ſive inquilino, pecuniam in navem frumentariam Pontum aut plagas alias petituram conferre, vectorive ejus mutuam dare vel fœnorare, quæ in alios portus quàm Atticos frumentum eſſet deportatura. Si qui ſecus facerent, lege cautum erat, ne eis contra fraudatores domum reverſos, aut aliò profectos daretur actio,

nec

nec in res ipsorum; pateretque accusatis contra eos actionem, judiciumque flagitantes exceptio præscriptiove. Idem de iis statutum, qui alibi quàm Athenis, aut intra terminos mercatus Attici pecunias navigaturis concrederent, neu in syngraphis disertè caverent, ne aliò quàm in portus Atticos naves cum mercibus pecuniâ mutuatitiâ aut fœnori datâ coëmptis reducerentur, si per fortunam liceret: aut, si alibi id facerent, & in contractus syngraphis disertè non caverent, nè usquàm aliò quàm in portus Atticos naves cum mercibus pecuniâ mutuatitiâ fænorive datâ coëmptis reducerentur, si per fortunam liceret. Quâ eâdem cautione etiam opus fuit, si maximè Athenis aut in earum mercatu res gereretur. At hæc qui ritè observarent paciscerenturque, his leges jusserunt, contra debitores fraude grassantes, quod frequens erat, actiones dari, & secundum leges auxilia ferri, nec contra hos exceptionibus ad eludendas actiones locum concedi. Æquum enim ac justum, & reip. necessarium censebatur, contra fraudatores succurri illis ex legum præscripto agentibus, quorum pecuniâ negociationes sustentarentur vigerentque, sine quâ pecuniâ commercia maritima cũ pernicie fortunæ publicæ con-

concidere necessum esset. Erat autem in more positum, ut, qui pecunias suas mercatoribus aut navium magistris (nam & hi sæpè mercaturæ operam dabant) credebant, de fœnore, quod maritimum aut nauticum dicebatur, eratque ob pericula cætero fænore majus, deque mercium genere, navigationis cursu & termino, & rebus aliis, cum iis paciscerentur, pactaque in syngraphas ab utraque parte signandas & apud amicum communem custodiæ gratiâ deponendas referrent: pignora insuper, si qua essent in rebus mutuò sumentium, libera, & aliis creditoribus haud obligata caperent, aut merces pecuniâ istâ emptas pignorum loco haberent. Prætereà lege sanctum erat, ut syngraphæ hujusmodi ritè cõfectæ, quas contractus nautici maritimive syngraphas vocabant, ratæ essent, pactaque his comprehensa valerent sine vitio, integreque servarentur. Vsuras fœnebres ex pecuniâ tali & grandes fuisse ob pericula maris, id quod jam dixi, & nec certas, nec unius & ejusdem modi omnes, sed pro itineris marini temporisque ratione, & quemadmodum convenire inter se paciscentes poterant, variasse, ut per se vero simile est, ita ex syngraphâ, cujus formulam velut nau-

fragii

fragii tabulam Demosthenes in actione contra Lacritum nobis conservavit, maximè est conspicuum. Periculum verò potissimum iis, qui pecuniam mutuò dabant, hinc existebat, quòd omnibus hujus generis contractibus hæc conditio cohæreret, si fortè naufragio res cum nave perire contingeret., ne pecuniam repetere, multo minus usuram aut fœnus ex eâ poscere jus esset. Accedebat aliud, si in navigando ex decreto consensuque vectorum jacturam aliquam mercium facere, ad conservandas cum nave & vectoribus res reliquas tempestatis exortæ jus cogeret, & si quid hostibus fortè pendendum esset, tum ut liceret & jacturam illam, & quod hostibus expensum, in rationes inferre, & summę debiti detrahere. Sed Demosthenem ipsum de his legibus disserentem audiamus: *Nostis profectò, judices,* (ait,) *legem, quàm ea severa sit, si quis Atheniensium alio quopiam quàm Athenas frumentum vexerit, aut pecuniam mutuò dederit in alium mercatum, quàm Atheniensium: quæ pœna de his sint constitutæ, quàm magnæ, quàm graves.* Et his partem verborum legis subjicit: *Argentum autem non liceat ulli Atheniensium, aut inquilinorum Athenis degentium, quorum hi sunt autores,* (Fortè

(fortè rectius, *qui in horũ sunt potestate,*) *in navem, quæ frumentum Athenas vectura non sit: & cætera, quæ de singulis earum rerum scripta sunt. Sin aliquis mutuarit* (id est, *elocarit*, vel *fænori dederit*) *eo nomine, & indicari & describi licere argentum apud curatores, quemadmodum de nave & frumento dictum est; pari ratione, & actio ei ne detur de argẽto, quod aliò quopiam elocarit, quàm Athenas, neque magistratus ullus de eo referat. Et lex quidem, judices, tam severa est.* Idem orator contra Phormionem, & cæteros, quos nominavi, exceptiones in his causis, ubi aut quandò locum haberent, aut non haberent, prolixè exponit. Legibus verò contractus in syngraphâ descriptis inhærendum utique fuisse, nec ab iis recedere mercatori aut navis magistro licuisse, ingerit & inculcat: in quo totus est in actionibus contra Lacritum & Dionysiodorum, & parte primâ contra Phormionem. Severitatem judicii contra fraudatores demonstrat in peroratione ejusdem orationis contra Phormionẽ. Nam, *Vos,* inquit, compellans judices, *qui eum qui è mercatu magnam insuper pecuniam mutuatus fuerat, neq; creditoribus pignora exhibuerat capite condemnastis, delatum apud populũ, eumq; civem*

veſtrum, & patris imperatorii filium. Putabatis enim, ab eo genere hominum non ſolum illos qui in eos incidiſſent, ſed mercatum quoque veſtrum lædi: meritò. Quæſtus enim mercatorum proficiſcitur non à mutuò accipientibus, ſed à mutuò dantibus. (αἱ γὰρ ἐμπορίαι τοῖς ἐργαζομένοις οὐκ ἀπὸ τῶν δανειζομένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δανειζόντων εἰσί.) *Neque enim vel navis, vel nauclerus, id eſt, navis dominus, vel vector provehi poteſt, niſi ſint, qui pecunias ſufficiant. Leges igitur eis multa & præclara adjumenta praſtò eſſe voluerunt: quæ veſtrum eſt, judices, tueri, & improborum petulantiam coërcere; ut mercatus quàm maximo vobis ſit emolumento. Quod fiet, ſi conſervaveritis eos, qui ſua aliorum dubiæ fidei committunt, nec ſiveritis à belluis talibus injuriâ affici.* Hactenus eo loco ille. Sed nihil magis illuſtrandæ toti huic rei de contractibus & uſuris nauticis eſt, quàm integra ſyngraphæ formula, cujus jam antè facta à me mentio eſt, quam orator noſter bis recitat, aut recitari in judicio curavit, iiſdem quaſi ſyllabarum apicibus in unâ eâdemque oratione ſcriptâ contra Lacritum; Potiſſima quippe momenta totius cauſæ ea ipſa continebantur. Quapropter

operæ

operæ me pretium facturum existimo, si hanc quoque velut veram imaginem negociorum talium heic adscripsero, & oculis lectorum subjecero. Verba syngraphæ Græca hæc sunt: Ἐδάνεισεν Ἀνδροκλῆς Σφήττιος, καὶ Ναυκράτης Καρύστιος Ἀρτέμωνι καὶ Ἀπολλοδώρῳ Φασηλίταις, &c. VVolfius Latinè sic reddidit: *Mutuarunt Androcles Sphettius & Naucrates Carystius Artemoni & Apollodoro Phaselitis argenti ter mille drachmas Athenis Menden usque, aut Scionem, & inde Bosporum. Quòd si voluerint in sinistrâ orâ usque ad Borysthenem, & rursum Athenas, ducenis vicenis quinis millenas: sin post Arcturum solverint, è Ponto templum Argonautarum petituri, trecentis eas ter mille drachmas, vini amphoris Mendeis pignori oppositis ter mille, quod evehetur Mendâ aut Scione, in navi* XX *remorum, quæ est Hyblesii navicularii. Oppignerant autem id vinum, non debentes propterea cuiquam quicquam argenti, neque ad id mutuabuntur: & evehent merces, vini precio coëmptas, rursus Athenas in eâdem navi omnes. Perductis autem Athenas mercibus, reddent debitores creditoribus argentum, quantum debetur ex syngraphâ, intra vigesimum,*

ex quo Athenas venerint, diem, integrum: exceptâ jacturâ, si quam vectores de communi decreto fecerint, & si quid hostibus pependerint. Quod ad cætera attinet omnia, integrum esto: & exhibebunt pignus creditoribus liberum & immune, donec sortem cum usuris reddiderint ex syngraphâ. Nisi autem ad dictum diem solverint, pignora creditoribus oppignerare & vendere tanti liceat, quanti sunt. Quòd si quid argenti creditoribus ex syngraphâ reddendi defuerit, exigere liceat creditoribus ab Apollodoro & Artemone, & omnia eorum bona tàm terrestria quàm nautica ubiq; gentium, ubi ea fuerint, pignerari, perinde ac si judicio victi judicatum non solvissent, tàm alterutri creditorum quàm utrique. Sin non onerarint, decemque dies post Caniculam in Hellesponto manserint, atque exoneraverint, ubi Atheniensibus pignora capere non licet, etiam inde reversi Athenas, usuras reddant, anno superiore tabulis inscriptas. Sin quid navi gravius acciderit, in quâ vehentur merces, pignora salva sint: quæ superfuerint, communia sunto creditoribus. Et in his rebus nihil plus valeat hac syngraphâ.
Huic syngraphæ scribendæ testes adfuêre Phormio Piræensis, Cephisodorus Bœotius, Heliodorus Pitthensis. Deposita

sita fuit apud Archenomidem Anagyrasium, ut ipse in judicio est testatus. Ei fretus ille, in cujus gratiam Demosthenes orationem hanc scripsit, Lacritum fratrem & hæredem Artemonis, & contractus hujusce conciliatorem præcipuum, & fraternæ fidei sponsorem, tum verò debitum defuncti, cujus hæreditatem tenebat, solvere recusantem, & effugia varia quærentem in jus vocavit, hominem, ut orator eum describit, iniquum, versipellem, eloquentiæ suæ fidentem, discipulum Isocratis rhetoris celeberrimi. Verum nullis repagulis comprimi libido fallendi potuit, quominus iret quò vellet. Comminiscebantur homines fraudulenti varios dolos, ut pecunias aliorum fidei suæ commissas prætextu calamitatis alicujus, aut fraudis sibi ab aliis factæ, in se verterent, & specie quâdam juris, aut æqui & boni. creditores suos fortunis exuebant, iisque sese locupletabant. Detestandæ artes, hodiè queq; in scenâ mercatorum exultantes. Quibus si frenum lege & potestate publicâ injiceretur, minus magnorum furtorum fieret, & rectius fidei contractuum & commerciorum consuleretur. Sed longius heic eo, quàm instituti mei ratio poscit. Itaque recipio me. Ad contractuum fi-

dem & fori usum sponsiones quoque rectè referuntur: de quibus lex erat Athenis, *ut ea rata essent, sponsores tenerentur præstare, quæ spoponderant, si deficeret fides eorum, pro quibus fidem interposuerant suam*. Sed addita legi conditio fuit, *ne sponsiones diutius anno valerent*. Qua conditione consultum sponsoribus voluisse legislator videtur, ne dum prodesse aliis rogati vellent, sibi ipsis, & suis, quod perpetuis sponsionibus frequenter accidit, latè obessent, & inextricabilibus incommodis & detrimentis implicarent ac immergerent. Nec tamen in eos, qui sponsionem accipiebant, ullo modo injurius fuit, cum ii legem nossent, & lege ipsa monerentur, ut in tempore urgendo negocia sua, & debitores sponsoresque compellando rebus suis consulerent. Hactenus de legibus Atticis, Quibus describendis sub finem belli Peloponnesiaci delecti sunt viri aliquot, & addita iis quædam dignitas, ut magistratus speciem habere viderentur, tempusque præfixum, ut quadrimestri spacio rem absolverent. In his fuit Nicomachus quidam, cujus pater servus publicus fuerat: ipse autem libertate donatus in album civium erat relatus, & faciendo scripto annos juventutis exegerat, tum verò leges Solonis

lonis transscribendas in mundum acceperat. Verum accidit ei, quod solet plerunque his, qui ex humillimâ atque abjectissimâ fortunâ ope gratiæ alienæ ad dignitatem aliquam subitò præter meritum suum evehuntur: quos videas inflatos animis intumescere, & insolentes fieri, & supra leges se putare, despicere alios, & meliorum se contumeliis gaudere, prorsum oblitos fortunæ prioris. Nam hic beneficio populi & munere sibi demandato nequiter abutens non tam describendis quàm vitiandis legibus Solonis se dedit, & accepta pecuniâ pravôrum cupidini serviit, munusque invitis magistratibus aliis in annos aliquot ultra præfixum tempus extendit, & pro scribâ legislatorem se tulit. Quotidiè, inquit Lysias, argento accepto alias leges tabulis inscripsit, alias delevit, eoque redacti fuimus, ut ex manibus ejus tanquam legum custodis leges depromeremus, & qui judicio contendebant, contrarias leges producerent, quas utrique à Nicomacho accepisse se affirmabant. Quinetiam poscentibus archontibus leges tradere renuit, nec ad reddendas administrati muneris sui rationes, fretusquorundam potentum gratiâ, adigi diu potuit: denique ad popularem statum,

& xxx tyrannos reipublicæ imponendos viam stravit, homo nequissimus: quanquam ipse regnantibus tyrannis, metuens odium quorundam eorum, in exilium iverit. Reversus autem cum exulibus cæteris in urbem, destructo jam tyrannorum imperio, & oblivione injuriarum priorum promulgatà, cum animum pravum exuere non posset, ac denuò in leges peccaret, ab iis, qui reipublicæ benè volebant, capitis accusatus fuit: quorum uni orationem scripsit Lysias, ex quà hæc omnia sunt deprompta. Eventus judicii nobis ignotus.

Ut verò apud Romanos leges xii tabularum, & quæ iis vetustiores fuêre, quæque proximè secutæ sunt, prisco sermone latino, abhorrente ab elegantià sæculorum posteriorum, scriptæ fuêre, quod aliis in gentibus quoque accidit; ita Draconis & Solonis leges Athenis non eâ sermonis formâ conceptas fuisse, quæ politioribus temporibus Thucydidis, Xenophontis, Demosthenis, Platonis, Aristotelis in usu erat, dubium esse nequit, & ostendit id orator Lysias in actionibus contra Theomnestum, hominem vetusti istius sermonis non satis gnarum.

Status & fortuna civitatis Atticæ post mortem Alexandri M.

POrrò civitatis Atticæ status popularis post XXX tyrannos eversos incolumis stetit usque ad mortem Alexandri Magni, per annos quasi LXXX. Eo Babylone defuncto cum Antipater Macedoniæ præfectus exules Athenas & in alias urbes Græciæ reducere pararet, id quod Alexander ipse, si vixisset, facere constituerat, bellum contra eum ab Atheniensibus & sociis motum: quo primum victus in Thessaliâ, deinde auxiliis à Cratero acceptis victor, cæso cum exercitu Leosthene duce Attico ad Lamiam urbem, belli vim in Athenienses recenti clade perculsos convertit, ipsas Athenas obsedit, & in eas angustias redegit, ut se certis legibus dedere cogerentur. Leges dictæ, ut dimisso statu populari pauciorum imperio civitas regeretur, quorum census non minor esset bis mille drachmis, & præsidium Macedonum ad avertendos vulgi motus in arce Munychiâ, quæ inter Piræum & Phalerum media est cum portu ad mare sita, urbique Atticæ proximâ, reciperetur. Ita urbis imperium summum ab universâ civium multitudine ad ditiores numero novies mille, qui tantum in

censu habebant, devênit. Reliquus ordo magistratuum, senatus utriusque & judiciorum civitati relictus. Sed imperatum, ut oratores rebus Macedonicis infesti Antipatro traderentur. Quorum principes Demosthenes & Hyperides sibi metuentes in fugam se dederunt. Hyperides in Æginà cum aliis interceptus, & è templo abreptus ductusque Corinthum ad Antipatrum crudeliter ab eo habitus & interemptus est. Demosthenes in insulâ Calauriâ ad aram Neptuni sedens, ne in manus Macedonum deveniret, haulto veneno semet peremit. Quadriennio pòst extincto Antipatro,& dissidentibus inter se Cassandró Antipatri filio, & Polyperchonte, quem Antipater successorem sibi in præfecturà Macedoniæ ediderat, fluctuavit rursum status Atheniensium. Nam ob Polyperchontem, qui libertatis Græcorum patronum se profitebatur, præsidiaque locis munitis educi per edictum præcipiebat, populares in urbe animos erexerunt: cæteri in Cassàndrum Munychiam præsidio tenentem respiciebant. Intereà Nicanor Munychiæ pro Cassandro præfectus, populo poscente, ut præsidium inde abduceret, non solum id non fecit, sed Piræum quoque furtim occupavit: quod toti civitati

vitati fuit adversum. Sed Alexandro Polyperchontis filio cum exercitu in Atticam veniente, & ad ferendam opem civitati contra Cassandrum venire se jactante, quanquàm aliud animo jam tum volveret, populares commoti rempublicam invaserunt, & magistratibus omnibus abdicatis quos optimates designaverant, loco eorum alios in partibus popularium ferventissimos crearunt, abdicatos ob studium oligarchiæ partim exilio, partim bonorum publicatione, partim etiam morte mulctarunt. Qui incolumi vità evaserunt, ad Alexandrum Polyperchontis filium confugerunt. Pars utraque per litteras & legatos Polyperchontem sollicitarunt, alii salutem, alii restitutionem Munychiæ cum promissà libertate rogantes. Is autem suam rem agens de redigendo in potestatem Piræo consilia versabat: advolansque repente cum copiis ex Phocide in Atticam ad filium, Piræum cum Cassandro (hic enim istuc ingressus erat) obsedit, relictoque ad urgendam obsidionem filio, in Peloponnesum contra Megalopolitanos Cassandro adhærentes festinus abiit. Priusquàm verò abiret, eos, qui ad filium confugerant, à populari factione dissentientes, ut populo gratificaretur, vinctos

ctos & curribus impositos in urbem misit, quorum princeps erat Phocion vir optimus, sed nimiæ plebis potentiæ semper adversatus, quique sub Antipatro clavum reipublicæ tenuerat. Eos omnes ad tribunal raptos populus capitis damnavit, occiditque. Cassander digresso Polyperchonte, obsidione solutâ, munitis in Atticâ locis occupatis, Æginam partibus suis adjunxit, Salaminem obsedit, Athenienses frustrà conatos præsidia cervicibus suis depellere eò necessitatis adegit, ut pacisci cum ipso ad obtinendam pacem cogerentur. Pax ita convênit, ut urbem, agrum, vectigalia, cæteraque omnia populus teneret, ac socius Cassandri esset, eique Munychiam relinqueret: plebei, qui infra x minarum censum haberent, à gerendâ republicâ abstinerent: summus reipublicæ & civitatis curator is esset, quem ex civium numero Cassander esset designaturus. Is designavit Demetrium Phalereum Phanostrati filium, virum litteris insigniter politum & celebrem, sed populari libertati minus æquum, & Macedonicarum partium plus satis, ut judicabant plerique, studiosum; licet alii aliter de eo sentirent, & laudem prudentiæ ac moderationis ei tribuerent, censerentque, non ad subruendam po-

puli

puli libertatem, sed ad eam corrigendam & firmandam studia eum sua semper retulisse: quod & Strabo indicat, & significat, commentarios eum de republicâ Atticâ à se scriptos posteris reliquisse, & fuisse Theophrasti philosophi viri integerrimi familiarem. Eo statu apud Athenienses durante, Cassander occupatâ Macedoniâ domum Alexandri evertit, Thebas ab Alexandro excisas instauravit juvantibus Atheniensibus, præsidium Cadmeæ arci Thebanæ imposuit, Cassandream urbem, ubi quondam Iolcus steterat, in Macedoniæ litore condidit. Deinde anno à morte Antipatri septimo, ingens rursum rerum conversio facta. Antigonus enim Asiæ præses missis cum exercitu ducibus suis in Atticam, vulgavit, civitates Græciæ in libertatem se vindicaturum, eoque ipso Athenienses ita animavit, castris urbi eorum admotis, ut motu civili concitato Demetrium Phalereum relictâ Cassandri factione in Antigoni partes concedere compellerent. Mox Cadmea quoque ab iisdem Antigoni ducibus capta, dejectoque Cassandri præsidio Thebæ liberæ dimissæ. Verum anno sequente, fœdere inter Cassandrum, Antigonum, Ptolemæum, Lysimachum inito, Cassandri partes alias rursum moverunt,

verunt, atque ita Demetrius Phalereus locum priorem apud Athenienſes recuperavit. Nec tamen id diutius quadriennio duravit. Nam inter potentiæ ſuæ augendæ avidos principes infida ſocietas cum eſſet, Antigoni filius Demetrius, qui poſtea Poliorcetes eſt dictus, à patre adjutus ex Aſiâ tranſmiſſo mari Athenas inopinus appulit, Munychiam & Piræum cepit præſidiis dejectis, Demetrium Phalereum urbe expulit, civitati Atticæ veterem libertatem & priſcarum legum ùſum reſtituit: viciſſimque ipſe cum patre immodicis honoribus à civitate cultus fuit, uterque rex appellatus, quod ad id uſque tempus apud Macedones omninò inſolitum, imò abominabile fuerat: ambo quoque Servatorum nomine affecti, iiſque ipſis velut Diis ſacerdos deſignatus, decretumque, ut ſacerdotis hujus nomine & anni, & actis omnibus publicis ac privatis loco archontis ἐπωνύμȣ ſignarentur: ad hæc duæ tribus eorum nominibus vocatæ: ſenatus quingentorum in gratiam ipſorum adjectis centenis ſexcentorum factus; ſtatuæ Demetrii Phalerei, quæ erant plures quàm trecentæ, ſubverſæ, Lycurgo autem oratori viro populari honores decreti, Dinarchus Demoſthenis quondam æmulus & ob-

trectator maximus ex urbe fugere coactus. Post hæc Rhodiis longo bello à Demetrio fractis, & Cassandro Athenas rursum premente, Demetrius rogatus in auxilium Atheniensibus vênit, Cassandrum terrâ Atticâ ejecit, rursumque novis ac immodicis honoribus à civitate cumulatus fuit. Deinde in Peloponnesum profectus magnâ ex parte dominatu Cassandri eam etiam liberavit. Tum Cassander in angustias consilii redactus cum iis, qui ex Alexandri M. cohorte veterani duces supererant, Ptolemæo in Ægypto, Seleuco in Syriâ & Oriente, Lysimacho in Thraciâ diademate sumpto regnantibus, apud quos ob supplementa exercituum, quæ ex Macedonia petebantur, non parum gratiâ valebat, contra Antigonum, ejusque filium Demetrium fœdus conflavit. Quo conflato viribusque conjunctis ingens prœlium in Asia commissum, quo Antigonus victus & eversus, Demetrius vix fuga servatus fuit. Atque hic è clade elapsus recta Athenas velut in portum tutum & fidum contendit. At Athenienses (vide populi levitatem & inconstantiam) ad fortunæ motum se quoque moventes, & velut priorum omnium immemores, per legatos obviam missos eum monuerunt, ne ad

urbem

urbem accederet: decrevisse enim populum, neminem regum in urbem admittere. Demetrius igitur tacitè secum fremens, sed iram, quia sic præsens fortuna poscebat, strenuè dissimulans, imò benevolentiam præ se ferens, receptâ hoc modo ab Atheniensibus classe suâ, quam in portu Piræo habebat, ad Isthmum subitò se contulit, atque ibi comperit, omnes, qui tum in Peloponneso, tum in reliqua Græcia & regionibus aliis, partium ipsius fuerant, nulla vi adactos, ultrò ad hostes deficere. Itaque velut desertus ab omni fortunâ cum desperatione aliquandiu luctatus, tandem recollecto ex consternatione animo in Lysimachum, quem & infensissimum sibi, & ob insignem arrogantiam cæteris regibus invisum esse norat, se movit, ac in Cherronesum Thraciam classem appellens, exscensione illic facta, & proximis quibusque vi, metu, suadâ sibi adjunctis, copias haud parvas reparavit. Mox accessit & fortuna alia inopina. Nam Seleucus filiam ejus, quam insigni forma ac morum gratia habebat: ultrò nuptiis expetivit, eaque promptissimâ voluntate parentis accepta, novus gener cum filia Ptolemæi Ægyptii socero conjugium conciliavit. Qua gemina affinitate

nitate jam fultus Demetrius in ſpes magnas animum rurſus erexit. Erat eo tempore Athenis Leochares gratiâ & opibus inter populares potens: qui occulte perſuaſus à Caſſandro, commotâ ſeditione tyrannidem ibidem invaſit, eaque aſpere admodum, & crudeliter eſt uſus: utque omnes metu oppreſſos tenuit, ita odium quoque omnium in ſe vertit. Hac occaſione Demetrius, monitus præſertim ab amicis, ad recuperandas Athènas animum intendit, itinereque iſtuc converſo, quamvis adverſa tempeſtate in mari non procul terrà Atticâ turbatus, multis navibus & viris amiſſis tamen animum non deſpondit, ſed velut aliud agens, dum reparatur claſſis, & militum numerus inſtauratur, in Peloponneſum ſe intulit, atque illic in oppugnanda Meſſène gravi vulnere in facie læſus, atque ex vulnere reſtitutus in Atticam exercitum repente duxit. Ibi occupatis celeriter locis aliquot munitis, inprimis Eleuſine & Rhamnunte, & claſſe ad litora adductâ totam regionem infeſtam habuit, Athenaſque ipſas in extremas redegit anguſtias, ac demum dirâ fame domitas deditionem facere coëgit, tyranno fugà elapſo in Bœotiam, ibique paulo pòſt interempto. Ipſe in urbem in-

greſſus, tremente & pœnas metuente totâ civitate, clementer victoriâ eſt uſus. Piræo tantum & Munychiæ, & in ipſa urbe Muſæo, loco arci vicino, & locis Atticæ aliis præſidia impoſuit: populo fame fracto decies mille medimnos frumenti dono dedit, uſumque legum patriarum, & magiſtratus priſtinos reſtituit. Non diu poſt, defuncto in Macedoniâ Caſſandro, deinde filiorum ejus natu maximo Philippo, qui patri ſucceſſerat, è vivis ſublato, reliqui inter ſe de regno decertantes Demetrium eodem attraxerunt. Is poſtremo filiorum ejuſce Alexandro, à quo evocatus erat, ob inſidias ſibi paratas, ut ajebat, interempto, Macedoniæ regem ſeſe conſtituit. Hoc incremento fortunæ firmatus, multa pro arbitrio ſuo egit in Græciâ toto ſeptennio ſequente. Quo exacto, in invidiam regum aliorum & ſuſpicionem conſiliorum de recuperando imperio in Aſiâ, quod pater tenuerat, incurrit: quod novo ei exitio fuit. Nam initâ inter illos conjuratione à Lyſimacho & Pyrrho Epirotâ, qui vicini erant, conjunctis armis Macedoniâ exutus eſt. Quam occaſionem ſpeculati Athenienſes præſidia omnia Demetrii à cervicibus ſuis quoque depulerunt, ſeque in integram libertatem

aſſerue-

asseruerunt: sacerdote Servatorum abdicato, pristinum locum ac jus archonti eponymo reddiderunt. Quâre sibi nunciatâ Demetrius, qui tum Thebis magno à se beneficio recens affectis morabatur, vehemente irâ percitus, collectis subitò copiarum suarum & classis reliquiis ad obsidendas terrâ marique Athenas festinavit: sed exoratus à Cratete philosopho, legato ad se ab obsessis missô, ut erat naturâ facilis, solutâ obsidione liberas eas reliquit, & ad alia majora se accinxit, ut de inimicis pœnas sumeret. Cumque de recuperandâ Macedoniâ, quam alii atque alii reges mirabili fortunæ vicissitudine raptabant, tum temporis desperaret, in Asiam contendit contra Lysimachum & cæteros conjuratos. Sed ibi variis casibus jactatus, jam victor, jam victus, tandem ab omni fortuna desertus, ac rebus adversis circumventus, captivus in manus Seleuci soceri (*fortè* generi) sui incidit, in ejusque custodiâ diuturnâ ultimum vitæ diem clausit. Post cujus obitum filius ipsius Antigonus Gonatas tandem Macedoniæ regnum recuperavit. Interim Athenæ libertate fruentes quietæ fuère usque ad annum regni hujus Gonatæ decimum nonum, qui tertius fuit Olympiadis centesimæ vi-

gesimæ nonæ, à morte Alexandri Magni sexagesimus primus. Eo anno fluente Antigonus rex, alterâ victoriâ ingente ex Gallis regnum suum turbantibus elatus, recordatus eorum, quæ Athenienses in patrem suum deliquerant, comparatis ingentibus armatorum copiis, urbem eorum terrâ marique obsedit, nec antè finem ejus fecit, quàm Athenas sese dedere compulisset, frustrà auxiliis à Ptolemæo Ægypti rege & civitate Spartanâ contra obsidentem ad sublevandos obsessos submissis. Tum rursus, libertate reliqua incolumi, præsidium Macedonicum urbi impositum. Quod licet decennio pòst eodem permittente rege inde amotum fuit, tamen urbs in clientela Macedonum mansit, & eorum partibus adhæsit, quandiu Antigonus vixit, (vixit autem post id tempus annos quasi XVII,) & post eum Demetrius ejus filius, qui regnavit annos X. Retinebant enim in potestate suâ Macedones Piræum, Munychiam, Salaminem, Sunium, & Atticæ quædam loca alia, quibus velut cincta civitas commovere se non poterat: imò partium Macedonicarum studium singulare præ se ferre necessum habebat. Verũ extincto Demetrio, cum Macedoniæ jam præsideret Antigonus

gonus cognomento Δώσων, prioris ex filio notho nepos, à diuturno Macedonum jugo per AratũSicyonium Athenę in libertatem integram rursus tandem sunt assertæ. Aratus quippe Achæorum princeps totius Græciæ liberandæ percupidus, jamdudum vivente adhuc Gonatâ rege, Piræo & Munychiâ dejicere Macedonas aliquoties conatus fuerat, conatuque semper frustratus, denuò regnante Demetrio Gonatę filio rem eandem tentaverat, semel etiam tempore Antigoni in festino receptu crus suum fregerat. Sub Demetrio verò in prælio ad Phylaciam victus à Bitho regio duce res memorabilis accidit. Nam fama percrebuit, in conflictu aut captũ ab hoste esse, aut cæsum occubuisse. Quapropter Diogenes, qui nomine Demetrii Pireum præsidio tenebat, ilicò literas Corinthũ misit, significans, Aratum, qui urbem illam ante aliquot annos Macedonibus ademerat, periisse: idcirco benè facturos cives, si Achæos urbe suà nunc expellerent. Sed aderat fortè eodem tempore Corinthi ipse Aratus, vanitatemque nuncii ac moniti præsentiâ suâ refutavit: & tabellarius, qui literas attulerat, ludibrio acceptus & derisus ad Diogenem suum rediit. Rex quoque eadem fama persuasus navem ex

Macedoniâ in Græciam misit, quâ Aratus vinctus in Macedoniam veheretur. Sed indignissimum fuit, quod tum temporis ab Atheniensibus est commissum. Nam Macedonum gratiam captantes pro levitate ingenii sui, perlatâ in urbem famâ de Arati interitu, coronas sumpserunt, quod non nisi in magnâ lætitiâ fieri moris erat. Quo audito in iram commotus Aratus sine morâ cum copiis, quas paratas habebat, in Atticam contendit, & obvia vastans ad Academiam usque pervasit: sed consiliis suorum cedens, & precibus sapientiorum civium victus sine maleficio ulteriore pedem retulit. Quam virtutem populus admiratus, ob eamque in venerationem ejus versus, extincto paulo pòst Demetrio rege, cum sub pupillo Philippo & tutore ejus Antigono Dosonte res Macedonicæ vacillare viderentur, in spem recuperandæ libertatis erectus Aratum evocavit. Hic quanquàm ex morbo infirmus tum esset, & præturam non gereret, tamen studio asserendæ in libertatem Græciæ, abjecta memoria contumeliæ prioris lecticâ vectus Athenas properavit, annixusque Diogeni Macedonici præsidii præfecto, ut acceptis CL talentis, Piræum, Munychiam, Salaminem, Sunium,

nium, abducto milite præsidiario Athenienſibus traderet. In quam rem pecunia quoque ſua Athenienſes adjuvit. Ita ſuo juri & priſtinæ libertati, beneficio Arati redditæ Athenæ. Quod magno emolumẽto ſocietati Achaicæ fuit. Nam exemplo Athenienſium moti vicini Æginetæ, & cum his Hermionenſes, qui ſunt in proximo litore Argivo, à Macedônibus receſſêrunt, & Achæis ſe adjunxêre: idemque paulo pòſt fecêre bona pars Arcadum: denique hac liberatione Athenarum velut fores augendæ reipublicæ ſuæ Achæis ſunt apertæ, ut docet nos in Arato Plutarchus, cui uni hanc hiſtoriam liberatarum hoc modo Athenarum debemus. Accidit hoc fluente Olympiade CXXXVI, cujus initio mortuus eſt Demetrius Macedoniæ rex, relicto impubere filio Philippo: annus certus nuſquam notatus eſt. Ab hoc verò tempore perſtitit in libertate civitas Attica, nequicquàm frementibus Macedonibus; & ſub finem belli Punici ſecundi, compoſito primo bello inter Romanos & Philippum Macedonem, cum multis aliis fæderi aſſcripta à Romanis eſt, P. Corn. Scipione, P. Licinio Craſſo conſulibus. anno urbis Romæ DL, qui concurrit cum Olympiadis CXLIII anno quarto

jam vergente. Rursum verò à Philippo acri bello petita quadriennio pòst, & in ipsa porta magna vi oppugnata, sed irrito conatu, juvantibus eam sociis Attalo rege Asiæ & Rhodiis: instauratoque à Philippo conatu ager Atticus evastatus. Verum cum Romani cum sociis totis viribus Philippo incumberent; tandem hic armis fractus, duce T. Quinto Flaminio, pacem petere & omnes Græciæ urbes quas tenebat, liberas dimittere coactus fuit. Ita Corinthus quoque, quam Philippi antecessor Antigonus Cleomene rege Lacedæmonio debellato qui eam Achæis ademerat, Macedonibus rursum subjecerat, societati Achaicæ reddita: Chalcis cum reliqua Eubæa, multæque civitates aliæ jugo Macedonico exemptæ. Athenæ honoratissimæ inter civitates Græcas, & sui planè juris sociæ & amicæ Romanorum audierunt: atque ita ab bellum usque Mithridaticum sine motu ac mutatione pervenêre, licet novæ constitutionis aliquid, deletâ Corintho, & Achaia Romanorum provincia facta, à Romanis accepisse, verba quædam Appiani in rebus à Sylla gestis significare videantur: quæ verba postea loco magis commodo recitabo. Sed quicquid id fuit, sine diminutione liber-

libertatis & αὐτονομίας fuit. Bello autem Mithridatico cum opera Aristionis philosophi Epicurei, qui pecunia à ducibus Mithridatis accepta fretus, tyrannum se urbi imposuerat, blanditiis ac ostentata beneficentia regis ipsius pellectæ, nimis facilè relictâ Romanorum societate in partes regias se contulissent & pertinacius quàm ulla aliarum Græciæ urbium iisdem inhærerent, obsiderique & oppugnari se sinerent, expugnatæ à Sylla Romanorum imperatore ingentem cladem acceperunt. Nam præter gravissimam famem, qua ad esum carnium humanarum deventum esse Appianus affirmat, in expugnatione multò maxima pars civium ab irato victore trucidata est, cædesque sine discrimine sexus & ætatis latè grassata, ut plurimi vici, aliaque urbis loca sanguine humano maderent; magnus quoque numerus ex desperatione manibus in se versis confectus, mœnia multis in locis solo æquata, Piræum ingenti labore captum, post hominum stragem penitus vastatum, nullique operi, non navalibus, nō armamentario parsum, quæ ignis injectus consumere non potuit, machinis & manibus militū diruta: qui magistratum aliquem in urbe gesserant, aut quicquam contra instituta Romana

commiſerant, cum Ariſtione tyranno & toto ſatellitio ejus, arce deditâ, in quam confugerant, ſuppliciis affecti. Vrbs tota direptioni militum permiſſa: ædificia tantum ejus, & opera alia conſervata. Servi omnes ſub coronâ venditi, reliquiis civium, qui cædi nocturnæ (noctu enim urbs expugnata) ſupererant, libertas conceſſa, ſed jus ſuffragiorum & ſciſcendorum decretorum ademptum: id verò liberis eorum relictum. Diſcedens victor, civitati ter miſeræ & penè deſolatæ leges eaſdem fermè quas prius à Romanis (finito ſcilicet bello Achaico) acceperant, reddidit: aurum verò & argentum, quod erat in arce, ſuſtulit. Appiani verba, quorum mentionem feci, hæc ſunt: Καὶ ὁ Σύλλας Ἀριστίωνα μὲν, καὶ τοὺς ἐκείνῳ δορυφορήσαντας, ἢ ἀρχήν τινα ἄρξαντας, ἢ ὁτιοῦν ἄλλο πράξαντας, παρ' ἃ πρότερον ἁλούσης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ῥωμαίων αὐτοῖς διετέτακτο, ἐκόλασε θανάτῳ. τοῖς δὲ ἄλλοις συνέγνω, καὶ νόμους ἔθηκεν ἅπασιν ἀγχοῦ τῶν πρόσθεν αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ὁρισθέντων. Datum hoc poſtremum venerandæ memoriæ majorum, & precibus exulum genibus Syllæ advolutorum. Reli-

qua castigatio nimis aspera ac verè Syllana: de qua rectè usurpari illud potuit, quod de proscriptione non multo pòst Romæ ab eodem instituta cecinit poëta Lucanus, *Excessit medicina modum.* Sed & ex hac clade emersit rursum civitas, sublevata benevolentia Romanorum post Syllæ mortem, quibus asperitas istius displicebat: præsertim illorum, quibus curæ elegantiores literæ erant, & quos veterum Atheniensium gloria commovebat. Quapropter multi quoq; Romanorum libenter illic commorabantur, ut velut in ipsa optimarum artium sede culturam ingenii caperent, & inter monumenta clarissimorum virorum ac rerum ab ipsis gestarum præsentes versarentur. C. etiam Cæsar Dictator, cum quo Romana libertas concidit, ignovit iis, quanquàm contra ipsum pro Pompeio bello civili stetissent, hoc solum in eos dicens, servari Athenienses à mortuis, hoc est, veniam iis dari ob memoriam majorum. Cæsare autem Romæ in curia à conjuratis occiso, cum Brutus & Cassius principes conjuratorum Italia cedentes Athenas venissent, ab Atheniensibus libertatis amantissimis honoris ergò statuæ iis ex ære velut tyrannicidis juxta Harmodii & Aristogitonis statuas positæ

sitæ fuère. Quod vehementer momordit Cæsarem Octavianum vindicem cædis illius, & cæsi hæredem. Antonium verò pro vanitate & inconstantia ingenii ipsius, quamvis & ipse ultorem se cædis Cæsarianæ profiteretur & autoribus ejus infestus esset quàm maximè, minus commovit. Is enim debellatis ad Philippos Bruto & Cassio, & Octaviano Cæsare à victoria statim in Italiam profecto, in Græciam se cum contulisset, huc studia sua retulit, ut gratiam & amorem ejus gentis, inprimis verò civitatis Atticæ in se verteret. Athenis igitur commoratus aliquandiu, priusquam in Asiam ad conficienda tributa transiret, ad demerendos civitatis animos nihil omisit, quod istuc quoquo modo pertinere putaret, benignus, affabilis, facilis, in theatris & philosophorũ scholis frequens, munificus: insulas aliquot, & in his Ceam, Sciathum, Peparethum, ipsamque adeò Æginam reipublicæ largitus: ipse vicissim summis honoribus à civitate cumulatus. Et post id tempus, quoties res ferret, sive in Asiam, Syriam, Ægyptum, Armeniam & reliquas orientis regiones tenderet, sive inde reverteretur, id quod fiebat frequenter, Athenis ut plurimum hyemabat: & majestate imperii sepo-

ſepoſita ad tempus, veſte, comitatu, moribus quaſi civis Atticus inter cives verſabatur, omnibuſque familiarem ſe dabat, reipublicæ quoque munera nonnunquàm gerebat, eoque honore velut gaudere videbatur. Et accidit aliquandò, cum eſſet Antonius Athenis, & ſecum duceret Cleopatram ſuam, arma æmulo ſuo Cæſari Octaviano illaturus; intereaq; dum bello neceſſaria pararentur, more ſuo ludis & theatris ſe daret, accidit, inquam, ut Cleopatra cognoſcens maximis honoribus Octaviam Antonii conjugem ab Athenienſibus non multò antè cultam fuiſſe, oſtenderet, pares honores ſe quoque ab iis deſiderare. Cumque in gratiam Antonii, cujus mentē benè norat, honores illi eoſdem civitas decreviſſet, legatoſque, qui decretum illi adferrent, domum ejus mitteret, ipſe Antonius, ut affirmat Plutarchus, inter eos eſſe voluit, utpote qui civis Atticus eſſet, idemque coram regina ſtans nomine civitatis verba ad eam fecit. δρᾶμα ſanè riſu dignum. Verum haud diu pòſt victus ad Actium, fugaque elapſus cum Cleopatrâ, & in Ægyptum reverſus, deficientibus amicis de fortuna jam deſperans legatos ex voluntate Cleopatræ miſit ad Cæſarem victorem, petiitque ut regnum Ægypti libe-

liberis Cleopatræ permitteretur, sibi verò privato Athenis in pace vivere liceret. Sed actum egit. At Cæsar, everso in Ægypto Antonio cum Cleopatrâ, solus rerum Romanarum potitus, & Augustus appellatus, rebus urbanis constituendis, & gerendo bello Cantabrico difficili in Hispaniâ, cui ipse præfuit, occupatus, moderateque administrando imperio id studii habens, quò benevolentiam omnium mereretur, nec in reliqua Græcia, nec Athenis quicquam novasse legitur. Sed anno post Ægyptum subactam nono, qui erat XXIII à cæde C. Cæsaris Dictatoris, M. Lollio & Q. Æmilio Lepido consulibus, cum ad visendas provincias mare transisset, Græciæque regiones obiret, ac Athenas esset delatus, sive memor invisi honoris, quem Bruto & Cassio cum probro cæsi Cæsaris Dictatoris civitas antè tribuerat, sive perpetui studii partium Antonianarum, quod quósdam opinatos fuisse Dion Cassius prodit, seu quid aliud recens ab ea commissum, seu quòd aliorum libertati & commodis consultum quoque Cæsar vellet, duas urbes insignes, Æginam & Eretriam ei ademit, illam dono acceptam ab Antonio, hanc incertum quandò & quomodò acquisitam, post Chalcidem Eubœæ etiam ea

ætate

ætate longè maximam. Huic mulctæ interdictum à Cæsare adjectum esse idem Dion scribit, ne quem inposterum Athenienses accepta pecunia civem facerent, id est, jus civitatis suæ venale haberent. Quod argumento est, id vitium contra laudabilem morem majorum tum in civitate receptum fuisse, ac robur accepisse. Post quæ cum effluxissent jam anni circiter XXIX, ad consulatum C. Poppæi Sabini & P. Sulpitii Camerini, qui proximè antecessit famosam cladem Romanorum in Germania, qua Quintilius Varus cum exercitu à Cheruscorum principe Arminio cæsus occubuit, notat in canone Chronico Eusebius, Athenienses res novas molitos esse contra Romanos, & cæde autorum noxam illam luisse. Sed an quid amplius in eosdem statutum sit, nec Eusebius nec quisquam alius, quod sciam, prodidit. Fateor tamen, in eam suspicionem me abripi, ut existimem in institutis eorum aut tum aut proximis temporibus aliquid esse mutatum, quod ad avertendos similes casus pertineret. Alioqui enim locũ habere non potuisse videntur, quæ de iis & Adriano imperatore idem Eusebius memoriæ prodidit. Adrianus quidem omnium imperatorum Romanorum, quia eruditissimus

mus & eruditionis amantiſſimus erat, in civitatem Atticam maximè effuſa fuit gratia ac ſtudio, ut etiam priuſquàm ad imperii dignitatem eſſet promotus, eſſet autem ſummo loco apud imperantem Trajanum, ἄρχων ἐπώνυμος Athenis eſſe deſideraverit. Deinde imperator ipſe factus petentibus Athenienſibus (verba ſunt Euſebii) ex Draconis & Solonis & aliorum legibus jura reſtituit. Quod, ut dixi, non obſcurè docet, ab eorum inſtitutis civitatem tunc abductam fuiſſe. Ad hæc Athenas identidem ventitans, Bacchanalia ibi magnifico apparatu, veſtem Græcam indutus, & ſummo reipublicæ munere functus celebravit, ſacriſque Atticis initiandum ſe dedit. Vrbem verò tam multis & amplis ac magnificis operibus & ædificiis ſumptu immenſo ornavit, ut nova prorſus & Adriani urbs, non Theſei dici poſſet. Vnde epigramma illud in arce juxta templum Minervæ, quod ætate ſua adhuc ſuperfuiſſe Volaterranus ſcribit: αἵδ' εἰσ' Ἀθῆναι Θησέως πρῶτον πόλις· αἵδ' Ἀδριανοῦ, κ' οὐδὲ Θησέως πόλις. Operum horum multa deſcripſit Pauſanias αὐτόπτης in Atticis ſuis, qui eo ævo vixit. Idemque Adrianus Cephalleniam inſulam, ut ex Dione affirmat

mat Xiphilinus, Atheniensibus dono dedit. Similique affectu foverunt hanc civitatem duo Antonini imperatores, Adrianum mox secuti, Pius & Philosophus, uterque princeps literis insigniter excultus, & literatorum amator eximius: quorum posterior cum Athenas venisset sacrisq; illic initiatus esset, summos honores civitati tribuit,& in usum omnium hominum ac nationum omnis doctrinæ magistros annuis stipendiis honoratos ibidem constituit. Interim murorum Atticorum partes à Sylla quondam dirutas, cum reparandis Athenis studeret Adrianus, refectas non fuisse non crederemus, nisi id Zonaras tempore Valeriani imperatoris demum factum esse ob metum in Græciam tum ingruentium Scytharum affirmaret. Causam ejus fuisse arbitror altam securamque pacem, qua tum vicinæ gentes sub imperio Romano absque periculo quiescentes fruebantur, ut murali præsidio non indigere urbes viderentur. Valeriani autem filius Gallienus imperator velut æmulatus Adrianum, literis ipse quoque multum deditus,cæteroqui ignavus & vitiis plurimis obnoxius, ut Athenas sibi caras esse ostenderet, civis Atheniensis esse voluit, & senator in Areopago sedit, causasque cum senato-

ribus cognovit, & archontis annui munus adminiſtravit, & ſacris Atticis imbui ſeſe curavit. Quibus rebus dum vacaret, neglecta potiore imperii cura occaſionem aliis dedit rapiendi hîc illic imperii, quos XXX tyrannos ſcriptores appellarunt, ſeque & fortunam ſuam evertit. Recitat Volaterranus etiam aliam ἐπιγραφὴν in eadem arce Athenarum juxta Minervæ quoque fanum columnæ affixam à priore diverſam, dicatam memoriæ Rufi Fæſti Græciæ proconſulis: cujus hæc verba: Τῷ λαμπροτάτῳ ἀνθυπάτῳ τῆς Ἑλλάδος Ῥούφῳ Φαίστῳ, καὶ Ἀρεοπαγείτῃ, ἡ ἐξ Ἀρεοπάγου βουλὴ τῶν τριακοσίων, καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων εὐνοίας καὶ εὐεργεσίας ἕνεκα: id eſt, *Splendidiſsimo proconſuli Græciæ Rufo Faſto, & Areopagitæ, Areopagi ſenatus trecentorum & populus Athenienſis benevolentiæ & beneficentiæ gratiâ.* Sed quo tempore Fæſtus ille proconſul Græciæ præfuerit, nec Volaterranus indicat, nec aliunde nobis conſtat. Hoc verò ἐπιγραφὴ iſta nos docet, eo tempore, quo poſita eſt, fas fuiſſe, exteros etiam Areopagitas fieri, & ſenatum Areopagi, qui ex lege Solonis numero incerto ſolet eſſe, ut ſuo

loco à nobis dictum, numero certo trecentorum tunc fuisse. Hanc quoque ἐπιγραφὴν ad ætatem suam incolumem mansisse, Volaterranus significat. Zosimus gentilium superstitioni apprimè addictus scribit, Alaricum Gotthorum regem postremis Theodosii primi imperatoris diebus ex Thraciâ profectum in Macedoniam & Græciam cum exercitu invasisse, & multis evastatis Thebas, quòd benè munitas eas esse cognosceret, præteriisse, avideque spe ingentis & certæ prædæ Athenas festinasse, quas propter ambitus magnitudinem tueri se ab omni parte non posse credebat: sed ostentis territum, conspectâ nimirum Minervæ specie in muro urbis obambulantis, & item Achillis pro mœnibus pugnare parati, invadendæ urbis propositum abjecisse, paceque oblata, relicto foris exercitu cum paucis inermibus & pacatis urbem esse ingressum, honorificeque à civium primoribus exceptum, muneribusque cultum sine maleficio & urbem & totam regionem Atticam reliquisse: impetu in Megaridem vicinam verso, urbem ejus vi armata captam militibus suis in prædam dedisse: dein sine mora Isthmo superato Corinthum, Argos, Lacedæmonem, aliaque in ea vicinia Peloponnesi

oppida potestatis suæ fecisse. Theodosii istius primi ex filio Arcadio nepos Theodosius alter imperator à morte patris diligenti cura sororis Pulcheriæ bonis literis probè imbutus uxorem accepit Eudociam fœminam doctissimam, civem Atticam Leontii philosophi filiam, quæ eruditi ingenii sui monumenta post se reliquisse traditur: cujus fratres duo Valerius & Genesius magnis reipublicæ negociis ab imperatore marito fuêre præfecti. Ex hac nata fuit marito filia unica matri cognominis, nupta Valentiniano III imperatori: cui peperit Placidiam filiam Olybrii imperatoris conjugem, Eudociam nuptam Thrasymundo Vandalorum regi, filio Genserici, patri Honorici. Et post aliquot ætates Athenis Attico cive genita Irene Leoni IIII imperatori uxor data, magis magni quàm boni nominis imperatrix, Carolo Magno Francorum regi, & Romanorum in occidente imperatori coæva, statuarum cultrix & propugnatrix singularis, fœmina ambitiosissima, & turbulenti animi, quæ multos motus in imperio excitavit, filium unicum Constantinum Porphyrogenitum oculis privavit atque imperio exuit, imperium ipsa rapuit: quod cum aliquandiu nequiter gessisset, à Nicephoro Logo-

theta

thera eversa, ac in monasterium detrusa, demumque custodibus appositis in Lesbum insulam deportata, atque ibi animi mœrore confecta infamem vitam finivit. Nicephorus imperii occupator filio suo Stauratio Cæsari ex eadem civitate Attica oriundam Irenæ sanguine junctam Theophanonem conjugem despondit. Tanti tum adhuc civitas Attica fuit. Honosque eidem habitus sub imperatoribus sequentibus quamdiu majestas aliqua imperio Romano in Oriente constitit. Qua prolapsa splendor quoque hujus sensim emarcuit: præsertim cum lacerato Orientis imperio, & provinciis ejus in Europa ab occidentalibus, quos tum vulgo Latinos vocabant, occupatis, & in partes distractis, cuncta pessum illic irent. Postremò imperantibus in Thracia Palæologis post varias fortunæ vicissitudines in manus incidit Rainerii Acciajoli Florentia oriundi, & posterorum ejus hominum vilium & ista conditione haud dignorum, qui se duces Athenarum nuncuparunt. Quorum dominatum pudendum per complures annos perpessa tandem Turcis, universæ Græciæ imminentibus, cessit. Quo tempore cum Mahometes magnus Turcarum imperator amplitudinem, ejus, situm,

opera magnifica contemplaretur, admiratus eam est, ut testatur Laonicus Chalcocondyles è civium Atticorum primoribus, qui præsens tum fuit, & historiam harum rerum scripsit. Nec Mahometes tũ in urbem sæviit deditione captam: sed à præfectis ejus & successorum, hominibus barbaris, avaris, Christiani nominis hostibus, ità habita est, ut nunc magnæ & illustris urbis cadaver potius, quàm urbs incolumis videri queat. Et tamen, qui hodiè eam benè norunt, superesse illic etiam nunc priorum operum magnificorum visendas reliquias, & ambitum ejus milliarium Italicorum esse sex aut septem, & habitatorum numerum quasi duodecies mille censeri perhibent. Addunt quoque, quod mirum videri queat, in hac tam crassa regionum istarum præsenti barbarie ingenii aliquid acrioris & solertioris præ cæteris Græcis, sive id aëris subtilitati sedisque fælicitati, sive cibi ac potus, quem tellus Attica profert, bonitati debeatur, non obscurè in his ipsis habitatoribus hujus ævi deprehendi, licet dialectus linguæ Græcæ, qua hodie Athenienses utuntur, inter cæteras quæ multæ & variæ sunt, audiat omnium deterrima. Incolitur urbs hodiè etiam, ut quondam, trifariam. Arcem,

quam

quam ἄστυ veteres dicebant, cæteris partibus editiorem, & quasi in medio sitam, soli Turcæ habitant. Alteram quæ nonnihil sidit, & arci tertiæque parti est interjecta, soli incolunt Christiani. Tertiam & extimam humillimamque, in qua regia est ingentibus marmoribus & columnis suffulta, ædificiis frequentem multitudo promiscua tenet. Retinet eadem urbs etiam nunc qualemcunque metropoliticum honorem, gaudetq; episcopo metropolita, qui episcopus minoribus istius viciniæ numero sex præsidet. Sed ut episcopatus illi tenues sunt, ita dignitas metropolitica exigua.

III.

DE

REPVBLICA LACONVM.

Libertatis Laconicæ gradus.

QVemadmodum Attica, sic quoque Laconica per gradus ad eam libertatem pervenit, qua pollebat tum, cum ipsa, & res totius Græciæ maximè florebant. Primi, qui rerum illic potiti sunt ante & post Troica

tempora usque ad reditum Heraclidarum in Peloponnesum, reges nomine & re fuerunt penè pro libitu regnantes, quorum postremi Menelaus, Orestes, Tisamenus, è Pelopidis descenderunt. Regnum tenente Tisameno, Orestis filio, Agamemnonis nepote, posteri Herculis, filii Aristomachi, Temenus & Cresphontes, & horum fratre Aristodemo nati, Eurysthenes ac Procles, cum cæteris Dorici generis in Peloponnesum redierunt anno LXXX post Troiæ excidium, ante initium Olympiadum Iphitearum CCCXXVII, sub penultimo Athenarum rege Melantho. Ex his Argivum regnum Temeno, ex quo reges Macedoniæ ortum traxêre, Messenium Cresphonti cessit. Aristodemi filiis duobus Laconicum est datum, cujus metropolis & regum sedes erat Sparta, quæ eadem etiam Lacedæmon dicebatur. Fuit verò tunc sic comparatum, ut duo fratres Eurysthenes & Procles Aristodemi filii pariter regnarent Lacedæmone, æquali potestate prædìti; utque ex his descendentes duo, alter ex Eurysthene, ex Procle alter, eodem modo regnum indivisum tenerent, adjecta certa succedendi lege in loca defunctorum. Atque id observatum à posteris per multa sæcula ad Cleomenem regum ulti-

ultimum, qui occiso collega Agide, & trucidatis ephoris, dum magna molitur, ingenti prælio ab Antigono Macedone sociisque Achæis victus sese & regnum evertit anno post Eurysthenis & Proclis initium DCCCLXXX.

Cœpit igitur regnum hoc, quod monarchicum hactenus fuerat, cum Heraclidarum initio esse δυαρχία: quod vim regiam temperavit, præsertim cum æmuli inter se reges collegæ utplurimum essent. Nam & fratres Eurysthenem & Proclem, qui primi regnarunt, odio mutuo laborasse, ac studiis discordibus toto regni sui tempore actos esse, idque posteris quoque inhæsisse, Herodotus ipsorum Laconum fidem secutus tradit, & post eum etiam Pausanias. Et est vero maximè consentaneum, non solutam potestatem, sineque conditione populum in se primis regibus permisisse, cum esset ingenii sublimis & ad libertatem propensi. Quod arguunt etiam motus frequentes, qui statim à regni conditu in eo fuisse à magnis autoribus produntur. Adde quod Plutarchus in vita Lycurgi scribit, Eurypontem regem Proclis ex filio Soo nepotem, quem ipse Eurytionem nominat, ad populum demerendum potestatis regiæ fastum multum minuisse, eaque

re occasionem populo dedisse ferociendi ac tumultuandi contra reges proximè secutos, si quid violentius pro imperio viderentur agere, & turbulentos quoque motus inter sese ciendi, excussà legum & imperii reverentià; atque in hujusmodi tumultu, dum dirimendi ejus ergò accurreret, regem Eunomium, Eurypontis nepotem, Lycurgi legumlatoris celeberrimi patrem, accepto vulnere mortem oppetiisse.

Lycurgus reformando statui confuso & fluctuanti legislator creatus.

CVm verò confusio hæc cum tempore cresceret, & status regni incertus fluctuaret, cum populus à regibus, reges à populo sibi metuerent, & cum alii in populo rebus turbatis opes cumulassent, & possessiones soli ferè omnes in se vertissent, alii contra, & hi numero plurimi, rerum inopiâ premerentur, ac rixarentur cum fortuna sua, & horum fremitum divites formidarent, viderenturque hæc majus malum, adeoque regni interitum portendere; à Lycurgo, oportunè tum ex longa peregrinatione domum reverso, medendis his malis & constituendæ melius reipublicæ manus admota fuit. Erat quippe Lycurgus è regio sanguine vir

vir ſummus, Eunomi, ut jam dixi, filius, Charilai tum regnantis patruus, fueratque nuper ejuſdem hujus adhuc minorennis tutor, aç regni pro eo adminiſtrator. Atque hac adminiſtratione tantam ſibi exiſtimationem incorruptę fidei, juſtitiæ, integritatis, prudentiæ, fortitudinis, induſtriæ, manſuetudinis, apud populum paraverat, ut non alius imperio regio dignior videretur. Quod cum malevoli in calumniam contra eum cæpiſſent vertere, ut ſiniſtris ſuſpicionibus occurreret, ſi quid fortè contingeret humanitus Charilao accidere, relictà ſponte patriâ peregrinatum ierat, diu primum in Creta ad leges Minois fama celebres penitus cognoſcendas commoratus, deinde in Aſiam & Ægyptum profectus ad variarum gentium inſtituta moreſque perſpiciendos: quod augendæ priori prudentiæ, qua jam antè valebat, non parum fuit. Ex qua peregrinatione, flagitante populo, qui ſe ac rempublicam ob conturbatum fluctuantemque ſtatum in diſcrimine non exiguo eſſe ſentiebat, Spartam tandem reverſus virtute ſapientiaque ſua malis præſentibus levamen aliquod aut remedium adferre poſſe putabatur. Quinetiam ipſos reges reditum ejus deſideraſſe Plutarchus tradit, ſperantes ſcili-

ſcilicet, eo præſente propter gratiam & autoritatem ejuſdem, quam apud multitudinem habebat, minus periculi à motu hujus ſibi eſſe futurum. Nec opinionem populi & ſpem regum fefellit eventus. Nam cum domum Lycurgus rediſſet, reperiſſetque omnes ordines præſentis conditionis ſuæ ac ſtatus pigere, & animis pendentes in ſeſe oculos conjicere, prehendendam occaſionem ſe offerentem ratus, cum pauciſſimis quibus maximè fidebat, communicato conſilio ad reformandum regni & reipublicæ ſtatum ſeriò animum adjecit. Verum priuſquàm palàm quicquam occiperet, gnarus, religione mentes hominum plurimum moveri, & Minois exemplo, de quo in Creta edoctus erat, permotus, Delphos ad ſacra facienda & conſulendum Apollinem profectus fuit. Quibus ritè illic peractis, gaudens Spartam repetiit, ferens ſecum oraculum illud fama celebratum, quo dilectum Diis, aut DEUM potius quàm hominem Pythia ſacerdos eum ſalutavit, & mox εὐνομίαν, hoc eſt, bonarum legum formam & reipublicæ ordinationem flagitanti reſpondit, dare ac polliceri DEUM eam, quæ omnium rerumpublicarum futura eſſet longè præſtantiſſima. Hoc igitur reſponſo magis magiſq;
animá-

animatus, & ſpe bonâ fultus ſecretò primum cum amicis, dein paulatim cum pluribus agens, alioſque poſt alios ad cauſam adjungens, præſertim optimates, ad capeſſendam rem omnibus ſalutarem eos exſuſcitavit. Demum cum res jam matura videretur, juſſit xxx primores die illuceſcente cum armis in forum ſe conferre ad conſternandos, metuque turbandos adverſarios. Vnde cum tumultus aliquis exiſteret, Charilaus rex perculſus, metuens in ſe arma verſum iri, (id enim ei Lycurgi æmuli, & cauſæ inimici inſuſurrabant,) in ſacellum Minervæ, quod Chalciacum dicebant, velut in aſylum confugit. Sed fretus jurejurando ſibi dato, relicto ſacello, & re plenius cognitâ partibus Lycurgi acceſſit, uti ferebat ingenium ejus manſuetiſſimum. Xenophon ſcribit, exiſtimare ſe, haud levibus rationibus ductum, non prius ad conſtituendam rempublicam & leges ferendas Lycurgum aggreſſum eſſe, quàm eos, qui in civitate plurimum valerent, conſentientes reddidiſſet. Deinde addit, non antè leges eum populo tradidiſſe, quàm cum civium præſtantiſſimis Delphos profectus Deum interrogaſſet, an Spartæ melius futurum eſſet, ſi legibus à ſe conceptis pareret,

responsumque tulisset, omnino ita futurum: tum Spartam reversum leges promulgasse, & non solum iniquum sed etiam nefarium judicasse, qui legibus à Pythio probatis obsequium abnueret. Plutarchus verò memorat, quod prætereundum non est, cum consummatam jam totam rem Lycurgus haberet, essentq; omnia in usum recepta, usuque plurium annorum probata, hoc eum velut stratagema usurpasse: vocasse nimirum omnes ad concionem, & dixisse, habere quidem ea, quæ constituta receptaque jam sint, rectè ad inserendam alendamque virtutem, & conciliandam civitati prosperam fortunam, sed, quod præcipuum & maximum putaret, id se non antè editurum quàm Deum consuluisset: quapropter oportere eos his, quæ constituta jam essent, sine vitio insistere, nec mutare aut movere quicquam, quoad ipse Delphis domum revertisset: tum, quodcunque intellexisset placere Deo, id se esse facturum. quam orationem cum collaudassent omnes, jussissentque eum Delphos ire, jurejurando ipsum obstrinxisse reges primum ac senatum, deinde & populum universum, ad præstanda ea, quæ promitterent, ac tunc statim Delphos profectum, peractis ibi sacris
ex

ex Deo quæsisse, an latæ leges ad virtutem felicitatemque civitatis probè haberent, & responsum ei esse, leges rectè habere, & civitatem clarissimam futuram, quamdiu his institutis esset usura: atque hoc oraculum literis mandatum Spartam misisse, & repetito sacrificio amplexatum suos, quos secum habebat, ratumque, satis se sibi ac patriæ vixisse, spontaneâ morte vitam Delphis finivisse, ut hoc modo ad servanda in perpetuum instituta sua civitatem obligaret. Quod ad eorum perennitatẽ haud parum valuisse, Plutarchus credi vult. Sed nihil tam sanctum, tam bene munitum, quod non paulatim tempus vitiet ac violet: quod his accidisse Lycurgi legibus, quamvis optimis, & tali modo sancitis, postea ostendemus. Nunc ad rem, à qua digressi breviter sumus. In formanda republ. & legibus scribendis huc præcipuè velut ad scopum collimavit Lycurgus, ut regnum moderatæ potestatis finibus circumscriberet, ut æqualitati, optimæ nutrici concordiæ, quæ robur tum omnis societatis tum maximè rerumpublicarum est, locum in eo pararet, & populum universum assuetudine, à teneris ad parendum legibus & legitimis imperiis, ad justè parceque vivendum, ad com-

primendas cupidines, ad tolerandos labores, ad incommoda asperaque perferenda, ad subeunda pro republicâ pericula, mortemque, si res posceret, fortiter oppetendam potius, quàm aliquid turpiter committendum, redderet promptiorem. Sed erat perficiendis plerisque his non parva difficultas. Nam ut ea fierent, moveri totius reipublicæ corporis humores, & inhærentibus vitiis purgari oportebat. Exorsus autem est ab ipso capite benè temperando, id est, regum potestate moderandâ: & reges quidem duos, ceu fuerant hactenus, reliquit cum omni successionis jure, imò etiam, quod maximum arcanum in statu optimatū, ad quem collimabat, honoribus domi cumulari sivit, sed imperio regio, quo usi hucusq; fuerant, nervos incidit. Nam ex oraculi Delphici monito, quod rethræ nomine affectum recitat Plutarchus, Senatum, γερουσίαν Græcis dictum, qui antè in regno non fuerat, institutum à sese, regibus apposuit, ut medius esset inter reges & populum, & utrosque intra limites officii retineret. In hunc delegit viros ætate graves, & virtute præstantissimos XXVIII, qui in ordinandâ republicâ & concipiendis legibus, consilio & opera ipsi potissimum adsti-

terant, omnes annis LX non minores, eosque in munere manere voluit, quoad viverent, nisi fortè delicto aliquo suo exautorationem mererentur. Idemque de ætate & muneris perpetuitate in successoribus eorum in omne tempus futurum quoque observari jussit. Nam gravitate & prudentiâ ac judicio prævalere eam ætatem, & frequentem mutationem senatorum, qui regibus essent assessuri, noxiam reipublicæ esse futuram existimavit. Atque hanc dignitatem in civitate post reges summam, præmium virtutis ac vitæ prioris benè actæ senibus propositum esse, stimulum verò ad colendam virtutem & promptius præstandum legibus obsequium, junioribus esse voluit. Statuit porrò, ne sine hujus senatus consilio ac voluntate quicquam decernere aut occipere regibus liceret: reges autem jussit assiduò in hoc senatu, cum domi essent, versari, velut senatus partem, idque honoris in eo habere, ut primo loco semper ceu senatus principes sederent, primique sententias dicerent, & suffragia ferrent, plurium verò consensui in statuendo locum darent. Itaque ex hac Lycurgi lege, senatus domi plus poterat, quàm reges, quamvis militiæ secus res haberet, ut pòst liquebit: & senatus

idem, quod haud levis momenti erat, non erat reddendis rationibus obnoxius: quod quidem Ariſtoteles velut modum reipublicæ liberæ excedens, & iniquis deſideriis frenum laxans, in hac νομοθεσίᾳ Lycurgi, quemadmodum & quædam alia, reprehendit. Ius autem ſurrogandi ſenatores in loca eorum, qui aut morte, aut culpa ſua, aut caſu alio ea vacua eſſent facturi, non regibus, non ipſi ſenatui, ſed ſoli concilio totius populi, quod ἐκκλησίαν Græci dicebant, concionem Latinè interpretamur, idem legiſlator tribuit. Hoc verò in eo cavit, ne quiſquam niſi petens, & ſe populo in comitiis oſtendens, nec niſi virtute præſtans, legitimæque ætatis, ſurrogaretur: ſurrogatus ut omnium ordinum gaudio & congratulatione & honore exciperetur, ac velut in poſſeſſionem dignitatis mitteretur. At concionis hujus convocandę & regendæ dimittendæque poteſtatem ex eadem, quam dixi, rethrâ Delphicâ regibus & ſenatui dedit: qua concione nihil omnino fuit in omnibus ipſius inſtitutis popularius: cui poſteris ſæculis etiam ad augendam ejus majeſtatem multò plura acceſſerunt, de quibus poſteà dicemus. Cætera ſic conſtituit. Primum ut invidiæ, odii, diſcordiæ matrem ac nu-

tricem inæqualitatem è civitate tolleret, æqualitatem verò concordiæ & amoris mutui altricem, quàm posset maximè in civitatem induceret, rem omnium difficillimam aggressus est. Quid enim difficilius quàm possessiones divitum movere, & cum tenuioribus facere communes? qui conatus multis viris magnis quondam exitio fuit. Et tamen suadela sua, & simul subjecto ab egenâ & fremente multitudine aliquo metu Lycurgus id perfecit. Igitur totius regionis Laconicæ agros persuasis ac permittentibus iis, qui eos tenebant, conflavit in unum, eumque in partes æquales tricies novies mille divisit. Deinde ex his novies mille, quæ metropoli Spartæ proximè conjunctæ erant, pro numero civium metropolim habitantium à reliquâ summâ separavit, & singulas singulis Spartanis sortitò assignavit: unde partes ipsæ sortes sunt appellatæ. Tum, quod erat reliquum universæ regionis, id reliquis Laconibus per municipia multa villasque dispersis eodem modo distribuit. Quamlibet autem sortem tantam fecit, ut alendæ familiæ parcæ ac industriæ sufficeret. Atque has sortes pares inter se augeri, minui, subdividi, venundari vetuit: devolvi autem ad hæredes, etiam fœmi-

nas, si mares non essent, voluit. Sed si plures filii aut nepotes defuncto superessent, quod accidebat utplurimum, & hi domos ac res domesticas superarent, quæ tum successionum in sortes ratio sit observata; ut subdivisio earum non fieret, sortesque nec numero nec mensurâ variarent, sed manerent eædem, id à nemine hactenus explicatum vidi. Itaque & ego de re ignotâ sileo. Hoc verò solum intelligo, & dicere habeo, institutum hoc, ut quædam hujus generis alia, maturè satis vitium fecisse. Nunc reliqua Lycurgi persequamur. Is ut avaritiam & cumulandarum opum studium apud suos submoveret, usum pecunjæ aureæ & argenteæ sustulit, & nummos ferreos grandes, & pondere æstimatos substituit. Qua una ratione vitia varia, & scelerum ausus, noxiaque cum exteris commercia, inutilia artificia, importationem rerum, quæ ad luxum faciunt, simul à civitate avertit. Prætereà ad ea profliganda, quæ virorum animos emolliunt, ac enervant, cœnare domi cum conjuge & liberis, aut convivia privata agitare, quòd id luxuriandi & deliciis voluptatibusque indulgendi occasiones plerumque præberet, nisi res aliqua posceret, nemini permisit; cœnas autem communes ad

fruga-

frugalitatem maximè comparatas instituit, ad quas quindeni ferè aut circiter, sine discrimine dignitatis & fortunæ abjectæ, coirent, qui singuli portiones suas menstruas, farinæ, vini, casei, ficuum, ac pecuniæ aliquid ad emenda alia edulia, conferebant. Si quæ ex venatione aut sacrificio carnes accederent, eæ junioribus in cibum relinquebantur: adultiores & jam viri facti pulmentis utplurimum contenti erant. Inter pulmenta usurpabatur maximè & laudabatur jus quoddā nigrum, quamvis saporis non admodum grati, præsertim non assuetis. Pisces, cupediæ cæteræque deliciæ, irritamenta gulæ, & quæcunque saginandis potius quàm alendis corporibus esse poterant, procul erant: nec ultra sitim bibere, nec emansitare, aut pleno jam ventre istuc accedere, nec sine armis accumbere, cuiquam licebat. Ingredientibus maximus natu foribus assistens, & fores monstrans ad commendandam silentii fidem dicebat, *Per has nullus effertur sermo.* Has cœnas φιδίτια à parsimonia aut tenui victu appellari placuit; ad quas etiam pueri, ut à senioribus, quæ ad excitandas virtutes & acuenda ingenia faciebant, audirent, atque ad vitam frugi & parvo contentam à teneris assuesce-

rent, ac perferre honestos jocos discerent, tanquàm ad scholas adducebantur. Finitis cœnis lex jubebat convivas domum discedere sine præeunte faculà, ut in bellò etiam poscente re per tenebras iter facere ac pedes ferre condiscerent. Atque ab hoc instituto ne reges quidem exemptionem habebant. Nec fuit aliud quicquam in universa Lycurgi νομοθεσία, quod locupletum & splendori ac deliciis assuetorum animos in initio magis offenderet, & in autorem asperaret, ut nec à contumeliis ejus & verberum injuriis abstineretur. Et tamen usu semel receptum ita civitati placuit, ut nihil eo perquàm diu observatum sit accuratius, ut affirmat Plutarchus. Huic legi aliam sanctionem Lycurgus adjecit eôdem etiam directam, quà interdixit operosis & magnificis domuum extructionibus, ne luxui locus in iis esse posset: jussit ad struendum quidem culmen securim, ad januam verò solam serram adhiberi, id est, ædes rudes ad usum, non ad splendorem construi.

Educationis ratio.

AD reliqua eamus. Præstantissimum institutorum Lycurgi fuit puerorum, adolescentum, ac juvenum educatio,

catio, si initium instituti sævum & impium exceperis. Nam proles recens nata, ut tradit Plutarchus, ex lege deferebatur ad maximè grandævos suæ tribus, (erant autem tribus in urbe Sparta sex;) &, si ea aut detortis vitiosisque membris, aut toto corpore imbecillis ab iis deprehenderetur, velut non usui sed oneri reipublicæ futura, loco aspero ad montem Taygetam exponebatur, id est, certæ morti dabatur: quod inhumanum planè & barbarum erat. At si vitiorum hujusmodi expertem, & vitâ dignam iidem illi tribules grandævi viderent, reddebant eam parentibus nutriendam. Hi opera solertium & sedularum nutricum, membra tenerorum in formam quàm maximè speciosam & venustam effingebant, nec ullis involucris ac fasciis aliorum populorum more fovebant, sed jam tum infantulos adhuc, & mox pueros, habebant duriusculè, in amictu, cibo, potu, dabantque operam, ne ullis adsuescerent deliciis, earumque desiderio caperentur, nec tenebris aut solitudine terrerentur, sed ubique animis, pro ætatis modo, essent intrepidis. Hac ratione apud parentes enutriti, cum jam annum ætatis septimum explessent, non tradebantur mercenariis pædagogis, quod in reliqua

Græcia fiebat, nec arbitrio parentum reliqua eorum educatio relinquebatur, sed ex Lycurgi instituto curæ publicæ committebantur. Scilicet distribuebantur in aliquot greges, quos ἀγέλας nuncupabant: quorum cuilibet ex ipsis gregalibus unum aliquem ceu ducem præficiebant, qui cum ætate prudentiâ præstare ante alios, & in pugnis acerrimus esse deprehendebatur: hunc in ludis, & cæteris exercitiis, in quibus assidui erant, gregales intuebantur; huic imperanti obtemperabant; ab hoc plectente pœnas patienter perferebant, ut totum hoc quædam parendi videretur esse exercitatio. Horum ludis aderant ferè seniores aliquot, & diligenter ludentes observabant, ac sæpissimè contentionum dimicationumque occasiones iis sufficiebant, ut contendentium & dimicantium ingenia penitius cognoscerent, ac quid quisque auderet, quid animi ad pericula & pugnas haberet, experimentis discerent. Eratque instituti Laconici à Lycurgo traditi, ut senioribus quibusvis, viris bonis ac honestis, pueri omnes non minus quàm parentibus suis obedirent, eosque venerarentur, iis de via decederent, ac de sedibus assurgerent: & seniores vicissim aliorum liberos non secus ac

ſuos curarent, delinquenteſque punirent: puniti verò ſi querelas hac de re ad patres deferrent, turpe eſſet patribus, non alia porrò verbera querentibus irrogare: omniſque adeò puerorum ἀγωγὴ ad diſcendum promptum obſequium, ad ſufferendos quoslibet labores & dolores, ad parandas in certaminibus & prœliis victorias referebatur. Quem in finem tondebantur cute tenus, & diſcalceati incedebant à primis pueritiæ annis, & nudi inter ſe ſummâ contentione decertabant. Omnium verò duriſſimum hoc erat magno autorum veterum conſenſu memoriæ proditum, quòd pueri non è vulgo ſolum, ſed etiam nobiles ad aram Dianæ Tauricæ, (ea cum fano erat in ipſa urbe, in vico Limnæo,) cui ſacra fieri ſine ſanguine fas non eſſe credebatur, quotannis ſtato die flagellis graviter cæderentur, ut ſanguis copioſe è membris deflueret, præſentibus ſpectantibuſq; ipſorum parentibus ac propinquis, & ad tolerantiam eos exhortantibus: idque quadam æmulatione mutua, & gloriæ cupidine tam patienter ipſi ferrent, (glorioſum enim putabatur, alios tolerantiâ ſuperare,) ut ne gemerent quidem, ac ſæpenumero ad mortem uſque hilares & geſtientes

verbera hujusmodi fortiter sustinerent. Vocabant hoc certamen διαμαστίγωσιν. Quod quis non miretur? quis induratos animos puerorum ad perferendos jam tum in ea ætate tam sævos dolores non stupeat? aut veri fidem excedere rem non existimet? Et tamen certa res est, fuitque in usu non solum temporibus antiquis, cum Sparta floreret, sed duravit ad ultima tempora, cum jam Græcia Romanis pareret. Testes sunt, Xenophon, Cicero, Seneca, Plutarchus, Philosophus Musonius à Stobęo citatus, denique è Christianis scriptoribus antiquissimus Tertullianus. E quibus Plutarchus spectatorem se rei fuisse profitetur, Cicero se, cum Lacedæmone præsens esset, audivisse affirmat. Vtriusque verba illustria sunt, illius in vita Lycurgi, & institutis Laconicis; hujus in Tuscul. quæstionum libro secundo: sunt etiam cæterorum. Hæc disciplinæ puerorum severæ apud Lacedæmonios ratio, quam qui admittere in liberis suis nolebant, eo ipso civitatis Spartanæ jure excidebant. Litterarum verò studium modicè admodum, ac non nisi in necessarios usus, tota in hac puerili ætate atque etiam deinceps, apud Lacones urgebatur, ut docet Plutarchus.

Disci-

Disciplina & exercitationes adolescentum.

AT è pueritiâ jam egressi, cum annum vitæ duodecimum implessent, iidem nihilo remissius habebantur: imò, quia cum pubertate tumescere procaces spiritus, & crescere insolentiam ac voluptatum cupidinem, Lycurgus norat, idcirco ad domanda germinantia vitia, ac velut in herba opprimenda, ex ejusdem instituto pluribus etiam laboribus exercebantur, & disciplina strictiore ac diligentiore continebantur. Ab eo namque tempore adolescentibus jam adscripti sine tunicâ vestiebantur, unoque pallio per totum annum tam hyeme quàm æstate cogebantur esse contenti. nec balnëis, nec unguentis, nisi rarissimè, utebantur; ideoque corporibus propemodum squalebant: turmatim verò & gregatim distincti capiendi somni gratiâ in totis prærudibus cubabant. Ad hæc oportebat eos, cum jam ephori in republica essent, decimo quoque die, si Æliano credimus, publicè ephoris se sistere sine veste, & de corporum habitudine horum censuram subire: in qua censura, qui solidis ac firmis beneque compactis membris esse deprehendebantur, honorem & laudem,

qui

qui mollibus ac pinguedine turgentibus, quoniam id desidiæ argumentum habebatur, ignominiam & verbera referebant. Porrò senes quos probæ & generosæ indolis adolescentes animadvertebant, ac propterea adamabant, iis assiduò ferè adhærebant, & comites ad gymnasia itabant, pugnantibus & scommatis mutuò se pro more incessentibus assistebant, haudquaquàm otiosè aut sine curâ, sed ita, ut omnes omnium patres, præceptores, rectores, quemadmodum Plutarchi verba habent, esse viderentur, nec ullus locus, ullum tempus expers institutionis aut correptionis adolescentibus esset, labereturque. Atque insuper universis præficiebatur unus ex primoribus civitatis lectus, vir gravis, cui præfectura hæc publicè demandabatur: quem παιδονόμον vocabant. Is potestatem habebat congregandi eos, & in delinquentes, aut negligentius agentes graviter animadvertendi: quem idcircò quidam ex ephebis flagella ferentes comitabantur, ut in promptu essent, si quis esset cædendus. Et si fortè accideret pædonomum à congregatis discedere, vicem ejus supplebat quicumque ex civibus esset præsens, eandemque tunc cum pædonomo potestatem tenebat. Quinimò singu-

ſingulis quoque juniorum horum turmis aliquis ex Irenibus præerat, qui animi præſtantiâ cæteros turmales antecellere putabatur: εἴρενες autem dicebantur, ut ait Plutarchus, qui adoleſcentiam egreſſi annum ætatis vigeſimum jam attingebant: quemadmodũ μελλείρενες, qui ætati eidem proximi erant. Atque hic εἴρην imperium in cæteros, ſi virorum nemo adeſſet, habebat, & ſæpe iis pro miniſtris utebatur, eoſdemque laboribus pro cujuſque ætate ac robore exercebat. Sub hoc etiam, ut vigiliis, inſidiis, nocturnis fraudibus aſſueſierent, ac artibus militię ſe jam tum pararent, turmales furtis dabant operam: in quibus deprehenſi ex lege pœnas acres luebant, non deprehenſi laudem merebantur. Atque idem ille εἴρην in cænâ diſcumbens, ex iiſdem turmalibus, huic mandabat ut caneret, alteri, ut quæſtionem aliquam de re gravi proponeret; quo exercitio ingenia tum interrogantium tum reſpondentium haud parum acuebantur. Nam ut proponentis erat, nihil futile aut inſipidum quærere, ita à reſpondente requirebatur, ut quàm celerrimè ac breviſſime reſponſo commodo & nervoſo defungeretur: idque laudi erat ambo-

ambobus. Qua ratione fiebat, ut Lacones, cum in viros adolevissent, ante alios omnes hoc genere plurimum valerent, propriumque eorum censeretur, argutè interrogare, & ex tempore concinnè & breviter respondere: Vnde illa tot numero tam insignia Laconum apophthegmata à Plutarcho recitata. Huic verò cognatum id quoque erat, quòd à pueris usque iidem ex instituto Lycurgi assuefierent sermone uti non nisi graui, de rebus honestis, cui ad virtutis studium aliquis inesset stimulus: cujus forma posteà in adultis quoque remanebat. Adspergebantur autem sermoni huic utplurimum etiam joci, ut essent laborũ & victus asperioris quoddam cum condimento levamen. Sed enim in corripiendi ratione eveniebat non raró,ut Iren,qui turmæ alicui præerat, præsentibus viris primariis in delinquentes animadverteret, eoque documentum ederet, rectene an secus, quod debebat, nosset facere, nec quisquam eum hoc agentem turbaret: verum dimisso jam turmalium cœtu, si vel asperius vel levius quàm par esset videretur animadvertisse, tunc ipse viris pœnas ut daret. Erat omnino seniorum, juniores peccantes corripere: Et si id facere quispiam fortè negligeret,
coge-

cogebatur ipſe pœnas eas pendere, quas peccans junior commeruerat.

Certamina adoleſcentum plataniſta nuncupata, maximè ſeria, & pertinacia.

CErtamina adoleſcentum, quemadmodum continua ferè erant, ut alia ab aliis exciperentur, ita maximè ſeriò peragebantur. Eminebant in iis, quæ plataniſta ex loco denſis & proceris platanis per ambitum obſito dicebantur; quorum rationem præter alios Pauſanias libro III deſcribit. Certaturi nimirum bifariam ſe dividebant: utrique ſub duce ſuo ex ipſis delecto noctu in ephebeium ſuburbanum coibant, atque ibi cane ab utriſque ad aram mactato, & captandi ominis ergò duobus apris infeſtis inter ſe commiſſis, quorum is, qui alterum ſuperabat, putabatur ſuis victoriam portendere, per id quod reliquum erat noctis quieſcebant. Poſtridie paulo ante meridiem in certaminis campum utrique procedebant inſulæ inſtar euripo circumfuſum, nec niſi per pontes ingreſſui patentem. In quem cum deveniſſent per pontes diverſos ſortitò jam antè utriſque deſignatos, pugnam ordiebantur acrem infeſtamque, in qua vir viro primum congredieba-

diebatur, manibus, calcibus, dentibus, unguibus, denique se mutuò impetentes, nec ab eruendis oculis, si possent, sibi temperantes: mox densati quoque totis agminibus in se ferebantur, mutuoque in euripum præcipites se agere summis viribus nitebantur: pugnabant pertinacissimè: cedere & victos se fateri habebatur turpissimum, potiusque ad mortem decertantes perdurabant, quàm ut hoc dedecus in se reciperent. Quod suo quoque sæculo in usu mansisse Cicero his verbis testatur. *Adolescentium greges* (inquit libro v Tuscul. quæstionum) *Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique, ut examinarentur prius quam se victos faterentur.* Quæ verba, quemadmodum & ea, quibus Pausanias totam hanc rem exponit, significare videntur, nudos adolescentes, ac sine armis certaminis hoc genere defunctos esse, quamvis Lucianus ὁπλομαχέντων nomine eos afficiat, vocabulo latius accepto abutens. Inter gymnica enim certamina hoc etiam epheborum exercitium referri communiter solet. Et quid pugnis, calcibus, dentibus, unguibus opus, si armis instructi dimicarunt? Fessi verò pugnæ labore adolescentes, post modi-

cum quietis exercitio ſe reddentes, ſaltare incipiebant ad numeros muſicos præcinente tibicine, ac in omnes formas corpus movebant: deſinebatque ipſis pugnæ æſtus & labor, inquit Lucianus, in feſtum tripudium. Et his aliiſque epheborum exercitiis curandis vacaſſe Bidiæos quinque publicâ poteſtate præditos, & in foro Spartano juxta curiam ſenatus, & prætorium ephororum, ac eorum, qui legum cuſtodes audiebant, baſilicam, conſeſſus & tribunalis ſui ſedem, habentes, Pauſanias affirmat. Reliquæ iſtius ætatis exercitationes venando, natando, currendo, luctando, jaciendo diſco, obeundis feſtivitatibus peragebantur.

Exercitia egreſſorum ex ephebis.

NEc verò iners otium etiam iis permittebatur, qui jam ex ephebis exceſſerant: ſed & hos oportebat in ſimilibus exercitiis ætati congruis loco publico ſub oculis ſeniorum, & eorum, qui curæ tali præerant, penè aſſiduos eſſe. Quibus omnibus corpora ad motus ac labores, animi ad induſtriam, alacritatem, audentiam, fortitudinem firmabantur & indureſcebant. Et hujus univerſæ diſciplinæ juniorum domi & in pace talis ratio fuit, ut vita caſtrenſis

præ hac remiſſio quædam & quies videretur. Nec antè hujus finis erat, quàm ad eam ætatem eſſet perventum, per quam aditus ad gerendam rempublicam & obeunda virilia munia dabatur: quod ante annum vitæ xxx non fiebat. Intereà tamen juvenibus virili ætati proximis, ut docet Plutarchus, nonnunquàm de rigore hoc aliquantum remittebant, ſinebantque eos comam alere & pectere, ac armis palliiſque ſeſe ornare, quibus jam delectabantur & gaudebant inſtar equorum ferocientium, & inire certamen geſtientium. Manebatque ille mos etiam adultis, in hoſtem pugnaturi ut capillos comerent & concinniores redderent. Ad juniorum diſciplinam iſta quoque pertinebant à Lycurgo inſtituta, ut in loquendo eſſent parci, & interrogati paucis reſponderent: ut in publicum progreſſi modeſtiam cum verecundiâ præ ſe ferrent, manum utramque intra pallium continerent, ſilentium ſervarent, oculos non circumferrent, ſed, quæ ante pedes, intuerentur. Sic fiebat, inquit Xenophon, ut magis verecundos eos cenſeret, quàm ipſas in thalamis virgines. Et ſanè his inſtitutis Lycurgus effecit, ut Lacones à teneris aſſuefacti non tam eruditiores, ut noſſent, quid facien-

faciendum aut omittendum, quàm re ipsa meliores, & ad legum magistratuumque obsequia, ad virtutem sectandam, ad fugienda & aversanda vitia, ad aspernandas opes, delicias, luxum, ad colendam cum justitiâ concordiam, amoremque mutuum, ad observandos labores & dolores, ad tuendam communem patriam, ad vitam pro ea ponendam revera promptiores hominibus aliis fierent. Assüetudo enim à pueris inchoata,& usque in virilem ætatem continuata abit in naturam.

Educatio puellarum.

NEc alia in educandis puellis ex instituto Lycurgi ratio fuit. Nam has quoque à teneris ad victum vestitumque frugi ac parcum, ad vigilantiam, industriam, laborum tolerantiam, ad animorum firmitudinem, & contemptum periculorum assüefieri legislator voluit, ut adultæ & viris traditæ non solum sustinendis partus laboribus essent firmiores, sed etiam similiorem sui prolem parerent. Consentaneum enim similes ex similibus generari. Itaque simul ac ætas id patiebatur, publicis exercitiis non minus quàm mares tradebantur, certabant cursu,luctabantur,jactu discorum & jaculorum

contendebant, gelido flumine lavabantur, diebus festivis in pompis saltabant, & carmina sacra canebant; & pleraque hæc faciebant in publico depositâ veste totis corporibus nudis, & quidem assistentibus & spectantibus juvenibus, ut plurimum etiam sub oculis regum, & senatus, qui cum aliis civibus ad spectacula hujusmodi coibant. Sed nudatio hæc virginum nihil habebat turpe, ut ait Plutarchus: verecundia enim aderat, petulantia & libido omnis aberat: simplicem verò assuetudinem, & studium quoddam parandi boni habitus, id est, firmi corporis, conferebat, & gustum aliquem sublimis sensus sexui fœminino inferebat, utpotè qui non minus quàm masculinus virtutis & gloriæ capax & particeps esse crederetur. Quinetiam putabatur exercitium hoc virginum ad acuenda juvenum studia non parum conferre. Nam si qui horum deliquissent, hos singulos ipsæ jocantes & ludentes carpebant: si qui verò laude digni viderentur, eos præconiis cantando prosequebantur; quorum utrumque plurimum in animis eorum ad pudorem, aut tacitum gaudium laudisque amorem valebat. Nec minus ad appetendas nuptias idem hoc virginum exercitium juvenes incitare credebatur.
Nam

Nam quæ formà, robore, agilitate corporum, ac vi ingeniorum antecellebant, facilè amorem sui juvenibus inserebant, juvenesque generandæ ex iis sobolis desiderio corripiebantur. Cibus puellis ac virginibus dabatur exercitiis his aptus, quo non saginabantur, aut mollescebant corpora, sed alebantur tantum,& ad alacritatem & robur proficiebant. Et vestis iis simplex ac tenuis, & corporum mǒtui idonea, ad genua tantum, non ultra dimissa: ipsæque in publico incedebant facie retecta: fœminæ verò viris nuptæ pallà longiore ad pedes defluente amiciebantur, & non nisi facie tectà prodibant in publicum. Nec erat in veste & cibo inter pauperes & divites, inter imos & summos utroque in sexu ullum discrimen, quamdiu instituta Lycurgi valebant.De hac sexus fœminini educatione præclarè Cicero Tuscul. quæst. lib II. *Illi qui Græciæ formam rerumpublicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt: quod Spartiatæ etiam in fœminas transtulerunt, quæ cæteris in urbibus mollissimo cultu parietum umbris occuluntur: illi autem voluerunt nihil horum simile esse apud Lacænas virgines, quibus magis palæstra, eurotas, sol, pulvis, labor, militia studio est, quàm fertilitas barbara. Ergo*

 his

his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquàm: feriuntur, impelluntur, abjiciuntur, cadunt: & ipse labor quasi callum obducit dolori. Prolixius Xenophon & Plutarchus: & eleganter Propertius elegiar. lib. III.

Multa tuæ, Sparte, miramur jura palæstræ,
Sed mage virginei tot bona gymnasii:
Quod non infames exercet corpore laudes,
Inter luctantes nuda puella viros,
Cum pila veloces fallit per brachia jactus,
Increpat & versi clavis adunca trochi.
Pulverulentaque ad extremas stat fœmina metas,
Et patitur duro vulnera pancratio.
Nunc ligat ad cæstum gaudentia brachia loris,
Missile nunc disci pondus in orbe rotat.

Et Lycurgus instituti hujus autor interrogatus, cur corpora virginum cursu, luctà, disci & jaculi jactu exerceret, Græcè his verbis respondit: ἵνα ἡ τῶν γεννωμένων ῥίζωσις ἰσχυρὰν ἐν ἰσχύροις σώμασιν ἀρχὴν λαβοῦσα καλῶς βλαστά-

νῃ·

νῃ· αὐταί τε μετὰ ῥώμης τοὺς τόκους ὑπομένουσαι ῥαδίως τε ἅμα καὶ καλῶς ἀγωνίζωνται πρὸς τὰς ὠδῖνας· καὶ εἴ τις ἀνάγκη γένοιτο, δυνώνται ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τέκνων, καὶ τῆς πατρίδος μάχεσθαι. *Vt*, inquit, *in validis corporibus fœtus validas agens radices pulchrè adolescat, ipsæque deinde mulieres robore in partu fieta dolores facilè sustineant ac superent: utque, si ita necessitas tulerit, pro se & liberis & patriâ possint pugnare.* Reprehendentibus verò quibusdam virginum in pompis solennibus nudationem causamque ejus quærentibus, ἵνα (ἔφη) τὰ αὐτὰ τοῖς ἀνδράσιν ἐπιτηδεύουσαι μηδὲν μεῖον ἔχωσι, μήτε κατὰ σώματος ἰσχὺν καὶ ὑγίειαν, μήτε κατὰ ψυχῆς φιλοτιμίαν καὶ ἀρετήν· δόξης δὲ τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς ὑπερφρονῶσιν. *Vt*, inquit, *eadem cum viris exercentes studia, neque corporis viribus & sanitate, neque animi contentione & virtute iis cedant, multitudinisque de se opinionem despiciant.* Sed turbant heic, aut turbare videntur nonnihil Plato & Aristoteles, uterque vir summus. Nam ille libro I de legibus culpat rempublicam Spartanam ob licentiam fœminarum, & libro VII culpam hanc Lycurgo legislatori tribuere

videtur. Aristoteles verò polit. libro II cap. VII multò apertius hoc facit. Lycurgum enim ait voluisse quidem totam civitatem esse καρτερικὴν, tolerantem ac temperantem,& id præclarè in viris esse assecutum, sed in fœminis non item: eas enim vivere Lacedæmone intemperantissimè, & in summâ luxuriâ, atque ita mediam civitatis partem esse valdè vitiosam: additque deinde, vulgò dici, conatum quidem esse Lycurgum etiam fœminas sub obsequium legum suarum cogere, sed cum illæ se objicerent, à conatu destitisse: fœminas autem multò ante Lycurgum in possessionem licentiæ istius venisse, cum mariti assiduis bellis occupati reipublicæ gratiâ domo ut plurimum abessent, & curam omnem rei familiaris uxoribus commissam relinquere necessum haberent: unde factum, ut eos vicissim indulgere hisce, & aliquid licentiæ ac imperii permittere oportuerit: atque ita porrò potentiam fœminarum cum luxu & lasciviâ crevisse, viris ab uxoribus jugum esse impositum: hinc vitia quoque alia in istam rempublicam defluxisse. Hanc quæstionem discutere non est loci hujus: fiet fortè alibi. Satis nunc fuerit, respondisse, totum hoc, quod dicunt Plato & Aristoteles, ad

pucl-

puellas & virgines non pertinere, ſed ad fœminas tantũ viris jam denuptas. Nam illas ſic educatas, & hujuſmodi diſciplinæ ſubjectas fuiſſe, cujuſmodi antè expoſita eſt, eamque rationem ad ultima civitatis Laconicæ tempora duraſſe, nemo negare poteſt; nec id Plato & Ariſtoteles inficiantur, ſed tantum de fœminis loquuntur maritatis.

Leges Lycurgi de Nuptiis & Matrimoniis.

SAtis de iis, qui juniorum nomine cenſebantur. Quæ ſequuntur, ad ætatem matrimonio, & gerendæ reipublicæ maturam pertinent. Eam ætatẽ cæpiſſe in maribus ab anno vitæ xxx, ob magnas rationes mihi quidem dubium non eſt: in ſexu altero initium habuiſſe à xx, veroſimillimum exiſtimo. De nuptiis quidem ſic ſtatuiſſe Lycurgum ferunt, ne ante ætatis robur inire eas liceret, & cauſam addidiſſe ut ex validis validi liberi gignerentur, nec ex infirmis ac immaturis infirma proles ſuſciperetur. Quò & cætera inſtituta ejus de matrimoniis relata fuiſſe videntur. Qualia erant hæc, ut ſponſæ à ſponſis ſine dote peterentur, ut pares cum paribus ſe jungerent, ut ſponſæ expeterentur & ante alias probarentur,

quæ essent ingeniosæ, animosæ, minimè inertes, corporibus pulchræ, agiles, robustæ, quales in gymnicis certaminibus maximè spectari & cognosci poterant: ut proci virgines nubiles, quas jungere sibi cupiebant, raperent, (invitas an volentes, & jam ante matrimonium pactas, incertum; quanquàm hoc quàm illud magis verosimile:) deinde ut raptam aliquam pronuba abduceret, & caput ejus circumtonderet ad cutem usque, ac virili veste & calceamentis indutam in torum rudem reclinaret, relinqueretque solam sine lumine: ad eam verò sponsus, haudquaquàm ebrius, ac delicatis epulis benè pastus, sed in phiditiis more solito parcè cœnatus sobriusque, latenter & velut furtim ingrederetur, & cingulum sponsæ solveret, & cum eâ sublatâ in lectum genialem se conjiceret: nec diu in complexu ejus moratus, clàm rursum è thalamo egressus dormitum concederet ad juvenes sodales, quibuscum cubare ex lege consueverat: atque hoc non semel tantummodò faceret, sed sæpè ac diu, transigeretque cum coætaneis suis dies ac noctes, ad sponsam verò itaret verecundè & cautè, quasi præ pudore metuens, ne quis ex familia ingressum egressumque suum persentisceret,

tisceret, sponsa quoque solerter ei subserviente, & opportunam sese præbente, ut nesciis aliis in tempore ipsi ambo inter se congrederentur. Sic enim censebat sapiens legislator, eo modo congredientes, nec diu & ad satietatem ac lassitudinem corpora miscentes, coituros esse ferventius & validius, & melius valetudini suæ consulturos, magisque corporibus fœcundos ac in amore recentes perpetuò futuros, semperque desiderii concubitus & complexus mutui aculeum servaturos, & fastidio ac languore ex Venere immodicâ & intemperante haudquaquàm laboraturos. Simul verò idem legislator hunc morem velut exercitium temperantiæ castimoniæque novis nuptis esse voluit. Nec enim solum nuptiarum tempore, & quod nuptiis proximum erat, sed etiam multò pòst hæc observabantur, ut nonnulli quoque ante genitos liberos mariti ad uxores suas interdiu non ventitarent. Atque ad hæc instituta pertinent apophthegmata Lycurgi de nuptiis, & totâ re uxoriâ, recitata à Plutarcho in libello dicato apophthegmatis Laconicis: pertinent etiam, quæ scribit Xenophon initio libri de republicâ Lacedæmoniorum. Quemadmodum autem Lycurgus certos ætatis annos defi-

definivit utrique sexui, intra quos inire conjugia fas non esset, ne ex immaturis parentibus infirmi liberi ederentur, nec ipsorum juvenum ac virginum arbitrio desideriove id reliquit, (nam non tam parentibus ipsis quàm civitati gigni educarique sobolem volebat,) sic etiam annos præfinivit, ultra quos differre conjugium viris impunè non permitteretur, ne inter frequentia bella & casus alios fortè oborientes, & fatales civium mortes sufficiens copia sobolis in decedentium locum succrescentis, Mavortiam civitatem destitueret. Nam qui ultra justum tempus cœlibes manebant, eos variâ ignominià jussit affici velut legum contemptores, & patriæ salutem susque deque habentes. Voluit enim ut hyeme mediâ, imperante magistratu, nudi forum obirent, & in se compositam cantilenam canerent, eaque juste se pœnas dare, quòd legibus non parerent, faterentur: ut spectaculis certaminum gymnicorum arcerentur: ut honorum, quos juvenes senibus Spartę debebant, participes haud essent. Quorum omnium testis locuples est Plutarchus. Annum cœlibatui impuni determinatum nec apud Plutarchum, nec apud quenquam scriptorum veterum reperio. Ex Platone, in libris ejus IIII

& VI

& vi de legibus, ubi de matrimonio agit, & de cœlibum pœnâ, annum vitæ xxxv fuiſſe conjecto. Philoſophus enim hic in tota diſputatione de legibus in inſtituta Lycurgi alterum quaſi oculum defixum habuit, multaque ad exemplar eorum in republica illa ſua, cui leges ſcribere voluit, effinxit: cujuſmodi ſunt de agro dividendo, de poſſeſſionibus in uſum communem, quando opus, conferendis de æqualitate, quantum res præſens queat ferre, ſervanda, de virginum dote in contrahendis connubiis non ſpectanda, de ſponſa ex virtute æſtimanda, de cœlibum pœna, de legibus haud temerè mutandis, de obſequio prompto legibus præſtando, de legum violatoribus ſeverè puniendis, & alia his ſimilia. Adhæc Lycurgus viro uni non niſi unam habere conjugem uno tempore permiſit: adulteria in civitate Laconica prorſus nulla fuêre audita, nec de eorum pœnis lex ulla à Lycurgo ſcripta, quia in viros ex præſcripto ipſius educatos crimen id cadere non poſſe credebatur. Inter parentes & liberos, omneſque adſcendentes & deſcendentes, inter fratres & ſorores iiſdem parentibus duobus natos, inter fratrem & ſororem conſanguineam connubia vetita: cum ſorore auté uterina,

rina, si Philoni Iudæo credimus, concessa, cum sororis & fratris filiâ, & cum cæteris agnatis cognatisque omnibus, denique cum qualibet Lacænâ conjugio matura etiam permissa. An verò quoque cum peregrina, id videtur dubium. Existimo ego, impune id fuisse, si quis cum ea contraheret, sed non legitimum, ac à scopo Lycurgi aberrans. Nam prolis causa cum validis & laborum patientibus Lacænis matrimonia contrahi Lycurgus voluit, & peregrinis moribus vitiari instituta Laconica vetuit. Vt verò licuisse sine pœna putem, quod dixi, lex facit, quam Plutarchus in Agide recitat, pervetustam eam vocans, quæ prohibebat Heraclidas, qui regum gentiles erant, è peregrinis fœminis filios gignere, pœnamque capitis intentabat relictâ Spartâ ad exteros habitandi ergò concedentibus: quorum criminum reum Leonidam regem Cleomenis postremi regis ex gente Heraclidarum patrem Lysander ephorus faciebat. Nam si solis Heraclidis lex ea posita fuit, cæteros Spartanos, qui Heraclidæ non erant, non obligasse videtur. Quæ licet vetusta illic dicatur, tamen post Lycurgum natam esse facilè crediderim, cum peregrinorum consuetudo cum Spartanis cœpisset inolescere;

latam

latam autem ab aliquo, qui genus regium à peregrino ſanguine illibatum conſervare voluerit, ne peregrinæ indolis aliquid haberent, qui Spartæ regnum aliquando poſſent inire. Quod ſi verum, veroſimile etiam fuerit, regum familiâ ortos extra gentem Heraclidarum non enupſiſſe. Illud verò in claſſe hac legum de matrimoniis ab honeſtate & more Chriſtiano prorſus abhorret, quod legiſlator Lycurgus, teſte ſummo autore Xenophonte, & idem affirmante Plutarcho, copiam fecit marito debili aut effœto uxorem juvenculam ac vegetam permittendi viro alteri ſibi probato, ad implendum ejus uterum, & id, quod naſceretur ex concubitu tali, ſuſcipiendi habendique pro ſuo: item quòd fas idem eſſe cenſuit, virum ætate ac viribus vegetum, averſantem autem uxorem ſuam, & tamen cupidum prolis, petere à viro altero conjugem ejus fœcundam, prolemque ex eâ ſuſcipere. Excepti tamen his legibus fœdis reges, & regum liberi, ut exempla in hiſtoriis docent. Velamen verò huic fœditati quæſitũ, quòd inſtituta iſta augendo bonorum & fortium civium numero, & avertendis divortiis, atque incommodis aliis eſſe viderentur. Singulare eſt, & ſine alio exem-

exemplo apud Spartanos, quod de Anaxandridâ rege Leontis filio ab Herodoto memoriæ proditum eſt. Is enim ſolus Spartiatarum duas ſimul uxores habuit, & ex utraque liberos genuit legitimos, qui regnum Spartæ tenuerunt. Hoc verò ille commiſit non obſecutus cupidini ſuæ, ut ſolent qui contra leges delinquunt, ſed invitus obſequens voluntati civitatis. Nam cum uxorem haberet unicè ſibi caram, filiam ſororis ſuæ, ut perhibet Horodotus, & ex ea liberos non ſuſciperet, nomine civitatis monitus ab ephoris fuit, ut conjugem aliam non ſterilem duceret, ne ſtemma Euryſthenis, quod in capite ipſius ob ſteriles nuptias periclitari videbatur, deficeret. Et, cum amore conjugis, quam nihil deliquiſſe dicebat, cur divortii ignominia eſſet afficienda, facturum ſe hoc negaret, reverſi ad eum ephori cum ſenatu, quo cum conſilium ceperant, comminati ſunt, ni ſibi & reipubl. morem gereret, & retentâ conjuge, quam amabat, alteram ei ſuperinduceret, liberiſque gignendis daret operam, aliquid in ipſum ſtatutum iri, quod ipſi futurum eſſet haud gratum. Tum cedens poſtulato adſcivit conjugem alteram, & Cleomenem ex eâ genuit. Sed accidit paulò poſt ſecundis nuptiis jam con-

confectis priorem quoque conjugem, quæ sterilis credebatur, prægnantem ex eo fieri, & coram ephoris filium edere Doricum, & duos post hunc, Leonidam & Cleombrotum. Ita genitis Anaxandridæ quatuor filiis, ipsoque vita defuncto, Cleomenes, quanquam pravi ingenii, ob primogenituram, secundum leges patri in regnum successit. Eo autem sine liberis maribus tandem extincto, & Dorieo post varios casus ante eum sine prole è vivis sublato, regnum accepit Leonides regum fortissimus, qui contra Xerxem depugnans cum Spartiatis suis ad Thermopylas occubuit, & hæredem filium reliquit Plistarchum adhuc minorennem: cujus tutelam gessit Pausanias Cleombroti filius in historiis celebris, Græcorum dux ad Platæam, ubi Mardonius ex sorore Xerxis natus cum toto Persarum exercitu cæsus fuit. Cumque regno vix inito Plistarchus quoque ἄπαις fato cessisset, successorem accepit Pausaniæ tutoris sui filium Plistoanactem, ex quo reges Eurysthenidæ longâ serie ad ultimum Cleomenem descenderunt. Sed revoco me, ultra metam heic evagatus. In civitate Spartanâ autore Lycurgo in more positum fuit, à viris bonis amari pueros: sed

nihil in amore eo erat turpe: imò flagitiosum putabatur, ut ait Xenophon, si amans amasii corpus appeteret, eratque par sanctimonia in conversatione amantis cum amasio ac esse solet in consuetudine parentum cum liberis, & fratrum cum fratribus. Cæteroqui perarcta erat familiaritas & necessitudo inter amatorem & amatum, & affectus illius erga hunc non frigidus aut iners. Deligebat autem quisque, quem diligeret, in quo indolem animadvertebat elucescere egregiam, ejusque animum magis quàm corpus amore complectebatur, atque hoc operam dabat, ut eum blandiendo, monendo, hortando, corripiendo redderet quàm optimum, & civem civitati fingeret præstantissimum: ideoque sectabatur eum assiduò, & dicta factaque ejus observabat, laudabat, reprehendebat. Ex moribus & profectu amati studium & affectus & vita amantis æstimabatur, & si quid peccaret amasius, id amanti imputabatur, & cogebatur hic pro eo sæpe pœnas dare, ut ex Æliano discimus. Atque hic amor rivales non recusabat, nec æmulatio odium aut simultatem secum trahebat. Et simili modo matronæ virtutis & boni publici amantes puellas venustas & indolis præclaræ deamabant, ac

idem

idem illis studium impendebant haud invitis puellarum parentibus. Ad hæc, quemadmodum iis, qui virili ætate minores erant, rempublicam attingere non licebat, ita iidem de rebus quoque privatis contendere in foro ac judicio prohibebantur, cogebanturque per cognatos aliosve majorennes eas expedire. Sed nec viris in foro obversari, nisi quid magnæ rei id posceret, & litigantes alios apud judices auscultare, quod hominum otiosorum & curiosorum esse videbatur, satis honestum ex institutis Lycurgi putabatur. Otium quidem honestum ac quietem Lycurgus virilem ætatem ingressis domi in pace agentibus concesserat, & vacationem ab exercitiis laboriosis tribuerat: sed inertes eos agere, & boni publici securos haud quaquàm voluerat; jusserat verò, ut maximam diei partem in publicis conventibus, gymnasiis, λέσχαις, quas dicebant, in quibus modestè & decenter viri graves coibant, & de republicâ sermones conferebant, versarentur. In congressibus istis sermocinando tempus traducentes ut plurimum honesta laudabant, vituperabant turpia, his jocos & risus adspergebant condimenti loco, qui tamen ad admonitionem aliquam, aut correctionem ap-

positam, dirigebantur. Nulla autem mentio fiebat de rebus ad quæstum, aut negocia forensia pertinentibus. Nec verò leges Lycurgi permittebant cives liberos Lacones rebus vilibus occupari, opificia ulla tractare, mercaturæ dare operam, rus manibus suis colere, sed legislator omnia illa ad Helotas aliosque servos traduxerat: cives autem tantum rempublicam curare, & belli negociis, armisque tractandis vacare & animos intendere voluit. Itaque arma conficere, & quicquid bellum requirebat, servorum etiam erat, uti autem iis liberorum Laconum fuit. Quod secus apud alios Græcos habebat. Nam apud eos, qui domi opificiis & negociis aliis vacabant, si bellum existeret, aut in expeditionem eundum esset, sepositis ad tempus illis arma sumebant. Lacones verò, qui nihil aliud agere & curare domi solebant, in armis exercitati, & rem militarem meditati, & publicis in curis versati ad bellum exibant. Idcircò in expeditionibus communibus in quas socii eorum numerosas copias sufficiebant, soli Lacones plus verorum militum, artium belli peritorum, quàm omnes socii, præstabant. Quod murmurantibus sociis, & multitudinem suam jactantibus, indignumque dicentibus,

sequi

ſequi ſe ſub ſignis pauculos Lacones, ut oſtenderet Ageſilaus, & eorum ſupercilium deprimeret, cum imperator exercitus eſſet in Bœotiâ, primum ſecedere ſocios à Lacedæmoniis juſſit, deinde imperavit ſurgere primum figulos, mox fabros ærarios, pòſt fabros lignarios, & ex ordine opifices & artifices reliquos: quo facto, apparuit univerſos ferè erectos ſtare ſocios, ex Lacedæmoniis idem quoque facere juſſis ſurgere omninò neminem. Tum verò ridens Ageſilaus, videtiſne, inquiebat, ô ſocii, quantò nos plures ſimus milites quàm vos? Præter hæc vetuit Lycurgus peregrinari cives ſuos, ne contagium peregrinorum morum velut peſtem inſtitutorum ſuorum contraherent, & ſi quis ſedes peregrè figeret, ac pòſt domum rediret, eum capite plectendum cenſuit. Peregrinos quoque noluit frequentes Spartam ventitare, & illic commorari, ne conſuetudine ſuâ inficerent cives, & ab inſtitutis patriis abducerent, faſtidiumve horum iis affricarent. Et cur peregrini deſiderarent frequentare eam civitatem, & commerciis illic operam dare, ubi artificiorum & mercium ſuarum, ut dictum antè, nullus erat uſus? inprimis ex quâ aurum & argentum, quorum gratiâ per mare per ter-

ras homines curſitant, & ad ignota ſibi ſydera penetrant, erant proſcripta: in quâ eorum poſſeſſio, ſi fortè apud civem reperta eſſet, uſque ad captas à Lyſandro Athenas capitalis criminis loco habita fuit, ut in inſtitutis Laconicis docet, & exemplo Thoracis in vitâ Lyſandri demonſtrat Plutarchus: in quâ ferrum auro & argento præferebatur, & unde præter ferream aut ex corio ſignatam pecuniam nulla exportari poterat. Denique ita comparatum moribus Lacedæmone fuit, ut magis contagium peregrinorum & vitioſorum morum quàm peſtiferi corporum morbi procul à civitate ſubmoveretur. Quo & illud pertinebat, quòd actiones comicæ & tragicæ, quæ malorum morum & peſſimorum ſcelerum exempla ponebant ob oculos, & irritamenta deſidiorum ſimilium eſſe poterant, nullæ illic permitterentur: quodque aliarum civitatum mores & leges laudare, ut docet Demoſthenes impune haud liceret. Pictores, ſtatuarios, è cera hominum vultus ducentes, nullos apud ſe Lacones ferebant; mercaturam parandarum opum cauſa omninò vilem & ſordidam putabant, ut à Lycurgo erant edocti; oratoriam artem, ut multiloquam & fucoſam, & ad fallendum comparatam,

aver-

averſabantur; unam diſciplinam optimam & præſtantiſſimam exiſtimabant, eamque impensè excolebant, quâ docentur homines benè parêre, & benè imperare: & certum hoc habebant, qui benè parêre non didiciſſet, & aſſuevisſet, eum imperare quoque rectè non poſſe. Breviter & argutè dicere, cavillari, cum gratiâ & gravitate jocari, in laude apud eos erat, eaque facultate, ut jam antè dictum, à pueris quippe in ea exerciti, ante omnes Græcos & barbaros valere credebantur. Iuniores in leges inquirere, omninò illicitum: nec ſenioribus id temerè facere permiſſum. Novas tamen leges veteribus additas nonnunquàm poſcente re, aut ſtimulante potentum libidine, ex hiſtoriâ conſtat. In more fuit poſitum Lacedæmone ab Ægyptiis accepto, ut filii parentibus in miniſteriis ſeu officii generibus ſuccederent, præcones ſcilicet præconibus, tibicines tibicinibus, coqui coquis, ut ſcribit Herodotus: à quo more haud facile recedebatur, ſi modò filii parentibus ſuperſtites officiis idonei eſſent. Inter vitia ebrietas cenſebatur turpiſſimum, incitamen aliorum complurium vitiorum maximum, aut incendium eorum pernicioſiſſimum, & fomes fæcundiſſimus. De quo Plato
 opti-

optimè libro primo de legibus sub persona Megilli Lacedæmonii: *Quod omnes homines summoperè in voluptates vehementissimas, atque in petulantiam & insaniam trahit, id ab universâ regione lex nostra exterminavit: nec in agris, nec in urbibus quas Spartani habent, compotationes cernas, sed nec compotationibus conjuncta, quibus ad omnem voluptatem movemur. Nec ullus est, qui alicui ebrietate lascivienti obvius factus non maximâ eum pœnâ statim afficiat, ita ut nec Bacchanalium tempus ad impunitatem prodesse ebrio queat.* Hactenus ille. Quam fœdam turpitudinem ut profligarent à republicâ suâ Lacones, inebriabant servos suos, & ebrios ineptientesque in convivia introductos junioribus ostendebant, ut aversari & odisse pestem hanc corporum & animorum, ut loquitur Xenophon, & post eum Plato, discerent, ac ultra sitim non bibere consuescerent. In cæteris Græciæ urbibus, inquit Xenophon, mali cum bonis eodem foro utuntur, cum iis sæpe sedent, sæpe ludunt, si velint, & satis habetur, si mali tantummodo dicantur. At Lacedæmone rubori foret viro bono, malum sub eodem secum tabernaculo degere, aut in palæstra concertatorem eum admittere, aut pi-

lã ſecum ludere: in choris etiam homo vitioſus in loca poſtrema & probroſa rejicitur. Ignavi ibidem, id eſt, inertes in faciendis iis, quæ leges requirunt, ignominioſi cenſebantur, nec ad honores ullos admittebantur, nec eo honore, quo alioqui par erat, etiam in ætate provectâ à junioribus afficiebantur. Vſu quoque receptum, neſcio an lege ſancitum, ſi vir vitæ turpis conſilium aliquod utile, ac reipublicæ profuturum fortunâ titubante aut difficili reperiſſet, hoc ipſe in medium non proferret, ſed viro bono proferendum exponeret, aut ſi jam edidiſſet, ut alteri id repetendum demandaretur, atque ita ſecundum hoc ipſum decerneretur. Pudebat enim Lacones, non boni nominis virum velut autorem decreto ſuo inſcribere. Anulum ferreum loco aurei aut argentei, ornatus gratiâ, in digito geſtare Laconibus uſitatum. Ad poſteriora ſæcula pertinuit, quibus ſenſim Lycurgi inſtituta exolevêre, cum ἄτιμον eſſe, hoc eſt, ad gerendam rempublicam non admitti, qui ob fortunæ tenuitatem ferendis phiditiorum ſumptibus in lege præſcriptis par non eſſet: cujuſmodi defectus contra Lycurgi mentem complura reipublicæ obrepsêre, quod dicemus infrà. Teſtamentum ſcribere civi-

bus Spartanis licuiſſe, ex Ariſtotelis diſputatione de republicâ Laconicâ, ubi de prolapſa poſſeſſionum æqualitate, & de filiabus ἐπικλήροις, agit libro polit. II. capite VII, & ex Plutarcho in vitâ Agidis regis eo nomine poſtremi, ubi perniciosam legem Epitadei ephori recitat, edocemur. Ille enim dandi poſſeſſiones ſuas, & relinquendi, cui quis velit, jus memorat, quorum poſterius non niſi per teſtamentum fieri poterat: & paulo pòſt ſubjungit, licuiſſe patri filiam habenti ἐπίκληρον, quæ ſola ipſi hæres eſſet futura, eam nuptum dare, cui vellet: & ſi ſine teſtamento decederet, hærede alio non nuncupato, genero fas fuiſſe, dotales res in eum conferre, in quem libêret. Hic enim verus ſenſus eſt loci illius perquàm obſcuri. Et quidem verba ibi ſic ordinata ſunt, ut culpa prolapſæ æqualitatis bonorum in Lycurgum legum Laconicarum autorem conferri à philoſopho videatur. In quo lapſum eſſe philoſophum ſtudio reprehendendæ Lycurgi nomotheſiæ, & quia in rhetris ita ſcriptum fortè legerat, ſuſpicari quis poterit, in ea intuens, quæ hac de re Plutarchus in Agide ſcribit. Ait enim Epitadeum quendam, virum in civitate præpotentem, ſed moribus acerbis & moroſis, extitiſſe Spar-

tæ, & cum discors ageret cum filio, cui relinquenda hæreditas erat, ephorum creatum legem promulgasse, (rhetram vocat Plutarchus,) & ope aliorum, hominum avaritiâ stimulatorum, pertulisse hujus sententiæ, licere cuivis res suas, agrique sortem, quod antè per leges Lycurgi non licuerat, vel donare alteri dum viveret, vel testamento relinquere, cuicunque vellet: atque hoc fecisse eum dicit indulgentem iræ privatæ in filium, sed hoc facto optimum ordinem in republicâ, institutum scilicet Lycurgi de sortibus agrorum conservandis, & ad hæredes liberos transmittendis, esse convulsum, indeque vitia varia, & ruinam civitatis fuisse secutam. Plutarchus ergò non Lycurgo, sed Epitadeo culpam eam assignat, & Aristoteli hac in parte contradicit: verum tenebras rei offundit, quòd, quo tempore vixerit, & perniciosam hanc legem in rempublicam Spartanam induxerit turbulentus hic ephorus, non aperit: etsi conjectare liceat ex ordine expositionis, post captas à Lysandro Athenas, aurumque & argentum, opumque desiderium Spartæ illatum hoc accidisse. Nam opibus cum earum cupidine in urbem importatis, tamen ordinem sortium, & jus hæreditatis à patribus

tribus in filios derivari solitum, utcunque in civitate reliquum mansisse usque ad hanc legem ab Epitadeo latam, ex ipsa hac narratione conspicuum fieri quis negaverit? Hoc verò evidenter liquet, ab utroque autore testamentorum usum in civitate Spartanâ fuisse, demonstrari: quod probare propositi mei hoc loco fuit.

Ius succedendi in bona defunctorum.

HEreditatum jus seu successionum in bona defunctorum, quale apud Spartanos fuerit, breviter nunc aperiendum. In parentum fato cedentium res filios hæredes vocatos esse ex rhetris Lycurgi, si filii superessent, dubium non est. Filiæ enim sine dote nuptui dabantur. Si filii plures quàm unus morienti patri superstites essent, id quod accidebat utplurimum, sors agri debebatur soli natu maximo, aut filio ejus, si ipse ante patrem decessisset. Nam primogenitis & eorum liberis maribus natu maximis magnam prærogativam, ac jus præcipuum fuisse in adipiscendis hæreditatibus in totâ civitate Spartanâ, notissimum est, & comparet hoc maximè in familiis duabus regiis. Harum enim possessiones regno cohærentes & regni proprias ad tuendum statum regalem regi-

regibus à Lycurgo assignatas eandem rationem juris in successione cum sortibus privatorum habuisse, tam liquidum mihi est, ut ambigere de eo non possim. Id verò jus exponemus infrà, cum de regibus rursum dicemus. Huc facit & Plutarchi ille locus in Agide, quem antè adduxi. Nam disertè illic perhibetur, familiarum possessiones Lycurgum definivisse, & voluisse earum numerum eundem servari in successionibus, hac ratione, ut sortem suam filio pater relinqueret, atque hunc ordinem & æqualitatem quoquo modo incolumem permansisse, haud parvo civitatis bono, fuisse verò hæc lege Epitadei malo publico confusa. Ex hoc enim fonte ostendit Plutarchus, derivatam esse possessionum enormem inæqualitatem, sortesque & opes reliquas ad paucos potentes dejectis cæteris pervenisse, maximamque civium multitudinem cum penuriâ conflictavisse, & molestissimè fortunam hanc suam tulisse, ægreque mandatis superiorum paruisse, ac officium debitum reipublicæ præstitisse, divites autem summâ invidiâ flagrasse. Et hanc causam dicit fuisse Agidi regi juveni studii flagrantis restituendæ in pristinam formam à Lycurgo quondam institutam reipublicæ. Aristoteles alias quoque

quoq; causas inæqualitati possessionum, abundantiæ scilicet opibusq; pauciorũ, & egestati multitudinis, assignat. Iam ad institutum denuò redeundum. Ex pluribus filiis demortui, sorte agri primogenito ejusve locũ tenenti relictâ, reliqui, quod ratio ipsa suggerit, in facultates alias, quæ magnæ esse temporibus priscis non poterant, cum primogenito succedebant: & ii si multi essent, portiones nõ magnas capiebant: & hæ portiones divisæ inter hæredes eorum, nisi accessio aliqua aliundè existeret, adhuc minores fiebant. Quò pertinere nõ dubium verba illa Aristotelis dicentis: *καί τοι φανερὸν, ὅτι πολλῶν γινομένων, τῆς δὲ χώρας οὕτω διῃρημένης, ἀναγκαῖον πολλοὺς γίνεσθαι πένητας.* *Manente*, inquit, *agri illâ divisione, generatis multis filiis, necessum est multos pauperes fieri.* Et demonstrat eodem colo philosophus, in ferendis legibus secum pugnasse Lycurgum, qui *πολυτεκνίαν* honori & commodo suis civibus esse voluerit ad civitatem populosiorem reddendam, & conservari sortium numerum atque ordinem, retinerique possessionum æqualitatem jusserit: Simul enim ea subsistere non posse videntur. Quæ cum scriberet magnus vir, Lycurgum carpens, de coloniis non vide-

videtur cogitasse, quarum deductione levari civitatem multitudine, si qua justâ major esset, & simul tenuiorum penuriæ succurri potuisse, non est ignotum. Vsam autem hoc remedio civitatem re postulante, historiæ nos docent. Reliqua dicamus. Si defuncto liberi mares non essent, essent autem filiæ, earum natu maxima sola sortem capiebat, reliquæ cum ea in facultates cæteras admittebantur: aut si una tantum filia esset, hæc in omnes res patris succedebat, dicebaturque ἐπίκληρος, ut etiam in civitate Atticâ, quæ cohæredem non habebat, non admittebat: eademque à procis, præsertim cum opum cupido in civitatem invasisset, certatim, magnaque contentione petebatur, ut judicum disceptatione & decreto interposito interdum fuerit opus. Quod si patre vivo jam nubilis virgo ἐπίκληρος esset, is eam viro tradebat, cui volebat, ut ex Aristotele jam antè in alium finem diximus: & si ante generum non scripto testamento, ac hærede nominato pater moreretur, gener res dotales tribuebat, cui libebat. Sic enim præ se ferunt verba philosophi. Νῦν δ' ἔξεστι, inquit de patre loquens, δοῦναί τε τὴν ἐπίκληρον, ὅτῳ ἂν βούληται,

ται, κἂν ἀποθάνῃ μὴ διαθέμενος, ὃν ἂν καταλίπῃ κληρονόμον, οὗτος ᾧ ἂν θέλῃ δίδωσι. Gener ſcilicet à morte uxoris ἐπικλήρου (ea enim viva, domina manebat rerum ſuarum) cui placebat, largiebatur res dotales (credo ex lege Epitadei, quæ in uſu erat tempore Ariſtotelis) ſive filio aut filiæ, ſive propinquo, ſive extero, id eſt, ab ea familia alieno. Si liberos deſcendentes, filios, filias, nepotes, neptes, moriens inteſtatus non relinqueret, vocabantur ad adeundam hæreditatem fratres aut ſorores ſuperſtites, aut eorum filii filiæve, nepotes aut neptes: ſi fratres ſororeſve deceſſiſſent, ſemper habebatur ratio proximitatis, & mares, aut è maribus geniti aut genitæ cæteris prǽferebantur: proximior autē intelligebatur, qui nativitate prior erat, & qui ex eo deſcendebat. Qui teſtati moriebantur, ſua legabant pro libitu, modò ne quid contra ſortis jus, de quo diximus, quod ad rethram Epitadei utcunq; integrum manſiſſe, ſuprà ex Plutarcho retulimus. Liberos autem ante legem Epitadei an prætcrire in rebus extra ſortem licuerit, incertum: ut credam licuiſſe, inducere animum haud facilè poſſum. Durum enim hoc, & dictamini naturæ adverſum.

Epita-

Epitadeus odio filii omnia turbavit, eoque ipso mala multa & magna invexit in rempublicam, ut prius dictum.

De opulentiâ & potentiâ fœminarum Laconicarum.

AN ei quoque debeatur id, quod in vitiis reipublicæ hujus recitat & reprehendit Aristoteles de fœminarum opulentiâ, & hinc existente earum potentiâ, & de reliqua etiam in viris possessionum inæqualitate, in medio relinquo, aliisque viris eruditis, & antiquitatum peritis discutiendum & censendum permitto. Hoc tantum dicere habeo, satis liquidum esse, & inæqualitatem facultatum, & fœminarum opulentiam potentiamque contra mentem & scopum Lycurgi in republicâ hac inolevisse. Potentiam quidem fœminarum maturè satis locum habere cæpisse, demonstrat apophthegma illud celebre uxoris Leonidæ regis ad Thermopylas à Xerxe cæsi, cui nomen Gorgo: quam ajunt, cum peregrina mulier ei diceret, vos solæ Lacænæ viris vestris imperatis, respondisse velut confitentem id quod objiciebatur, solæ quippe nos viros parimus. De luxu & insolentia earum cum Aristotele testatur quoque Plato: de opum copiâ & potentiâ

etiam ipse Plutarchus, quanquam Aristoteli contradicens de culpa Lycurgi. Nam matrem & aviam Agidis in ea familia regis ultimi, à collegâ Cleomene interempti, opulentissimas fuisse, & Agidem molliter & in summis delitiis educasse memorat: & tamen eundem Agidem jam regnum adeptum, & luxum opesque fastidientem, atque ad revocanda in usum Lycurgi instituta connitentem, easdem illas velut mutatâ mente in proposito bono animasse & extimulasse, & consilia ejus pro more Lacænarum, reipublicæ quoque curis se miscentium, apud alios tum viros tum fœminas, quæ isto tempore & opes magnas tenerent, & apud maritos plurimum possent, affirmat adjuvisse. Testantur quoque alii. Aristotelis locus totus illustris est, quo vitia exponit reipublicæ Laconicæ, & Lycurgum negligentiæ aut inscitiæ arguit, notatus à me supra, & quasi digito tantum monstratus, heic verò repetendus & recitandus plenius. Dicit ibi, mulierum licentiam, quam Lacænis tribuit, & reip. instituto, & bonis civitatis legibus officere. *Nam*, inquit, *ut familiæ partes duæ sunt, vir & mulier, sic ferè existimandum, civitatem quoque bifariam esse divisam in virorum & mulierum multitudinem.*

Ita

Ita porrò in quibus rebuspublicis ea, quæ ad mulieres spectant, vitiose habent, putandum, civitatis parti mediæ per leges non esse bene consultum: quod illic accidit. Nam cum legislatori constitutum esset, totam civitatem fortem ac laborum tolerantem facere, in viris quidem præclarè id præstitisse manifestum est, sed in fœminis haudquaquàm. Hæ enim vivunt, inquit, *intemperanter in omni luxu & deliciis. Quapropter necessum est, in hujusmodi repub. divitias in honore esse, maximè si fœminæ ibi multum poßint: quemadmodum ferè evênit in gentibus bellicosis, & rei militari deditis, præterquàm apud Gallos.* Et post pauca. *Itaque id fit apud Spartanos, in quorum imperio multa administrantur aut diriguntur à mulieribus. Quanquàm quid interest, utrum mulieres imperant, an ii, qui imperant, mulieribus pareant, cum idem consequatur.* Post quæ ostendit Philosophus, *in magnum periculum mulieres tumultuose agentes conjecisse Spartam bello Thebano, cum ad urbem cum exercitu accederet, eamque invaderet hostis Epaminondas.* Et addit, *non sine ratione olim nonnihil indultum fuisse in ea civitate licentiæ muliebri, cum viri ob frequentia bella diu, acpenè aßiduò domo abessent, & uxoribus univer-*

sam curam rei familiaris relinquerent. Et viris quidem ferendæ disciplinæ militari assuetis facilè jugum legum suarum imposuisse legislatorem: in fœminis verò perhiberi idem eum tentasse, sed iis repugnantibus, utpote licentiæ usu ferocibus, conatum missum fecisse. Et rursum paulò pòst: *Hoc vitium,*inquit, *neglectæ disciplinæ muliebris non solum dedecus per se inussit reipublicæ, sed etiam pecuniæ studium invexit. Nam præter priora illa jam notata, meritò etiam quis inæqualitatem possessionum reprehenderit. Etenim alii illic plurimas tenent possessiones, alii omnino paucula, acciditque ut tota ferè regio venerit in potestatem paucorum. Nam & hoc perperam statutum est in legibus. Legislator quippe emere & vendere possessiones inhonestum statuit, & rectè: sed donare, & mortis causa legare volentibus permisit.* (Hoc illud est, quod dixi, peccatum Epitadei esse, non Lycurgi, si Plutarcho credimus.) *Itaque*, ait Aristoteles, *res eodem redit. Insuper ex quinque totius agri partibus solæ fœminæ nunc duas ferè possident, quia ἐπίκληροι multæ sunt factæ, & dotes dantur ingentes. At melius esset, has aut nullas dari, aut exiguas, aut saltem mediocres.* His deinde subjicit Aristoteles ea de epicleris, quæ antè

antè recitavi. Tum rursum addit, *potuisse olim regionem alere equites mille & quingentos, pedites autem tricies mille: suo vero tempore ne mille quidem esse, qui alantur: & re ipsa compertum esse, quæ ad ordinem hunc pertinent, ea male apud Spartanos habere, cum ne unam quidem sufferre civitas cladem potuerit, sed prope perierit ob virorum paucitatem:* (intelligit cladem ad Leuctra Bœotiæ.) Quæ porrò sequuntur aut dicta prius sunt, aut ad rem parum faciunt, aut in locum magis commodum differenda. Plutarchus in Agide affirmat, illius regis tempore, quod aliquot ætatibus sæculo Aristotelis fuit inferius, cum omnia laberentur in pejus, civium Spartanorum numerum ad DCC redactum fuisse, & ex his solos quasi C, agri sortes omnes & reliquas fortunas possedisse, cæteros rerum omnium egenos præsentiâ indignè tulisse & cum fortunâ suâ esse rixatos, opum verò multò maximam partem tum fuisse penes fœminas, & has omnibus de rebus privatis & publicis consiliorum fuisse participes, plurimumque omnino apud viros potuisse. Sed hæc labentis reipub. fuère vitia: de quibus plura dicenda sub finem. Nunc ad reliqua reipublicæ adhuc stantis, & Lycurgi instituta ma-

gnam partem retinentis & liberæ, ſtilus rurſum vertendus.

Sparta diu muro non cincta.

SParta ex præcepto Lycurgi muro ac mœnibus cincta non fuit. Putabat enim præcepti autor, virorum virtute & robore munitam urbem eſſe oportere, eamque munitionem validiorem eſſe quovis muro & turribus ac propugnaculis, & mœnia eſſe alendæ ignaviæ, ſedes mœnibus carentes acuere virtutem, & ad fiduciam in armis ponendam haud parum facere: cenſebat, virorum fortium eſſe, hoſti procul ſede patriâ occurrere, nec ſinere ad urbem eum accedere. Idque per multa ſæcula ſic obſervatum ad bella Thebana, & cladem Leuctricam: qua infractis civitatis viribus, inſtante hoſte Epaminonda, & exercitu ad urbem Spartam adducto, trepidatio coëgit tumultuario opere locis incurſui hoſtili maximè obnóxiis murum excitare, annis circiter quingentis poſt leges à Lycurgo latas. A quo tempore deinceps variis caſibus jactata Sparta, mœnibus includi quàm patere maluit.

Solen-

Solennes preces Spartanorum.

SOlenne Spartanis fuit, cum fortuna iis ſtaret incolumis, Deos Deaſque precari, ut benè honeſteque agentibus bona & honeſtis actionibus digna ſibi contingerent: quas preces εὐφημίαν gratam numini dictam fuiſſe, Plato ſignificat. Sacra, quæ Diis ſuis faciebant, quos armatos omnes utriuſque ſexus ſanctè colebant, faciebant quàm minimo impendio, exiſtimantes, ad animum magis ſacrificantis purum & ſcelere mundum, quàm ad ſumptuoſas magnificasque hoſtias Deos reſpicere.

Lex funebris.

DE funeribus quoque legimus ſtatuiſſe Lycurgum, ut apparatu ſimplici ac tenui, & ſumptu minimè magno fierent: ne quid præter veſtem purpuream, & oleæ folia cum corporibus inhumaretur: ut fas eſſet in urbe & quidem juxta templa corpora terrâ condere, & monumentis ea honorare, præſertim illorum, qui virtute floruerant, ac de patriâ benè fuerant meriti: ut tituli quoque laudum monumentis inſcriberentur, ſi pugnando pro patriâ cecidiſſent: ut ejulatus indecorus in faciendis funeribus abeſſet, luctusque

diebus xi finiretur. Funerum regiorum peculiaris ratio fuit, de quibus paulò pòst. Abundavit urbs deorum templis celebribus, & populus superstitionibus, uti diximus, multum deditus fuit, & ludos diesque festos egit frequentes.

Dies festi Spartanorum.

INter festivitates majores eminuêre Hyacinthia & Carnea, quibus celebrandis tota civitas vacabat, quæque negligere aut actionibus profanis interturbare aut abrumpere summum nefas credebatur. Hyacinthia verni temporis fuisse, ex Herodoto & Thucydide colligimus, & per complures dies durasse. Carnea in æstatem incidisse, & annum Spartanis inchoasse, ac nomen primo mensi dedisse, & Apollini sacra fuisse, satis constat: Pausanias in Laconicis, urbis ædificia describens, & loca sacra recensens, ædem Minervæ Chalciæcæ præcipuâ religione cultam asyli quoque vicem præstitisse ait, sitam in colle supra reliquos se attollente, quem propterea urbis arcem appellarunt. Quamvis enim planum urbis solum fuerit, ut perhibet Polybius, tamen hic illic tumores in eo modicè se erexêre quos colles nuncupat Pausanias. Idem memorat forum peramplum, spectatu dignum,

in

in quo fana, facella, signa plurima, porticus illustris ex Persarum manubiis primum extructa, unde nomen Persicæ ei datum, pòst verò multo tempore amplior & splendidior facta: tum curia senatus XXVIII-virûm, prætoria ephororum, nomophylacum, Bidiæorum, & ultra id fanum Minervæ ab Ulysse quondam positum. Partem fori, ubi simulacra erant Apollinis, Dianæ, Latonæ, chorum dicit esse vocatum, ex eo quòd ludi gymnici epheborum illic peragerentur. In diversa fori parte quà alter exitus ex eo patebat, Sciadem affirmat fuisse, quod umbraculum sonat, à Theodoro Samio architecto quondam structam, locum habendis concionibus, etiam sæculo suo dicatum, sed multa horum posterioris & elegantioris ævi fuêre. In festivitatibus suis, & cum res poscebat, Lacones cantu sunt usi gravi tono ac simplice, qualis veterum Musica fuit, eamque melodiam ad belli disciplinam quoque transtulerunt. Contractus eorundem civiles simplices olim, & rudes fuêre, & sæpius rerum permutatione, quàm pecuniæ æstimatione facti. Arcanum verò reipublicæ hujus fuit hoc, si legati ad civitates, aut principes, aut reges tractandis rebus magnis mittendi essent, ut non amici

inter ſe, ſed æmuli mitterentur, quò & diligentius & fidelius expedirent, quod in mandatis habebant: quod ſæpe reipublicæ magno bono traditur fuiſſe. Idem utplurimum obſervatum in iis, qui regi aut duci in bellum eunti, ut à conſilio ipſi eſſent, adjungebantur, quos alienis ab ipſo animis, quàm amicitiâ devinctis eſſe maluerunt.

Magiſtratus majores.

NVnc ad magiſtratus majores, partem civitatis primariam, de quibus paucula modò antè dicta, rurſum me verto. Reges, ut dixi, binos in civitate reliquit Lycurgus, dignitate quidem & honoribus eximios, ſed poteſtate ſolitâ domi penè exutos. Liberi horum, qui in ſpem regni ſuſcipiebantur, non omnibus educationis legibus, quibus cæteri, erant ſubjecti, ſed in nonnullis ſtatus regii quædam habebatur ratio: quanquàm & heic ſevera omnia, & ad gravitatem compoſita, atque iſtuc directa, ut à primâ pueritiâ promptè parere legibus, parvoque contenti eſſe, æſtum & frigus, famem & ſitim ferre, dura & difficilia pati addiſcerent; in omni denique vitâ juſtitiam colere, & ad ſeveritatem magis quàm ad facilitatem ſe comparare aſſueſcerent. Mortuo regi

regi ſuccedebat filius primogenitus, ſi ſupereſſet, aut ſi is ante patrem obiiſſet, nepos ex eo ſuperſtes, etiamſi filii alii, nepotis patrui, non deeſſent. Si filii, aut nepotes ex filiis non extarent, ſuccedebat regis defuncti frater natu maximus, ſi plures eſſent uno. Si nec frater ſupereſſet, ſupereſſet autem fratris filius, is patruo ſufficiebatur, & ſi eſſent plures, cæteris præficiebatur, qui prærogativam ætatis habebat. Denique ex agnatis regnum capiebat, qui regi defuncto erat proximior. Proximior autem intelligebatur ex fratre majore prognatus, & anteponebatur fratris alterius minoris filio, imo ipſi fratri regis minori, ſi viveret. Nec oberat proximiori, etiamſi pater ejus aut avus ignominia notatus, aut capitis damnatus eſſet. Quòd ſi puer eſſet, aut infra ætatem regiam, cui ſucceſſio debebatur, (nam poſthumi quoque ſuccedendi jus habebant,) tutor ei dabatur, quem πρόδικον dicebant, agnatus proximus, qui loco ejus regia munia obibat, ac regnum adminiſtrabat. Majorennis regnum iniens, ſacramento reipublicæ ſe obligabat, & in regni leges jurabat. Hoc verò honoris, ut dictum ſuprà, regibus tribuebatur, ut initia agendorum ab iis ducerentur, in conſeſſibus omnibus

ipſi

ipſi προεδρία tenerent, primi ſententias dicerent, ab omnibus magiſtratibus olim iiſdem aſſurgeretur. Deinde & ager iis latior aſſignatus fuit à Lycurgo, ad tuendum ſtatum regium, modicus tamen, qui nec indigere eos mediocribus, nec affluere divitiis permitteret. In cœnis quoque & conviviis publicis duplex portio ipſis eſt tributa, ut haberent, quod aliis, quos honorare volebant, poſſent elargiri: ex ſingulis ſacrificiis pars aliqua regibus data: ex quolibet ſcropharum partu porcellus unus iiſdem ceſſit, ne ſacra facturis victima unquam deeſſet. Erant omnium ſacrorum adminiſtri quaſi ſacerdotes, & ſacrificabant frequenter. Adhæc habitabant domo publicâ, & utebantur publicis tabernaculis tum ad cœnas, tum ad uſus alios, ſemperque ſecum habebant contubernales Pythios, binos & binos, quos pro re natâ mitterent ad conſulenda oracula: Pythios etiam & proxenos, quibus cura excipiendorum & tractandorum hoſpitum publicorum erat demandata, ſoli pro arbitrio ſuo deſignabant: cauſas virginum ἐπικλήρων ſeu πατρούχων, quibus ſolis tota parentum hæreditas obveniebat, ideoque certatim à pluribus procis ferè pete-

petebantur, cognoscebant, interque procos contendentes judicabant: adoptionum quoque arbitri erant, ut nisi rege alterutro præsente adoptio nulla ritè posset fieri: & de viis publicis judicandi & decernendi potestatem habebant: legatis etiam tum hostium tum amicorum ad civitatem missis ipsi pro jure suo ex voluntate civitatis concepta responsa dabant, cumque his domum eos dimittebant. Herodotus significat, quod à nullo alio veterum proditum memoriæ est, binorum suffragiorum jus in senatu reges habuisse. Scribit enim, licuisse iis, si in senatum ipsi non venirent, per senatores sanguine sibi maximè propinquos bina suffragia ferre. Sic namq; verba apud eum habent: Καὶ παρίζειν βουλεύουσι τοῖσι γέρουσι, ἐοῦσι δυῶν δέουσι τριήκοντα, ἣν δὲ μὴ ἔλθωσι, τοὺς μάλιστά σφι τῶν γερόντων προσήκοντας ἔχειν τὰ τῶν βασιλήων γέρεα δύο ψήφους τιθεμένους, τρίτην δὲ τὴν ἑωυτῶν. Nam nisi præsentes reges jus illud binorum suffragiorum habuissent, tribuere idem absentes propinquis suis senatoribus non potuissent. Plato autem libro III de legibus de statu Laconum summatim disserens ait, cælestem providentiam rebus Spar-

tanis consulentem dedisse iis geminam regum prosapiam, ex unâ stirpe descendentem, quod mediocritati congruentius: dein divino quodam consilio moderatam senum potestatem ἰσόψηφον, hoc est, æquipollentem in suffragiis, insolenti regum potestati fuisse adjunctam, atque eo modo, præsertim addito etiam posteà ad tumentem adhuc paucorum potentiam comprimendam ephororum magistratu, rempublicam maximè temperatam extitisse. Hæc potestas regum domi, perarcta sanè, si cum jure aliorum regum cōferatur. Accedebat, quòd ὑπεύθυνοι etiam reges essent, & ad judicia de ipsis constituta vocari, &, si criminum convincerentur, sententiis judicum damnari possent, salvo aliquo ad populum provocandi jure. Atque hoc est, quod de iis Aristoteles in politicis ait, regnum in republ. Laconicâ maximè legibus astrictum videri: quodque Xenophon de consilio Lycurgi in fine libelli de republicâ Laconicâ scribit, tribuisse eum regibus domi agentibus honores modicos, non multum superantes modum privatorum: nec voluisse aut tyrannico sensu fastuve animos horum inflare, aut potestatis regiæ invidiam civibus inferere: attamen mortuos velut heroas

roas cumulari honoribus exquisitis jussisse. Hi verò honores qui fuerint, ex Herodoto discimus. Mortuo nimirum rege, missi equites celeres per universam regionem Laconicam excessum ejus vulgabant: mulieres per urbem incedentes lebetes pulsabant: Lacones & Lacænæ omnes luctu squalebant domatim: secus facientes pœnas dabant. Deinde frequentes ex totâ regione in urbem congregati, & his additi Spartani omnes sexus utriusque, & Helotes maximo numero, tum frontes suas pungebant, tum horrendum ejulabant, fumosque defuncto faciebant: eum regum optimum fuisse altâ voce prædicabant. Quòd si peregrè diem obiisset rex, simulacrum ejus toro benè strato impositum efferebant & sepulchro condebant. Adhæc in dies decem justitium indicebant: magistratus ab omni munere publico abstinebant, &, si Heraclidæ fides habenda, per triduum forum quoque omne paleis consperfum silebat, nec in eo vendere aut emere quicquam fas erat. Denique ut sepulti regis memoria gratior esset, successor ejus omnibus, qui regi aut reipublicæ aliquid debebant, debitum id remittebat. Hæc Herodotus. Diversæ autem familiæ reges, diversis in partibus urbis sepultos

pultos fuiſſe, & eorum quibuſdam ſingularis virtutis ac meritorum ergò ſtatuas eſſe poſitas, Pauſanias in Laconicis oſtendit. Et ita quidem regum res habuêre domi. Militiæ autem multò major eorum poteſtas ex legibus Lycurgi priſcis temporibus fuit. Nam in exercitu, quem rex ducebat, ſupremum ac abſolutum imperium in omnes ſolus habebat, uti & πρόδικος, qui vicem regis minorennis gerebat. Circum ſe autem in caſtris habebat, equitum præfectum, polemarchos quatuor, cohortium præfectos, alioſque ordinum ductores, ut eorum conſiliis & operâ promptâ poſſet uti, leges verò à nemine accipiebat: ſed exercitum ducendi & bellum gerendi poteſtatem accipiebat à civitate, & nonnunquam eâdem jubente domum reducere exercitum cogebatur.

Ephororum initium & munus ac poteſtas.

HÆc reipublicæ Laconicæ ratio & ſtatus fuit à Lycurgo uſque ad id tempus, quo Ephororum poteſtas eidem accrevit. De ephororum verò initio variant autorum bonorum ſententiæ. Nam ſunt, qui ad ipſum Lycurgum id referant, inprimis pater hiſtoriæ

Herodotus. Sed plurium consensus Theopompo regi, Polydori collegæ, initium hoc tribuit, quem ajunt ab uxore propterea culpatum, quod creatis ephoris regum jus minuisset, angustiusque filiis relicturus esset quàm ipse à parente accepisset: sed ipsum respondisse, angustius fortasse, sed sine dubio diuturnius. Fuit autem Theopompus Nicandri regis filius, Charilai nepos, cujus Charilai tutelâ defunctus Lycurgus, ejusdemque patruus, leges suas Lacedæmoniis tulit. Et ex Aristotele Plutarchus tempus hoc à νομοθεσίᾳ Lycurgi ad primos ephoros à Theopompo creatos metitur annis cxxx, atque primum ephorum ab eo editum fuisse Elatum nomine. Ex quo tempore sensim crescente potestate novi hujus magistratus magna mutatio status reipublicæ est invecta. Cleomenes apud Plutarchum, ephororum potentiæ infestus, quorum se cæde recens polluerat, quosque in universum sublatos è republicà cupiebat, ad populum verba faciens, causæque suæ subserviens sic disseruit: à regibus primum ephoros fuisse creatos, idque longo post Lycurgum tempore, cum difficili ac diuturno bello Messenio rex uterque foris distineretur, nec domi rebus urbanis ob-

eundis vacare posset: (& duravit sane primum bellum Messenium per annos continuos quasi xx, cum Polydorus & Theopompus regno Spartano præessent:) creatos verò in eum finem, ut in urbe regum vices gererent, jusque civibus dicerent, diuque in eo gradu constitisse, ut regum ministri esse censerentur: pòst paulatim altius conscendisse, ac demum insolentes factos omnem reipublicæ potestatem sub ἐφορείας nomine in se vertisse. Sic ille in commodum, ut dixi, causæ suæ. Quæ de initio eorum si vera, causam non habuisset Theopompi uxor exprobrandi marito, quod exprobravit: nec verè dicere potuisset Plato, tertium servatorem reipublicæ Laconicæ (Theopompum designans) exultare adhuc ac ferocire videntem regium imperium, frenum ei injecisse ephororum potestatem; nec Aristoteles, eundem Theopompum regnum Laconicum potestate minuisse, tempore auxisse; nec Cicero, à Theopompo ephoros ita Lacedæmone oppositos regibus fuisse, ut tribuni plurimi Romæ consulibus. Nec tamen ego idcircò affirmare ausim aut velim, simul omne jus, quod pòst florentibus Persarum ac Græcorum rebus penes ephoros fuit, mox ab initio à Theopom-

po iis esse tributum, sed id sensim contentione plebis profecisse reor, & alia post alia incrementa cepisse, pari modo ac Romæ tribunitiæ potestati accidisse non nescimus. An verò cum Asteropo ἐφορείαν tenente, ut ait Cleomenes, ad summum pervenerit, id etiam ego in medio relinquo. Cætera, quæ huc pertinent, & certa nobis sunt, sic habent. Fuêre ephori in republicâ cum jam ἐφορεία adolevisset, numero V, annuum munus habentes, quorum unus ἐπώνυμος hanc ob causam dicebatur, quòd nomine suo annum signaret, pari modo ac Athenis archon, Romæ bini consules. Inchoabant autem munus fluente æstate, & finiebant: quod ex comparatione duorum locorum Thucydidis libro V est manifestum, quamvis aliter sentiat Nicolaus Cragius. Primus, aut in primis à Theopompo creatus ephorus nominatur apud Plutarchum Elatus: primus ἐπώνυμος fastos signans putatur fuisse Chilon, unus ex septem Græciæ sapientibus, Cyro apud Persas regnante, Servio Tullio apud Romanos, Olympiadis LVI anno primo. Quod si verum, institutum signandi fastos nominibus ephororum eponymorum fuerit non admodum vetu-

ſtum. Eligebantur ephori quinque quotannis in comitiis ex toto populo, ſuffragiis ejuſdem populi, ſine diſcrimine generis aut opum, ſæpeque fiebat, ut etiam infimę fortunæ homines ad hanc dignitatem eveherentur: quod notat & reprehendit Ariſtoteles. Erat enim magiſtratus hic prorſus popularis ad tuendam communis populi libertatē comparatus, & regum, ſenatuſque, & aliorum, qui in civitate eminebant, potentiæ ſuſpectæ ac periculoſæ oppoſitus: ad cujus exemplar tribunitia poteſtas tutandæ libertati plebis contra opes conſulum ac ſenatus patritiorumque Romæ videtur inſtituta. Atque hanc ob cauſam expetebantur maximè ad hoc munus ii, qui in populo erant ingeniis acribus, ac libertatis amantibus, & potentium gratiæ cedere neſciis. Verùm accidit heic, quod Romæ circa munus tribunitium. Nam poteſtas modica initio, cum temporis progreſſu, creſcente ephororum ambitione, modum ferè exceſſit, & reipublicæ formam ariſtocraticam in democraticam propemodum convertit: quod ex ſubjectis pateſcet. Erat iis curia in urbis foro ſita, ut ex Pauſaniâ recitatum, juxta regum & ſenatus curiam, & in hac ſellas quinque pari cum ipſis numero, δίφρος ἐφορικὰ

ʀuʌcu_

nuncupatæ. In his ipsi sedentes munus suum exercebant, consultabant de republicâ, & decernebant, jus civibus dicebant, & quæ alia antè diximus. Ærarium etiam, postquàm pecunia & opes debellatis Athenis in civitatem importatæ essent, in potestate habebant, & de eo ferè pro arbitrio disponebant: & jam eò autoritatis pervenerant, ut nulli magistratui majori studio & promptitudine pareretur, & his citantibus magistratus cæteri statim, reges etiam tertiùm vocati, coram iis se sisterent, omnes magistratus, & in his reges quoque, iisdem cederent, ipsique, quod cuncti reliqui, qui cum potestate erant, faciebant, soli regibus è sellis suis non assurgerent. Ad hæc hi & reges singulis mensibus mutuo se jurejurando adstringebant, hi quidem civitatis nomine, reges nomine suo: quo jurejurando reges pollicebantur, secundum leges receptas se imperaturos, civitas, se juramentum hoc sanctè servantibus regnum inconcussum esse præstituros. Prætereà administrabant domi penè omnia, quæ aliquod momentum in republicâ habebant, concionem populi regebant, bellum pacemque concionis suffragiis sciscebant, fœdera jungebant aut irrita faciebant, exercitus decernebant,

commeatus sufficiebant: demum jus habebant usurpabantve tum præmiis honorandi, tum pœnis afficiendi quos & quando volebant, à magistratibus quoque omnibus rationes exigendi, & eosdem, atque adeò ipsos reges, si colliberet, imperio exuendi, in carcerem compingendi, capitis denique arcessendi, damnandique: ut non sine ratione Plato & Aristoteles scripsisse videantur, speciem tyrannidis potestatem ephororum apud Spartanos habere. Sed moderamen in eo hoc erat, quòd potestas tantum esset annua, & quòd, cum numero quinque essent ephori, si quid iniqui pararent eorum duo, reliquorum trium dissensione aut intercessione averti id posset. Nam singuli potestatem non habebant, sed ea penes collegium erat: in eo verò id valebat, quod plurium suffragiis decernebatur. Porrò cum ephoris magistratibus ineuntibus annum quoque suum Lacedæmonii inchoabant. Et ex Aristotele affirmat Plutarchus, ephoros initio muneris sui voce præconis præcepisse omnibus civibus, ut labii superioris pilos ponerent, & legibus mentem adverterent, ne ipsi necessum haberent in eos animadvertere. Quorum prius ad obsequium etiam in minimis promptè præstandum pertinuisse,

tinuiſſe, Plutarchus arbitratur. Alterum ad timorem incutiendum, ne quid temerè à quoquam contra leges committeretur, ſpectaſſe non eſt dubium. Quapropter & timori tanquàm numini ſacellum Spartæ dicatum fuiſſe συσσιτίῳ ephororum proximum, idem Plutarchus oſtendit. Quocum connexum hoc eſt, quòd eodem prodente autore, ex eodem quoque Ariſtotele, iidem ephori in auſpicio màgiſtratus ſui velut bellum indicere ſolebant Helotibus Spartanorum mancipiis, decreto edito, non eſſe nefas eos occidere. Vnde exiſtebat ea, quæ Cryptia dicebatur, inſtitutum ſanè barbarum & ſævum, & ab ingenio miti & æquo Lycurgi abhorrens. Quam ob cauſam cenſet Plutarchus contra Ariſtotelis mentem hoc quoque Lycurgo adſcribentis, cœpiſſe id demum aliquot poſt Lycurgum ſæculis, cum tempore ingentis terræ motus Helotes cum Meſſeniis in exitium Lacedæmoniorum rurſum conſpiraſſent, & urbem ipſam in non leve diſcrimen adduxiſſent. Hinc enim exacerbatos ait Lacedæmonios gravius odium in eos concepiſſe, & denuò in ordinem coactos tractaſſe aſperius, ac de minuendo eorum numero, quem formidabilem ſibi arbitrabantur, conſilia cudiſſe. Fuiſſe verò inſtitutum

hoc Cryptiæ tale tradit: principes juventutis per intervalla temporis validissimos & solertissimos ejus ætatis emisisse solis pugionibus armatos, & cibi quantum satis erat secum ferentes: hos interdiu obscuris locis heic illic sparsos delituisse, noctu verò viis se committentes quoscunque Helotum deprehenderent, mactasse, sæpè etiam in agrum profectos robustissimos quosque eorum & valentissimos interemisse. Durarunt ephori in republicâ ad regnantem Cleomenem, qui libertate civitatis oppressâ hos quoque è medio sustulit. Præter hos & reges cum senatu, alii quoque magistratus in republicâ Spartanâ fuêre. Horum in numero Bidiæi erant, quos juniorum certaminibus præsedisse, & controversias eorum diremisse, & curiam in foro juxta regum senatusque & ephororum curias habuisse, ex Pausaniâ dixi, pari numero cum ephoris, obscuri in historiis: & his etiam obscuriores harmosyni, ab Hesychio tantum in lexico memorati, præfecti, ut idem ait, servando decenti mundo muliebri, *ἀρχή τις ἐν Λακεδαίμονι ἐπὶ τῆς εὐκοσμίας τῶν γυναικῶν*, reprimendo scilicet exorbitanti fœminarum luxui in veste rebusque cæteris instituti: tum empedori, soli quoque Hesychio nominati,

qui

qui ἀγορανόμους fuisse, id est, foro rerum venalium præfuisse eos interpretatur: νομοφύλακες; quos in foro quoque curiam habuisse, Pausanias dicit, quorum tamen nulla in historiis uspiam mentio, legum custodes, quod nomen arguit, operam dantes, ne leges latæ disperirent, aut oblivione obliterarentur, factisve abolerentur: cujus generis magistratum in Græciæ civitatibus usitatum fuisse bono publico, Cicero de legibus disputans testis est. His vero clariores fuere, & in historiis celebrati harmostæ, hippagretæ, polemarchi, prodici, Pythii, proxeni. Quorum celeberrimi ἁρμοσταὶ domi in comitiis populi creati, peregrè cum imperio ad civitates socias aut bello devictas ad clavum sessuri mittebantur. Nam, ut dictum à nobis alibi, in more Lacones habebant, in civitatibus quas aut armis superassent, aut quovis modo imperio adjecissent suo, relictâ iis reliquâ libertate oligarchias instituere, & viris decem, pluribusve, quod erat rarius, in senatum descriptis, rempublicam earum regendam permittere. Istis verò decurionibus ex civitate suâ præfectum addebant, qui rerum summæ præsideret, & conservando statui instituto, & reti-

nendis in fide Laconicâ populis curas intenderet, bellumque contra hostes, si res posceret, administraret. Eum ἁρμοστὴν appellabant, quæ vox moderatorem significat. Et quia hæc sine milite fieri non poterant, copias militares majores minoresve pro rerum usu ac necessitate illi attribuebant: eratque harmostes propriè civitatis aut provinciæ gubernator. Interdum enim singulis, interdum pluribus civitatibus singuli harmostæ præerant. Quòd si bellum aliquod majus existeret, præter harmostas alii etiam copiarum terrestrium ac maritimarum duces in provincias aut insulas Lacedæmone mittebantur. Munus harmostarum anno ferè terminabatur, nisi id decreto populi, quod fiebat nonnunquàm, ipsis prorogaretur. Quod idem in belli ducibus terrâ marique valebat. Præter ista, quæ de harmostis aliis, qui Dictatorum Romanorum instar, rebus in urbe turbatis Spartæ creati sint, scribit Cragius, & exemplo Agesilai firmare studet, atque huc verba Dionysii Halicarnassei allegat, quia satis aperta certaque non sunt, consultò prætereo. Hippagretæ erant in urbe tres ab ephoris ex præstantissimis juniorum electi: quorum quilibet centum sibi adsciscebat, quos putabat

inter

inter coætaneos esse cæteris omnibus præstantiores, iisque ipse præerat. Et hi trecenti à tribus hippagretis lecti existimabantur reliquam omnem totius civitatis juventutem virtute superare. Cum his perpetuum certamen erat iis, qui se tanquàm virtute inferiores in electione præteritos esse dolebant: quod certaminum de virtute pulcherrimum fuisse, & ad studium fortitudinis plurimum animos acuisse, Xenophon affirmat. Hos hippagretas an veris magistratibus accensere conveniat, mecum ipse ambigo. Polemarchos in urbe quoque rerum aliquid administrasse, & arma curasse, & exercitiis nonnullis militaribus domi præfuisse, Cragius opinatur, sed non satis firmis rationibus opinionem suam tuetur. Nos in rebus militiæ de iis dicemus. De prodico diximus, ubi de regum successione egimus. Cui locus in republica non erat, nisi regni hæres defuncto rege minorennis esset quàm ut regii muneris negocia capescere & obire ipse posset. Πρόξενοι excipiendis & curandis hospitibus præpositi fuêre, non à populo, sed à regibus designati, ut docet Herodotus: qui quot numero fuerint, quamdiu in munere manserint, nobis incertum. In hospitum numero legatos quo-

que fuiſſe habitos, mihi non dubium. Pythios à regibus etiam creatos, idem Herodotus teſtatur & cum eo Xenophon; & uterq. affirmat, duos à regum uno, totidem ab altero fuiſſe electos. Ex quo clarum eſt, quatuor ſimul eam dignitatem tenuiſſe. Nomen habuère ab oraculo Apollinis Pythii, ad quod conſulendum à regibus ſolebant mitti, quorum proprium erat, oraculorum curam & cuſtodiam habere. Quam ob cauſam Pythii ſemper regibus præſto erant domi & militiæ, ad mandata expediti, dicti propterea à Xenophonte regum contubernales, Græcè σύσκηνοι. An hos augurum nomine deſignet Cicero, quos regibus & ſenatui aſſediſſe perhibet, ut credit Cragius, id ego nec affirmare nec negāre auſim. Miſſos autem fuiſſe non Delphos ſolum, ſed ad alia quoque oracula celebriora, facilè Cragio aſſenſero. De pædonomo quoniam ſuprà dictum ſatis, repetere heic non libet. Κήρυκες magiſtratus ipſi non erant, ſed magiſtratuum majorum miniſtri: quos præcones & caduceatores Latinè rectè dixeris. Duplex enim eorum miniſterium erat. Aut enim voluntatem ac mandatum magiſtratuum multitudini voce ſuà exponebant denunciabantque; unde à vocis magnitudine

&

& claritate maxime probabantur: aut ad absentes mittebantur, & mandata mittentium perferebant, erantque hoc in ministerio velut sacrosancti, quos violare magnum nefas credebatur. Horum operà utebantur ephori, cum virum aliquem illustrem peregrè agentem domum revocarent, & judicio se sistere juberent. Exemplò est Pausanias, regis vicem gerens, ad quem scytala per caduceatorem missa fuit, quà præcipiebatur ei, ne à caduceatore domum repetente discederet, nì pro hoste haberi vellet. Erat autem scytala epistolæ brevissimæ genus, cum magistratus imperatori aut belli duci peregrè agenti, aut hic vicissim magistratui secretò aliquid significatum vellet, quod ab hoste fortè interceptum legi ab eo, & intelligi non posset. Quod literarum genus à scuticâ nominatum quale fuerit, in noctibus Atticis A. Gellius libro XVII cap. IX accuratè describit. De magistratibus hactenus. De senatu abunde dictum suprà, qui consilio imperioque ex instituto Lycurgi præerat civitati, inter reges & populum seu concionem medius. Ad hanc concionem, cujus obiter tantùm mentio antè facta, nunc revertor. Hæc amplissimum fuit totius populi concilium, à magistratu convocatum,
penes

penes quod ſuprema erat rerum Laconicarum poteſtas. Populo cenſebantur cives liberi legitimo matrimonio ex Lacone libero & liberâ Laconicâ nati, non Spartam ſolum metropolim, ſed & cætera Laconiæ municipia habitantes, ex inſtituto Lycurgi ritè educati, & viri jam facti, ætate tricenarii: & præter hos ſi qui civitate erant donati: quod olim ſub primis regibus Heraclidis factum frequentius, cum multis etiam ſimul hoc datum fuit, ut numero civium, qui belli cladibus exhauriebatur, conſuleretur: poſteris temporibus accidebat rarius & parcius, cum jus civitatis ſuæ pretioſum Lacedæmonii haberent, & non niſi ſingulis aut paucis benè meritis id conferrent. Extra conjugium ritè contractum ſuſcepti quanquàm parentibus utriuſquè ſexus Lacedæmoniis, & ſecundum leges Lycurgi non educati, in civibus non habebantur, nec frui civitatis jure, nec concioni ſe miſcere permittebantur. Eratque civium verorum numerus pro civitatis claritate & potentiâ non magnus: ſervorum autẽ publicorum, quos εἵλωτας dicebant, quorum operâ cives utebantur, multò major. Vnde ſæpè pericula reipublicæ extitêre. Inter cives autem cenſi etiam fuêre, quos Mothaces vocarunt,

carunt, testibus Athenæo in dipnosophistis, & Æliano in variâ Historiâ. Fuisse verò tradunt iidem alienos à sanguine Laconico, sed à teneris cum ingenuorum Laconum liberis Laconico more ex præceptis Lycurgi educatos & in institutis iisdem adultos, quibus id tribuisse Lycurgum, scribit Ælianus, ut, si in cæptis persisterent, reipublicæ fierent participes. Quo in genere fuisse Callicratidam virtute illustrem, & Gylippum Syracusanis auxilio missum, & clarissimum Lysandrum Athenarum debellatorem, Ælianus affirmat: & de Lysandro astipulatorem ex prisco historiæ scriptore Philarcho habet Athenæum: quàm verè, dubitare me fateor propter autoritatem Plutarchi, qui in Lysandri vitâ, quam accuratè & diligenter descripsit, affirmat, eum Aristocleto patre natum ex Heraclidarum genere fuisse, quamvis regum familiæ exsortem, & in re tenui.

Populi Spartani distinctio in tribus sex & ὠβὰς XXX.

CÆterum, populus totus civitatem conficiens divisus putatur fuisse in φυλὰς, quas tribus interpretamur, sex, & quælibet φυλὴ rursum in ὠβὰς quin-

quinque, ut hæ fuerint omnes numero xxx: quod ex vetuſtiſſimo oraculo Apollinis, quod Lycurgo redditum, poſſe videtur elici. Similiter populus idem, quod ex Xenophonte conſtat, domi diſtinctus fuit in partes alias ſex, quas μόρας vocabant, velut μοίρας, portiones, quas non malè conjectat Cragius ad tribus conveniſſe, hoc eſt, in qualibet tribu μόραν fuiſſe, ſed comprehendiſſe tantum ætatem militarem, excluſis junioribus & ſenioribus, quibus anni erant infra xxx, & ſupra LXX, qui in tribu quoque erant, atque ita tribum latius patuiſſe quàm μόραν. Quod ſanè congruit cum eo, quod idem Xenophon ait, cuilibet μόρᾳ domi etiam unum πολέμαρχον præfuiſſe. Veroſimile enim, polemarchum militarem rem reſpexiſſe, quâ cum junioribus & ſenioribus niſi tempore neceſſitatis nihil erat commune. Nec ab hac ratione abhorret, quod idem Cragius exiſtimat, domi quoque μόρας ſingulas in λόχους quaternos, & hos in binas πεντηκοστύας, & iſtás rurſum in totidem ἐνωμοτίας fuiſſe diſtributas. Nam tota reſpublica Spartana, quod dictum etiam prius, magis ad belli,

quàm

quàm ad pacis rationes jam tum ab initio, autore Lycurgo, fuit comparata. De quibus paulò pòst rursum, cum de militiâ Laconicâ disserendum. Divisionem ejusdem populi in tres choros, puerorum scilicet, & juvenum ac senum, heic prætereo, quia magni non est momenti. Sed & ante ephoros, aut auctam eorum potentiam, in concionum ratione aliquid fuisse turbatum, & ab instituto primo cœpisse deflectere, veruntamen ad normam à Polydoro & Theopompo regibus revocatum, docemur à Plutarcho in Lycurgi vitâ, ubi fundamentum instituti, rhetram Delphicam (sic vocatum oraculum diximus Lycurgo ex adyto redditum) recitat. Qui locus cum oraculo quoniam ad universam hanc rem non parum facit, operæ pretium duco, totum eum heic adscribere. Oraculi verba hæc sunt, antiquitatem penè obsoletam spirantia. Διὸς Συλλανίου καὶ Ἀθηνᾶς Συλλανίας ἱερὸν ἱδρυσάμενον φυλὰς φυλάξαντα, καὶ ὠβὰς ὠβάξαντα, τριάκοντα γερουσίαν σὺν ἀρχαγέταις καταστήσαντα, ὥρας ἐξ ὥρας ἀπελλάζειν μεταξὺ Βαβύκας τε καὶ Κνακιῶνος, οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι γαμωδᾶν γορίαν, ἦ μὴν καὶ κράτος.

κράτος. Hactenus oraculum. Dein addit Plutarchus, interpretans obsoleta & obscura: ἐν τούτοις τὸ μὲν φυλὰς φυλάξαι, καὶ ὠβὰς ὠβάξαι, διέχειν ἐστὶ καὶ κατανεῖμαι τὸ πλῆθος εἰς μερίδας, ὧν τὰς μὲν φυλὰς, τὰς δὲ ὠβὰς προσηγόρευκεν. ἀρχαγέται δὲ οἱ βασιλεῖς λέγονται. τὸ δὲ ἀπελλάζειν, ἐκκλησιάζειν. ὅτι τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πολιτείας εἰς τὸν Πύθιον ἀνῆψε. Τὴν δὲ Βαβύκαν, καὶ τὸν Κνακίωνα νῦν Οἰνοῦντα προσαγορεύουσιν. Ἀριστοτέλης δὲ τὸν μὲν Κνακίωνα ποταμὸν, τὴν δὲ Βαβύκαν, γέφυραν. Ἐν μέσῳ δὲ τούτων τὰς ἐκκλησίας ἦγον. Atque his subjicit, locum eum intermedium sine structurâ, sine apparatu fuisse, vacuum scilicet ab iis, quæ avocare sensus à rebus in concione propositis, & impedimentum afferre deliberationibus possent. Tum progreditur ulterius: Τοῦ δὲ πλήθους ἀθροισθέντος εἰπεῖν μὲν οὐδενὶ γνώμην τῶν ἄλλων ὑφεῖτο, τὴν δ᾽ ὑπὸ τῶν γερόντων, καὶ τῶν βασιλέων προτεθεῖσαν ἐπικρῖναι κύριος ἦν ὁ δῆμος. Ὕστερον μέν τοι τῶν πολλῶν ἀφαιρέσει καὶ προσθέ-

προσθέσθαι τὰς γνώμας διαστρεφόντων καὶ παραβιαζομένων Πολύδωρος καὶ Θεόπομπος οἱ βασιλεῖς τάδε τῇ ῥήτρᾳ παρενέγραψαν. Αἱ δὲ σκολιὰν ὁ δῆμος εἴρετο, τοὺς πρεσβυγενέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατῆρας εἶμεν : τοῦτ' ἔστι, μὴ κυροῦν, ἀλλ' ὅλως ἀφίστασθαι, καὶ διαλύειν τὸν δῆμον, ὡς ἐκτρέποντα, καὶ μεταποιοῦντα τὴν γνώμην παρὰ τὸ βέλτιστον. Ἔπεισαν δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν πόλιν, ὡς τοῦ Θεοῦ ταῦτα προστάσσοντος. Quibus ſtatim ſubjicit Plutarchus verſus Tyrtæi vetuſti poëtæ id atteſtantis. Rhetræ, vel oraculi verba ſic vertit doctiſſimus Cruſerius. *Vbi templum extruxeris Iovi Syllanio & Minervæ Syllaniæ, populumque diſtribueris in tribus & obas, ſenatus conſtitues annumeratis regibus* XXX *virorum, & prout temporum articuli poſtulabunt, conciones habebis inter pontem & Gnacionē amnem, ubi agent cum populo ſenatores, & dimittent concionem, neque jus erit populo verba faciendi.* In prioribus mutatâ conſtructione ſenſum utcunque repræſentat Cruſerius : in poſtremis veroſimiliter conjectat potius quàm Græca reddit; in annotationibus etiam non intelligere ſe fatetur. Lapus in verſione

totum oraculum non versum relinquit. Plutarchus interpretans vetusta oraculi verba ostendit, φυλὰς φυλάξαι, καὶ ὠβὰς ὠβάξαι, esse idem quod distinguere & distribuere multitudinem in partes, quas φυλὰς & ὠβὰς olim dixêre: ἀρχαγέτας nuncupatos esse reges: ἀπελλάζειν significasse, conciones habere. Principium verò & causam reipublicæ institutæ significat Deo imputari. Porrò demonstrat, concione coactâ nemini reliquorum fuisse permissum, γνώμην εἰπεῖν, id est, sententiam aliquam suam ad deliberandum proponere, sed quod senatus & reges proponerent, de eo judicandi potestatem populum habuisse. Postea verò cum multitudo demendo addendoque sententias propositas perverteret, & violenter detorqueret, reges collegas Polydorum & Theopompum ista rhetræ priori ascripsisse: Si quid pravè populus rogasset, ab eo senatus & reges secessionem faciunto, id est, ratum id non habento, sed omnino discedunto, & populum dimittunto, velut id quod propositum, pervertentem, & transmutantem in deterius. Post quæ recitatis Tyrtæi versibus docet Plutarchus hoc quod diximus suprà, cum videret
popu-

populus, nimiam adhuc esse paucorum potentiam, ipsum velut frenum ei inje-cisse ephororum potestatem annis circiter cxxx post Lycurgum, primumq; ephorum creasse Elatum regnante adhuc Theopompo, eodem illo, qui cum collegâ Polydoro rhetrę posterioris jam recitatæ fuerat autor. Superstes enim vixit Polydoro circiter annos ix aut x, regnumque tenuit cum filio ejusdem Eurycrate, occupatus ut plurimum bello Messenio, ut juri dicundo, & aliis regii muneris negociis domi vacare non posset. An verò senatus intereà potestate suâ abusus sit, aut severitate plebem offenderit, quod significare Plutarchus, notans paucorum potentiam θυμουμένην, videtur, occasionemque dederit flagitandi magistratus hujus plebei, qui contra injurias potentiorum infirmiores tueretur, & populi jus sartum tectum servaret, ut Romæ, cum tribuni plebis in eâ civitate sunt nati, factum, id nobis est obscurum. Rex quidem uterq; Polydorus & Theopompus, fuit optimus, ut docent scriptores veteres, inprimis inter posteriores Pausanias. Verum ut vocandæ dimittendæque concionis jus ex oraculo & instituto Lycurgi olim penes reges & senatum tantum fuit, & locus ejus pro-

prius non alibi quàm ad Cnacionem amnem, ita jus hoc regum & senatus, ut antè ostendimus, secutis temporibus ad ephoros transiit, & habendæ concionis locus in ipsa urbe ad fori exitum, ubi Scias à Theodoro Samio artifice extructa fuit, cœpit esse, ut est apud eundē Pausaniam. Fuit verò concio duplex, concilium scilicet solorum habitatorū Spartæ, quod concionem minorem videtur Xenophon appellare, & cōvocata civium multitudo ex totâ Laconiâ, quæ simpliciter concio, aut concio major nūcupabatur. Convocabatur ordinariè statis temporibus aut quando & quoties res poscebat. In concionibus ordinariis ut plurimū magistratus annui creabantur, fortè etiam alii: de quo certi nihil habeo. In cæteris agebatur de legibus, si quæ ferendæ, de bello, pace, fœderibus, & aliis rebus summis. In his etiam populus judicium exercebat, & sententiam ferebat, quoties vel rex, vel procerum magnorū alius in discrimen capitis aut status sui vocatus ad populum provocabat. In his omnibus mentem suam populus declarabat non calculo, aut manuum elevatione, sed acclamatione, interdum etiam, si hæc non satis distincta videretur, discessione in loca diversa. Hucusque de concione.

Liber-

Libertini apud Spartanos.

PRæter ingenuos cives erant etiam in civitate libertini, è servitute manumissi. Manumittebantur autem non separatim à singulis civibus velut dominis, quemadmodum alibi ferè solebat fieri, sed autoritate publicâ. Nam publici juris aliquid populus in Helotas ac Messenios in servitutem datos habebat, quamvis iidem singulis etiam operam præstarent in colendis agris, & negociis servilibus aliis. Conferebatur hoc libertatis beneficium in eos, qui publicè de civitate erant benè meriti vel in prœliis, si quando re poscente, ad arma essent vocati, vel modis aliis. Manumissos νεοδαμώδεις dicebant, præsertim Lacedæmone sedem habentes, & civitati quasi insitos, quamvis non pari in omnibus jure cum civibus ingenuis: cæteros interdum eodem etiam nomine afficiebant, interdum tantummodò ἀπελευθέρους nominabant, & vel in colonias mittebant, vel, ubicunque animus iis erat, solâ libertate contentos sedes figere finebant. In urbe verò & reliquâ Laconi: qui manebant, an obeundæ concionis, & gerendorum honorum jus habuerint, & tribubus ac moris asscripti sint, obscurum.

In militiam cum ingenuis eductos, & stipendia fecisse, clarum. An phiditiorum participes fuerint, nec hoc à quoquam veterum expressum: mihi quidem parum id verosimile. De distinctione τῶν ὁμοίων & τῶν ὑπομειόνων ex Xenophonte quod disputat Cragius, id magnas quoque tenebras habet, quanquàm ὁμοίους ingenuos fuisse, dubitabile nõ existimem. Xenophon conjurationem Cynadonis detectam exponens velut distinctos & diversos inter se conjurationis ejus socios recenset εἵλωτας, νεοδαμώδεις, ὑπομείονας, περιοίκους, sed quem locum in civitate tenuerint, non ostendit. Περιοίκους enim heic intelligere, qui τὴν περιοικίδα, regionem videlicet urbi Spartæ proximè circumjectam habitabant, Laconici generis, nullus dubito.

Εἵλωτες *servi*.

Εἵλωτας antiquissimos Lacedæmoniorum servos, quos nec privatim manumittere, nec extra Laconicam vendere, per legem Agidis regis nomothesiâ Lycurgi antiquiorem, licuit, ob multitudinem civitati sæpè formidini fuisse, antè quoque à me notatum est. Et

Et Xenophon suâ etiam ætate sollicitam quàm maximè civitatem habuisse testatur. Nam cum Thebani & eorum socii infestis armis urbem Spartam premerent clade Leuctricâ viris jam antè exhaustam, visum primoribus civitatis, ait Xenophon, publicâ voce Helotibus denunciare, si qui eorum arma capere contra hostes, & in ordinibus consistere vellent, fide publicâ iis promitti libertatem: ad quam vocem cum plures quàm sexies mille nomina professi essent, & ordinibus sese miscuissent, ob multitudinem nimiam consternata civitas fuit: sed copiarum aliarum amicarum adventu motus ille rursum concidit. Sic ille. De Partheniis bello Messenio primo ex promiscuo iuvenum & virginum Lacænarum concubitu natis, & à reliquis Laconibus ob probrosos natales contemptui habitis, quia ultra unam ætatem Spartæ non durarunt, non libuit quicquam dicere superiùs, nec heic libet. Fuse de his Iustinus ex Trogo libro III, & Strabo libro VI.

Iudicia Spartæ.

IVdicia hoc modo Spartæ habuêre. Primis temporibus post Lycurgum raræ erant lites de rebus privatis, quia pecunia de quâ litigaretur, nulla erat

in uſu. Pòſt labentibus Lycurgi inſtitutis, cœperunt etiam hæ crebreſcere, & judicia quoque alia cumulari. Iudices fuerunt initio reges, & ſenatus : deinde ephori : dèmum etiam dirimendis controverſiis arbitri lecti. Reges, ut antè quoque dictum, cauſas virginum ἐπικλήρων quæ unicæ & ſolæ parentum hæredes, atque adhuc innuptæ erant, ideoque plurium nuptiis ambiebantur, quas πατρούχους etiam Herodotus nuncupat, cognoſcebant : iidem adoptionibus quoque ut ritè fierent, præſidebant, & ſi quid de viis publicis curandis controverſum, dijudicabant. At ſenatus XXVIII-virûm, cum aliarum gravium cauſarum, tum capitalium judicia potiſſimum exercebat, & in his, ut prudentius ageretur, haud quaquàm properanter procedebat, ſed actionem in dies aliquot plerumque ampliabat, actores & reos audiebat, in teſtes & teſtimonia diligenter inquirebat : denique id curæ habebat, ne quid ſtatueretur temerè, quod poſteà corrigi non poſſet. Ephori in rempublicam primum introducti lites privatas de contractibus & negociis ſimilibus dirimèbant. Verum cum tempore, creſcente ipſorum potentiâ, maxima quæque jùdicia iidem illi ſibi vendicarunt,

runt, & non ſolum aliorum civitatis primatum, ſed regum quoque cauſas cognitioni ſuæ ſubjecerunt, cum eſſent ipſi homines ſæpè è medio vulgo. Quod ſanè uti erat, ita perindignum, & periculoſum cenſuit philoſophorum princeps Ariſtoteles, præſertim cum, ut idem ait, judicarent αὐτογνώμονες, hoc eſt, non ſcriptas certaſve leges, ſed opiniones ſuas in ferendis ſententiis ſequerentur. Itaque nec ſine multo certamine inter eos & ſenatum regeſque, ut hæc judicandi poteſtas iis permitteretur, res fuit perducta. In quo certamine nihil tam valuit pro ephoris, quàm gratia vulgi, quòd patronos libertatis ſuæ, & è medio ſui non raro progredientes quàm maximâ poteſtate pollere avebat. In regum verò cauſis, cum caput aut fortuna eorum in diſcrimen vocabatur, hæc ratio ferè ſervabatur, ut ex Pauſaniâ, qui περιήγησιν Græciæ ſcripſit, diſcimus. Sedebant in tribunali ſenatores XXVIII, & cum his ephori quinque, & rex alterius familiæ, ad quem cauſa non pertinebat, ut eſſent omnes XXXIIII, iique cauſam cognoſcebant, deque eâ ſententiam ſinguli per ſuffragia ferebant, & id denique ratum habebatur, in quod plures conſentiebant. Hoc modo Pauſanias rex,

Pliſtoa-

Plistoanactis filius, Pausaniæ ejus, qui ad Platæam Mardonium cum Persis cecîdit, nepos, in causâ majestatis apud hos judices reus, cum suffragia XV contra eum, XIX pro eo lata essent, absolutus fuit. Quod si contingeret aut minus benè constitutum hoc judicium esse, aut pronunciatum minus æquum reo videri, solebat hic ad populum provocare, & populus, quem ephori regebant, ex horum mente de causâ plerumque statuebat.

De arbitris dicere parum habeo, qui deligebantur ab his qui controversiam habentes, apud judices contendere, aut judicii aleam experiri nolebant, iique id operam dabant, ut litem inter hos ex æquo & bono componerent, aut si istuc pervenire non possent, ex compromisso per arbitramentum finirent.

Modus agendi in judiciis.

IN omnibus verò judiciis actio minimè operosa erat more aliorum populorum. Aberant quippe oratores, qui accusarent, aut patrocinarentur, cogebanturque actores ipsi, qui litem aut crimen intendebant, in judicio dicere strictè ac breviter, idemque facere rei; quamvis gratiâ suâ ac favore nonnunquàm viri magni periclitantibus adsisterent,

ſterent, ac prodeſſe ſtuderent. Hoc quoque heic in more fuit poſitum, ut in judiciis publicis contra criminum reos actio daretur cuivis volenti, etiam iis, qui erant in magiſtratu: quod ephororum exemplis frequentibus doceri poteſt, quos in rempublicam peccantes viros potentes in judicio reos egiſſe paſſim in hiſtoriis legimus. Quod idem Romæ quoque factitatum eſſe à tribunis plebis, non rarò etiam à magiſtratibus aliis, hiſtoriæ ejus gentis loquuntur. Vt verò alibi, ita Lacedæmone quoque probationes, quarum in judiciis uſus, partim tabulis ſcriptis, partim teſtibus conſtitêre. Sed in teſtibus hæc cautio erat, ne facilè ſervorum aut inimicorum teſtimonia contra viros illuſtres reciperentur. Tabulæ de privatis negociis aut contractibus confectæ apud Lacedæmonios κλάρια dictæ fuêre, uti ex Plutarcho in vitâ Agidis regis diſcimus.

Pœna damnatorum.

POenarum genera, quæ ſontibus irrogabantur, ſive judicio damnatis, ſive ex legum præſcripto, aut magiſtratuum juſſu, fuêre varia. Quarum in numero notiſſimæ hæ: pecuniaria mulcta, olim tenuis ac rara, cum argenteæ & aureæ

pecu-

pecuniæ usus in civitate non esset, pòst gravior & frequentior; quam qui pendere non volebant, aut non poterant, in exilium ibant: ignominia multiplex; inprimis ἀτιμία, quæ habebat exclusionem ab honoribus ac muneribus publicis, itemque præsentis potestatis seu muneris publici ademptio: vincula collo manibusque injecta, carcer κοιάδας appellatus: verbera ac flagellatio: exilium: mors suppliciorum ultimum, quod strangulando peragebatur in carcere noctu; deinde cadavera evecta, & ex carcere extracta, loco ignominioso carceri vicino, terrâ condebantur. Quæ omnia argumento sunt, peccandi licentiam apud Lacedæmonios, sæculum non esse vocitatam. Quemadmodum autem pœnis severis delicta illic corripiebantur, ita variorum honorum præmiis virtutum studium excitabatur. Quibus duabus rebus respublica maximè contineri, sapientissimus Solon solebat dicere.

Præmia virtutum.

PRæmia verò Lacones solis honoribus metiebantur, quos omnibus opibus ac possessionibus potiores habebant, imò quibus ipsam quoque vitam sæpè postponebant: parique ratione ignomi-

niam

niam ac infamiam ipsâ morte acerbiorem ducebant. Honores autem alii vivis tribuebantur ob virtutem & benemerita, alii mortuis. Inter viventium honores erant ſenatoria dignitas, magiſtratus, προεδρία in ſolennibus conventibus, cingulum, corona oleagina. Mortuos autem potiſſimum poſitis in publico ſtatuis, ſepulchris ac monumentis ſplendidius ſtructis, cippis erectis, orationibus aut carminibus funebribus, ad laudem eorum, qui pro patriâ mortem oppetierant, compoſitis, honorabant.

Inſtituta ad militiam pertinentia.

DIctum antè, ad belli magis quàm ad pacis rationes rempublicam Laconicam fuiſſe compoſitam. Quapropter de belli inſtitutis quædam heic breviter ſubjicienda. Primum hoc notatu dignum, quòd Lacedæmoniis quondam, cum vigerent leges Lycurgi, vita domi quàm militiæ fuerit adſtrictior ac difficilior tum in diſciplinæ ratione, tum in exercitiorum & laborum aſſiduitate: ut mirum videri non poſſit, tam alacres ac promptos ad militandum eos fuiſſe. Bella iis terreſtria multò antè quam maritima in uſu fuêre, ad quæ non niſi ſerò ſe comparavêre: imò diu militia

maritima apud eos fuit vetita. Olim in more fuerat, ut modò uterque rex, modò alter tantum exercitum terrestrem duceret. Pòst, priusquàm in Græciam Persæ invaderent, ob discordiam Cleomenis & Demarati, qui novo bello Attico duces in exercitu fuerant, bellumque infeliciter gesserant, legem latam scribit Herodotus, ne inposterum uterque rex in bellum idem exiret. Quæ lex ex eo tempore vim suam tenuit, nisi fortè necessitas aliqua diversum suaderet. Nam & ratio eos docebat & experientia probabat, plurium par imperium bello esse inutile. Quam ob causam deinceps communi ratione uni bello, atque uni exercitui unus quoque præerat summus dux ac imperator: & is utplurimum rex erat, interdum regis minorennis tutor, nonnunquàm quoque alius, sed ferè ex genere Heraclidarum. Idem verò sive rex sive alius, cum exercitu domo egressus non solus tantum summum in exercitu imperium tenebat, sed potestatem quoque imperandi ac decernendi absolutam habebat. Præfectos autem militum, seu ordinum ductores imperio suo parentes ducebat varios, alios aliis inferiores, πολεμάρχους, λοχαγωγοὺς, πεντηκοστῆρας, ἐνωμοτάρχους, eosque jam plures,

jam

jam pauciores pro numero morarum, τ̃ μορῶν, hoc eſt, cohortium majorum, quæ in exercitu ejus erant. Nam interdum μόρας plures, interdum pauciores educebat, prout ratio belli, quod gerebatur, poſcebat. μόρα autem, ut Xenophon affirmat in libro de republicâ Lacedæmoniorum, de re militari ejus civitatis agens, ex inſtituto Lycurgi olim habuit πολέμαρχον unum, λοχαγὺς quatuor, πεντηκοςῆρας octo, ἐνωμοτάρχυς ſedecim. Vnde porro pateſcit, quot in μόρα λόχοι, πεντηκοςύες, ἐνωμοτίαι ex ejuſdem inſtituto tum fuerint. In confeſſo enim eſt, quemadmodum μόραν totam unus regebat polemarchus: ita ſingulis λόχοις, πεντηκοςύσι, ἐνωμοτίαις ſingulos λοχαγὺς πεντηκοςῆρας, ἐνωμοτάρχυς præfuiſſe. Et quia idem Xenophon eodem loco nos docet, Lycurgum univerſos Lacedæmonios tam equites quàm gravis armaturæ pedites (intelligo eos, qui erant in ætate militari) domi diſtribuiſſe in μόρας hujuſmodi ſex, ſecundum eandem rationem conſtare etiam poteſt, quot λόχοι, πεντηκοςύες, ἐνωμοτίαι, & quot ordinum horum omnium præ-

fecti, imò quot viri bellis apti ex istâ distributione eâ tempestate fuerint in toto corpore civitatis. Nam πεντηκοστὺς sine dubio ex numero armatorum nomen accepit, significavitque manum quinquaginta viros complexam: ex quo reliqua æstimari facilè queunt. Vt enim dupla fuit ad ἐνωμοτίαν πεντηκοστὺς, ita ad ipsam vicissim duplus fuit λόχος, & ad λόχον quadrupla fuit μόρα. Sic fuerint in civitate λόχοι XXIII, πεντηκοστύες XLVIII, ἐνωμοτίαι XCVII, viri bello apti, atque in hos ordines descripti MMCCCC: in cohorte autem, quam λόχον dicebant, armati CCCC, in λόχῳ C, in ἐνωμοτίᾳ XXV. Quod sanè à conditione civitatis, qualis fuit Lycurgi temporibus, cum adhuc populi frequentia non abundaret, non valdè abhorret. Nam in hunc numerum tantummodò veniebant genuini cives, qui ætate annis XXX majores, & LX minores erant: cæteri excludebantur, quos istis haud pauciores fuisse verisimile est. Studium verò Lycurgo non fuit, ut multos, sed ut bonos ac fortes cives Sparta haberet.

Inqui-

Inquilini & servi.

ET præter hos magna multitudo inquilinorum, qui liberi quidem, sed civitatis jure haud præditi erant, Spartam habitabant: multoque plures etiam servi quàm liberi. Quin imò posteris quoque temporibus non tam copiâ magnâ suorum quàm firmo robore hostibus suis formidini fuisse, & sæpè ex iis præclaras victorias retulisse Spartanos, ex historiis cognoscimus. Eosdem etiam cum opus esset, servos suos Helotas armasse, & in expeditiones secum duxisse, ex Herodoto discimus: qui scribit, in exercitu Græcorum ad Platæas, ubi cum Mardonio Persâ de rerum summâ est dimicatum, cum Laconum omnium essent decem millia, in his Spartiatas (qui metropolim Spartam habitabant) quinquies mille fuisse, & horum Spartiatarum quemlibet habuisse secum septem Helotas levibus armis instructos, velut custodes vel stipatores, conficientes universè numerum XXXV millium. Locus sanè notabilis, docens, quid tum urgente gravi periculo in usu fuerit. Quanquàm autem isti, quos dixi, singuli ordines militares sensim cum tempore, crescente civium multitudine, virorum numero quoque creverint,

& quælibet πεντηκοστὺς plures quàm quinquaginta complexa sit, ac vel duplo triplove facta sit major, similiterque pro parte ratâ ordines quoque reliqui, tamen apud posteros nomina eadem retinuerunt: quemadmodum in decuriis, centuriis, manipulis, cohortibus, legionibus Romanis, ac in rebus aliis factum olim esse, & hodiè quoque fieri videmus.

Equites in exercitu.

VErùm soline pedites gravis armaturæ nomen πεντηκοστὺς dederint, an & equites pauculi, peditibus additi, ad explendum illum numerum accensi olim sint, id ego dubium esse existimo. Quorum hoc Xenophontis verbis, ubi de moris totius civitatis loquitur, conforme videtur: illud autem verosimile magis, propterea quòd equites primis illis temporibus pauculi admodum fuerint, & tantummodò accessio quædam supernumeraria, additamentumve non tam minorum ordinum, quàm totarum morarum: qui deinde in expeditionibus conjuncti ex moris omnibus equitatum à peditum agminibus separatim constituerint. Nam ab initio perexiguus equitum usus fuit apud Lacedæmonios, & robur in eo penè nullum: in

in pedestri verò exercitu omne quasi momentum situm fuit, etiam iis temporibus quibus res Græciæ maximè floruerunt. Quod autem subjicit ibidem Xenophon, ἐκ τούτων δὲ μορῶν διὰ παρεγγυήσεως καθίστανται τότε μὲν εἰς ἐνωμοτίας, τότε δὲ εἰς τρεῖς, τότε εἰς ἕξ, id est, *ex his verò moris, cum id præcipitur, nonnunquàm milites per* ἐνωμοτίας *disponuntur, interdum in ternas, interdum in senas*, hoc sanè si mendum librariorum non habet, est perobscurum, nec à quoquam hactenus satis explicatum. Verumenimverò distributionem illam exercitus Laconici ex Xenophonte paulo antè recitatam perpetuam non fuisse, sed variasse, vel unus Thucydidis locus nos docet evidentissimè. Nam is libro quinto bellum inter Lacedæmonios & Argivos anno ab initio belli Peloponnesiaci undecimo commotum, & acies utrimque instructas exponens, nec morarum vocem usurpat, & totum exercitum Laconicum, ut stabat ad prælium accinctus, in λόχους septem, λόχον quemlibet in πεντηκοστύας quatuor, πεντηκοστὺν rursus in ἐνωμοτίας quatuor dividit, præter Sciritas, genus militum apud Lacones peculiare, quos tum dicit,

ut & aliàs, in cornu aciei ſiniſtro conſtitiſſe. Et tamen præfectos omnes horum ordinum iiſdem planè nominibus, quibus Xenophon afficit, & eodem eos ordine quoque recenſet. Πολεμάρχους quippe regi, his λοχαγοὺς, λοχαγοῖς πεντηκοστῆρας, & his rurſum ἐνωμοτάρχους ſubjicit. Quem locum, quia illuſtris eſt, & multis huc pertinentibus lumen affundit, totum hic ipſius autoris verbis adſcribendum puto. Βασιλέως γὰρ ἄγοντος, ait Thucydides, ὑπ' ἐκείνου πάντα ἄρχεται, καὶ τοῖς μὲν πολεμάρχοις αὐτὸς φράζει τὸ δέον· οἱ δὲ τοῖς λοχαγοῖς· ἐκεῖνοι δὲ τοῖς πεντηκοντῆρσιν· αὖθις δ' οὗτοι τοῖς ἐνωμοτάρχοις· καὶ οὗτοι τῇ ἐνωμοτίᾳ. Καὶ αἱ παραγγέλσεις, ἤν τι βούλωνται, κατὰ τὰ αὐτὰ χωροῦσι, καὶ ταχεῖαι ἐπέρχονται. σχεδὸν γάρ τι πᾶν, πλὴν ὀλίγου, τὸ στρατόπεδον τῶν Λακεδαιμονίων ἄρχοντες ἀρχόντων εἰσὶ, καὶ τὸ ἐπιμελὲς τοῦ δρωμένου πολλοῖς προσήκει. Τότε δὲ κέρας μὲν εὐώνυμον Σκιρῖται αὐτοῖς καθίσταντο, ἀεὶ ταύτην τὴν τάξιν μόνοι Λακεδαιμονίων ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἔχοντες.

Et poſt nonnulla, Ἐκ μέντοι τοιοῦδε λογισμοῦ ἔξεστί τῳ σκοπεῖν τὸ Λακεδαιμονίων τότε παραγενόμενον πλῆθος. λόχοι μὲν γὰρ ἐμάχοντο ἑπτὰ ἄνευ Σκιριτῶν, ὄντων ἑξακοσίων. Ἐν δὲ ἑκάστῳ λόχῳ πεντηκοστύες ἦσαν τέσαρες, καὶ ἐν τῇ πεντηκοστύι ἐνωμοτίαι τέσαρες. Τῆς τε ἐνωμοτίας ἐμάχοντο ἐν τῷ πρώτῳ ζυγῷ τέσαρες. ἐπὶ δὲ βάθος ἐτάξαντο μὲν οὐ πάντες ὁμοίως, ἀλλ' ὡς λοχαγὸς ἕκαστος ἐβούλετο: ἐπίπαν δὲ κατέστησαν ἐπὶ ὀκτώ· παρὰ δὲ ἅπαν, πλὴν Σκιριτῶν, τετρακόσιοι καὶ δυοῖν δέοντες πεντήκοντα ἄνδρες ἡ πρώτη τάξις ἦν. Ecce, rex ſummum in exercitum imperium habet, & omnia regit, mandat polemarchis, polemarchi λοχαγοῖς, hi πεντηκοντῆρσιν: ab his mandata accipiunt ἐνωμόταρχοι, ab enomotarchis ſinguli milites in enomotiis, perferunturque hoc modo mandata regis gradatim quidem, ſed quàm celerrimè ad univerſum exercitum, ac ſingulos in exercitu diſpoſitos milites: & propemodùm totus exercitus, paucis demptis, duces ſunt ducum, curaque rerum agendarum ad multos pertinet: Sciritæ verò ſemper

in cornu aciei ſiniſtro locati: & cætera antè dicta. Tum porrò hæc: ἐνωμοτία in fronte aciei iſtius milites habebat quatuor: aciei latitudo aut profunditas, quamvis non ubique par, ſed pro arbitrio cujuſque λοχαγοῦ, utplurimum militum octonûm erat: frons verò aciei in longum porrecta milites tenebat CCCCXLVIII, exceptis Sciritis: Sciritæ erant DC. Et affirmat vetus ſcholiaſtes Thucydidis ad hunc locum, ἐνωμοτίαν quamlibet habuiſſe viros XXXII, ducto ſcilicet numero quaternario, qui erat in enomotiæ fronte, in octonarium, qui profunditate ejus continebatur, atque hac ratione in toto illo exercitu Laconico, excluſis Sciritis & ſociis, fuiſſe bellatores ter mille quingentos octoginta quatuor: manus ſanè non magna ſed valida. Porrò rex accepto domi exercitu in expeditionem iturus bis ſacrum faciebat; ſemel in urbe, iterum, cum jam ad fines Laconiæ veniſſet, incedens ſemper præcedente igne ſacro ab arâ ſumpto: tertiùm ſacrificabat in conſpectu hoſtium, prœlio propinquus. Idem cum hoſte dimicaturus in mediâ verſabatur acie, unde imperia expedire quàm commodiſſimè per totum exercitum poterat: ibatque pro-

ximè

ximè ante eum armatus Olympionica, quod honoris erat maximi: eumque etiam comitabatur & circumsistebat lectissima pugnatorum manus, in discrimine præsidio futura. Tum verò in pugnam jam procedens, tibicines hunc in finem per aciem passim dispositos tibiis canere jubebat, ut ad earum modulamen composito animo pariter ac gradu, servatis ordinibus suis, in adversum hostem universi irent, quemadmodum lex præcipiebat. Id enim melius esse, & parandæ victoriæ certius, quàm si cursim, & cum inordinato effusoque impetu in prœlium ferrentur, Lycurgus legis auctor judicaverat. Ducebat verò in prœlium suos, ut eadem lex volebat, veste purpureâ indutos, & ominis gratiâ coronis redimitos velut victoriam reportaturos. Et cum ephororum potestas in republicâ adolevisset, mos cœperat, ut ex eorum collegio duo regem in bella euntem comitarentur consilii causâ. Xenophontis autem sæculo, ut ex historiâ ipsius patet, interdum regi, præsertim in bellum difficile ac longinquum proficiscenti, consiliarii quoque alii numero plures prudentiâ & autoritate pollentes adjungebantur. Ad hæc in more quoque erat, ut rex, qui exercitum domo eduxerat, expe-

ditione finita, eundem non solveret, sed domum ipse reduceret, socios verò ac mercede conductos, sub curâ præfectorum in sua, quâ cuique commodum, dimitteret: Denique domum reversus sacro rursum peracto imperium deponeret. Et quæ de rege hactenus dicta fuère, ea in regis minorennis tutore, ac quolibet imperatore alio, cui belli auspicia commissa erant, locum habebant.

Reliqua militia Laconicæ.

CÆtera militiæ Laconicæ, cum res terrâ gerebatur, sic habebant. Regem, cum imperio summo ducem designatum ante plenilunium peractum ex urbe educere exercitum fas non erat: egressus cum exercitu agmine composito incedebat; castra, cum opus esset, nisi natura loci aliud posceret, in orbem formata ponebat, eaque, cum in hosticum venisset, ex legis præscripto, sæpè movebat, curam eorum per excubias diligentem interdiu ac noctu habebat, militemque intra castra exercebat: militis Laconici arma erant, ensis brevis ac recurvus, hasta longa, galea, scutum æreum: usitatum ei, in castris non sine hymno cœnam claudere, hastam semper circumferre & ad

manus habere: si quando commeatus petendi causâ castris exibat, non sparsim vagabatur, sed denso agmine servatis ordinibus procedebat, nec procul à castris, ut tutior esset, progrediebatur: eques noctu extrà castrorum obequitabat. Servi foris etiam tendebant. Erant quoque in institutis militiæ hæc: Adversum hostes eosdem bellum sæpè non gerendum, ne ii belli artes discant, & usu multo habitum ac promptitudinem sibi parent: maritimâ militiâ abstinendum: turrium murorumque oppugnationes declinandæ: in prœlio vincendum aut occumbendum: fugâ, quæ turpis & morte pejor, saluti non consulendum: scutum in pugnâ amittens ignominiosus habendus: hostibus in fugam effusis & victoriam concedentibus cædendo non instandum, nec ultra modum in eos sæviendum: cæsorum corporibus spolia non detrahenda: trophæum modò in victoriæ loco erigendum: victoria strategemate parata, quàm parta apertà vi, majoris gloriæ censenda: Lacones infra annos xxx, & supra lx nati in expeditiones non ducendi, sed tuendis rebus domi relinquendi, nec nisi cogente necessitate aut periculo gravi aliter faciendum. Stipendiorum ratio vetus apud

apud Lacones perobſcura. Olim, cum uſus auri & argenti nullus apud eos eſſet, nec publici cenſus ulli, videntur ſine ſtipendiis aliis reip. militaſſe, tantû commeatu contenti, quem vel à repub. accipiebant, qui militabant, vel ex hoſte quærebant. Quem autẽ reſp. præbebat, in eum aut tota civitas, aut ii maximè, qui domi manebant, de privatis ſuis cõferebant. Ærarium publicum quippe nullum: quod bellis gerendis ſæpe officiebat, aut difficultates haud parvas creabat. Pòſt, cum aurum & argentum cæpiſſent adamari, uſuſque eorum crebreſcere, & è manubiis à Lyſandro in urbem invectis ærario eſſet datum initium, ac ſociòrum multi vectigales facti, alia ratio inſtituta, ſed eadem poſteris quoque non ſatis perſpecta. Hoc ſolum conſtat, ex eo tempore ſtipendium militi Spartano ex ærario ſolutum: ærarii verò curam ac poteſtatem potiſſimum penes ephoros, populi duces, fuiſſe: ærarium ſpoliis hoſtium, & ſociorum tributis cum tempore locupletatum, pecuniæ magnitudine, æraria reliquarum Græciæ civitatum procul ſuperaſſe. At ſociis Græcis, qui ſigna Laconum frequentes ſequebantur, à civitatibus ſuis ſtipendia pendebantur: & ſi quæ civitates ex fœdere militẽ non mitte-

mittebant, ab iis pecunia in usum belli prçstabatur, quod fieri ex fœdere licebat.

Militia maritima.

Res maritimas serò admodū & tenuiter premente Græciam Xerxe Spartani tractare cœperunt. Dein post longū intervallum fervente bello Peloponnesiaco eodem respexerunt, ac majore studio contra majorū morem, & Lycurgi mentem in eas incubuerunt, & demum ope sociorū, qui classibus valebant, oppressis Atheniensibus maris imperium in se verterunt. In his rebus maritimis hæc iis legitima fuerunt. Cônflatâ classe quacunq; quamvis in ea multò plurimę essent naves à sociis instructæ, interdū perpaucæ ab ipsis, tamen usurpatione quadam majorum, aut jure per manus accepto velut Græciæ principes, summū ei ducem ipsi dabant, quem ναύαρχον vocabant, cujus auspiciis omnia gerebantur. Huic ἐπιστολέα aliquem utplurimum adjungebant, quem legatum classis dicere possumus. Nam vicem navarchi absentis tenebat & nomine ejus res gerebat, summoque pòst eum classis imperio potiebatur. Nonnunquàm etiam fiebat, ut navarcho titulus imperii, honoris ergo, tribueretur, ἐπιστολεῖ verò ob usum & peritiam re-

rum,

rum, cui tamen navarcho per leges esse non licebat, imperium commendaretur. Quod Lysandro accidit, qui Araco navarcho creato, viro rerum Asiaticarum ac maritimarum ignaro, imperandique artium adhuc experti ἐπιστολεὺς additus, ipse earum rerum & artium peritissimus cuncta pro arbitrio administravit, & res maximas gessit, Atheniensium classem ad flumen Ægos delevit, urbes multas in Hellesponto, Asià, insulis, occupavit, Samum obsidione pressit, Athenas ipsas in eas angustias redegit, ut deditionem facere, & statum reipublicæ suæ mutare cogerentur. Quominus autem navarchus pro Araco crearetur, lex obstabat, quæ vetabat, eundem bis imperium classis habere, ut Xenophon & Plutarchus testantur. Ipse verò classis imperator jam antè fuerat, & successorem acceperat Callicratidam, qui in prælio ad Arginusas insulas fortiter pugnans nuper occubuerat. Verum an annua fuerit ex lege navarchorum potestas, parum constat: Hoc modò ex Thucydide & Xenophonte patet, singulos vix annum in hoc imperio explesse, qui ab initio potentiæ Laconum maritimæ in eo sibi mutuò successère ad debellatas à Lysandro Athenas. Horum primus fuit

Astyochus in oram Asiæ ad res gerendas missus anno belli Pelopõnesiaci xx, inito paulò antè fœdere cum Dario Persarum rege, cum post cladem Siculam civitates maritimæ passim ab Athenienfibus cæpissent deficere. Astyocho deinde Mindarus anno belli ejusdem xxi est suffectus. Post hunc juxta Cyzicum cæsum secuti ordine sunt Eteonicus, Cratisippidas, Lysander, Callicratidas, Aracus cum legato Lysandro. Lysander paulum ultra vertentem annum in præfecturâ hac classis relictus universum maris imperium Lacedæmoniis suis asseruit. Nondum deinde exacto quadriennio, post eversum à fratre Artaxerxe Mnemone rege Cyrum Persam, iniquitate Tissaphernis regii præfecti, amicitia inter Lacedæmonios & Persas soluta fuit, missusque à Lacedæmoniis Thimbron cum copiis militaribus harmostes sine titulo navarchi, ut civitates Asiæ Græci nominis ab injuria Tissaphernis tueretur, ac libertati restituerêt. Cui non satis feliciter rem gerenti successor missus Dercyllidas. Dercyllidæ demum per triennium munere hoc haud parum felicius defuncto, cum spe majoris incrementi rerum Laconicarum surrogatus, & in Asiam eandem cum copiis amplioribus missus

est

est rex Agesilaus: eique, quod nunquàm antè acciderat, imperium pariter terra marique commissum Olympiadis xcvi anno primo. Is verò in prosperrimo rerum terrestrium cursu classis imperium tradidit Pisandro conjugis suæ fratri, præteritis aliis præstantioribus. Qui Agesilao sororio, ob bellum fraude Persica in Græcia resuscitatum, ab ephoris domum ex Asia revocato, à Conone Atheniense ad Cnidum ingenti prælio navali superatus vitam cum classe amisit. Hac clade imperium Laconum maritimum infractum pene concidit, & magnam partem ad Athenienses rediit. Et quanquàm multa à Spartanis, sarta cum Persis gratia, instaurando ei deinceps mota sint, parum tamen profectum, novis identidem hostibus novis bellis contra eos in ipsa Græcia excitatis. Imperatori classis, ejusve legato parebant reliqui præfecti omnes: qui tot erant numero, quot in classe triremes aut naves armatæ, quos proprio nomine, omnibus Græcis usitato, τριηράρχους indigitabant, singuli singulis triremibus præsidentes. Hos satis constat ab iis civitatibus esse datos, quæ triremes instruebant, ac in classem conferebant, aliæ plures, aliæ pauciores. An verò quælibet civitas
etiam

etiam ἐπιστάτην aliquem ediderit, qui imperii aliquid in trierarchos cæteros ejuſdem civitatis haberet, parens tamen totius claſſis navarcho, id non ſatis certum eſt. Mihi quidem hactenus ex veterum monumentis cognoſcere non licuit. Trierarchos autem ſingulos in ſuæ triremis claſſiarios imperium habuiſſe, controverſum non eſt. Claſſiarii quot fuerint in ſingulis triremibus, dici non poteſt: nec numerus in his ſemper idem. Diſtinctos fuiſſe in tres ordines, imos, medios, ſummos, quemadmodum apud cæteros Græcos, ſic quoque apud Lacedæmonios, quidam autoritatem ſcriptorum mediæ ætatis ſecuti opinantur. Stipendio tamen pares fuiſſe omnes ex iis, quæ apud Xenophontem in rebus Græcis, & Plutarchum in vita Lyſandri legimus, veroſimile eſt. Nam nulla illic diſtinctio. Meruiſſe autem ſtipendium diurnum tres obolos, idque à Cyro Perſa intercedente Lyſandro auctum obolo uno, ut eſſet jam ordinarium obolorum quatuor, eamque ob cauſam claſſiarios multos relictis Athenienſibus in claſſem Laconicam ſe contuliſſe, ex iiſdem autoribus diſcimus. Vnde colligere licet, Athenienſes tum temporis obolos tantum tres, aut certè

minus quàm obolos quatuor in ſtipendium diurnum claſſiariis ſuis pependiſſe. Oboli tres valebant drachmæ Atticæ dimidium : drachma Attica erat denario Romano minor. Nam ſeptem denarii pares erant octo drachmis. Et denarius Romanus legitimi ponderis æquabat partem quaſi ſeptimam daleri imperialis hodierni, drachma Attica octavam ejuſdem. Ex quibus æſtimari ſtipendia iſta vetera poſſunt. Sed nec ſtatum, perpetuove idem ſtipendium id fuit, & majus pediti gravis armaturæ quàm claſſiario, & equiti multo majus quàm pediti ſolutum. Solutùm autem claſſiariis aliquandiu à Perſarum rege ex pacto: antè & pòſt à civitatibus quæ naves in claſſem dabant, vel quæ navium loco pecunias in hunc uſum conferebant. Claſſiarios verò, quibus naves ab ipſis Spartanis datæ implebantur, paucos ex Laconibus, plurimos ex peregrinis conſcriptos fuiſſe credimus: quia Lacones rei nauticæ erant rudes, uſu maris per leges Lycurgi prohibiti: & quamvis ab oriente & meridie mari alluerentur: tamen litora habebant admodum importuoſa, ut unus portus recipiendis triremibus toto litorum tractu reperiretur idoneus. Ei Gytheo nomen erat in ſinu reducto, ubi & unicum

cum navale habebant Lacedæmonii: de quo igni cum ipſis navibus dando ad vires Lacedæmoniis incidendas conſilium quondam Athenienſibus ſuggeſſiſſe Themiſtocles, ſed id autore Ariſtide ab Athenienſibus eſſe repudiatum, perhibetur.

IV.

APPENDIX
DESCRIPTIONI REIPVBLICAE LACONICAE
ſubjicienda:

Complexa hiſtoriam ſuccinctam labentis tum reipubl. & ſtatus, tum fortunæ Lacedæmoniorum.

CVjuſmodi reſpublica Laconica fuerit, hactenus nobis expoſitum: nunc quomodo, & per quos gradus peſſum iverit, breviter dicemus. Nervos ei inciſos fuiſſe, & vires fractas bellis Thebanis, oſtendimus. Acceſſere clades bello ſacro, cui ſeſe cum Athenienſibus Lacedæmonii quoque miſcuere, acceptæ, ut jam penè deſpectui inter reliquas illuſtres Græciæ civitates Spartana haberetur. Cauſa labentis fortunæ præcipua

ac propria fuit neglectus legum & institutorum Lycurgi, quod dictum etiam prius. Initium ejus ductum à victoriis Lysandri, quòd auri & argenti usum à Lycurgo vetitum, cum opum & elegantiæ ac delitiarum studio in civitatem primum invexêre: quanquàm Lysander ipse in re familiari tenui, & veteris moris retinens vitam clauserit. Illo verò usu semel admisso cupiditas habendi ita exarsit in animis civium, ut in Alcibiade suo, seu exactè verum dicens, seu supra veri modum propter argumentum subjectum, testetur Plato, jam tum sæculo illo plus auri & argenti privatim possedisse Lacedæmonios, quàm omnes Græcos reliquos, regesque etiam ejus civitatis fuisse locupletissimos, omnium rerum copià abundantes. Cum opum ac pecuniæ affluente possessione morum severitas sensim prolapsa, victus tenuis ac parcus in luxum versus, exercitationum & laborum assiduitas ac tolerantia decrementum passa, disciplinæ partes multæ solutæ, artes militares neglectæ, & torpescentes, denique virtus illa prisca elanguit: postremò ex fortunarum inæqualitate pro amore mutuo, quo sese invicem Lacones complecti solebant, despectus, livor, odium iis obrepsere.

Et

Et tamen nonnunquàm memoriâ gloriæ majorum stimulati segnescentium animi ad fortia consilia capienda, & majorum vestigia sequenda se commoverunt. Exemplum esto: Cum omnis reliqua Græcia partim cladibus attrita, partim blandis sermonibus & promissis, ostentatâque singulari benevolentiâ persuasa Corinthi in publico conventu, Philippum Macedoniæ regem, qui conventum indixerat, summum ducem suum, velut αὐτοκράτορα ad bellum contra Persas gerendum communi decreto designaret, soli Lacedæmonii id recusarunt. Idemque fecère secundò, cum à Philippi morte successor ejus Alexander patrio regno feliciter inito, tumultuantibus initio Græcorum plerisque, velut imperium illud Macedonum qualecunque excussuris, sed mox felicitate juvenis consternatis, in Peloponnesum repentè advolans eandem istam dignitatem eodem in loco, quo conventum convocaverat, & petisset à civitatibus & obtinuisset. Soli scilicet à consensu illo decretoque rursum se segregarunt. Existimabant enim idque palàm ferebant, perindignum esse, minimeque sibi patrium, aliena signa jam sequi, quorum auspiciis, ut Græciæ principum, alii militare soleant. Post quæ

deletis in Græciâ Thebis ad incutiendum cæteris terrorem, quòd arma sumere, & vim expectare ausæ fuissent, cum in Asiam trajecisset Alexander, & ad Granicum fl. ac Issum urbem duobus ingentibus præliis Persas vicisset, Syriam Ægyptumque armis occupasset, transmissoque Euphrate in Assyriâ ad ultimum certaminis discrimen juxta Tigridem se pararet, Lacedæmonii longinquam ejus absentiam speculati, & periculis, quibus victoriosus juvenis se objiceret, in spem erecti in Græciâ arma contra eum moverunt, & reliquas civitates ad resumendam libertatem in idem bellum secum traxerunt. Sed res administrata majoribus animis quàm viribus ac successu auspiciis Agidis regis. Cui cum occurreret Antipater Macedoniæ præfectus, veteranus Philippi dux, ingenti exercitu XL mill. partim ex Macedoniâ partim ex Græciâ conflato instructus, gravissima pugna in Peloponneso commissa, victi quidem cum rege suo Lacones eorumque socii, multitudine nimirum hostium obruti, qui duplo ferè majore numero erant, fortunæ cesserunt, sed tam fortiter rem gesserunt, ut hostibus quoque admirationi essent: inprimis Agis rex jam saucius, & ægrè se sustinens, & jam à proxi-

proximis ex acie aliquo usque elatus, cum in se venientes Macedones cerneret, suis, qui reliqui erant, abcedere, & melioribus patriæ rebus se reservare jussis, ipse genibus nixus tam animose eos excepit, & feriit, ut fortuna quidem multò minor, sed virtute militari nihilo inferior Alexandro censeretur. Tandem verò lanceâ pectus trajectus vitam cum sanguine profudit. In ea pugna partium Laconicarum quinquies mille CCC LX occubuisse, hostium supra duo M cecidisse feruntur: licet Curtius horum numerum coarctet, Laconum vèrò vix quenquam nisi vulneratum in castra rediisse fateatur. Antipater victoriâ contentus, nec quicquam amplius in victos molitus, tantum legatos ad regem Alexandrum deprecandi causa, ex sociorum consilio mittere eos jussit. Græcia omnis hac clade Laconum territa conticuit, quievitque. Alexander culpam deprecātibus ignovit. Græcia enim quietâ opus se tum adhuc habere putabat. Sed Dario debellato, Persia ipsa & Persici imperii provinciis in oriente & septentrione subactis, Indiâ in potestatem redactâ, cum victor Babylonem revertisset, & nihil jam metuens literas inde in Græciam misisset, quibus præcipiebat, ut civitates exulibus liberum in patriam

reditum concederent, rursum commoti Græci, quibus id contra opinionem accidebat, & tyrannicum dominatum contra leges sapere videbatur, in arma versi sunt. Vnde bellum Lamiacum quod dictum, fuit ortum, gestum anno proximo à morte Alexandri contra eundem Antipatrum, principibus civitate Atticâ & Ætolis. Quod desiit tandem in oppressionem libertatis Atticæ, & dominatum Antipatri: de quo dictum in rebus Atheniensium. Intereà flaccescente virtutis vigore apud Spartanos, quod reliquum ejus erat, ab Areo rege, Pyrrhi Epirotæ, inclyti bellatoris coætaneo, & ejusce filio Acrotato, extinctum periit. Hi enim phiditiorum morem, ut nos docet Athenæus, solverunt, & à victu parco, qui in phiditiis usurpabatur, in delitias, & effusum epularum luxum, exemplo & autoritate præeuntes, civium cœnas traduxerunt. Inde in omnem mollitiem, & quæ eam comitantur vitia, civitas prolapsa pristinæ disciplinæ & severi moris nihil ferè retinuit. Præsertim cum Leonidas, qui post Acrotatum pro filio ejus Areo juniore impubere regnum administravit, & post mortem ejus rex factus fuit, prædecessorum

ſorum veſtigia ſequeretur, & Lycurgi inſtituta conſultò peſſùndaret, & pro rege tyrannum ſe gerere occiperet. Quam ob cauſam turbato regni ſtatu (nec enim omnes id ferre poterant) principe Lyſandro ephoro, ex poſteris Lyſandri Athenarum debellatoris, regno dejectus, & Cleombrotus quidam, qui & gener ipſius & proximus agnatus erat, dejecto ſurrogatus fuit. Sed malo reipublicæ fato, idem á factione ſuâ reſurgente reductus pulſo Cleombroto prioribus veſtigiis inſiſtere perrexit, atque adeò ſe ipſo factus eſt deterior. Cui cum & jam antè, & tum rurſum obſiſteret Agis alterius familiæ rex juvenis, ex prioris Agidis fratre Eudamidâ pronepos,& inſtituta Lycurgi inſtaurare ac reducere in ſcenam ſummo ſtudio niteretur, atque ipſe exemplo in omnibus præiret, agros opeſque ſuas, & matris aviæque, quæ locupletiſſimæ erant,ipſis volentibus in medium conferret, promulgatâque lege novam diviſionem & ſortitionem ad exemplum Lycurgi moliretur, atque omne æs alienum abolere, & æqualitatem illam facultatum veterem reſtituere pararet, ab avunculo ſuo Ageſilao ephoro, homine ſupra modum avaro, & potente,ac fraudibus graſſante,deceptus ac deſtitutus,ut per-

agere, quod cæperat, non posset, tandem ab ephoris cæteris in gratiam Leonidæ per summum scelus in carcerem abreptus, ibique cum matre & aviâ, fœminis optimis, manu carnificis strangulatus vitam finiit, regum Spartanorum integerrimus, & publici boni amantissimus. Non diu pòst Leonidæ defuncto successit in regnum filius ejus Cleomenes, ingenio peracri, excelso, audaci, sed æquè vafro, magnæ potentiæ ac famæ parandæ avidissimo: quod ejus ingenium velut in speculo repræsentatum in parallelis suis depingit Plutarchus. De rebus ejusce, quoniam autore eo maxima reipublicæ facta est conversio, dicemus paulò prolixius. Duxerat vivente adhuc, & penè cogente patre conjugem Agiatidem, Agidis regis occisi viduam, Gylippi filiam, magnas opes possidentem, indole & formâ eximiam, inimicissimam Leonidæ, sed utriusque mariti amantissimam: à quâ Agidis instituta & consilia in administrandis privatis publicisque negociis, cujus gratam universo populo memoriam esse videbat, perdidicit. Ad ejus igitur imitationem initio sese componens civibus benignum, facilem, affabilem se ferebat, eratque in veste, & omni vitæ ratione adstrictus, luxum omnem & regium fastum aversans,

ſans, & quaſi faſtidiens, totuſque popularis, ut regii moris nihil in eo conſpicere poſſes. Verum omnia hæc ad verum in civitate dominatum ſibi parandum referebat, longè diverſum ab Agide ſpectans. Nam, ut dixi, magni nominis & magnæ potentiæ cupidine ardebat. Nomen autem regium ſe quidem ferre, poteſtatem verò & vim regni penes ephoros eſſe experiebatur: quod concoquere animus ejus vaſtus, ſublimis, ad majora adſpirans haudquaquàm poterat. Itaque novatis rebus ſibi opus eſſe rebatur. Quod quia inter arma proclivius eſſe quàm in pace arbitrabatur, bellum quærebat. Ad quod cum occaſionem ipſi daret Aratus Sicyonius Achæorum prætor, rerum ſocietatis Achaicæ augendarum ſtudioſiſſimus, eam cupidiſſimè arripuit. Nam ephoris volentibus, quibus Arati conatus etiam diſplicebant, exercitu confecto, in Aratum & Achæos duxit: & cum prima feliciter ſucceſſiſſent, telam orſus eſt, quâ magna pars Peloponneſi turbata fuit, & bella ex bellis nata ephoris, ne adverſarentur ſibi, pecuniâ & gratiâ maternâ corruptis. Atque interim Archidamum Agidis fratrem fugâ è manibus patris Leonidæ elapſum, cum occideretur Agis, apud Meſſenios exulantem,

tem, cui regni ſucceſſio in eâ familiâ debebatur, honeſtiſſimo prætextu velut ad regnum in patriam revocatum, diſſimulatâ voluntate ſuâ, per eos, qui Agidem necaverant, quaſi vindictam ab eo metuentes, interemit, ut ſolus in ſceptro maneret. Nec diu pòſt in Arcadiâ re feliciter geſtâ, animo ad majora audenda erectus, negocio cum vitrico, viro locuplete, & inter cives potentiâ præcipuo, Megiſtono, cui mater firmandi filii ergo denupſerat, communicato, & per hunc pluribus ſibi cõciliatis, facinus concepit & patravit immane, atque hactenus in civitate Laconicâ inauditum. Nam ad urbem adducens militares copias priuſquàm ipſe eam ingrederetur, ephoros in triclinio pro more publicè cœnantes, nec quicquam minus opinatos, quos ſacroſanctos & inviolabiles civitas habere ſolet, per præmiſſos ſatellites inter ipſas epulas trucidavit: eumque magiſtratum regibus & populo, ut dicebat, gravem, & præter inſtituta Lycurgi in republicâ receptum, & paulatim ex humili conditione ad poteſtatem regiâ majorem progreſſum, è republicâ ſuſtulit. Horum cædi ſtatim addidit cædem decem aliorum, qui ſuccurrere ephoris conati fuerant. A quieſcentibus vim abſtinuit. Poſtridiè ſellas

epho-

ephororum quatuor disjecit, unâ tantummodò relictâ, in quâ sedens ipse jus populo, quod ephori facere solent, dicturus erat; simulque LXXX cives proscriptos, quos suspectos habebat, misit in exilium. Tum concione convocatâ, cum multa dixisset, quibus rationem reddebat factorum suorum, ostendissetque etiam Lycurgi exemplo, sine vi ac metu reformari rempublicam, & pestes in eâ subnatas, & robur jam nactas (sic ephoros vocabat) summoveri non posse, ut plebem turbatam demulceret, sibique devinciret, quasi Agidem imitaturus promisit, æs alienum universum se deleturum, agrosque & reliquas fortunas omnium, ut fecerat quondam Lycurgus, ad æqualitatem redacturum, atque ita invidiam simultatemque è civitate profligaturum; quinetiam optimis-quibusque peregrinorum in civium numerum adscriptis civitatem contra pericula tutiorem effecturum. Statimque novis tabulis propositis, jussit omnes, quicquid possiderent agrorum & aliarum rerum, in commune conferre: primusque id fecit ipse, & ut idem quoque facerent, amicos, quibuscum jam antè egerat, induxit: horumque exemplum, ut tradit Plutarchus, omnes demum cives secuti sunt. Quo facto, & è

per-

peregrinis civium numero ſuppleto, nova partitio inſtituta, vocatique in ſortes etiam in exilium paulò antè ab eo pulſi, iiſque reditus in patriam, turbis ſedatis, promiſſus. Delecti ex omni numero validiſſimo quater mille pedites, armaturâ gravi inſtructi, edoctique pro lanceis ſariſſas utrâque manu tractare, & clypeis novo modo uti, valida manus in omnes caſus parata. Tum ad formandam juventutem, & revocandam in uſum diſciplinam veterem, & exercitia & convivia decentem in modum inſtauranda Cleomenes converſus, priſcaque & generoſa vitæ omnis ratio Laconibus olim uſitata in ſcenam ab eo reducta, paucis invitis, pluribus ſpontaneis morem ei gerentibus. Ad hæc ad invidiam nominis monarchiæ declinandam frater Euclides (alii Epiclidem vocant) regni collegâ ab eodem adſcitus: duoque reges ex eâdem familiâ tum primum Lacedæmone facti, quanquàm verè imperii jus penes unum Cleomenem manſerit. Sic domi rebus conſtitutis, & quaſi in tuto locatis, cum exercitu egreſſus ex urbe eſt, ut inanem & falſam de ſe opinionem vicinis inimicis demeret. Audiebat enim cum alios, tum maximè Aratum Achæorum prætorem exiſti-

mare

mare & dictitare, ob res domi commotas non ausurum ipsum ab iis nunc discedere, & foris quicquam tentare. Quam ob causam cum exercitu Arcadiam vicinam ingressus in fines Megalopolitanos irrupit, omniaque circum circa diripuit, & cum ingenti prædâ regrediens, cum ludiones Messane venientes in itinere fortè intercepisset, in hostili regione theatro excitato, velut otiosus & nihil metuens per diem totum ludos edidit spectante exercitu, iisque ipse præsedit. Id fecit, non quòd his afficeretur animus ipsius, sed ut quasi ex alto despicere se hostes suos, iisque hoc modo insultare demonstraret. Nam ad oblectamenta ludicra, ad delicias, & regium luxum quod attinet, non alium se ferebat dominatu jam parto, cum nomine pariter & re rex esset, quàm antè, cum ad dominatum adspiraret, omninoque iisdem artibus quibus paraverat, eundem tuebatur, dissimillimus aliorum regum. Nihil in eo aulici fastus, nullæ delitiæ, nullus splendor aut pompa, nulla apud eum ludionum, psaltriarum, similium hominum turba: in victu, veste, omni apparatu etiam tum parcus, sobrius, adstrictus, ut mos veterum Laconum habebat: quem morem non præcepto solum, sed exemplo

plo quoque suo adstruebat & promovebat: omnibus comis, benignus, alloquium petentibus precesque offerentibus ultrò occurrens, in colloquio benevolentiam & vultus hilaritatem præ se ferens, omnibus commodus: legatis & hospitibus quos convivio excipiebat, mensa altera juxta suam appositâ, in cibo & potu plusculum indulgens, non adstringens eos ad asperiorem morem Laconicum. Denique exemplar se præstitit hac morum civilitate principis laudati, & amorem ac favorem multorum vicinorum extra pomeria regni sui sibi conciliavit, portas quoque urbium sibi aperuit, easque à societate Achæorum alienatas ad se traduxit: promptitudine verò armorum, & audaciâ ac fælicitate Achæos, in eorum regionem invadens, consternavit, prælioque commisso latè vicit, Aratum certamen detrectantem, hactenus florentem gloriâ, virtuteque & gratiâ inclytum, in contemptum apud eos & eorum socios adduxit: & nisi in subitum morbum ex haustu aquæ frigidæ in itinere, qui cum vehementi sanguinis fluxu usum linguæ ei ademit, incidisset, obtinuisset ab Achæis id, quod poscebat; totius scilicet gentis ejus princeps designatus fuisset. Verum dum ipse Lacedæ-

cedæmonem reversus valetudinem curabat suam, Arati solertiâ res fuit conversa. Vrebat enim hoc Aratum, quòd ignorare non poterat, fortunæ & potentiæ Cleomenis incrementum, suum decrementum futurum. Itaque ad incidendum fortunæ illius cursum occultè fædus cum Antigono Macedonum rege pactus, cum omnium ordinum societatis Achaicæ conventus ageretur Argis, ad quem etiam venturus erat Cleomenes, ut quod nuper cœperat cum Achæis, pertexeret, callidè persuasit Achæis iisdem, ut ab adventante peterent, ut aut acceptis obsidibus XXX solus colloquii ergò urbem ingrederetur, aut si cum exercitu venire mallet, ad Cyllarabium, locum extra urbem, agi secum pateretur. Quibus ad ipsum relatis cum jam urbi propinquus esset, indignatus vehementer, quod conditiones has sibi ignominiosas, & prioribus promissis non satis congruas esse arbitraretur, extemplo bellum Achæis indixit. Secutaque est apud Achæos magna rerum commutatio, multæque civitates ab iis aversæ, plebe passim in spem novarum tabularum ad exemplum eorum quæ Lacedæmone erant acta, erectâ. Nec mora, exercitu in Achaiam rapto Pellene urbs ab ipso occupata;

Argos inopinato adventu ejus oppressum captumque, Phlius Cleonæ partibus adjectæ, Corinthus etiam à Megistono ipsius vitrico in potestatem redacta. Epidaurus, Trœzen, Hermione, Argivæ regionis urbes, ab ipso Cleomene in fidem acceptæ: ager Sicyonius vastatus, tota Peloponnesus turbata. Sed cum Antigonus acceptâ in pignus fidei arce Corinthi cum exercitu Peloponnesum ingressus esset Arato & Achæis auxilia laturus, Corinthus statim à Cleomene defecit, exemplumque hujus Argos quoque, quò se Cleomenes paulò antè receperat, secutum, omnis fortuna Cleomenis subitò mutata: uxor quoque ejus, quam impensè amabat, in ipsâ illâ fortunæ conversione, morte rapta. Quo tempore Lacedæmonem reversus Cleomenes ad vires recolligendas, à Ptolemæo Ægypti rege literas accepit auxilia contra Antigonum promittentes, si matrem Cratesideam & liberos suos obsides in Ægyptum mitteret. Hac conditione quamvis durâ admissà, cum non abnueret mater, sed ultrò filium, ut id faceret, hortaretur, in spem rursum erectus ad conficiendas armandasque quàm maximas copias sese accinxit. Inter quæ Antigonus exercitu suo cum Achæis conjuncto Arcadiam ingressus

gressus Tegeam, Mantineam, Orchomenum, quæ partium erant Cleomenis, ab eo avulsit. At Cleomenes servis ad pileum vocatis, quotquot eorum quinque minas Atticas conferre vellent, (confecta hoc modo sunt quingenta talenta,) duo manumissorum millia more Macedonico armavit, ad eos leucaspidibus Antigoni opponendos: concepitque animo facinus arduum. Erat tum fortunâ florens urbium Arcadiæ maxima Megalopolis, in se nec minor nec infirmior Lacedæmone, ob quam potissimum vocantibus Achæis in Peloponnesum cum copiis venisse Antigonus, non longè ab eâ tum remotus, dicebatur. Hanc, ut constituerat, repentino incursu, ut omnium opinionem anteverteret, Cleomenes invasit, superatoque muro, quâ minimè custoditus erat, oppressit, potestatisque suæ fecit, cæsis civium, qui resistere ausi fuerant, circiter mille, cæteris fugâ, quâ quisque poterat, è manibus ejus sese eripientibus, plurimis verò Messenen cursum intendentibus. Ad hos à Lysandridà, qui cum paucis aliis vivus in potestatem ejus venerat, persuasus præconem cum eo ipso & Theoridâ Messenen misit, denunciavitque, licere profugis ad sua inviolata reverti, & in patriâ vivere, si

relictis Achæorum partibus Lacedæmoniorum societati & amicitiæ se dare velint. Quam conditionem benignitatis specie præclarè blandientem cum recusarent, profugi à Philopœmene principe civitatis suæ, juvene tum primum ad famam succrescente moniti, qui dicebat, non hac mente, ut patriæ & fortunis ipsos restitueret, sed ut domum reversos simul omnes perderet, ista Cleomenem polliceri, nec ferendos esse tam nefarii consilii internuncios, actutumque illinc abire cogendos, Cleomenes ira incensus, ac velut in furorem actus urbem Megalopolim hactenus adhuc illæsam militi diripiendam dedit, signa & tabulas pictas, quibus urbs abundabat, Spartam transferri jussit, plurimas maximasque urbis partes evertit. Tum properanter Spartam repetiit, Antigoni & Achæorum metu, quos existimabat Laconiam absente se esse invasuros. Sed cum quiescerent hi conventu agendo occupati, & militem sparsim in hybernis haberent, ipse cum audisset Antigonum cum amicis & pauculis copiis Argos profectum esse, cum exercitu suo in agrum Argolicum incurrit hoc consilio, ut Antigonum amicorum & sociorum res uri, agi, ferri videntem & audien-

audientem vel pudore & calumniis malevolorum motum ad inconsultam pugnam eliceret, vel certamen detrectantem in odium contemptumque adduceret. Verum actum egit. Nam Antigonus sapienter contumelias suorum perpeti & devorare maluit, quàm fortunam omnem temerè in discrimen dare. Ille autem obvia cuncta vastans, & ad Argorum muros accedens, insultationumque & illusionum & contumeliarum in inclusos nihil faciens reliquum, tandem velut satiatus se recepit. At cum audisset Antigonum Tegeam concessisse, ut indè regionem Laconicam adoriretur, ipse rursum alia via Argos contendens totum agrum Argivorum denuò pessum dedit, sata jam maturescétia protrivit, & in proxima urbis iterum progressus, hostis contemptum omnibus quibus potuit modis ostentavit. Cumque cognovisset, Antigonum quoq;Argos redisse,& viarum angustias præsidiis insedisse ad reditum impeditum sibi faciendum, dissimulato omni metu exercitum Phliuntem Argivi agri oppidum reduxit, ibique dejecto Ologunti præsidio, secundum Orchomenum Arcadicum descendens in sua devênit:atque his actis, ait Plutarchus,non solum Spartiatis suis animos addidit,

sed

parte Cleomenis mercenariorum plurimi, Spartani, ut vult Plutarchus, exceptis c c, omnes, atque in his fortissimè pugnans Euclides Cleomenis frater & collega. Cleomenes ipse cum paucis equitibus Spartam se recepit de fortunâ jam prorsum desperans, & brevissimè cum suis locutus ne cibo quidem potuve sumpto per noctem statim Gythium contendit ad mare, atque ibi cum intimis naves conscendens in eum finem jam antè paratas relicto portu in Ægyptum se contulit ad Ptolemæum regem sibi amicum.

Αὐτονομία cum vetere libertate ab Antigono & Achæis Lacedæmoni reddita, & statim rursus corrupta.

ANtigonus victor cum Arato & Achæis obsistente nemine Spartam ingressus (suaserat enim civibus discedens Cleomenes, ut in præsens fortunæ cederent) veterem rempublicam cum plenâ libertate civitati reddidit, & sine ullo maleficio, ne præsidio quidem illic relicto, discessit. Civitas ephorum magistratu cum reliquo ordine civili ex formâ solitâ instaurato, de novis regibus creandis ne audire quidem æquo animo potuisse traditur, quandiu in

vivis erat exul Cleomenes. Adeò perditè hunc ea, quæ post cladem supererat, popularis multitudo amabat. Eadem verò dissueta jamdudum legibus & legitimis imperiis parêre, libertatem benè ferre nescia, quietis impatiens, turbida, factiosa, fidis monitoribus aspera, cum hostem externum non haberet, domi tumultuabatur, & sanguine civili sese polluebat. Et ferè cujusmodi ephoros annuos habebat, ita huc aut illuc impellebatur. Resumpserant tum arma contra Achæos Ætoli, nunquàm ferè quieti, gens ante omnes cæteros Græcos effera, infida, prædandi semper avida, ut eam describit Polybius. Achæorum verò socius & amicus erat Philippus Macedoniæ rex Demetrii filius, eo tempore adhuc juvenis, sed ingenio haudquaquàm socors, non iners, qui non ita nuper defuncto Antigono successerat. Ab Ætolis ad arma cum ipsis jungenda sollicitabantur Lacedæmonii: quorum nonnulli, qui ingeniis erant turbulentissimis, & civium cæde dextras polluerant, jam tum secretò cum iisdem conspiraverant, & fœdus junxerant. Et jam plurimorum animi publicè quoque istuc inclinabant, cum è senioribus quidam, qui rectius sentiebant, surgentes graviter contradicerent,

rent, & memoratis Macedonum & Achæorum recentibus beneficiis, Ætolorum autem nuperis atrocibus maleficiis, majori parti populi persuaserunt, ut existimarent, in societate illorum esse manendum, ab horum fœdere abstinendum; effeceruntque ab ephoris, qui tunc erant, adiuti, ut in eam sententiam decretum scriberetur. Quâre efferati partium adversarum principes, & secum frementes, qui statum talem ferendum sibi non putabant, stimulati tum Achæorum odio, tum prædarum cupidine, facinus animis conceperunt scelestissimum. Erat in more Lacedæmoniis à majoribus per manus tradito, solenni die, cum sacrum fiebat in æde Minervæ Chalciacæ, cui præsentes adesse, & sacrum peragere omnes simul ephoros oportebat, universos, quibus ætas justa erat, in armis pompam ducere juxta ædem eandem. Ea pompa cum duceretur, juvenes quidam conjurati, à principibus factionis conducti subitò in ædem irrumpentes, quæ ab omni memoriâ tutum confugium & asylum esse solet hominibus etiam facinorosis, capitisque pœnam promeritis, ephoros omnes sacris operantes ad ipsam Deæ mensam atque aram trucidarunt. Immane scelus omnem mo-

dùm atrocitatis excedens, ut ferebant gentilium jura & religio, sive trucidatos spectares, qui inviolabiles & sacrosancti habebantur, sive tempus, sive locum, sive negocium, cui tunc trucidati vacabant. Adeò tum jus & fas à factiosis istis contemnebatur, dummodò pervenirent illuc, quo contendebant. Patrato tam immani scelere, alios etiam è seniorum numero, quos senatores fuisse existimo (γέροντας enim Polybius appellat, qua voce participes senatus dici solent) occiderunt: reliquos, qui Ætolicæ societati non assentiebantur, in exilium egerunt. Tum è factione suâ novis ephoris creatis fœdus cum Ætolis palàm pepigerunt. Tanto flagrabant odio in Achæos, tanta in Macedonas ingratitudine laborabant, tanto deniq; amore ac desiderio Cleomenem suum, illorum hostem, de se, uti judicabant, benè meritum, quem ope Ægyptii rediturum in patriam sperabant, regem popularem persequebantur.

Novi reges Lacedæmone creati.

Verum cum non multò pòst nunciatum esset, hunc cum liberis in carcere Ægyptiaco ob tentatas res novas peremptum esse, tunc ademptâ spe de reditu illius, ut speciem restituerent reipublicæ

publicæ prioris, ad creationem novorum regum tum ephori, tum multitudo popularis respexerunt. Creatusque est triennio jam à fugâ Cleomenis circumacto ex Eurysthenidis Agesipolis quidam admodum adhuc puer successionis jure proximus. Nepos enim erat ex filio Cleombroti, qui rex aliquandiu fuerat, Leonidæ gener & æmulus agnatusque, patre ejus eodem cum ipso nomine jam defuncto. Ex Proclidis quanquàm superessent etiam ex Agidis fratre Agesilao filii duo regni capaces, & præter hos alii remotiorum graduum, tamen his omnibus præteritis (credo quod Cleomenis factio vindictam ab his metueret) Lycurgus à regio stemmate alienus, sed in factione acer, sceptro donatus fuit. Conflatum igitur bellum difficile contra Macedonas & Achæos, maximis periculis & detrimentis totam regionem Laconicam & ipsam urbem Lacedæmonem involvit. Nam Philippus castigatis primum domi Ætolis, dein cum magno exercitu in Peloponnesum veniens, & Achæis se jungens, direptis & evastatis obviis, quæ Laconici juris erant, ad ipsam Lacedæmonem accessit, castrisque inter urbem & Eurotam fluvium urbi proximum positis in summum discrimen & terro-

terrorem maximum eam conjecit, & ob hyemem ingruentem iſtinc abiens, rurſumque in àgrum Laconicum reverſus, oppidis etiam minoribus occupatis univerſum eum miſerrime afflixit. Deinde in Macedoniam revocatus, rebus illic conſtitutis, in Ætolos converſus, iſtuc neceſſitatis eos redegit, ut tum ipſi, tum ipſorum ſocii Lacedæmonii malis fracti talibus conditionibus pacem petere & admittere cogerentur, quales ab hoſtibus dabantur. Factum, cum bellum duraſſet annos quaſi tres, & paulo antè in Italiâ malè contra Annibalem Pœnorum ducem pugnatum eſſet à Romanis ad Traſimenum Hetruriæ lacum. Res geſta hoc bello nomine Lacedæmoniorum auſpiciis regis Lycurgi. Belli hujus jam ardentis initio, cum in Triphyliâ regione Eleis & Meſſeniis & Arcadibus finitimâ feliciter rem gereret Philippus, regno pariter & vitæ Lycurgi inſidiæ domi ſtructæ à Chilone quodam ſtemmatis regii viro, qui ob genus ſe regno digniorem cenſebat, & ſibi ab ephoris, à quibus præteritus, & regnum Lycurgo venditum erat, inſignem injuriam eſſe factam arbitrabatur. Conſilii autem ejus erat, exemplo Cleomenis novæ ſortitionis & partitionis agri ſpem plebi ſubjicere:
quà

quâ ostentatâ sibi persuasum habebat, plebem hujus rei cupidam statim partibus suis accessuram. Dein adscitis sibi ducentis, quos consilii participes fecerat, rem ipsam sic occœpit. Primum in ephoros, quibus erat infensus, & quos pro Lycurgo omnia facturos esse,& sibi impedimento futuros existimabat, pro more loco usitato simul cœnantes impetum fecit, eosque inter epulas, ut quondam Cleomenes, neci dedit, dignos prorsus tali eventu, inquit Polybius, qualem facinoribus suis promeruerant. Tum rectâ se ad ædes regis Lycurgi curriculo se contulit: sed is monitu & ope vicinorum & amicorum, dum domus invadebatur, furtim celeriterque subductus manus e,us evasit, & fugâ in locum tutum se recepit. Chilo autem hoc conatu præcipuo frustratus, quanquàm jam penè de re desperaret, tamen audendum ratus, cum suis in forum dato impetu, inimicis, quos illic reperit, manus intulit, necessarios & amicos verbis excitavit, cæteris spes illas, quas diximus, ostentavit. Sed cum neminem videret moveri, partibusque suis jungi, non paucos autem contra se coitiones facere, abjectâ prorsum omni spe subduxit se clàm, & occultâ fugâ per universam regionem Laconicam

elapsus,

elapſus, exutus omni fortunâ exul ad Achæos pervênit. Lycurgus in ſua rediit. Ephoris occiſis alii ſurrogati. Apud quos haud diu pòſt Lycurgus delatus, & ſuſpicione ſiniſtrâ gravatus, cum id ipſe perſentiſceret, metuens ſibi ad Ætolos confugit. Sed poſtea errore ſuſpicionis comperto ab iiſdem ephoris revocatus ſceptrum recepit. At quamdiu in ſceptro manſerit, aut in vitâ ſuperſtes fuerit, nobis non conſtat. Nam quæ de Polybio nobis reſtant naufragii tabulæ, qui iſta poſteritati tradidit, de hiſce ſilent. Hoc ſolummodò cognoſcimus, collegam Lycurgi Ageſipolim nondum puberem ab ipſo Lycurgo & factione ejus, incertum, quam ob cauſam, aut quâ arreptâ occaſione, in exilium eſſe actum, exulemque apud Achæos cum multis aliis patriâ ejectis vitam toleraſſe diu. Sic enim de eo Livius libro IV decad. IV ex Polybio ſua transſcribens, exponens acta T. Quintii Flaminii in Græciâ ſub conſulatu L. Valerii Flacci, & M. Portii Catonis, qui congruebat ad annum urbis Romæ conditæ DLIX: *Ipſorum quoque Lacedamoniorum exules permulti tyrannorum injuriâ pulſi ſpe recuperandæ patriæ in caſtra Romana (ea ad urbem Lacedæmonem poſita erant) convenerunt.*

Multi

Multi antè erant jam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alii ab aliis expulsi. Princeps erat exulum Agesipolis, cujus jure gentis regnum Lacedæmone erat, pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit. Hæc ipsa verba Livii. Et Polybius eclogâ XLIX : *Eo tempore*, inquit, (id tempus congruebat cum anno urbis Romæ DLXXI, cum consules essent Q. Fabius Labeo, M. Claudius Marcellus, annis post mortem Cleomenis in Ægypto & initium regni Lycurgi apud Lacedæmonios quasi XXXVI,) *legati Romam missi fuêre ab iis, qui Lacedæmone exulabant, inter quos erant Arcesilaus & Agesipolis, qui cum puer esset, rex Spartæ fuerat. Hos piratæ in mari fortè deprehensos occiderunt : in quorum locum alii submissi Romam venêre.* Ita Polybius. Post hunc Agesipolim patriâ pulsum solum Lycurgum regno incubuisse, mihi verosimile est. Post Lycurgum Machanidas tyrannidem Spartæ invasit, qui nomine & re suis tyrannus fuit. Verum in quod tempus initium ejus inciderit, nec hoc nobis notum ob amissam majorem partem lucubrationum Polybii. Primam ejus mentionem reperio apud Livium ad annum urbis

Romæ conditæ DXLVI, quo consules Romani fuêre, M. Claudius Marcellus V, T. Quintius Crispinus, uterque cruenta morte in consulatu illo absumptus: qui annus XIII fuit belli Punici II, Olympiadis CXIII primus. In actis verò anni proximè sequentis, quo Asdrubal Barchinus Annibalis frater ex Hispaniâ in Italiam cum exercitu veniens ad Metaurum occubuit, idem Livius, & ante hunc Polybius libro X, cujus fragmenta habemus, eundem Achæos bello vexantem memorant. Machanidam hunc ephoros regnantibus graves & invisos exemplo Cleomenis è civitate rursum sustulisse, haud quicquam dubito, quoniam nulla eorum durante tyrannide ipsius & tempore sequenti memoria apud autores extat, qui res ipsius & ævi proximi exposuerunt. Idemque de senatu, & magistratibus aliis, quorum aliquod momentum in civitate fuit, suspicor: certum dicere non possum. Fuisse eum Achæis libertatis patronis semper molestum, armisque eos infestasse, eoque potentiæ pervenisse, ut toti ferè Peloponneso formidabilis esset, ex Polybii fragmentis, & historiâ Livii licet cognoscere. Tandem magno & diu ancipiti prælio non procul Mantineâ à Philopœmene Achæorum prætore

tore

tore superatum manu ipsius victoris, dum fossam trajicere, & fugâ se servare conniteretur, occubuisse anno secundi belli Punici XV, Q. Cæcilio Metello, L. Viturio Philone consulibus, qui erat urbis Romæ DXLVIII, tabula naufragii Polybiani, qua totum prælium prolixè descriptum est, nos docet. Machanidæ extincto statim successit Nabis tyrannus multò crudelior, qui Phalaridem Agrigentinum, & Dionysium juniorem Syracusanum immanitate facinorum æmulari voluisse videri potest. Instituta ejus tyrannica, & mores verè immites, & machinam cruciandis primoribus civitatis, qui opes habebant, ab eo excogitatam, cui Apegæ nomen, compendio descriptam reliquit Polybius historiarum libro XIII, cujus fragmenta quædam ad nos pervenêre. Et testimonium sævitiæ ejusdem luculentum perhibet apud Livium T. Quintius Flaminius Romanus imperator decadis IV lib. IV. Verba Polybii quoniam totum tyrannũ nobis repræsentant, & oculis subjiciunt, ac miserrimum statum & fortunam civitatis Spartanæ sub ejus tyrannide evidenter describunt, heic adscribere operæ pretium esse existimo. NABIS, inquit, *Lacedæmoniorum tyrannus, qui tertium jam annum rerum po-*

tiebatur, nihil ille quidem majoris rei aggredi aut moliri audebat, quòd recens adhuc esset memoria devicti ab Achæis Machanidæ, sed mansuræ diutius ac duræ tyrannidis principia ponebat & fundamenta jaciebat. Reliquias enim nominis Spartani funditus delebat: eos qui opibus aut gloriâ majorum cæteris præstabant, solum vertere cogebat. Horum fortunas & uxores iis, qui inter reliquos eminebant, & mercenario militi dividebat. Hi autem erant homicidæ, effractores, vestimentorum fures, vecticularii, hoc est, parietum perfossores. Nam hoc duntaxat genus hominum, quibus propter impia facinora, & immania scelera pedem in patria sua ponere non licebat, sedulò Nabis toto undique ex orbe terrarum ad se accersebat. Horum ille patronum & regem cum se constituisset, stipatores & satellites eos sibi instituisset, in longum videlicet tempus istorum ope & impietatis suæ famam & dominationem erat extensurus. Itaque præter illa, quæ jam diximus, cives in exilium pellere non contentus, id operam dabat, ne quis exulibus locus esset tutus, ne ullum perfugium securum. Alios enim percussoribus submissis per vias occidebat, alios ab exilio revocatos trucidabat. Postremò in iis urbibus quas habebant exules, conductis

per

per homines nullo modo suspectos domibus quæ vicinæ essent iis, quas illi incolerent, Cretenses eò mittebat, qui parietibus ruptis per apertas fenestras exulum alios stantes, alios decumbentes sagittis configebant, ac morti dabant; ut miseris Lacedæmoniis nullus ad perfugium locus satis tutus, nullum tempus à periculo esset immune. Atque hac sane ratione plurimos eorum è medio sustulit. Idem Nabis machinam quoque, si tamen machina ea est dicenda, talem struxerat. Simulacrum muliebre erat pretiosis vestibus indutum, firma similitudine Nabidis uxorem insigniter referens. Quoties autem civium aliquos tyrannus ad se vocabat, ut pecuniis eos emungeret, principio quidem longâ, eâque benignâ oratione ipse compellabat: periculum, quod regioni & urbi ab Achaiis imminebat, ipsis ponebat ob oculos; quantum stipendiariorum numerum salutis ipsorum causâ aleret, significabat; quantos in sacris procurandis aut negociis publicis sumptus faceret. Ejusmodi sermonibus si qui moveri se sinerent, hoc illi ad destinata exsequenda satis erat. Sin aliqui essent, qui pecunias pendere recusantes jussa capessere detrectarent, in hæc tum verba tyrannus erumpebat: Ego quidem fortasse, quod cupio, persuadere tibi non possum, Apegam

verò hanc (id nomen Nabidis conjux habebat) puto tibi persuasuram. Cum quibus dictis confestim aderat simulacrum, de quo jam locuti sumus. Tum excitata e sede fœmina per speciem comitatis prehendens dextram illius, mox utraque manu eundem amplectebatur, & paulatim ad pectus compressabat. Erant autem ei cubiti & brachia ferreis clavis plena, quos vestis occultabat. Similiter etiam in mammis infixos clavos habebat. Quando igitur brachia impresserat dorso mulieris, mox organis quibusdam attractum intendebat, & paulatim ad mammas adducens eum, qui premebatur, omne genus voces cogebat edere. Atque hoc modo multos interemit, qui pecunias dare recusabant. Hactenus Polybii ille locus, sic ferè in Latinum sermonem conversus à doctissimo Casaubono. T. Quintius apud Livium in facie eidem tyranno crudelia facinora exprobrat, & omnium tyrannorum, qui fuerant unquàm, eum vocat sævissimum & violentissimum in suos. Et tamen hunc infami dominatu nuper adeò potitum, in pactis pacis cum Philippo Macedoniæ rege initæ, quæ coiit P. Corn. Scipione Africano, P. Licinio Crasso Divite consulibus, anno belli Punici secundi XIV, urbis Romæ D XLIX, placuit Romanis

manis velut amicum ac socium suum formulæ adscribi, & pòst etiam toto ferè dominatus tempore, quanquàm sæpè injurius in eos esset, indulgentius, quàm par esset, quamque reliqui omnes Græci justum & rectum esse judicarent, ipsum habere, ut tum Polybius, tum Livius literis prodiderunt. Fuit Nabis, ut ante eum Cleomenes, Lycurgus, Machanidas, Achæis semper inimicus, & utplurimum armis infestus. A Philippo Macedone, ut arctius ei obligaretur, fiduciario jure Argos accepit, sed mox ab eo animum avertens ad Romanos se vertit, sed fide etiam pessimâ. Argivos interea malè mulctatos & pressos excoriavit, Argivas conjugi Apegæ sui simillimæ emungendas tradidit. Decedere deinde hac urbe cum juberetur à Romanis, qui paulò antè victo ad Cynoscephalas Philippo rege omnem Græciam jugo Macedonico liberaverant, non prius iis paruit, quàm eorundem & Achæorum & aliorum sociorum conjunctis armis id facere coactus fuit. Quod factum L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone coss., anno urbis Romæ D LIX, Olympiadis CXLVI anno secundo. Eo bello surgente, cum ad obsidendam cum tyranno Lacedæmonem, relictis Argis, quam leviter armis tentaverat,

verat, se accingeret T. Quintius Romanus imperator, & jam Laconiam cum exercitu ingressus esset, haberetque secum in exercitu Spartanos exules magno numero, à prioribus tyrannis, & hoc ipso Nabide patrià ejectos, rem atroci tyranno congruam Nabis in urbe patravit. Nam populo ad concionem vocato disseruit de periculo sibi & toti civitati circumstante, dixitque, ignoscendum sibi esse, præsertim cum salutis omnium intersit, si quos ob statum præsentem suspectos habeat, eos prohibeat potius, ne quid moliri possint, quàm molientes puniat: Itaque quosdam se in custodiâ habiturum, donec ea, quæ instet, tempestas prætereat: hostibus externis repulsis, à quibus minus periculi sit, quàm ab intestinâ proditione, extemplò eos se emissurum. Sub hæc citari nomina LXXX fermè principum juventutis jussit, atque eos, ut quisque ad nomen responderat, in custodiam tradidit. Nocte insequenti omnes interfecit. Heilotarum deinde quidam (hi sunt, ait Livius, jam inde antiquitus castellani, agreste genus) transfugere voluisse insimulati, per omnes vicos sub verberibus acti necantur. Hoc terrore obstupuerant adeò multitudinis animi, ut de novandis rebus

bus ne cogitare quidem, nedum consilia concipere auderent possentve. Interea exercitus à T.Quintio imperatore ad Sellasiam Laconiæ oppidum in ripâ Eurotæ fl. clade Cleomenis nobilitatum promotus: atque inde ad ipsam urbem Lacedæmonem ductus, castra inter urbem fluviumque Eurotam urbi illic maximè vicinum, juxta ipsa urbis mœnia locata: bis tumultuariis præliis pugnatum, tyranni copiæ in fugam datæ, & in urbem compulsæ: ad hæc præter alia Laconiæ maritimæ loca Gytheum oppidum cum portu commodo à Romanis captum, Lacedæmoniique omni maris usu exclusi. Tyranno in extremas angustias redacto, petente ipso ad colloquium de pace ventum. Congressi coràm Quintius & Nabis, multaque hinc inde jactata: demum pacis conditiones tyranno præscriptæ, permissumque ei, ut de his cum suis in urbe deliberaret: quod ab eo factum. Cum ob nonnulla in conditionibus quæ privatim multos urebant, fremitus, & ex fremitu tumultus in multitudine urbanâ existeret, ac tyrannus quæreret, quid à se fieri vellent, responderetque multitudo, in bello ut persisteret, occasio commodùm à tyranno rapta, quam exoptabat, armaque resumpta. Tum à

T. Quintio urbs coronâ cincta, oppugnataque graviter ab omni parte: quibusdam locis, quâ murus intermittebat, testudine factâ in urbem penetratum: tyrannus periculo consternatus fugam, si quâ posset evadere, jam circumspectabat. Actumque tunc de urbe fuisset, nisi tyranni gener Pythagoras in periculis intrepidus proxima quæque, quâ irrumpebant Romani, igne subjecto flammis dedisset, & irrumpentes timore correptos recipere se coëgisset. Verum cum instaret rursum Quintius, & terroris causas obsessis admoveret, omnium horum animis timore prostratis, repetito de pace colloquio Pythagorâ internuncio, demum iisdem conditionibus quæ antè erant dictæ, pax convênit: quanquàm sublatum tyrannum quàm pacem ei datam Achæi & reliqui omnes Græci maluissent, deque eo liberè apud Quintium quererentur. Sed secus visum Quintio viro summæ prudentiæ & moderationis ac æquitatis, qui periculum à Magno Antiocho, Syriæ rege potentissimo in Europam maximis cum copiis reditum parante, & mox adfuturo, habebat ob oculos, & Lacedæmonem nobilissimam Græciæ urbem, quanquàm tyranno tum parentem, sed in ordinem jam redâ-

redactam, ut nocere vicinis non posset, incolumem conservare, quàm cum exitio hujus tyrannum delere malebat. Legum pacis tyranno dictarum præcipuæ hæ fuêre: ut Argos, urbem metropolim, cum cæteris oppidis Argolidis, abductis præsidiis liberum dimitteret, ac Romanis traderet: naves civitatibus maritimis, cum factitaret piraticam, ademptas redderet omnes, nec ipse navem ullam præter duos lembos remorum XVI haberet: perfugas & captivos omnes sociis Romanorum restitueret: Messeniis item (nam & hos ante aliquot annos subitâ vi oppressos diripuerat) omnia, quæ comparerent & à dominis agnoscerentur, exulibus quoque Lacedæmoniis liberos & conjuges quotquot harum vellent ad maritos reverti, redderet: in Cretâ insulâ ne quam urbem haberet: quas habuerat, Romanis dimitteret: ne quam societatem cum ullo Cretensium, aut quoquam alio instituerct: civitatibus omnibus quæ in potestate ipsius fuerant, præsidia abduceret, seque ipse, suosque ab his abstineret: ne quod oppidum, ne quod castellum in suo alienove solo conderet. Obsides harum rerum daret quinque ad arbitrium imperatoris Romani, atque in his filium suum: talenta centum argenti

confestim, & L porrò quotannis penderet per annos VIII. De exulibus patriæ reddendis verbum nullum, quod tacitè gaudebat tyrannus: quanquàm in castris Romanis, ut dixi antè, Agesipolis, cui regnum Spartæ debebatur, multique alii è primoribus civitatis spe restitutionis in castris Romanis fuerant. Sed difficile tyranno quiescere, & in pactis manere diu. Itaque cum Antiochus Syriæ rex cum exercitu maximo adventare,& rursus in Europam trajecturus esse diceretur, & Ætoli ad arma contra Romanos se pararent, ipse sub finem anni, quo consules apud Romanos erant L, Quintius, Titi frater, & L. Domitius Ahenobarbus, ad recuperanda Laconiæ maritima ductis istuc copiis Gytheum summâ vi terrâ marique obsedit, pluribus locis illic occupatis, & prælio navali feliciter commisso, Gytheum ipsum quamvis probè munitum expugnavit. Verum Philopœmenes Achæorum dux, paulò antè mari à Nabidis classe victus, confectis justis copiis in Laconiam invadens, & copias circumducens, cum aquatores partium utrarumque levi certamine circa rivum aquationi commodum contracto, justo prælio occasionem dedissent, post acrem dimicationem tyrannici exercitus robur in fugam

gam dedit: tyrannum trepidè in urbem ſe recipere coëgit, rurſumque non procul Lacedæmone diſpoſitis, quâ eundum erat, inſidiis, copias ejus urbem quoque, ut juſſæ erant, repetentes, cum in eas impetum feciſſet, ita cecîdit, vix ut quarta pars incolumis evaſerit. Tum omnia circum circà prædando, urendo, quæ tyranni erant, à victore vaſtata, exercitus victor domum à Philopœmene reductus. Non multò autem pòſt, tyrannus hic Nabis petitâ ab Ætolis amicis ope, ab Alexameno Ætolo cum auxiliaribus mille peditibus & trecentis equitibus ad eum miſſo, & præceptis ſecretis inſtructo, inſigni dolo, & facinore audaci, paulum à ſuorum multitudine ſevocatus, inſpectantibus ſuis trucidatus eſt. Exitus tyranno digniſſimus. Alexamenus conſeſtim ad regiam tyranni contendit, & theſaûros ejus in prædam vertit. Ætoli, qui civitatis liberatores videri volebant, civitatem diripuêre. Quâ re perindignâ commoti Lacedæmonii, & velut in furorem acti, concurſu facto, armiſque correptis Ætolos totâ urbe vagos mactarunt, & Alexamenum in ipſa regiâ oppreſſum, ac nequicquàm cum paucis ſe tuentem obtruncarunt. Qui cædentium Laconum manus evadere Ætoli potuerunt, fugâ

fugà in Arcadiam vicinam delati, ab oppidorum magiſtratibus comprehenſi ſub coronâ venierunt.

Lacedæmon à Philopœmene ſocietati Achæorum adjuncta.

PHilopœmenes occaſione hac uſus, cum omnia metu turbata Lacedæmone eſſent, ſubitò iſtuc advolans, evocatis populi primoribus & blandâ oratione compellatis, quâ Alexamenus uti debuerat, ſine armis civitatem ſocietati Achæorum adjunxit. Conventionis ſumma hæc fuit, ut pax & ſocietas Lacedæmoniis cum Achæis eſſet conditionibus iiſdem, quæ anteà dictæ tyranno fuerant: quod quanquàm nec Livius ad hunc locum adſcribat, nec reperiamus in fragmentis Polybii, nec in vitâ Philopœmenis ſit apud Plutarchum, tamen ex iis, quæ narrantur, ſequuta eſſe, ſit conſpicuum. Acciderunt ultima hæc M. Acilio Glabrione, P. Corn. Scipione Naſicâ coſſ., qui erat annus urbis Romæ DLXIII, cum in annum uſque XVI Nabis Lacedæmoni incubuiſſet. Gaudebat civitas, immanem tyrannum à cervicibus ſuis eſſe amotum, & pacem ſe tutam habere cum vicinis. Sed urebant eam exules, qui jam pridem tyranno adhuc ſuperſtite poſt pacem prin-

principe T. Quintio cum eo compositam, & nunc quoque eo sublato, freti legibus pacis Laconiæ maritima frequentes habitabant Achæorum permissu, quorum fidei & custodiæ loca illa à Romanis erant commissa. Quâ ratione fiebat, ut maris usu libero Lacedæmon excluderetur. Is dolor cum sensim cresceret in animis multitudinis, emporio peregrinarum rerum ægerrimè carentis, conspiratio quorundam facta, & Las vicus maritimus inopinato incursu nocturno repentè occupatus non sine cæde. Verum luce ortâ recollectis animis idem vicus ab indigenis & exulibus, qui sedem cum vicanis ibidem habebant, expulsis occupatoribus, recuperatus. Quâ occasione, quia res ad omnes pertinere videbatur, quotquot oram maritimam tenebant, inquilini pariter & indigenæ communi nomine legatos misère ad Achæos, qui & querelas deferrent hac de re, & protectionem rogarent. Philopœmenes, qui tum rursum prætor gentis erat, & exulum causæ, quos restituere in conventione nuperâ non potuerat, inprimis favebat, consilium ad exponendas querelas, precesque ferendas legatis absque morâ dedit, effecitque, ut decretum scriberetur, quale ii cupie-

cupiebant. Ex eo ſtatim legati Achæorum Lacedæmonem miſſi, poſtulatum, ut autores affineſque rei apud Las actæ, quoniam ea pacta conventa eſſent violata, Achæis dederentur: quod niſi fieret, fœdus à civitate ruptum Achæos exiſtimaturos.

Plebs Spartana in furorem acta ob poſtulatum Achaeorum, cædem ſuorum patrat, ac in fidem & patrocinium Romanorum ſe confert.

HOc verò imperium nimis ſuperbum & indignum Lacedæmoniis viſum: clamare itaque vulgò, obſiſtendum initiis: metuendum, ni id fieret, paulatim jugum civitati Philopœmenem, qui jamdiu hoc moliretur, impoſiturum, eamque exulibus traditurum. Mox irâ furentes ex iis, quibus conſiliorum aliquam ſocietatem cum Philopœmene atque exulibus ſuſpicabantur, viros XXX indicta cauſa occidunt, ſimulque decernunt renunciandam ſocietatem Achæis: & ſtatim legatos ad conſulem Romanum M. Fulvium in Cephallene inſulà tunc agentem mittunt, eumque orant ut in Peloponneſum veniat ad urbem Lacedæmonem in fidem ditionemque populi Rom. accipiendam. Quæ cum omnia ab Achæorum

rum legatis ad suos relata essent, in proximo conventu eorum, consentientibus omnium civitatum voluntatibus bellum Lacedæmonis indictum : illatumque id statim fuisset, nisi hyems ingruens impedivisset : incursionibus tamen minutis Lacedæmoniorum fines à terrâ & mari vastati. Ad hæc sopienda Romanus consul in Peloponnesum cum venisset, jussu ejus concilium apud Elidenses indictum, & Lacedæmonii ad disceptandum istuc acciti. Ibi non disceptatione solum, sed etiam altercatione partium, ut inquit Livius, auditâ aliquandiu, consul satis ambitiosè partem utramque fovendo, incertaque respondendo, demum una denunciatione finem ei imposuit, præcipiens nimirum, ut bello abstinerent, donec Romam legatos ad senatum misissent. Itaque legatio utrimque Romam missa: exulum Laconicorum causa, petentibus ipsis, commendata est Achæis. Principes legationis Achæorum fuêre Diophanes & Lycortas, Polybii historiæ scriptoris pater, uterque Megalopolitanus: quorum ut sæpè aliâs, sic hac quoque in re discordes erant sententiæ. Diophanes Romam veniens senatui disceptationem rerum omnium permittebat, cû optimè controversias inter Achæos

& La-

& Lacedæmonios dicebat finiturum. Lycortas ex præceptis Philopœmenis postulabat, ut Achæis ex fœdere ac legibus suis, quæ decrevissent, agere liceret, libertatemque sibi illibatam, cujus ipsi autores essent, præstarent. Hæc ipsa verba Livii sunt: qui porrò addit: *Magna autoritatis apud Romanos tum gens Achaorum erat: novari tamen nihil de Lacedamoniis placebat. Caterum responsum ita perplexum fuit, ut & Achai sibi de Lacedamone permissum acciperent, & Lacedamonii non omnia concessa iis interpretarentur. Hac potestate immodicè Achæi ac superbè usi sunt, Philopœmeni continuatur magistratus. Qui veris initio exercitu indicto castra in finibus Lacedæmoniorum posuit: legatos deinde misit ad deposcendos autores defectionis, & civitatem in pace futuram, si id fecissent, pollicens & illos nihil indictâ causâ passuros. Silentium præ metu caterorum fuit. Quos nominatim depoposcerat, ipsi se ituros professi sunt, fide acceptâ à legatis, vim absuturam, donec causam dixissent. Ierunt alii etiam illustres viri, & advocati privatis, & quia pertinere causam eorum ad remp. censebant. Nunquàm aliàs exules Lacedæmoniorum Achæi secum adduxerant in fines, quia nihil aque alienaturum animos*

mos

mos civitatis videbatur: tunc exercitus totius prope antesignani exules erant. Ii venientibus Lacedæmoniis ad portam castrorum agmine facto occurrerunt: & primò lacessere jurgiis, deinde altercatione ortâ cum accenderentur iræ, ferocissimi exulum impetum in Lacedæmonios fecerunt. Cum illi deos, & fidem legatorum testarentur, & legati & prætor summoveret turbas, & protegeret Lacedæmonios, vinculaque jam quosdam injicientes arceret, crescebat tumultus concitatâ turbâ. Et Achæi ad spectaculum concurrerunt: deinde vociferantibus exulibus quæ passi forent, & orantibus opem, affirmantibusque simul, nunquàm talem occasionem habituros, si eam prætermisissent, fœdus, quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis sacratum fuisset, irritum per illos esse: priusquàm alio de integro fœdere obligarentur, noxios puniendos esse: accensa his vocibus multitudo ad vocem unius, qui, ut ferirent, inclamavit, saxa conjecit: atque ita XVII, *quibus vincula per tumultum injecta erant, interfecti sunt.* LXIII *postero die comprehensi, à quibus prætor vim arcuerat, non quia salvos vellet, sed quia perire causâ indictâ nolebat, objecti multitudini iratæ, cum aversis auribus pauca locuti essent, damnati omnes, & tra-*

diti sunt ad supplicium. Locum, in quo hæc acta, Compasium Polybius vocat. Hoc metu injecto Lacedæmoniis imperatum, primum, ut muros diruerent: deinde ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrannos militassent, terrâ Laconicâ excederent: tum uti quæ servitia tyranni liberassent (ea magna multitudo erat) ante diem certam abirent: qui ibi mansissent, eos prehendendi, vendendi, abducendi Achæis jus esset. Lycurgi leges moresque abrogarent, Achæorum assuescerent legibus, institutisque, ità unius eos corporis fore, & de omnibus rebus facilius consensuros. Nihil obedientius, ait Livius, *fecerunt, quàm ut muros diruerent, nec ægrius passi sunt, quàm exules reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de restituendis iis factum est: & mentione illatâ externos auxiliares dimissos, & Lacedæmoniis adscriptos (ita enim vocabant eos qui à tyrannis liberati erant) urbe excessisse, in agros dilapsos, priusquàm dimitteretur exercitus, ire prætorem cum expeditis, & comprehendere id genus hominum, & vendere jure prædæ placuit: multi comprehensi venierunt. Porta ex eâ pecuniâ Megalopoli permissu Achæorum refecta est, quam Lacedæmonii diruerant. Et ager Belbinatis, quem injuriâ tyranni Lace-*

Lacedæmoniorum, restitutus eidem civitati ex decreto vetere Achæorum, quod factum erat Philippo Amyntæ filio regnante. Per hæc velut enervata civitas Lacedæmoniorum diu Achæis obnoxia fuit. Nulla tamen res tanto erat damno, quàm disciplina Lycurgi cui per DCCC *annos assueverant, sublata.* Sic de his Livius, cujus verbis hæc recitare, quàm meis, malui. Acciderunt verò ista Lacedæmoni exeunte anno urbis Romæ DLXV, Cn. Manlio Volsone, M. Fulvio Nobiliore coss., quem proximè secutus est annus refectâ pace, & fœdere percusso à Romanis cum Antiocho Magno Syriæ rege insignis.

Lacedæmonii impatienter ferunt fortunam suam.

VErum accidit Lacedæmoniis, quod solet iis, quos fortunæ præsentis vehementius pænitet. Fremere, indignari, nimis inique & injuste secum actum queri, & his querelis aures omnium, maximè verò Romanorum, qui cæteris plus poterant, quoties ferebat occasio, publicè & privatim opplere, animosque obtundere. Nec deerant à Romanis, qui in hæc fomitem iis sufficerent, ambitione ducti, & civitatis suæ viribus feroces, ingeniisque turbidi: qui conco-

quere non poterant, Achæos sua facta tuentes, libertatem, patriam, & fœderis, quod cum Romanis icissent, æqualitatem memorare, per quam nec sibi in ea, quæ extra Peloponnesum Romani, nec Romanis in ea, quæ in Peloponneso Achæi agerent, inquirere fas esset, essentque non ipsi minus quàm Romani in rebus suis αὐτοκράτορες: quanquàm affirmarent iidem Achæi, nihil omnino à se in causa Lacedæmoniorum factum, quod non optimo jure & potuerint facere, & debuerint, & quod non expediret tum Achaiæ statui, tum ipsis Lacedæmoniis, tum etiam sociis Romanis, si secus factum fuisset. In Romanis, qui ignem hunc foderent, habebantur Q. Cæcilius Metellus, Appius Claudius Pulcher, Q Marcius Philippus, qui alii post alios cum collegis ad inspiciendas res Macedoniæ ac Græciæ à senatu Romano fuêre missi: qui præter alias causas, quibus ipsi singuli per se movebantur, etiam tacito desiderio senatus & primorum civitatis suæ inserviebant. Istorum verò hoc consilium erat, postquàm jam metus & periculum à Philippo & Ætolis, & maximè ab Antiocho potentissimo Syriæ rege nuper in ordinem redacto decessissent, contra quos fida & felici opera Achæo-

rum ipsi usi fuerant, fovendo dissensiones sociorum, & eos inter se committendo, vires eorundem solvere. Sed arcanum hoc verbis profiteri omnes omnino pudebat. Id verò in hac contentione acrius animos Achæorum mordebat, quòd inter accusatores suos Lacedæmonios etiam eos cernerent, quos ipsi nuper duro exilio liberatos patriæ & fortunis restituerant, à quibus pro summo beneficio hæc sibi pessima gratia referretur; qui cum cæteris cædem deditiorum Achæis objectarent, quam ipsimet obnitentibus frustrà Achæorum præfectis principes patraverant. Dolebantque iidem Achæi, Lacedæmonios, quos ope suâ superstite tyranno domuerant & fregerant Romani socii, nunc accusatores sibi induci,& in agenda causa inter Romanos comparere. Sed perniciosissimum erat,quod ipsi Achæi hac in re dissensionibus laborarent, iisque publicōrum consiliorum concordiam distraherent, quidam etiam Romanorum gratiam, per quam domi potentiam se suam aucturos sperabant, libertati & saluti patriæ anteferrent. Cujusmodi Diophanes erat, Lycortæ æmulus, & isto multo nequior Callicrates Leontesius,verus patriæ suæ proditor. Senatus autem Romanus in-

ter hæc variis ac lubricis, nec satis inter se congruis responsis, quoties usus erat, ludebat, & dissentientium animos vel suspendebat, vel mutuo inter ipsos committebat, & lites alebat. Cum recens ea, quæ dixi, acta cum Lacedæmoniis essent ab Achæis, missi sunt Romam à Lacedæmoniis, quibus acta eadem maximè adversa erant, legati, qui Philopœmenem autorem eorum præcipuum accusarent, & contra injustam hanc vim auxilium rogarent. Philopœmenes id intelligens Nicodemum Elium eodem misit, qui criminationi illorum occurreret, & sua civitatisque acta tueretur. Senatus utrisque auditis, ita respondit, facilè ut intelligi posset, displicere ipsi tum muros Spartæ esse dirutos, tum reip. prioris formam esse solutam, tum cædem in Compasio esse patratam: nec tamen quicquam eorum, quæ statuerant Achæi, rescidit, irritumve esse jussit. Responsum ipsum scripto conceptum, referendũ ad suos, legatis datum. Importunitate quoque eorum, qui à Lacedæmoniis venerant, literæ extortæ consuli M. Lepido ad Achæos, quibus hi de iis, quæ contra Lacedæmonios haud rectè ferebantur, egisse, arguebantur. Retulit hoc responsum Nicodemus domum reversus

in

in publico tòtius ſocietatis Achaicæ concilio, quod tum coëgerat prætor Ariſtænus, Philopœmenis ſucceſſor, quo cum ipſi & ſimultas intercedebat, & in gerenda rep. non benè conveniebat, Romanis verò plus ſatis addictus. De reſponſo ſenatus nulla tum orta contentio: & de conſulis literis nihil etiam motum. Datas has eſſe flagitationi Lacedæmoniorum non erat dubium. Vixdum ſoluto hoc concilio venit Argos cum collegis ex Macedoniâ expeditis illic mandatis Q. Cæcilius Metellus vir conſularis, ad cognoſcendas res Peloponneſi miſſus à ſenatu, qui aures jam commodaverat Lacedæmoniis, & tum inſtruendum ſe dabat prætori Achæorum Ariſtæno, & Diophani Megalopolitano. Incidit hic Cæcilii adventus in panegyrim Argivorum: in cujus gratiam Ariſtænus ſtatim eodem convocavit omnes magiſtratus civitatum ſocietatis Achaicæ. In horum conſeſſu verba faciens Cæcilius videri ſibi dixit nimis duriter & acerbè actum eſſe cum Lacedæmoniis, monuitque præſentes, darent operam, ut perperàm facta emendarentur. Quæ omnia præſens prætor Ariſtænus audivit ſilens, & ſilentio probare viſus fuit. Diophanes autem, vir militiæ quàm pacis artibus

melior, non solum non contradixit Metello, factumve Achæorum excusavit, sed odio Philopœmenis impulsus aliud quoque crimen ingessit, læsorum scilicet ab Achæis Messeniorum autore Philopœmene. Quæ audiens & intelligens Metellus existimavit, periniquum esse, præeuntibus istis non omnes confestim in sententiam suam descendere. Sed obstabant Philopœmenes & Lycortas & Archon, qui multis rationibus liquidum faciebant, rectè omnia, quæ ad Lacedæmonios pertinerent, administrata fuisse, maximeque ex utilitate ipsorum Lacedæmoniorum: nec horum quicquàm mutari nunc posse sine humani divinique juris violatione. Itaq; visum omnibus qui aderant, nihil esse movendum, & in hanc sententiam respondendum legato Romano. Quâ eorum mente cognitâ Metellus secum stomachans postulavit concilium sociorum sibi dari, quod potestatem habebat majorem, sperans in eo effectum se daturum, quod apud pauciores efficere non posset. At ii, qui aderant, poposcerunt, ut mandata senatus, si qua haberet, hac de re ederet. Ad quod cum ipse taceret, (nec enim scriptum hujusmodi mandatum secum tulerat,) dictum ei, fieri non posse, quod peteret.

Lege

Lege enim vetitum esse, multitudinem convocare, nisi petens mandata senatus scripta, de rebus de quibus putaret in concilio agendum esse, exhiberet. Tum verò adeò in iram exarsit Metellus, cum videret, nihil eorum, quæ poscebat, sibi concedi, ut ne responsum quidem ullum magistratuum voluerit accipere, sed absque omni responso discesserit. Achæi animos hos & Cæcilio huic Metello & nupero M. Fulvio suffectos esse ab Aristæno, & Diophane, & horum sociis, odio Philopœmenis stimulatis, arbitrabantur, iisque totam hanc culpam imputabant. Romam igitur Cæcilius reversus cum collegis animo exulcerato, cum in senatu exposuisset acta à se in Macedoniâ, & summatim quædam de rebus Achæorum memorasset, introduci in senatum curavit diversarum partium ex Græciâ legatos, eodem advectos. Ex quibus erant Lacedæmonii Areus & Alcibiades è numero veterum exulum à tyrannis olim patriâ ejectorum, quos cum multis aliis Philopœmenes & Achæi nuper patriæ rebusque domesticis restituerant. Qui in curiâ Romanâ conspecti auditique ob extremam ingratitudinem Achaicorum legatorum oculos & animos graviter perstrinxerunt, & rei indignitate

eorundem iram ingentem commoverunt. Istorum enim oratio peracerba erat in Achæos: per hos scilicet Lacedæmonis vires prorsus infractas esse, multitudine civium per vim abductâ, civitatemque continuis periculis objectam, redactam ad tantam defensorum paucitatem, præsertim muris etiam per eosdem nudatam: ademptam insuper ei totam libertatem, quippe quæ non solum decretis Achæorum parêre, sed etiam primoribus eorum semper quasi ancillari cogeretur. Contra quæ Apollonidas Sicyonius, qui cum collegis aliis missus ab Achæis erat, tum ut accusationibus Cæcilii Metelli, quem omnes norant nihil æqui de rebus ipsorum esse relaturum, tum ut criminationibus Lacedæmoniorum responderet, & de omnibus quod verum erat, patres edoceret, accuratè disseruit, multisque modis demonstrare conatus fuit, non potuisse ullo modo alio rectius res Spartanas constitui, & iis benè consuli, quàm à Philopœmene & Achæis esset factum. Quod verò Metello data copia concilii non esset, id jure reprehendi non posse. Lege enim cautum apud Achæos esse, ne fas sit, concilium cogere, nisi de societate aut bello sit deliberandum, aut literas à senatu Romano ea

no ea de re quis afferat: quorum nihil in legatione Metelli fuerit. Ad quæ assurgens Metellus ira fervidus in Philopœmenem & Lycortam, & universos Achæos invectus est, & totum id quod in re Laconica actum ab iis, acerbis verbis laceravit. Senatus omnibus auditis, respondit Achæorum legatis, missurum se denuo legatos in Græciam, qui exactius in omnia inquirant: operam verò dandam Achæis, ut eo, quo par sit, honore legatos populi Romani in Græciam venientes accipiant, quemadmodum sciant suos legatos Romæ excipi. Ita Polybius. Livius sic ait; (ejus enim verba quoque producere, non alienum fuerit:) *Achai maximè concilii negati crimen excusabant recitando legem, quæ nisi belli pacisve causa, & cum legati ab senatu cum literis, aut scriptis mandatis venirent, vetaret indici concilium. Ea ne posteà excusatio esset, ostendit senatus, cura iis esse debere, ut Romanis legatis semper adeundi concilium gentis potestas fieret, quemadmodum & illis, quoties vellent, senatus daretur.* Hæc Livii verba. Porrò ex decreto senatus legati alii in Macedoniam & Græciam profecti sunt quorum princeps fuit Appius Claudius Pulcher superioris anni consul, ferocis ingenii vir, majorum suo-

ſuorum ſimillimus. Is Philippo rege ad præſtanda ea, quæ in feriendo fœdere cum Romanis promiſerat, adacto, cum collegis in Peloponneſum feſtinavit, ut Achæorum animos humiliaret. Contra cujus actiones ut præparata conſilia haberent, Lycortas ejus anni prætor, Polybii hiſtoriographi pater, ex diſciplinà Philopœmenis conformatus, priuſquam Romani advenirent, concilium ſuis indixit. *Ibi*, inquit Livius, *de Lacedæmoniis actum : ex hoſtibus eos accuſatores factos : & periculum eſſe, ne victi magis timendi forent, quàm bellantes fuiſſent ; quippe in bello ſociis Romanis Achæos uſos, nunc eoſdem Romanos æquiores Lacedæmoniis quam Achæis eſſe, ubi Areus etiam & Alcibiades, ambo exules, ſuo beneficio reſtituti legationem Romam adverſus gentem Achæorum ita de ipſis meritam ſuſcepiſſent, adeoque infeſtâ oratione uſi eſſent, ut patriâ pulſi, non reſtituti in eam viderentur. Clamor undique ortus, referret nominatim de iis : & cum omnia ira, non conſilio gererentur*, (ſic placuit Livio, parum æquo Achæis,) *capitis damnati ſunt. Paucos poſt dies legati Romani venerunt. His Clitore in Arcadiâ datum eſt concilium. Priuſquàm agerent quicquam, terror Achæis injectus erat, & cogitatio,*

quàm

quàm non ex æquo disceptatio esset futura; sed quòd Areum & Alcibiadem capitis ab se in concilio proximo damnatos cum legatis se accusaturos videbant, nec hiscere quisquam audebat. Appius ea, quæ apud senatum questi erant Lacedæmonii, displicere senatui ostendit; cædem primum ad conflictum factam eorum, qui à Philopœmene ad causam dicendam evocati venissent: deinde cum in homines ita sævitum esset, ne in ullâ parte crudelitas eorum cessaret, muros dirutos urbis nobilissimæ esse, leges vetustissimas abrogatas, inclytamque per gentes Lycurgi disciplinam sublatam. Hæc cum Appius dixisset, Lycortas, & quia prætor, & quia Philopœmenis, autoris omnium quæ Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita respondit: Difficilior nobis, Appi Claudi, apud vos oratio est, quàm Romæ nuper apud senatum fuit. Tunc enim Lacedæmoniis accusantibus respondendum erat: nunc à vobis ipsis accusati sumus, apud quos causa dicenda est. Quam iniquitatem conditionis subimus, quòd ab illa spe decidimus, judicis animo te auditurum esse positâ contentione, quâ paulò antè egisti. Ego certè, cum ea, quæ & heic antea apud Q. Cæcilium & postea Romæ questi sunt Lacedæmonii, à te paulo antè relata sint, non tibi,

tibi, sed illis me apud te respondere credebam. Cædem obiicitis eorum, qui à Philopœmene prætore evocati ad causam dicendam interfecti sunt. Hoc ego crimen non modò non à vobis Romani, sed ne apud vos quidem nobis obiiciendum fuisse arbitror. Quid ita? quia in vestro fœdere erat, ut maritimis urbibus abstinerent Lacedæmonii. Quo tempore armis captis urbes, à quibus abstinere jussi erant, nocturno impetu occupaverunt, si T. Quintius, si exercitus Romanus, sicut antea, in Peloponneso fuisset, eo nimirum capti & oppressi confugissent. Cum vos procul essetis, quo alio, nisi ad nos socios vestros; quos antea Gytheo opem ferentes, quos Lacedæmonem vobiscum simili de causa oppugnantes viderant, confugerent? Pro vobis igitur justum piumq; bellum suscepimus. Quod cum alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem possint, dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt: quoniam igitur modo ea, quæ belli jure acta sunt, in disceptationem veniunt, quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad vos. Nostrum est, quòd evocavimus eos ad causam dicendam, qui ad arma multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui cædem principum fecerant.

rant. Quod verò illi venientes in castra interfecti sunt, vestrum est Areu, & Alcibiade, qui nunc nos, si diis placet, accusatis, non nostrum. Exules Lacedæmoniorum, quo in numero ii quoque duo fuerunt, & tunc nobiscum erant, & quod domicilio sibi delegerant maritima oppida, se potitos credentes, in eos, quorum opera patria extorres ne in tuto quidem exilio posse consenescere se indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonii igitur Lacedæmonios, non Achæi interfecerunt: nec jure, an injuriâ cæsi sint, argumentari refert. At enim illa certè vestra sunt, Achæi, quod leges disciplinamque vetustissimam Lycurgi sustulistis, quod muros diruistis: quæ utraque ab iisdem objici qui possunt? cum muri Lacedæmoniis non à Lycurgo, sed paucos ante annos ad dissolvendam Lycurgi disciplinam extructi sint. Tyranni enim nuper eos arcem & munimentum sibi, non civitati paraverunt: &, si existat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum, & nunc se patriam, & Spartam antiquam agnoscere dicat. Non Philopœmenem expectare, & Achæos, sed vos ipsi Lacedæmonii vestris manibus amoliri, & diruere omnia tyrannidis vestigia debuistis. Vestra enim illa deformes notæ servitutis erant: & cum sine muris per octin-

octingentos prope annos liberi, aliquando etiam principes Græciæ fuissetis, muris velut compedibus circumdatis vincti per centum annos servistis. Quod ad leges ademptas attinet, nego antiquas Lacedæmoniis leges Achæos ademisse, quas non habebant, sed nostras dedisse, nec male consuluisse civitati, cum concilii nostri eam fecerimus, & nobis miscuerimus, ut corpus unum, & concilium totius Peloponnesi esset. Tunc opinor, si aliis ipsi legibus viveremus, alias istis injunxissemus, queri se iniquo jure esse, & indignari possent. Scio ego, Appi Claudi, hanc orationem, qua sum adhuc usus, neque sociorum apud socios, neque liberæ gentis esse, sed verè servorum disceptantium apud dominos. Nam si non vox illa vana præconis fuit, qua liberos esse omnium primos Achæos jussistis, si fœdus ratum est, si societas, & amicitia ex æquo observatur, cur ego, quid Capuâ captâ feceritis Romani, non quæro? vos rationem reposcitis, quid Achæis Lacedæmoniis bello victis fecerimus? Interfecti aliqui sunt, finge à nobis. Quid? vos senatores Campanos securi non percussistis? muros diruimus: vos non muros tantum, sed urbem & agros ademistis. Specie, inquis, æquum est fœdus apud Achæos, precaria libertas apud Romanos

manos etiam imperium est. Sentio, Appi, etsi non oportet, non indignor: sed oro vos, quantumlibet intersit inter Romanos & Achæos, modo ne in æquo hostes vestri nostrique apud vos sint ac nos socii, imo ne meliore jure sint. Nam, ut in æquo essent, nos fecimus, cum leges iis nostras dedimus, cum ut Achæi concilii essent, effecimus. Parum est victis quod victoribus satis est: plus postulant hostes, quàm socii habent. Quæ jurejurando, quæ monumentis literarum in lapide insculptis in æternam memoriam sancta, atque sacrata sunt, ea cum perjurio nostro tollere parant. Veremur quidem vos, Romani: &, si ita vultis, etiam timemus: sed plus veremur, & timemus deos immortales. Cum assensu maxima partis est auditus, & locutum omnes pro majestate magistratus censebant, ut facile appareret, molliter agendo dignitatem suam tenere apud Romanos non posse. Tum Appius suadere se magnopere Achæis dixit, ut dum liceret voluntate suâ facere, gratiam inirent, ne mox inviti & coacti facerent. Hæc vox audita quidem cum omnium gemitu est: sed metu injecto imperata recusando, id modo petierunt, ut Romani, quæ viderentur de Lacedæmoniis, mutarent: nec Achæos religione obstringerent, irrita ea, quæ jure-

 jurando

jurando sanxissent, faciendo. Damnatio tantum Arei, & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, sublata est. Huc usque ipsa verba Livii. Appius ex Peloponneso in Cretam vicinam trajecit cum collegis, & res ibi turbatas inter Gortynios & Cnossios, civitates insulæ maximas, arbiter delectus composuit, Romamq; rediit, haud satis propitius Achæis, inprimis infensus partibus Philopœmenis & Lycortæ. Paulò pòst Romam venêre legationes variæ regum & populorum, pleræque omnes mandatis instructæ à suis contra Philippum Macedonem: qui eodem tunc misit Demetrium filium suum, quem Romanis, apud quos obses fuerat, carum esse haud ignorabat, pro sese responsurum. Macedonicis rebus in curia Romana pro tempore præsenti expeditis, & multis delictis ob Demetrium Philippo condonatis (quod testimonium à senatu ei perhibitum, & patri denunciatum optimo juveni in invidiam exitialem vertit) Lacedæmoniorum legati, in factiones quatuor tunc divisi, ad exponenda mandata sua in senatum vocati, cum varietate mandatorum turbarent senatus mentes majoribus negociis intentas, dati sunt iis viri tres rerum Græciæ cumprimis periti ob legationes priores, & res illic

actas:

actas : in quibus T. Quintius Flaminius erat, ut ista cognoscerent, & si possent, definirent. Factio prima poscebat, ut exilium passis bona omnia restituerentur, quæ initiò irrogati exilii possèderant : altera petebat, cujus causam agebant Areus & Alcibiades, de quibus antè dictum, ut singulis illis tantum redderetur, quantum talento æstimaretur uno ; reliqua in benè meritos cives erogaretur. Tertia, cujus princeps Serippus erat, postulabat, ut in eo statu civitas Laconica conservaretur, qui fuerat tum, quum ea societatis & reipublicæ Achaicæ particeps esset. Pro quarta laborabat Charon, cujus hæc erat petitio, ut qui mortis damnati, aut in exilium acti Lacones essent, patriæ redderentur omnes, & respublica in eam, quæ jam dicta, formam restitueretur. Et de istis quidem restituendis, & civitate societati Achaicæ relinquenda, opera trium delectorum inter partes omnes post multam disceptationem tandem convênit. Cætera de exulum bonis controversa manserunt. Quæ verò partium consensu probata fuère, ne fortè rursum dissilirent, studio eorundem delectorum in scriptum relata, & partium omnium sigillis signata sunt. Erat tum Romæ quoque Xenar-

chus Achæorum legatus, in eum finem istuc missus, ut ait Polybius, tum ut fœdus & societatem cum Romanis renovaret, tum, ut ad ea, quæ Achæis & Lacedæmoniis controversa erant, animum adverteret. Hunc quia unicè cupiebat T. Quintius, qui in delectorum numero erat, istuc adductum, ut iis, de quibus inter partes Laconum jam convenerat, etiam ipse subscriberet, hoc usus astu est. Vocavit eum ad se, & injecto primum nescio quo terrore, mox nihil tale opinantem ex improviso interrogavit, placerentne ipsi, quas legendas dabat, conditiones: hæsitantem verò ob exulum, & capitis damnatorum restitutionem, quia ea Achæorum decreto, & columnæ inscriptioni adversabatur, tandem tamen, quia scriptum erat, ut Lacedæmon eadem cum Achæis republ. censeretur, quod erat præcipuum, perpulit eundem, ut sigillum suum reliquorum sigillis adderet. Sed frustraneum id, ad exules quod attinebat, apud Achæos erat, qui quod sine mandato Xenarchus signaverat penè invitus, ad obligandam remp. nihilū quidem valere censebant. Quod quanquàm eodem loco non legatur in fragmentis Polybii, tamen ex iis, quę secuta apud eundem leguntur, diurnâ luce fit clarius.

clarius. Dimiſſis legatis Q. Marcius Philippus vir conſularis à ſenatu in Macedoniam & Peloponneſum juſſus eſt proficiſci. Interim Dinocratis Meſſenii viri improbi & inquieti operâ Meſſene à ſocietate Achæorum receſſit, armaque contra eam ab Achæis ſunt ſumpta. Quo bello ætate jam gravis Philopœmen octavùm Achæorum prætor in inſidias fortè prolapſus, & equi ruinâ penè oppreſſus in poteſtatem hoſtium venit: & in urbem Meſſenen abductus, autore præcipuo Dinocrate, qui tum prætor urbis erat, in tetrum carcerem ſubterraneum tantus vir, quantum eo ſæculo poſt Aratum Græcia non habuit, detruſus eſt, & propinato veneno ſtatim peremptus. Incidit hæc ejus mors, ut ſcribit Livius, in eundem annum, quo duo alii clariſſimi viri, P. Cornelius Scipio debellator Carthaginis, & Annibal Pœnus Carthaginenſis, civitatis Romanæ terror, periêre, cum conſules apud Romanos eſſent Q. Fabius Labeo, C. Claudius Marcellus, qui erat an. urbis Romæ Varronianus DLXXXI. Et jam Romam reverterat è Macedoniâ Q. Marcius non ſatis æquus Achæis quia non in omnibus ſuccinuerant voluntati & deſiderio ipſius. Referebat enim ad ſenatum in hanc ſententiam:

Achæos jam fixum habere, nihil deinceps referre ad Romanos; sed sublatis spiritibus proposuisse sibi, omnia per semet administrare: rectè facturum senatum, si in præsentiâ legatos eorum (nam hi quoquè cum legatis extorrium ex urbe Lacedæmone advenerant) negligenter tantummodò audiat, & leve saltem indicium edat, facta Achæorum sibi displicere: ita enim brevi futurum sine dubio, ut Messenii, postposito odio vetere, cum Lacedæmoniis in consensionem veniant, & consilia cum iis contra Achæos conjungant: eo periculo ex conspiratione duarum prævalidarum civitatum perculsos Achæos Romam statim ad roganda auxilia penè supplices advolaturos tanquàm ad confugium suum. Cujus consilio obsequens senatus vocatis Lacedæmoniorum legatis, ut civitatem illam incertam & suspensam teneret, vafrè respondit; facta à se pro iis, quæ fieri potuerint: nunc verò existimare se, ad curam suam negocium hoc non pertinere. Achæis verò petentibus, ut si fieri posset, auxilia sibi mitterentur ex fœdere contra rebelles Messenios; aut, si fieri id non posset, saltem hoc provideret senatus, ne quid frumenti aut armorum ex Italiâ Messenen importaretur, his

his inquam Achæis hujusmodi responsum senatus dedit, alienum ab utroque, quod petebatur: etiamsi Lacedæmonii aut Corinthii, aut Argivi à societate ipsorum deficerent, non mirari Achæos debere, si nihil ad se id pertinere senatus arbitraretur. Quod præconii instar fuit, inquit Polybius, quo significabatur, si qui recedere ab Achæis vellent, id per Romanos ipsis licere. Interea legati Romæ retenti expectatione eventus belli, quod contra Messenios Achæi gerebant. Lycortas quippe avidus ulciscendæ nefariæ necis Philopœmenis, quem velut patrem suum coluerat, graviter Messenios premebat: & jam eo rem deduxerat, ut maxima populi pars hactenus metu magistratuum suorum, qui principe Dinocrate Philopœmenem peremerant, oppressa, tum ipsis hostibus freta pacem petendam clamaret. Cui cum obniti diutius factio Dinocratis non auderet, missi legati ad Lycortam cum hoc responso in urbem rediêre, non aliam ad pacem & delictorum veniam patere viam, quàm si rebellionis, & mortis Philopœmenis autores statim dederentur: de cæteris omnibus arbitrium liberum Achæis permitteretur, & in arcem præsidium sine morâ reciperetur. Admissa mox omnia urgente

 necessi-

neceſſitate. Lycortas immiſſis in arcem cetratis, ipſe cum delectis exercitus ſui urbem ingreſſus, & pro fortunâ præſente populum in concione affatus, pollicituſque, ſine vitio fidem omnibus ſervatum iri, ea, quæ ad rerum ſummam pertinere oſtendit, ad totam gentem Achæorum ſe rejicere teſtatus eſt. Et oportunè accidit, alterum concilium gentis tunc Megalopoli congregatum eſſe. Rei in Philopœmenem patrati facinoris juſſi omnes ſibi mortem conſciſcere: primuſque eorum ſeſe interemit Dinocrates. Exercitus cum triumpho inde abductus. Meſſenii in concilio Megolopolitano præcipuo ſtudio Lycortæ in gratiam recepti, & ſocietati Achaicæ reſtituti, gaudentibus omnibus, & gratiam Lycortæ habentibus. His de rebus Romæ certior factus ſenatus, velut oblitus prioris ſententiæ ſuæ, accerſitis Achæorum legatis ſic jam reſpondit, providiſſe ſe, ne quiſquam ex Italiâ vel arma vel commeatum Meſſenam inferret: quod quidem cum priore reſponſo haudquaquàm congruebat: arguebat verò, Romanos in more poſitum habuiſſe, tempori ſe conformare.

Lace-

Lacedæmonii in partes domi scissi.

Cum autem legati Lacedæmoniorum Româ domum rediissent, & responsum hoc senatus, quod diximus, populo exposuissent, turbatus populus in diversa consilia & studia se scidit. Major pars è re civitatis putavit, cum Achæis plenè reconciliari, & in communionem reipublicæ eorum, si impetrari id posset, concedere. Et hi virtute & æquitate Lycortæ in rebus Messeniis plurimum movebantur. Sed erant, quibus ista sententia quàm maximè displiceret, quique secum statuerent, patriâ potius excedere, quàm tali decreto locum dare. Oderant enim Achæos, & malè sibi conscii vindictam ab iis metuebant. Quæ cum Lycortas cognovisset, præturam adhuc gerens, extemplo concilium Achæorum Sicyonem convocavit. In eo ipse discutiendam rem de Lacedæmone in societatem reipubl. Achaicæ recipienda proposuit, multisque usus rationibus non negligendam occasionem esse commodè se nunc offerentem, & cur utilem fore consociationem istam existimaret, demonstravit. Sic enim disserebat, Romanos, quibus anteà autore præcipuo Diophane, dissua-

dissuasore se, arbitrium liberum de hac permissum urbe fuerat, nunc totum id ab se rejicere: respondisse enim legatis Lacedæmoniorum, res eorum ad se nihil pertinere: cupere autem eos, qui nunc rerum Lacedæmone potissimum potiuntur, Achaicæ societatis & reipublicæ fieri participes, quorum desiderio si morem gesserimus, inquiebat, duo perquàm utilia nobis assequemur: nam tum eos nobis jungemus, qui semper Achæorum genti benevoli & fidi fuerunt, & deinceps ejus decreta probaturi & confirmaturi sunt, & pro accepto beneficio parem gratiam volentibus diis, nobis relaturi; tum cum veteribus exulibus, quorum ingratos atque impios animos experti sumus, sponte suâ urbe decessuris, & melioribus locum in ea daturis, in republicâ nihil habituri sumus commune. Verum obsistebat Diophanes, & qui cum eo faciebant, semper adversantes consiliis Lycortæ, & jam è vivis sublati Philopœmenis: monebantque Achæos, ne in gratiam paucorum urgerent & premerent etiam ipsi fortunam miserorum extorrium, qui contra jus & fas patriâ ejecti essent.

Lacedæmon in communionem reipublicæ Achaicæ recepta.

SEd vicit ſententia Lycortæ, & Lacedæmon in communionem ſocietatis Achaicæ eſt recepta, atque hoc decretum columnæ, quod fieri in iis, quæ firma & immota cenſebantur, ſolebat, inſcriptum: & ex exulum numero illi, qui nunquàm ingrati atque improbi in Achæos animi ſignum edidiſſent. Manſitque ab eo tempore Lacedæmon conſors reipublicæ Achaicæ. His rebus confectis, miſſus Romam eſt ab Achæis Bippus Argivus, à Lacedæmoniis Charon, qui de omnibus ſenatum facerent certiorem. Ab exulibus autem Cletis quoque iſtuc legatus, qui ipſorum cauſam contra legatos cæteros tueretur. Qui cum omnes Romæ abundè auditi eſſent, ſenatus quidem nihil eorum, quæ à civitate Spartanâ acta erant, reprehendit, aut indignè ſe ferre oſtendit: exulibus verò promiſit, ad Achæos ſe ſcripturum de illis in patriam reſtituendis. Idem ſenatus poſt aliquot dies à Bippo cognoſcens, cui id in mandatis etiam erat datum, ut eam rem geſtam exponeret, Meſſenen quoque priori loco & ſtatui ab Achæis eſſe reſtitutam, nec hoc improbavit, legatoſque omnes huma-

humaniter habuit. Reversus verò in Peloponnesum exulum Laconicorum legatus Cletis, literas senatus pro exulibus scriptas Achæis exhibuit. Sed hi responderunt, non antè quicquam hac de re statuere se posse, quàm, quos ipsi Romam misissent, domum quoque rediissent. Nec multo pòst Roma redux Bippus cum nunciasset, literas illas magis importunitati exulum esse datas, quàm è voluntate senatus profectas, nihil porrò de iis tunc actum. Hæc gesta L. Æmilio Paulo, Cn. Bæbio Tamphilo reipublicæ Romanæ consulibus, anno urbis Romæ DLXXII. Altero anno pòst, A. Postumio Albino, C. Calpurnio Pisone in consulatu agentibus, prætor Achæorum Hyperbatus, è factione Diophanis, exulum eorundem causam & literas senatus Romani coram concilio in scenam reduxit, fretus subsidio Callicratis Leontesii viri turbulenti & pravi. At Lycortas, qui recens cum filio Polybio tum adhuc juvene, & Arato Sicyonio Arati prioris filio ætate jam provecta, quos omnes nominatim Ptolemæus rex ad se mitti petiverat, ex honorata legatione Ægyptiaca domum reversus, postulata dicendi copia, monuit concilium, ne se moveri Romanorum literis paterentur ad mutandum

dum aliquid, quod mutari sit nefas: Romanos sanè facere id, quod eos deceat, quum miserorum hominum precibus æquitatis speciem habentibus morem gerant: sed ubi edocti ab aliquo fuerint, eorum, quæ petuntur, alia fieri haud posse, alia ingens dedecus cum detrimento sociis & amicis ipsorum inferre; non solere eos pertinacius agere, & ad vim se conferre: nec credibile, sui dissimiles eos in hac re esse futuros: quinimo putandum, ubi cognoverint, non posse nos petitioni eorum locum dare, nisi jusjurandum, leges, fœdera columnis inscripta, quibus communis nostra respublica contineatur, violamus, discessuros proposito suo, & arbitraturos, justam nos causam habere, cur moras nectamus, nec eorum petitioni statim morem geramus. Sed obniti sententiæ huic prætor Hyperbatus & Callicrates Leontesius, & contendere summopere, sine morâ faciendum, quod peteretur à Romanis, nec voluntati horum ullam legem, ullum columnæ impressum fœdus, aut omnino quicquam aliud esse anteferendum. Quam ob causam cum in diversa irent concilii sententiæ, placuit tandem legatos mittere Romam, qui de his, quæ dicta à Lycortâ erant, senatus mentem exquirerent.

Sta-

Statimque editi ſunt, qui legationem obirent, Callicrates ipſe peſtis patriæ peſſima, Lyſiades Megalopolitanus, Aratus Sicyonius, & his certa mandata, quibus inſiſterent, data. Qui Romam cum veniſſent, Callicrates ſolus in ſenatum vocatus, id quod clàm ipſe procuraverat, & dicere juſſus, neglectis omninò mandatis, in orationem ejuſmodi ingreſſus eſt, ac ſi pecuniâ emptus ad prodendam patriæ libertatem adveniſſet. Nec enim ſolum ſententiam ſenatus, quod facere juſſus erat, ſuper eo, ſuper quo inter ſe diſſentiebant Achæi, non inquirebat, nec ſolum eos, qui à ſe in republicâ diſſidebant, audacter cœpit accuſare, ſed etiam ipſum ſenatum Romanum velut negligentem officii ſui commonere, & quid facto opus eſſet ad peſſumdandum patriæ ſuæ jus ac libertatem, docere. Ipſos nimirum Romanos dicebat ſibi deeſſe, & cauſam dare, cur minus morigeros Græcos haberent, ſive aliquid per literas ab ipſis peterent, ſive quid imperarent: duas jam eſſe in omnibus civitatibus populari ſtatu gaudentibus factiones, quorum altera cenſeret, obſecundandum Romanis per literas aliquid petentibus, nec ullam legem, ullum fœdus etiam columnæ inſcriptum, aut aliud quidvis voluntate Romano-
rum

rum potius habendum: altera in alia omnia iret, ſtatuens, à legibus, fœderibus, juris jurandi religione non eſſe diſcedendum, moneretque populum, haud facilè horum quicquam tranſgreſſione violandum: Et hanc vulgo Achæorum gratiorem eſſe, majoreſque applauſus invenire: ità fieri, ut qui partium Romanorum ſint, apud vulgum jaceant deſpecti, & calumniis quoque ſint obnoxii: alteri gloriâ & honore floreant. Quod ſi ſenatus velit, poſſe eum hæc quàm celerrimè mutare. Nam ſi vel leviter ſignificarit, iſtuc animos ſe advertere, confeſtim rempublicam gerentes ad partes Romanorum tranſituros, & plebem præ metu exemplum eorum ſecuturam. Si autem hoc facere ſenatus neglexerit, ſine dubio, qui jam adhuc partium Romanorum ſint, ad factionem adverſam conceſſuros, in qua paratam laudem & opinionem honeſtatis apud vulgum ſint habituri: Et jam nunc videre licere, nonnullos maximos honores in civitatibus ſuis eſſe conſecutos, & gloriâ florere, qui nihil aliud ad petendos magiſtratus attulerint, quàm quòd ſe quàm maximè ſtrenuè petitioni & voluntati ſenatus dicerentur oppoſuiſſe, & leges patriæ decretaque facta defendiſſe. Quæ ſi placerent

Roma-

Romanis, & pati possent, à Græcis autoritatem suam temni, tenerent sanè morem suum: sin displicerent, & postulatis suis morem geri vellent, rem poscere, ut à more illo discederent. Quod ut facere occiperent, seriò eos hortabatur. Notum esse, in re Messeniâ quid paulò antè acciderit. Nequicquàm scilicet monente & graviter dehortante Q. Marcio, non expectatâ voluntate Romani senatus, bellum esse in Messenios susceptum & gestum, agros vastatos, clarissimos civitatis viros partim in exilium actos, partim per varios cruciatus interemptos, ob hanc potissimum causam, quòd ad disceptandam controversiam Romanos appellassent. Nam secus jam agi in negocio exulum Lacedæmoniorum: jamdudum intercessisse per literas pro iis Romanos, & restitutionem petiisse, nec adhuc ab ea petitione desistere: tantum verò abesse, ut morem gerere factionis istius principes in animos suos induxerint, ut fœdus etiam icerint & columnæ inscripserint, ac maximo jurejurando se obstrinxerint, nunquam in restitutionem exulum se consensuros. Hæc Callicratis oratio ad jugulandam patriæ libertatem, pro quâ tuendâ missus ipse fuerat, nocentissimus pugio fuit.

fuit. Auditi deinde exules sunt: quorum brevis, & ad movendam erga calamitosos misericordiam comparata oratio fuit. Callicratis collegas ad exponenda mandata à senatu admissos esse, ex Polybii fragmentis non comparet. Non adfuisse, cum verba faceret, & nefarium consilium depromeret Callicrates, satis manifeste arguunt verba ejus, quæ paulò pòst subjiciuntur, Achæorum neminem scivisse, talia à Callicrate in senatu Romæ esse dicta. Exulibus è curia dimissis, ait Polybius, censuisse senatum, non aspernanda esse Callicratis monita & consilia; quosdam etiam disseruisse, humiliandos esse in Græciâ, qui Romanorum voluntati adversarentur, extollendos autem, qui pro ea laborarent: factumque esse in eam sententiam decretum, ut in singulis civitatibus ità fieret; hinc porrò extitisse, procedente tempore, ut assentatorum plena essent omnia, verorum autem amicorum copia rarescerct. Et tum, affirmante eodem, non solum ad Achæos literas dedit senatus, extimulans eos ad exules restituendos, sed etiam ad Ætolos, Epirotas, Athenienses, Bœotos, Acarnanas, petens ut rem eandem promoveant; in eum finem, ut frangerentur animi Achæorum.

In responso autem legatis horum domum redituris dato nominatim de solo Callicrate adjecit, reliquorum nullâ mentione facta, tales in singulis civitatibus esse convenire, qui rempubl. gererent, qualis sit Callicrates. Atque ita hoc gaudio ovans, quasi in re benè gesta, Roma in Græciam est reversus, cum exitii patriæ suæ Achaiæ, atque adeò totius Græciæ verum fundamentum jecisset. Nam in eum usque diem æqui fœderis rationem cum Romanis quodammodò Achæi tutati fuerant temporibus difficillimis fidi eorum socii, & præclaris institutis florentes statum & fortunam suam auxerant. Sed audaci scelere Callicratis cœperunt in deterius vergere, qui id, cujus causa missùs Romam erat, prorsus vertit in contrarium. Is exponens legationis suæ acta & eventum, metu à Romanis omnium ferè mentes, maximè verò vulgi complevit, & qui legibus pœnas pendere debebat, insigni præmio à populo sceleratæ fraudis ejus ignaro ornatus fuit. Prætor enim gentis in annum sequentem designatus est: statimque cum potestatem iniisset, exules Lacedæmonios pariter & Messenios contra jus & fas, calcatis sanctissimis patriæ legibus in urbes quosque suas reduxit. Quin leges quoque

que Lycurgi, quas abrogaverat Philopœmenes, Lacedæmoniis tum reddiderit, aut in eam rem ſtudium impenderit, & fundamenta ejus jecerit, apud me dubium non eſt. Nam acta Philopœmenis & Lycortæ, & qui earũ partium erant, reſcindere avebat, & abrogationem illam diſplicuiſſe Romanis, eoſdemq; eandem Achæis exprobraſſe non ignorabat. Omnia autem ſtudia ſua iſtuc referebat, ut Romanis placeret, & grata faceret, quibus ſe totum mancipaverat. In uſum quidem rediſſe apud Lacedæmonios Lycurgi inſtituta pleraque, ad diſciplinam præſertim pertinentia, abundè docent ea, quæ antè in deſcriptione reipublicæ Laconicæ ex Cicerone, Strabone, Pauſaniâ recitavimus. Hic Pauſanias in Achaicis affirmat, non per Callicratem Achæorum prætorem, quod ait Polybius autor multo certior, ſed per legatos Romanos in Græciam rurſum miſſos, principe legationis eodem Appio Claudio, exules Spartanos in patriam eſſe reductos. In quo niſi error Pauſaniæ ſit, veroſimile fuerit, legatos eos Callicrati, ut facilius res conficeretur, fuiſſe adjunctos. Et adjicit Pauſanias, alia quoque à legatis iiſdem ad Spartanos pertinentia eſſe acta: abſolutos nimirum criminis, & mulctæ

exemptos eos, quos Achæi præcipitantius, ut ferebatur, causâ non plenè cognitâ damnaverant: Spartam quidem communi reipublicæ Achæorum non exemptam, sed judicia tantum de Spartanorum capite aut vitâ ad exteros (scilicet ad Romanos, ut ex alio loco Pausaniæ paulò pòst sequente patet) translata; cæteras eorundem causas Achæorum foro relictas. Et demum addit Pausanias, novo tunc muro Spartam etiam fuisse cinctam. Postremò subjicit, exules Spartanos patriæ redditos quiescere non potuisse in Achæos odio tumentes, omniaque consilia sua istuc retulisse, iis ut facerent malè. Horum verò operâ abusum esse Callicratem dubium non est, quem agendæ fabulæ ab se inchoatæ institisse strenuè, nec antè desiisse, quàm fœderis æqui jus, quod cum Romanis Achæi diu habuerant, in clientelam vertisset, ex Polybio cognoscimus. Observabat ille dicta factaque singulorum secum in gerendâ republicâ non facientium, & ad Romanos deferebat, traducebatque; liberius verbum in crimen rapiebat, non promptè & statim postulatis succinentes, Romanorum hostes nuncupare non verebatur. Denique omnes ferè, qui rempublicam gesserant, maximè qui copiis milita-

militaribus præfuerant, cum inter Romanos & Persea regem Macedoniæ bellum gereretur, suspectos Romanis faciebat. Postremò, cum devicto Perseo Romani viros x in Macedoniam misissent, qui & res ejus regni constituerent, & in statum populorum Græciæ inquirerent, apud hos calumniis suis id effectum dedit, ut Achæorum viri illustres, patriæ amantes, velut præjudicio suorum notati, quanquàm id falsum esset, solummodò autem à Callicrate, & ejus sociis delati, inter quos Lycortas quoque, & ejus filius Polybius erant, plures quàm mille Romam mitterentur, verbo ad dicendam causam, revera, ut per Hetruriam in custodiis haberentur, & procul à patriâ abessent. Atque hi, quanquàm intercederent sæpius pro iis Achæorum legati eam ob causam Romam missi, testarenturque publicè suorum nomine, in patriâ nullo præjudicio notatos esse, qui in custodiis haberentur, tamen per totos annos XVII impetrare non potuerunt, ut aut causam sibi dicere, aut è custodiis exire liceret. Datum id, ut dicit Polybius, delatori & patriæ proditori Callicrati, in periculo futuro, si ab eo injustè delati ad suos redirent. Post annum XVII pauciores trecentis, qui in vivis super-

erant, (reliquos enim fatum consumpserat,) demum dimissi: quorum in numero fuit Polybius, qui Romæ manere apud principes civitatis, quibus carus esse cœperat, quàm in patriam pessimorum hominum Callicrati similium libidini jam servientem redire maluit. Eodem tempore, quo hi dimissi fuère, quod accidit L. Quintio Flaminio, M. Acilio Balbo consulibus, cum initia surgerent belli Punici III, prætor Achæorum erat Menalcidas Spartanus Callicrate nequitiâ non inferior. Et eum in præturâ secutus est Diæus Megalopolitanus utroque illo nihilo melior. Horum improbitate ob pecuniam Oropiam malè partam à Menalcidâ, de qua inter se diffidebant, conflatum est bellum inter Achæos & Lacedæmonios: quod velut manu duxit Romanos ad arma contra Achæos capienda, quibus tandem duce L. Mummio Achæi magno prælio superati, Corinthus urbs Achaiæ primaria capta & excisa, Achæorum respub. funditus deleta, Achaia cum cæteris Græciæ regionibus Romanorum provincia facta.

Lace-

Lacedæmonis fortuna & status post deletam Achæorum rempubl.

Exinde Lacedæmon inter Peloponnesi urbes præcipuo honore culta à Romanis ob gloriam majorum, & immunitate ac specie quadam libertatis donata, fortuna haud temnenda sub imperio populi Romani floruit disciplinæ Lycurgi constanter inhærens; leviter turbata bello Mithridatico, sed statim quieti reddita. Imperante Cæsare Augusto, qui Romani imperii provincias diligentius ordinavit, ex voluntate ejus, Laconia omnis bifariam distincta fuit. Nam oppida hujus XXIIII, maximè ea, quæ mari erant vicina, Spartanæ urbis juri exempta, & suis legibus vivere permissa fuêre: quæ qui habitabant, ἐλευθερολάκωνες, liberi Lacones, sunt nuncupati. Reliqua regio omnis cum oppidis & vicis Spartæ urbi contributa, & ejus tribubus accensa mansit, & hinc addita quoque fuit Messenii agri pars. Quæ ex Pausaniâ patent. Strabo etiam docet, sæculo suo (is floruit, ut alibi dixi, sub eodem Augusto Cæsare, & ejus successore Tiberio) Euryclem quendam, nimiâ Cæsaris gratiâ abutentem sub præfecturæ nomine dominatu Spartam aliquandiu pressisse, sed eo everso civi-

tatem fortunæ priori esse redditam, & ab iis, qui Euryclem everterant, in meliorem ordinem gubernandi, id est, administrandę reipublicę fuisse redactam. Quo tempore credo, quia non invito Cæsare, dominus à cervicibus depulsus, & libertas restituta fuit, templa duo, alterum Cæsari Augusto, alterum parenti ejus C. Iulio Dictatori Lacedæmone extructa fuisse, quorū in descriptione urbis meminit Pausanias. Is civium frequentiâ, ædificiis sacris & profanis, publicis & privatis eximiam fuisse suo tempore, cum Romano imperio præsiderent Antonini duo, Pius & Philosophus, in Laconicis ostendit.

Status Lacedæmonis mediocris sub ditione Romanâ usque ad Græciam à Turcis oppressam.

POstea rara ejus apud scriptores mentio, & obscura memoria per multa sæcula. Fortunam tamen mansisse mediocrem usque ad Græciam à Turcis oppressam, ex Laonici Chalcocondilæ historiâ satis constat. Apud quem legimus, Mahometem II ejus nominis Turcarum imperatorem, cognomento Magnum, qui Constantinopolim imperii orientalis sedem armis cepit, in Peloponnesum pervadentem, urbem

Lace-

Lacedæmonem, in quam Thomas Palæologus Peloponnesi princeps se receperat, obsedisse, & dedente principe in potestatem suam redegisse. Quo tempore nomen adhuc vetus eam tenuisse ex ipsa narratione intelligimus. Pòst à Turcis pessumdata, cum fortunæ prioris reliquiis nomen quoque amisit: hodiè Mizithra nuncupata à barbaris, oppidulo aut vico quàm urbi similior, ruinas tantum & rudera veteris magnificentiæ ostendens.

Ambitus & forma veteris Spartæ.

HAbuisse eam in mœnium ambitu stadia XLVIII suâ ætate Polybius testatur, & tamen duplo majorem fuisse Megalopoli Arcadiæ patriâ suâ, quamvis stadiis L per circuitū patente. Quod incredibile dicit videri iis, qui geometriæ sint ignari. Nec tamen rationem ejus ipse explicat. Ea præcipue posita fuit in circumferentiarū diversa forma. Circumferentiam Spartanæ urbis circularem ferè fuisse, ex Xenophonte alibi diximus. Solum ejus circumferentiâ clausum planum utplurimum erat, hic illic collibus modicè se attollens, ædificiis & structuris variis, nisi quà forum & quædam areæ aliæ patebant, obsitum: aditus ejusdem, per quos in ur-

bem gressus ferebat, pleriq; anfractuosi ac difficiles, etiam cum muro non clauderetur. Imminebat urbi ab oriente Taygetus mons præruptus & excelsus ea parte, ex Arcadiæ finibus veniens, & Laconiam totam penè usque ad mare meridiem versus percurrens, sed non pari altitudine, sæpè etiam valdè subsidens, & propemodum intermissus. Ad cujus radices labebatur fluvius Eurotas, gelidus, profundus, aquis majorem anni partem abundans, in eadem Arcadia juxta Alphæi fluminis alterius totâ Peloponneso celeberrimi fontes ortus, & Laconiam à septentrione ingressus longoque tractu versus meridiem defluens, qua Spartam prætervehebatur, Taygeti radice radens, non longius sesquistadio ab eo in ortum distabat: dein reliquam regionem permeans in sinum maris, qui inter promontoria Maleam & Tænarum fundebatur, non procul Gytheo exibat.

F I N S.

A.

B.

C.

Con-

H.

I.

L.

Pole-

S.

T.

FINIS.